

SİVAS'TA SİYASİ HAYAT (1923–1950)

KADİR AKPINAR

Yüksek Lisans Tezi

**Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi
Anabilim Dalı**

Yrd. Doç. Dr. Erkan CEVİZLİLER

2014

(Her Hakkı Saklıdır)

**T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ**

Kadir AKPINAR

SİVAS'TA SİYASİ HAYAT (1923–1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Erkan CEVİZLİLER**

**ERZURUM
2014**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd.Doç.Dr. Erkan CEVİZLİLER danışmanlığında, Kadir AKPINAR tarafından hazırlanan bu çalışma 20/06/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Yrd.Doç.Dr. Erkan CEVİZLİLER

İmza:

Jüri Üyesi :Yrd. Doç.Dr. Asuman DEMİRCİOĞLU

İmza:

Jüri Üyesi :Yrd.Doç.Dr. Yavuz ÖZDEMİR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 20/06/ 2014

Prof. Dr. Erdal AYDOĞAN

Enstitü Müdür V.

YEMİN METNİ

“Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum Sivas’ta Siyasi Hayat adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek herhangi bir yönetime başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

20.06.2014

Kadir AKPINAR

ÖNSÖZ

Osmanlı hâkimiyeti altında büyük bir eyalet merkezi olan ve 16. yy ortalarında Eyalet-i Rum da denilen Sivas Eyaleti, Sivas Vilayetinden başka Amasya, Çorum, Bozok, Divriği, Canik ve Arapkir livalarını ihtiva etmek üzere, Orta Fırat havalisinden Orta Karadeniz Bölümü'ne kadar uzanmaktaydı. Cumhuriyet devrinin başında sancakların vilayet haline getirilmesi üzerine Sivas Vilayeti; Sivas, Divriği, Gemerek, Gürün, Hafık, İmranlı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli ve Zara olmak üzere 12 kazaya ayrılmıştır. Daha önce Sivas Vilayeti'ne bağlı olan Aziziye (Pınarbaşı), Kayseri vilayetine, Darende Kazası ise Malatya'ya bağlanmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk siyasi hayatını tam olarak anlayabilmek için özellikle bazı şehirlerdeki siyasi gelişmelerin dikkatle takip edilmesi gerekir. Nitekim Türk siyasi hayatındaki en önemli gelişmeler, büyük değişimler ve kırılma noktaları, çoğunlukla bu şehirlerin siyasi tutum ve davranışlarıyla yakından ilişkili olmuştur. Bu şehirlerin siyasi tutum ve davranışları ya genel siyasi politikanın yönünü tayin etmiş ya da siyasi dönüşüm projelerine olumlu-olumsuz ilk tepkiler bu şehirlerden gelmiştir. Bütün bu özelliklere sahip olan şehirlerin en önemlilerinden birisi de Sivas'tır. Sivas, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli bir yeri olan Sivas Kongresi'ne ev sahipliği yapmış ve kayıtsız şartsız bir yönetimin ilk nüvelerine şahit olmuştur.

Sivas, Jeopolitik önemi oldukça fazla olan en önemli “eşik” noktalarından biridir. İç Anadolu'dan doğuya hem dağ geçitlerinin hem de vadi geçitlerinin açıldığı kapı konumundadır. Anadolu tarihinde önemli yerleri olan Erzurum, Bingöl, Bitlis ve Erzincan yaylalarının tümü Sivas'a açılmaktadır. Yine Doğu Anadolu'da büyük mücadeleler hep bu yaylalar üzerinde verilmiştir. Malazgirt Savaşı, Çaldıran Savaşı, Yassıçimen Savaşı, Köseadağ Savaşı hep bu yaylalar üzerinde yapılmıştır. Kısacası Milli mücadelenin temelleri Erzurum'da atılmış, duvarları Sivas'ta yükselmiş ve çatısı Ankara'da çatılmıştır. Bütün bu özelliklerine bakıldığında Mustafa Kemal'in Sivas'ı tercih etmesi sebepsiz yere olmamış Sivas'ın Jeopolitiği Mustafa Kemal'i buna mecbur kılmıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Anadolu'nun yer yer işgal edilmeye başlandığı yıllarda milli bir mücadeleye ihtiyaç olduğu fikrini ortaya koyan şehirlerin başında Sivas şehri de gelmekteydi. Erzurum Kongresinin ardından 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi ülke çapında siyasi oluşumların başlangıç noktalarından birini teşkil etmekteydi. Nitekim daha sonra Atatürk büyük nutkunda “ Cumhuriyetin temellerini burada attık” diyerek Sivas'ın Milli Mücadelede oynadığı role işaret etmiştir.

II

Erzurum Kongresinde oluşturulan Heyeti Temsiliye, ilk siyasi “ idare heyet” olarak örgütlenmiş ve bu örgütlenme nihai şeklini Sivas’ta alarak Cumhuriyet Halk Fırkası’na dönüşmüştü. Bundan dolayı 1950 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti yönetiminde tek yetkili mercii olan CHP ilk kongresi olarak 4 Eylül 1919 Sivas Kongresini kabul etmiştir.

Bu çalışmada; Sivas’ta CHP’nin örgütsel yapısının nasıl şekillendiği, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde önemli dönüm noktalarından biri olan çok partili hayata geçişin Sivas’taki yansımalarının nasıl olduğu, yine devlet eşittir CHP diyebildiğimiz tek parti dönemi genel siyasi gelişmelerin Sivas’taki yankıları ve CHP’nin yan kuruluşları ve dernekleriyle birlikte Sivas’ta siyasi hayatı nasıl şekillendirdiği gibi birçok soruya yanıt aranmıştır. Cumhuriyetin ilan edildiği tarihten Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950 yılına kadar geçen sürede Sivas’ta ortaya çıkan partileşme ve teşkilatlanma süreçlerini, Sivas milletvekillerinin siyasi hayattaki rollerini, genel siyasi gelişmeleri ve bunların yansımalarını kısaca Sivas’ta siyasi hayatı şekillendiren en önemli unsurlar ilmi bir çerçevede ele alınmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde konunun ele alındığı dönemdeki siyasi hayatın temelinde yer alan Cumhuriyet Halk Partisi’nin Sivas’taki teşkilatlanmasına yer verilmiştir. Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyete geçiş aşamasında Türkiye’nin önemli siyasi merkezlerinden biri olan Sivas’taki CHP teşkilatlarının bu şekilde ayrıntılı olarak ele alınması Tek Parti döneminde taşradaki siyasi teşkilatlanma hakkında aydınlatıcı bir örnek teşkil etmesi açısından önemlidir.

Her ne kadar da Halk Fırkası 1923 yılında resmi olarak kurulmuşsa da 1930 yılına kadar tüm yurt genelinde tam olarak örgütlenmesini sağlayamamıştı. Teşkilatlanma açısından Sivas’ta da bir takım sıkıntılar yaşanmıştı. CHP Sivas teşkilatlanmasında sıkıntılara neden olan etkenler arasında; merkezden uzak olma, parti teşkilatlarında bulunan kişilerin yetersizliği ve sosyo-ekonomik etkenlerden bahsedilebilir. Sivas tüm yurttaki olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı’nda ve arkasından gerçekleşen Milli Mücadele’de genç ve dinamik insanların bir kısmını kaybetmiştir. Şehirdeki bütün sosyal ve kültürel etkinliklerde kendini hissettiren bu eksiklik CHP teşkilatlanmasında da açıkça ortaya çıkmıştır. Nitekim bazı dönemlerde gerek il örgütü gerek ilçe örgütlerinde yetkili insan sıkıntısı nedeniyle partiye liyakatli olmayan şahıslar mecburiyetten alınmış veya bulundukları konum değiştirilememiştir. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında Sivas’ta CHP teşkilatını kuranlar arasında pek fazla genç bulmak mümkün olmamıştır.

III

İkinci bölümde; konunun bütünlüğü açısından Milli Mücadele dönemi ve TBMM Birinci dönemi ile 1950'ye kadar göreve gelen Sivas milletvekilleri ve Türk siyasetine olan katkıları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; genel siyasi gelişmelerin Sivas'taki yansımaları, inkılâplar ve Sivas'ta cereyan eden olaylar hakkında bilgiler verilmektedir. Şapka inkılâbıyla meydana gelen hadiseler Sivas'ta da meydana gelmiştir. İnkılâplar aleyhine cereyan eden olayda İstiklal Mahkemeleri, Sivas'taki yargılamasında suçlu bulunanları cezalandırmıştır. Esas itibariyle İstiklal Mahkemeleri her ne kadar da İnkılâplar aleyhine cereyan eden hadiseler için kurulsun da sonuç itibariyle daha kapsamlı bir yargılama ve cezalandırma söz konusu olmuştur. Sivas'ta şapkadan başka Harf İnkılâbı da ilk nüvelerini göstermiş ve bu inkılâpta da Sivas öncü rol oynamıştır.

Dördüncü bölümde; Sivas CHP Teşkilatının yan kuruluşlarından en önemlisi olan Halkevleri ve diğer dernekler ele alınmıştır. Bu kurumlar tek parti döneminde CHP hükümetlerinin yapmakta olduğu programları desteklemiş ve halka benimsetmeyi amaç edinmişti. Ayrıca gerek il gerek ilçe parti teşkilatlarında çalışan CHP'li yönetici ve üyeler bu kuruluşlarda idarecilik görevlerinde de bulunmuşlardı.

Beşinci bölümde; ise Cumhuriyet Devrinin büyük bir bölümüne damgasını vurmuş iki önemli şahıs olan Atatürk ve İsmet İnönü'nün Sivas ziyaretleri ve bu ziyaretlerin vilayet siyasetine etkileri detaylı olarak ele alınmıştır.

Araştırma süresince başta Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve TBMM arşivi olmak üzere birçok arşiv ve kütüphaneden yararlanılmıştır. Ayrıca değişik arşiv ve kütüphanelerde bulunan ve incelenen dönemi doğrudan ilgilendiren birçok gazete ve dergi elde edilmiş ve bunlardan azami ölçüde yararlanılmaya çalışılmıştır.

Çalışma sırasında sağladıkları imkânlar ve yaptıkları katkılar nedeniyle başta tez danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Erkan CEVİZLİLER'e ayrıca Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde görevli bütün hocalarıma teşekkür bir borç bilirim.

Kadir AKPINAR

Erzurum-2014

ÖZET

Sivas, Anadolu’da doğu ile batı arasında geçiş noktası olduğu için her zaman büyük önem taşımış ve tarihte gerek askeri geçiş bölgesi olarak gerekse ticari yönü ile ön plana çıkmıştır. Sadece doğu ile batıyı değil aynı zamanda Samsun ve Sinop gibi liman şehirlerini sıcak denizlere, Akdeniz’in önemli limanlarına bağlayan geçiş ve dağılım merkezi olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı Dönemi’nde de askeri ve ticari önemi devam eden Sivas, Milli Mücadele yıllarında kurtuluş hareketinin öncü şehirleri arasında yer almıştır. Bütün bu özelliklerini Anadolu’da Cumhuriyetin ilanından sonra da korumayı başarmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş sürecinde Sivas’ta yaşanan birçok gelişme Türk siyasi hayatında etkili ve belirleyici olmuş, ayrıca Milli Mücadele döneminde Sivas’ta yaşanan gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

Beş bölümden oluşan bu çalışmada 1923-1950 yılları arasında Sivas’ta meydana gelen siyasi gelişmeler ve bu siyasi gelişmelerin Türkiye’nin siyasi hayatına etkileri hakkında bilgi verilmektedir.

ABSTRACT

Sivas in Anatolia, which is the transition point between east and west is always of great importance for both military and date as well as the commercial aspects of the transition zone has been in the forefront with. Just east and the west, but also the cities of Samsun, Sinop port, such as the warm seas of the Mediterranean, has been an important port for connecting the switch and distribution center. Seljuk and Ottoman period, military and commercial importance in the ongoing liberation movement in Sivas National Struggle years has been among the leading cities. All of these features Sivas in Anatolia after the proclamation of the Republic of Turkey has managed to maintain.

In the founding of the Republic of Turkey Sivas many developments taking place in Turkish political life has been effective and decisive, also in Sivas during the National Struggle developments paved the way for the establishment of the Republic of Turkey.

In this study consists of five chapters between the years 1923-1950 political developments occurring in Sivas, Turkey's political life and political developments are given information about the effects.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I-II
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
BİBLİYOGRAFYA.....	X-XVI
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	XVIII-XXII

I. BÖLÜM

SİVAS'TA CUMHURİYET HALK PARTİSİ ÖRGÜTLENMESİ

A. SİVAS KONGRESİ SONRASI SİYASİ HADİSELER.....	1
1. Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkasına Geçiş.....	1
2. Sivas'ta CHP Teşkilatının Kurulması ve İlk Yılları	5
3. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Sivas Şubesi.....	8
4. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Sivas Teşkilatı, Belediye Seçimleri ve CHP- SCF İlişkileri.....	9
B. 1931-1945 YILLARI ARASI CHP TEŞKİLATI VE FAALİYETLERİ	11
1. CHP Sivas Teşkilatı ve Başkan Hüseyin Veli Gürleyük Dönemi.....	11
a. İl Teşkilatı	11
b. İlçe Teşkilatları.....	13
ba. Divriği.....	13
bb. Gürün.....	13
bc. Hafik.....	13
bd. Kangal.....	13
be. Koyulhisar.....	14
bf. Suşehri	14
bg. Şarkışla.....	14
bh. Yıldızeli	14
bı. Zara	14
c. Genel Değerlendirme	14
2. Nazmi Toker'in Başkanlık Dönemi ve Parti Çalışmalarının Canlanmaya Başlaması.....	16

a. İl Teşkilatı	16
b. İlçe Teşkilatları.....	21
ba. Divriği.....	22
bb. Gürün	22
bc. Hafik	23
bd. Kangal	23
be. Koyulhisar	23
bf. Suşehri	24
bg. Şarkışla.....	24
bh. Yıldızeli	25
bı. Zara	25
c. Genel Değerlendirme	25
3. Parti Müfettişliğinin Getirilmesi ve Başkan Şakir Uma Dönemi	26
a. İl Teşkilatı	26
b. İlçe Teşkilatları.....	29
ba. Divriği.....	30
bb. Gürün	30
bc. Hafik	30
bd. Kangal	31
be. Koyulhisar	31
bf. Suşehri	31
bg. Şarkışla.....	31
bh. Yıldızeli	31
bı. Zara	32
c. Genel Değerlendirme	32
4. 1944 Vilayet Kongresi ve Başkan Hamdi Kocabay Dönemi	35
a. İl Teşkilatı	35
b. İlçe Teşkilatları.....	37
ba. Divriği.....	38
bb. Gürün	38
bc. Hafik	38
bd. Kangal	38
be. Koyulhisar	38
bf. Suşehri	38

VIII

bg. Şarkışla.....	38
bh. Yıldızeli	38
bi. Zara	38
c. Genel Değerlendirme	38
C. ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ VE CHP SİVAS TEŞKİLATI	39
1. Çok Partili Demokrasinin İlk Seçimlerinde CHP-DP Teşkilatları.....	39
a. 1946 Belediye Seçimleri Öncesinde İktidar Muhalefet İlişkisi	41
b. CHP'nin Muhalefet Partisi'ne Karşı Tutumunun Sertleşmesi.....	43
c. 1946 Belediye Seçimi ve CHP Sivas Teşkilatı.....	44
d. İlk Tek Dereceli Seçim ve Sivas'taki Yansımaları.....	46
2. 1950 Seçimlerine Doğru CHP ve DP Sivas Teşkilatları.....	51
a. Sivas Merkez'deki Siyasi Durum	51
b. İlçelerdeki Siyasi Durum	52
3. Seçimlere Doğru CHP – DP Çekişmesi	53
a. DP Sivas Teşkilatı ve 1947 İl Kongresi	54
b. CHP Sivas Teşkilatı ve 1947 İl Kongresi.....	55
c. Sivas'ta 1950 Seçimleri Öncesi CHP- DP İl Kongreleri ve Siyasi Durum..	57
4. 1950 Seçimleri.....	60

II. BÖLÜM

SİVAS MİLLETVEKİLLERİ VE SİYASİ HAYATTAKİ ROLLERİ

A. MİLLİ MÜCADELE VE TBMM 1. DÖNEM SİVAS MİLLETVEKİLLERİ ...	68
1. Emir Marşan.....	69
2. Hüseyin Rauf Orbay	70
3. Mehmet Rasim Başara.....	73
4. Mehmet Ziya Bacanak.....	74
5. Mustafa Hayri Sığircı.....	75
6. Mustafa Taki Efendi	76
7. Vasfi Bey.....	76
8. Yusuf Ziya Başara	78
B. 1923- 1954 YILLARI ARASI SİVAS MİLLETVEKİLLERİ.....	79
1. Abdurrahman Rahmi Katoğlu.....	80
2. Mehmet Şemsettin Günaltay	81
3. Ahmet Muammer Kardaş	82

4. Halis Turgut Tarıkahya.....	83
5. Ömer Şevki.....	84
6. Remzi Çiner	85
7. İbrahim Alaettin Gövsa	86
8. Necmettin Sadık Sadak.....	87
9. İsmail Mehmet Uğur	88
10. Akif Öztekin Erdemgil.....	88
11. Hüsrev Gerede	88
12. Mithat Şükrü Bleda.....	89
13. Hatice Sabiha Görkey	90
14. Abdurrahman Naci Demirağ	91
15. Reşat Şemsettin Sirer	91
16. Hikmet Işık.....	92
17. Ahmet Fikri Erbuğ.....	93
18. İsmail Hakkı Başak	93
19. Kamil Kitapçı.....	94
20. Şakir Uma	95
21. Abidin Yurdakul	95
22. Nazif Ergin	95
23. Mahir Türkay	96
24. Ercüment Damalı	96
25. Rıfat Öçten	97
26. Bahaettin Taner.....	98
27. Nurettin Ertürk	98
28. Muttalıp Öker.....	99
29. İlhan Dizdar	99

III. BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ GENEL SİYASİ GELİŞMELER VE SİVAS'TAKİ

YANSIMALARI

A. ŞAPKA İNKİLÂBİ	100
B. HARF İNKİLÂBİ.....	105
C. DİĞER İNKİLÂPLAR	107

IV. BÖLÜM

CHP'NİN YAN KURULUŞLARI VE SİVAS'TAKİ FAALİYETLERİ

A. TÜRK OCAĞI.....	110
B. SİVAS HALKEVİ	114
1. Şubeler ve Faaliyetleri	119
a. Dil ve Edebiyat.....	119
b. Güzel Sanatlar Şubesi	120
c. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi	122
d. Köycülük Şubesi	123
e. Kütüphane ve Yayın Şubesi	124
f. Sosyal Yardım Şubesi.....	125
g. Spor Şubesi.....	126
h. Tarih ve Müze Şubesi.....	127
i. Temsil Şubesi	128
C. CHP SİVAS TEŞKİLATI VE DİĞER KURULUŞLAR	129
1. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay).....	129
2. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu).....	132
3. Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu).....	133

V. BÖLÜM

ATATÜRK VE İNÖNÜ'NÜN SİVAS ZİYARETLERİ

A. ATATÜRK'ÜN SİVAS ZİYARETLERİ	136
1. Birinci Ziyaret (27–28 Haziran 1919).....	136
2. İkinci Ziyaret (2 Eylül -16 Ekim 1919).....	139
3. Üçüncü Ziyaret (28 Ekim- 18 Aralık 1919).....	141
4. Dördüncü Ziyaret (27–28 Eylül 1924)	142
5. Beşinci Ziyaret (12–13 Ekim 1924)	143
6. Altıncı Ziyaret (19–20 Eylül 1928).....	144
7. Yedinci Ziyaret (20–21 Kasım 1930)	146
8. Sekizinci Ziyaret (13 Kasım 1937)	147
B. İNÖNÜ'NÜN SİVAS ZİYARETLERİ	148
1. Başbakan İsmet İnönü'nün İlk Sivas Ziyareti (19–20 Eylül 1928).....	148
2. İkinci Ziyaret (30 Ağustos 1930)	149
3. Üçüncü Ziyaret (13–17 Aralık 1939)	150
4. Dördüncü Ziyaret (1 Ocak 1940)-(10 Ağustos 1940).....	151

5. Beşinci Ziyaret (30 Ocak 1941)	151
6. Altıncı Ziyaret (21–25 Ağustos 1942)	151
7. Yedinci Ziyaret (25 Temmuz- 19 Eylül 1943).....	152
8. Sekizinci Ziyaret (21 Temmuz 1945)	152
9. Dokuzuncu Ziyaret (3 Haziran – 15 Ekim 1946).....	153
10. Onuncu Ziyaret (14 Eylül 1947).....	154
SONUÇ	156
EKLER.....	159
BELGELER.....	159
FOTOĞRAFLAR.....	178

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi

RESMÎ YAYIN VE TUTANAKLAR

Ayın Tarihi

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre (10- 18 Mayıs 1931) Zabıtları, İstanbul, 1931.

C.H.P. Nizamnamesi, 29 Mayıs 1939, Ankara, 1939.

CHP 1936 İl Kongreleri, Ankara, 1937.

CHP 5. Büyük Kurultay Zabıtları, (Ulus Basımevi), Ankara, 1939.

CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 3 Haziran 1939), (Ulus Basımevi), Ankara 1939.

CHP Dördüncü Büyük Kurultayı, (Ulus Basımevi), Ankara, 1935.

CHP 1940 Kongre Dilekleri, Ankara, 1940.

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, (Zerbamat Basımevi), Ankara, 1940.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, (Ulus Basımevi), Ankara, 1944.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, (Ulus Basımevi), Ankara, 1945.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1945, (Ulus Basımevi), Ankara, 1946.

CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurt İçinde Dağılışı 1945, (Doğuş Matbaası), Ankara, 1945.

CHP Halkevleri Öğreneği, (Ulus Basımevi), Ankara, 1935.

Halkevleri ve Halkodalarının Yıldönümlerinde Verilmiş Söylevler (1932–1941), (CHP Genel Sekreterliği Halkevleri ve Halkodalarının Onuncu Yıldönümü Yayınlarından), Ankara, 1942.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, (Ulus Basımevi), Ankara, 1934.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası, (Ulus Basımevi), Ankara, 1935.

İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920–1973, Cilt: 2 (1939–1960), (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları), Ankara, 1993.

İsmet Paşa'nın Siyasi ve İctimai Nutukları (1920–1933), (Başvekâlet Matbaası), Ankara, 1933.

On Beşinci Yıl Kitabı, (CHP Yayınları), Ankara, 1938.

Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Uygulamalar, (TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yayınları, No:5), Ankara, 1982.

Sivas 1973 İl Yıllığı, (Cumhuriyetin 50. Yılında, (Sivas Valiliği Yayınları), Sivas, 1974.

Sivas İnönü Konağı, (Sivas Valiliği’nce tanıtım amaçlı hazırlanan ve bastırılan broşür), Sivas, 2002.

TBMM Tutanak Dergisi.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/III, XXV, (TBMM Matbaası), Ankara, 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/IV, XXIX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1961.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/III, XXVI, TBMM Matbaası, Ankara, 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/I, I, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/III, XXII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/III, XXII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, I/XXVIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, II/IV, XXXIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, II/II, XI, TBMM Matbaası, Ankara, 1975.

TBMM Zabıt Ceridesi, II/II, XVII, TBMM Matbaası, Ankara, 1976.

TBMM Zabıt Ceridesi, II/III, XXVI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1976.

TBMM Zabıt Ceridesi, III/III, XX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1976.

TBMM Zabıt Ceridesi, III/IV, XXIV, (TBMM Matbaası), Ankara, 1931.

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/II, VII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1976.

TBMM Zabıt Ceridesi, V/III, XXIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1938.

TBMM Zabıt Ceridesi, V/III, XXVI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1938.

TBMM Zabıt Ceridesi, V/III, XXVI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1938.

TBMM Zabıt Ceridesi, VII/I, IX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1944.

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/III, XX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1949.

TBMM Zabıt Ceridesi, VII/III, III, (TBMM Matbaası), Ankara, 1943.

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/III, XIII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1949.

TBMM Zabıt Ceridesi, X/III, X, (TBMM Matbaası), Ankara, 1957.

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/I, VI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1947.

TBMM Zabıt Ceridesi, IX/II, XIII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1952.

TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/II, XII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1948.

SÜRELİ YAYINLAR

1- Gazeteler

Hâkimiyet-i Milliye

Kızılırmak

Resmi Gazete

Sivas

Sivas Postası

Ülke

2- Dergiler

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Belleten Dergisi

Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi

SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Tarih ve Toplum Dergisi

Ülkü Halkevleri Dergisi

HATIRATLAR VE ARAŞTIRMA ESERLERİ

AKANDERE, Osman, **Milli Şef Dönemi**, (İz Yay.), İstanbul, 1998.

AKIN, Rıdvan, **TBMM Devleti (1920–1923)**, (İletişim Yay.), İstanbul, 2001.

ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946–1960)**, (Pohenix Yay.), Ankara, 2004.

ASLANOĞLU, İbrahim, **Sivas Meşhurları**, II, (Sivas 1000 Temel Eser No:4), Sivas, 2006.

AŞKUN, Vehbi Cem, **Sivas Kongresi**, (Kamil Matbaası), Sivas, 1945.

ATATÜRK, Mustafa Kemal **Nutuk**, I-II, (MEB. Yay.) , İstanbul, 1996.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Geometri**, (TDK. Yay.), Ankara, 2007.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, 1917–1938, Ankara, 1964.

ATAY, Falih Rıfki, **Çankaya**, (Pozitif Yay.), İstanbul, 2009.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri 1923–1927**, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.) Ankara, 1982.

_____; **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, I, (Zeus Kitapevi), İzmir, 2007.

BAŞER, Ahmet Hamdi, **Atatürk’le Üç Ay ve 1930’dan Sonra Türkiye**, (Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay. No; 155), Ankara, 1981.

BALKAYA, İhsan Sabri, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri**, (Güneş Vakfı Yay.), Erzurum, 2006.

BABAN, Cihat, **Politika Galerisi, Büstler, Portreler**, (Remzi Kitabevi), İstanbul, 1970.

BAYAR, Celal, **Başvekilim Adnan Menderes**, (Haz. İsmet Bozdağ), (Baha Matbaası), İstanbul 1969.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, **Milli Mücadele’de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksel Kurumu Yay.), Ankara, 1986.

BURÇAK, Rıfkı Salim, **Türkiye’de Demokrasiye Geçiş 1945–1950**, (Olgaç Yay.), Ankara, 1974.

CARTIER, Raymond, **İkinci Dünya Savaşı**, I, (Meydan Gazetecilik), İstanbul, 1975.

CEBESÖY, Ali Fuat, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, (Anka Ofset), İstanbul, 2000.

ÇAKAN, Işıl, **Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis**, (Çağdaş Yay.), İstanbul, 1999.

ÇEÇEN, Anıl, **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, (Cumhuriyet Kitapları), İstanbul, 2000.

ÇEVİK, Zeki, **Millî Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918–1923)**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay.), Ankara, 2002.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919–1923)**, III, (TBMM Vakfı Yay. No: 6), Ankara, 1994.

_____; **Türk Parlamento Tarihi (1919-1923)**, III, (TBMM Vakfı Yay. No:400), Ankara, 1994.

DEMİREL, Ahmet, **Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1994.

DEMİREL, Yücel, Konur, Osman Zeki, **CHP Grup Toplantısı Tutanakları 1923–1924**, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2002.

DUMAN, Selçuk, **Türk Modernleşme Sürecince Sivas Halkevi**, (Berikan Yay.) Ankara, 2008.

ERDEM, Tarhan, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)**, (Çeltüt Matbaası), İstanbul, 1982.

- ERDEHA, Kamil, **Milli Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, (Remzi Kitapevi), İstanbul, 1975.
- ERDOĞAN, Melda, **1923 Seçimleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2000.
- ERMENCE, Cem, **Serbest Cumhuriyet Fırkası 99 Günlük Muhalefet**, (İletişim Yay.), İstanbul, 2006.
- ETİ, Umsan, **Milli Şef İsmet İnönü’nün Güneydoğu Gezileri**, (Cumhuriyet Matbaası), İstanbul, 1940.
- GEORGEON, François, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, (Çev. Alev Er), (İstanbul Tarih Vakfı Yay.), İstanbul 2005.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: Devrimler ve Tepkileri (1924–1930)**, (Türkiye İş Bankası Yay.), İstanbul.
- GÜNALTAY Şemsettin, **İslam Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler**, (Endülüs Yay.), İstanbul 1991.
- GÜNEŞ, İhsan, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünce Yapısı**, Eskişehir, 1987.
- HEPER, Metin, **Türkiye’de Devlet Geleneği (The State Tradition in Turkey)**, (Çev. Nalân Soyarak), (Doğu Batı Yay.), Ankara, 2006.
- İĞDEMİR, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakları**, (TTK Yay.), Ankara, 1986.
- İNAN, Arı, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, (TTK Yay.), Ankara, 1996.
- İNÖNÜ, İsmet, **Defterler (1919–1973) I**, (Haz. Ahmet Demirel), (Yapı Kredi Yay.), İstanbul, 2001.
- _____; **Hatıralarım**, (Yay. Haz. Sebehattin Selek), (Burçak Yay.) İstanbul, 1969.
- Jaeschke, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, I, (TTK. Yay.), Ankara, 1989.
- KANDEMİR, Feridun, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay**, (Nejat Ağbaba Ofset), İstanbul, 1965.
- KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber**, II, (TTK Yay.), Ankara, 1968.
- KARABEKİR, Kâzım, **İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)**, (Yapı Kredi Yay.), İstanbul, 1982.
- KARADAĞ, Nurhan, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, (Kültür Bakanlığı Yay.), Ankara, 1988.

- KARAER, İbrahim, **Türk Ocakları (1912–1931)**, (Türk Yurdu Neşriyat), Ankara, 1992.
- KARAL, Enver Ziya, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1965)**, (TTK Yay.), Ankara, 1978.
- KARAMUSTAFAOĞLU, Tunçer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, (A.Ü.H.F Yay. No: 262), Ankara, 1970.
- KARPAT, Kemal H, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, (Afa Yay.), İstanbul, 1996.
- KILIÇ, Mehmet, **Amasya Tamimi ve Protokolü**, (Okan Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2009.
- KOCAHANNOĞLU, Osman Selim, **Rauf Orbay’ın Hatıraları (1914–1945)**, (Temel Yay.), İstanbul, 2005.
- KOCATÜRK, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, (Divan Yay.), Ankara, 1999.
- KOÇAK, Cemil, **Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası**, (İletişim Yay.), İstanbul, 2006.
- KOP, Kadri Kemal, **Milli Şef’in Söylev, Demeç ve Mesajları**, (Akay Yay.) İstanbul, 1945.
- KUTAY, Cemal, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Yüzyılımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay**, (Kazancı Yay.), İstanbul 1992.
- LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (TTK Yay.), Ankara, 2004.
- ONAT, Nuri, **Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Sonbahar Gezileri**, İstanbul, 1984.
- ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni**, (Emre Yay.) İstanbul, 1993.
- ORHUN, Hayri, Kasaroğlu Celal, Belek Mehmet, Atakul Kazım, **Meşhur Valiler Elli Ünlü Vali, I**, (İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yay.), Ankara 1969.
- ÖNDER, Mehmet, **Atatürk’ün Yurt Gezileri**, (Türkiye İş Bankası Yay.) Ankara, 1975.
- ÖZ, Esat, **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923–1945)**, (Gündoğan Yay.) Ankara, 1992.
- SEVGİN, Nazmi, **Celal Bayar Diyor ki**, (Tan Matbaası), İstanbul, 1951.
- ŞAHİNGİRAY, Özel, **Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950), Demokrat Parti’nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar**, (Doğuş Limited Ortaklığı Matbaası), Ankara, 1954.
- ÖZERDİM, Sami N, **Yazı Devriminin Öyküsü**, (Cumhuriyet Yay.) İstanbul, 1998.
- ÖZTÜRKMEN, Arzu, **Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1998.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, **Sivas Basınında Harf İnkılâbı**, (Cumhuriyet Üniversitesi Yay.), Sivas, 1990.
- PALAZOĞLU, Ahmet Bekir, **Atatürk ve Eğitim**, (MEB Yay.) Ankara, 1980.

- SELEK, Sabahaddin, **Milli Mücadele**, I, (Işık Matbaası), İstanbul 1982.
- _____ ; **Anadolu İhtilali**, I, (Kastay Yay.), İstanbul, 2004.
- _____ ; **İsmet İnönü'nün Hatıraları; Genç Subaylık Yıllarım (1884–1918)** İstanbul, 1997.
- ŞİMŞEK, Sefa, **Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Olarak Halkevleri 1932- 1951**, (Boğaziçi Üniv. Yay.), İstanbul, 2002.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1991.
- TEZİÇ, Erdoğan, **100 Soruda Siyasi Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)**, (Gerçek Yayınevi), İstanbul, 1976.
- TOKER, Metin, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944–1973)- Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)**, (Bilgi Yay.), Ankara, 1998.
- _____ ; **Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu**, (Akis Yay), Ankara, 1971.
- _____ ; **Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)**, (Bilgi Yay.), Ankara, 1998.
- TUNAYA, T. Zafer, **Türkiye'de Siyasî Partiler (1859–1952)**, (İstanbul Üniversitesi Yay.), İstanbul, 1952.
- _____ ; **Türkiye'de Siyasi Partiler: Meşrutiyet Dönemi, I**, (İstanbul Üniversitesi Yay.), İstanbul, 1984.
- TUNCER, Erol, **1950 Seçimleri**, (TESAV Yay.), Ankara, 2010.
- TUNCER, Hüseyin, Hacaloğlu, Yücel, Memişoğlu, Ragıp, **Türk Ocakları Tarihi, Açıklamalı Kronoloji 1912–1997**, (Türk Ocakları Genel Merkezi Yay.), Ankara, 1998.
- TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931)**, (Tarih Vakfı Yurt Yay.), İstanbul, 2005.
- TURAN, Ali Eşref, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2008.
- TURAN, Murat, **CHP'nin Doğuda Teşkilatlanması**, (Libra Yay.), İstanbul, 2011.
- TURAN, Mustafa, **Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele**, (Berikan Yay.), Ankara, 2011.
- TÜRKER, Hasan, **Türk Devrimi ve Basın 1922–1925**, (Dokuz Eylül Yay.), İzmir, 2000.
- TÜRKGELDİ, Ali Fuat, **Görüp İştittiklerim**, (TTK Yay.), Ankara, 1951.
- URAN, Hilmi, **Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908–1950)**, (Türkiye İş Bankası Yay.), İstanbul, 2008.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, **Atatürk ve Harf Devrimi**, (Cumhuriyet Yay.), İstanbul, 1998.
- _____ ; **Atatürk ve Harf Devrimi**, (Cumhuriyet Yay.), İstanbul, 1998.

ÜSTEL, Fusun, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1997.

YEŞİL, Ahmet, **Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, (Cedit Neşriyat), Ankara, 2002.

YEŞİLKAYA, Neşe Gurallar **Halkevleri İdeoloji ve Mimarlık**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1999.

YULARKIRAN, Cevdet, **Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları**, (Siskav Yay.), Sivas 2002.

YÜCEL, M. Serhan, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859–2005)**, (Alfa Yay.), İstanbul, 2006

MAKALELER

“İsmet Paşa'nın Nutku”, **Ülkü**, I/2, Ankara, Mart 1933, s. 101-109.

AKGÜN, Seçil Karal - ULUĞTEKİN Murat, “Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu), **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi (Cumhuriyet'in 80. Yılına Armağan)**, Ankara, (2004), s. 27–62.

AKYÜZ, Kenan, “Türk Ocakları”, **Belleten**, L/196–198 (1986), s.201–228.

ALKAN, A. Turan, “İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhaliflerin Tasfiyesi I”, **Tarih ve Toplum**, XI/62, Ankara, Şubat 1989, (İletişim Yay.), s. 18–22.

ALKAN, A. Turan, “İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhaliflerin Tasfiyesi II”, **Tarih ve Toplum**, XI/63, Ankara, Mart 1989, (İletişim Yay.) s. 9–14.

ALKAN, A. Turan, “İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhaliflerin Tasfiyesi III”, **Tarih ve Toplum**, XI/64, Ankara, Nisan 1989, (İletişim Yay.) s. 15–19.

AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Mektubu*, **Ülkü**, I/39, Ankara, Mayıs 1943, s. 22.

AŞKUN, Vehbi Cem, *Sivas Mektubu* **Ülkü**, I/47, Ankara, Haziran, 1943, s. 14.

ÇAĞDAŞ, Haluk, *Sivas Halkevi'nin Tiyatro Etkinlikleri (1933-1951)*, **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, 307-319.

ÇINAR, Fatih, “İlk Meclis'in Sivas Mebuslarından Mustafa Taki Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Milli Mücadele ve İlk Meclisteki Faaliyetleri”, **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, II, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, 41-77.

DUMAN, Selçuk, “ Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ve Siyasi Hayattaki Yerleri”, **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, II, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, 785-804.

DUMAN, Selçuk, “Kızılırmak Gazetesine Göre Mustafa Kemal Atatürk’ün 1928 Sonbaharında Sivas’ı Ziyareti”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, VII/1, Ankara, 2006, s.111–122.

GÜL, Muhittin, “Atatürk’ün Yurt Gezilerinin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, VIII/3, Aralık, 2006, s. 52–72.

GÜNGÖR, Süleyman, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, VIII/21, Mayıs 2010, s.193–208.

İslam Ansiklopedisi, “Atatürk Maddesi”, (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1978, s. 719-804.

KANSU, Nafi “Halkevlerimiz”, **Ülkü**, XII/69, Ankara, Kasım 1940, s.213–217.

KONUKÇU, Enver, “Değişik Yönleri İle Sivas’ın Tarihteki Yeri”, **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yayınları), Ankara, 2009, s.1-11.

“Notlar ve İktibaslar, Halkevleri”, **Ülkü**, XII/69, Ankara, Kasım 1939, s.261–266.

ORKUN, Yalçın “Halkevleri ve Halkodaları” **Ülkü**, III/11, Ankara, Kasım, 1947, (Ulus Basımevi), s.39-42.

ÖZTOPRAK, İzzet “Milli Mücadeleye Tepki: Şeyh Recep Olayı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIII, Ankara, Kasım, 1988, s.237–244.

SUBAŞI, Muhsin İlyas, “Selçuklu İle Cumhuriyet Dönemindeki Sivas”, **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yayınları), Ankara, 2009, s.17-28.

TAŞDEMİR, Serap, “Atatürk Dönemi Sivas İlinde Toplum Etkileyen Kültür Kurumları”, **Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu (2–4 Eylül 2002 Sivas)**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay), Sivas, 2002, s.157–170.

_____; “Sivas Türk Ocağı Dergisi: Birlik”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XX/58, Ankara, Mart 2004, s.54–66.

TOSUN, Ramazan, “Milli Mücadele’de Sivas’ın Yeri ve Önemi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIV/XII, Ankara, Mart 1996, s.67–87.

ÜNAL, Kemal, “Milli Şef ve Halkevleri”, **Ülkü**, XIV/83, Ankara, Ocak 1940, s.383–388.

YILDIRIM, Hüseyin, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, X/29, Ankara, Temmuz, 1992, s.459-470.

YILDIRIM, Hüseyin, “İrade-i Milliye”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIII, Ankara, Mart 1992, s. 42–54.

YILDIRIM, İsmail, “Atatürk Dönemi Demiryolu Politikasına Bir Bakış”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII/35, Ankara, 1996, s.376–388.

_____; “Cumhuriyet Dönemi Demiryolu İnşaatlarının Mali Kaynakları ve İlk İç Borçlanmalar (1923–1950)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XV/44, Ankara, Temmuz, 1999, s. 603–627.

ZEYBEK, Şerafettin “Amasya Mülakatı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV, Ankara, Mart 1989, s.467-477.

KISALTMALAR

BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
SDÜ	: Süleyman Demirel Üniversitesi
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırka
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TpCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

GİRİŞ

Sivas tarihin ilk devirlerinden itibaren önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Maltepe Höyüğü kazılarında Sivas bölgesinde ilk yerleşimin M.Ö. 2600 yıllarından başlayarak, M.Ö. 200 yıllarına kadar kesintisiz devam ettiği anlaşılmaktadır. Sivas'ın yazılı tarihi ise M.Ö 2000'in ortalarında Hititler ile başlamaktadır. Sivas, Hitit Devleti'nin M.Ö. 1200'lerde yıkılmasının ardından geç Hitit Devletlerinin, Asurluların, Medlerin, Perslerin idaresinde kaldıktan sonra, M.S. 17'de Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Romalılardan sonra da Bizans sınırları içerisinde yer alan Sivas'ın bu dönemdeki ismi “Sebaset”tir. 1059'da Anadolu'ya gelen Türkmenler bir süre Sivas'a hâkim olmuşlardır. Ancak Sivas ve çevresinin kesin olarak Türk hâkimiyetine girmesi ve Türkleşmesi 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonraki yıllarda gerçekleşmiştir.¹

Sivas 1399 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiş, 1578 tarihinde de Rum Eyaleti'nin merkezi olmuştur. 1864'te Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesi ile Rum Eyaleti kaldırılmış ve Sivas Vilayeti konulmuştur. Sivas Vilayeti'ne Sivas Sancağı, Amasya Sancağı, Karahisar-ı Şarki Sancağı ve Tokat Sancağı bağlanmıştır. 1922 tarihinde sancakların ortadan kaldırılması üzerine Tokat, Amasya ve Şebinkarahisar Sancakları Sivas'tan ayrılıp, Tokat ve Amasya müstakil birer vilayet olmuşlardır.²

Birinci Dünya Savaşı sonunda Mondros Ateşkes Antlaşmasının 30 Ekim 1918'de imzalanmasından hemen sonra, o tarihe kadar İtilaf Devletleri tarafından henüz işgal edilmemiş bir kısım vatan toprağı da işgal edilmeye başlanmıştı. Bu durumu fırsat bilen azınlıklar ise bulundukları bütün bölgelerde Türklere karşı katliam hareketlerine girişmişlerdi. Ancak, bu durum dünya kamuoyuna hakikate aykırı olarak, Türklerin azınlıkları katlettiği şekilde lanse edilmeye çalışılmıştır. Bunun sebebi ise Mondros Ateşkes Antlaşmasının 7. Maddesi'nin uygulanmasına zemin hazırlamak ve bu bölgelerin İtilaf devletleri tarafından işgalini sağlamaktır. Karadeniz sahillerinde gerçekleştirilmeye çalışılan bu politika neticesinde bölgedeki Rum militanlar silahlı çeteler halinde Türk köylerini basarak katliama başlamışlardı. Rumlar bir taraftan da İstanbul'daki İngiliz yetkililerine müracaat ederek can güvenliklerinin kalmadığını, Türklerin gayrimüslimleri taciz ettiklerini iddia etmişlerdir. İngilizler harekete geçerek Osmanlı Hükümetine nota vermiş ve asayişin sağlanmaması halinde bölgenin işgal edileceğini bildirmişlerdi. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa bölgeye

¹ Enver Konukçu, “*Değişik Yönleri İle Sivas'ın Tarihteki Yeri*”, **Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri 27–30 Ekim 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, s.3.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, I**, (TTK Yay.), Ankara, 1972, s.299; Muhsin İlyas Subaşı, “*Selçuklu ile Cumhuriyet Dönemindeki Sivas*”, **Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri 27–30 Ekim 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009 s.19.

asayışı sağlamak amacıyla gönderilmişti. Böylece Mustafa Kemal Paşa'ya Anadolu'ya geçme, milleti teşkilatlandırma ve bu teşkilatın başına geçerek milli mücadele'nin lideri olma imkânı doğmuştu.³

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde işgallerin başlaması, ülkede bulunan azınlıkların haksız davranışları karşısında yer yer protesto mitingleri başlamıştı. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine bu mitingler daha yaygın hale gelerek devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da henüz Havza'da iken 28 Mayıs 1919 tarihinde valiliklere, mutasarrıflıklara, ordu komutanlıklarına gönderdiği tamimle bu mitinglerin daha canlı ve yaygın olarak yapılmasını bu yolda halka yardımcı olunmasını bildirmektedir. Bu tamimden sonra bir taraftan mitingler yapılırken, diğer taraftan da İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcilerine protesto telgrafları çekilmeye başlanmıştı.⁴

Protesto mitinglerinin yapıldığı bu günlerde, Sivas ve çevresinde bulunan azınlıklar İtilaf Devletleri'nin bu bölgeye Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7 ve 24. maddelerine dayanarak müdahale etmelerini sağlamak amacıyla harekete geçmişlerdi. İtilaf devletleri temsilcilerine, kendilerini Türklerin tehdit ettikleri yolunda şikâyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Anadolu'da protestoların çoğalması, azınlıkların gerçek dışı şikâyetlerinin başlaması üzerine, İstanbul'daki İngiltere Fevkalade Komiserliği harekete geçerek Bâb-ı Ali'ye tebliğler, Harbiye Nezareti'ne de notalar vermektedir. Bu konudaki şikâyetlerden biri de Sivas ile ilgiliydi. Sivas'a Anadolu'da bulunan Albay Demenge imzalı bir telgraf gönderilmişti. Telgrafta; İzmir'in işgali üzerine bölgede bulunan Hristiyanların ölümle tehdit edildiği, bu ve bunun gibi durumların İtilaf Devletleri tarafından Sivas'ın işgali için bir sebep sayılabileceği belirtilmekteydi.⁵

Mustafa Kemal Paşa'ya da aynı hususta bir nota ulaşmıştı. İngiliz Fevkalade Komiserliği'nin Damat Ferit Paşa'ya verdiği ve oradan da Harbiye Nezareti'ne tebliğ olunan notayı Harbiye Nazırı Şevket Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya göndermişti. Bu notada da yukarıdakine benzer iddialar yer almaktaydı. Sivas'ın asayişinin bozuk olduğundan, yurtlarına dönen Ermenileri, Müslümanların ölümle tehdit ettiklerinden bahsedilmekteydi.⁶

Mustafa Kemal Paşa Havza'dan Harbiye Nezaretine 2 Haziran 1919 tarihinde çektiği telgrafta bu iddiaları cevaplandırmaktaydı. Cevabi telgrafında; Sivas ve civarında

³ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, (Pozitif Yay.), İstanbul, 2009, s. 1976; Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, I**, (TTK. Yay.), Ankara, 1989, s. 83.

⁴ İslam Ansiklopedisi, **Atatürk Maddesi**, (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1978, s. 735; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I**, (Milli Eğitim Basımevi), İstanbul, 1991, s. 240.

⁵ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk, I**, (Milli Eğitim Bakanlığı Yay.) İstanbul, 1962, s.17.

⁶ Ramazan Tosun, "Milli Mücadele'de Sivas'ın Yeri ve Önemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XXIV/XII, Ankara, Mart 1996, s.71.

bulunan Ermenileri ve daha sonra gelen mültecileri tehdit edecek bir hadisenin olmadığını söylemekte ve bölgede kaygılanacak bir durumun olmadığını, halkın işinde gücünde olduğunu belirtmekteydi. Telgrafına devam ederek, İzmir ve Manisa'nın düşman tarafından işgali üzerine Müslüman halkın, Hristiyan ahali hakkında düşmanca bir maksat taşımayan toplantılar yapmakta olduklarını belirtmekteydi.⁷

Söz konusu olan bu iki şikâyet telgrafının amacı aynıydı. Bölgede bulunan Ermenilerin ölümle tehdit edildiğini ileri sürerek, onların can güvenliğinin sağlanması gerekçesi ile İtilaf Devletleri'ne bölgeyi işgal ettirmektir. Mustafa Kemal Paşa, bunlara verdiği cevapta hem milletin hislerine tercüman olmakta, hem de kendi fikirlerini açıkça belirtmekteydi. Milletin haklarına ve bağımsızlığına karşı hazırlıklar devam ettiği takdirde ne kendisinin ne de bir başka komutanın veya mülki idarecilerin, girişilecek karşı faaliyetleri önleyemeyeceğini bildirmekteydi.⁸

Bölgede sadece azınlıklar değil misyonerler de faaliyet içerisindeydiler. O günleri bizzat yaşamış olan ve bu faaliyetleri dikkat ve üzüntü ile takip eden, dönemin Sivas Muhabere Müdürü Rıfat Akman bir hatırasında olaylara şöyle değinmekteydi:

“Atatürk'ün Sivas'tan Erzurum'a geçtiği 27 Haziran 1919 gününe kadar vaziyetimiz, civarda taassun etmiş Ermeni kadın ve çocuklarını açılan itamhaneye doldurmak işiyle meşgul olan Amerikan misyonerlerinin hiçbir kontrole tabi olmayan durumlarına seyirci kalmaktan ibaretti. Bunların, günde 50–60 kamyonları gıda vesaire maddeleri taşıyor, Ermeniler ise bu yardım akınından büyük bir gurur duyarak, aldıkları şımarık tavırlarla kin ve nefretimizi uyandırıyorlardı. O zamanlar, içerisi ipeş maddesi ile dolu dedikleri bu Amerikan otomobilleri herhalde Ermeniler için tüfenk ve cephane getirmekte idi. O zamanlar beni en çok Amerikan misyonerleri ilgilendiriyordu. Bunların içinde gerçek Amerikalı ancak onda bir kişi çıkardı. Diğerleri kâmilan, Amerikan kisvesine bürünmüş Ermenilerdi ki gözlerinden hainlikleri okunuyordu.”⁹

Sivas Kongresi

Amasya Tamimi'nde Sivas'ta yurdun bütününe kapsayan bir kongre toplanması kararlaştırılmıştı. Bu yüzden kongre hazırlıkları daha Haziran ayı içerisinde başlamıştı. Trakya ve Anadolu'da kurulan Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk ismini taşıyan milli kuruluşlar, komutanlar, bazı mülki amirler, halkın her kesiminden vatansever kişiler bu kongreye temsilcilerini göndermek ve katılmak için çabalamışlardı. Amasya Tamimi'nde

⁷ M. K. Atatürk, **Nutuk, I**, s.18.

⁸ S. Tansel, **Mondros'tan...** s. 241.

⁹ Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Kongresi**, (Kamil Matbaası), Sivas, 1945, s.60.

geçen milli kongre ifadesi Türk milletinin geleceğe dönük bütün düşüncelerini, beklentilerini, ümitlerini bir noktada birleştirmektedir.¹⁰

Bu kongre, doğu ve batı vilayetlerinin, Trakya'nın yani bütün bir vatanın birliğinin, dirliğinin konuşulacağı bir platform olacaktır. Erzurum Kongresi'nin kararları da burada bütün millete mal edilecekti. Bütün bu gelişmelerden korkan İstanbul Hükümeti'nin olumsuz tutumu, engelleme girişimleri çalışmaları geciktirmektedir. Diğer taraftan Anadolu'da başta İngiltere olmak üzere Amerikan, İtalyan, Fransız subayları, memurları ve yardım kuruluşları adı altında çalışan istihbarat görevlileri değişik amaçlar için etkinliklerde bulunmaktaydılar. Ortak amaçları Türk milleti ve vatanını bölmektir. Fakat bütün olumsuzluklara rağmen 4 Eylül 1919'da Sivas Kongresi toplanmıştır.¹¹

Sivas Kongresi'nde toplantının ilk günleri verimli geçmemiş, aralarında Rauf Bey'in de bulunduğu küçük bir grup kongreye Mustafa Kemal Paşa'yı başkan seçmek istememişlerse de başarısız olmuşlardı. Daha sonra da kongrenin ittihatçılıkla ilgisi olmadığı, siyasetle uğraşp uğraşmayacağı yolunda kısa tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar çözümlendikten sonra manda yönetiminin kabul edilip edilmemesine dair uzun görüşmeler başlamıştır.¹² Sivas Kongresi'nde bir takım aydınlar tek kurtuluş yolunun Amerikan mandası altına girmek olduğunu iddia etmekteydiler. Tartışmaların ardından mandanın bağımsızlığı yok edeceği bu nedenle Amerikan mandaterliğini değil, Amerika'nın yardımının istenebileceği kanaati hâkim olmuştu.¹³ Bu amaçla Rauf Bey, Amerika'da yıllardır Türkler aleyhine yapılmakta olan propagandaların etkisini gidermek için Türkiye'de incelemeler yapacak bir heyetin Amerikan Kongresinden davet edilmesini önermişti. Öneri Mustafa Kemal Paşa tarafından kongrenin oyuna sunulmuş ve ittifakla kabul edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi adına ABD Senatosu'na (başkanlık divanı üyelerinin birlikte imzaladıkları) 9 Eylül tarihli bir yazı göndererek, durumu yerinde incelemek için Senato üyelerinden kurulu bir komitenin Türkiye'ye gönderilmesini istemiştir.¹⁴ Ancak Wilson'un başkanlığının sona ermesi ve Amerika'nın yeniden içine dönmesi, Amerikan mandası sorununu kendiliğinden ortadan kaldırmıştır.¹⁵

¹⁰ Sebahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, (Kastay Yay.), İstanbul, 2004, s. 22-23; Enver Ziya Karal, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1965)**, (TTK Yay.), Ankara, 1981, s.34; Mehmet Kılıç, **Amasya Tamimi ve Protokolü**, (Okan Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2009, s. 24.

¹¹ Selahi Sonyel, **Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri**, (TTK Yay.), Ankara, 1995, s. 18.

¹² Kadir Kasalak, **Milli Mücadele'de Manda ve Himaye Meselesi**, (Genel Kurmay Basımevi), Ankara, 1993, s. 12.

¹³ Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, (Türk Tarih Kurumu Yay.), Ankara, 1986, 52.

¹⁴ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay.), Ankara, 1991, s 57.

¹⁵ Oğuz Aytepe, "Milli Mücadele'de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, XXIV, Ankara, Kasım 1999, s.484.

Erzurum Kongresi Beyannamesinin esas alındığı Sivas Kongresi 11 Eylül’de çalışmalarını bitirmiş ve aşağıdaki kararları almıştı;

“1. Türkiye’nin sınırları Mondros Mütarekesi ile belirlenmiş kabul edilmektedir. Bu sınırlar içindeki bölgeler bölünmez bir bütündür.

2. Osmanlı topraklarının bütünlüğünü, hilafet ve saltanatın güvenliğini sağlamak için milli güçlerin etkin ve milli egemenliğin üstün kılınması esastır.

3. Ülkeyi parçalama, üzerinde Rum ve Ermeni devletleri kurma girişimleri karşısında hep birlikte savunma yapılacaktır.

4. Hıristiyan azınlıkların her türlü güvenliği sağlandığından bunlara siyasi egemenliğimizi ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar tanınamaz. Vatanın bölünmesi için hiçbir öneri kabul edilemez.

5. Ulusun kendi geleceğini belirleyebilmesi ve hükümetin başıboş bırakılmasının önlenmemesi için Meclis-i Mebusan’ın derhal toplanması gerekir.

6. Ulusal direnişi gerçekleştirmek için kurulan cemiyetler birleştirilmiş ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti olmuştur.

7. Mandacılık kongre boyutunda ilk kez Erzurum Kongresi’nde reddedilmişti; fakat Sivas Kongresi’nde özellikle Amerikan Mandası tartışma konusu olunca Mustafa Kemal Paşa’nın gayretleriyle mandacılık Sivas Kongresi’nde ulus adına reddedilmiştir.”¹⁶

4–11 Eylül 1919 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren Sivas Kongresi’nin en önemli etkinliği, Türk milletinin direnişinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti adı ve çatısı altında meşru kurumsallaşmayı burada sağlamış olmasıydı. Milli örgütlenme, bütün vatana yayılmış ayrılıklar engellenmeye çalışılmıştı.¹⁷

¹⁶ Mahmut Goloğlu, **Sivas Kongresi**, (Türkiye İş Bankası Yay.), Ankara, 2008, s. 82-84.

¹⁷ M. Goloğlu, **Sivas Kongresi**, s.110.

I. BÖLÜM

SİVAS'TA CUMHURİYET HALK PARTİSİ ÖRGÜTLENMESİ

A. SİVAS KONGRESİ SONRASI SİYASİ HADİSELER

1. Müdafaa-ı Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından ilk olarak Mudanya'da İtilaf Devletleri ile 11 Ekim 1922 tarihinde ateşkes antlaşması imzalanmış ve ardından 20 Kasım 1922'de Lozan'da Barış Konferansı toplanmıştı. Uzun süren savaşlar ile kazanılan askeri zaferler, Lozan'da toplanan barış konferansında siyasi ve diplomatik zafer ile sonuçlandırılarak, tüm dünyaya, yeni Türk Devleti'nin kuruluşu kabul ettirilmişti.¹

İsmet Paşa'yı Hariciye Vekili olarak Lozan Konferansı'na gönderen Mustafa Kemal Paşa, bu yeni dönemde, yeni kurulacak devletle ilgili planlarını hayata geçirmeye başlamıştı. Daha Lozan Konferansı'nın başlamasından önce Saltanat'ın kaldırılmasını (1 Kasım 1922) sağlayan Mustafa Kemal Paşa, 6 Aralık 1922 tarihinde, Ankara'daki gazetecilere verdiği bir demeçte “...sulhun istikrarını müteakip halkçılık esası üzerine müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetindeyim” diyerek yeni bir fırka kuracağını belirtirken, bu yeni fırkanın programı hakkındaki düşüncelerini de şu sözlerle açıklamaktaydı:²

“Başka memleketlerde müteşekkil bu gibi firkaların programlarını gözden geçirmiş isem de, bunları tamamıyla memleket ve milletimizin hakikî ihtiyaçlarını tatmine kâfi bulmadım. Bu sebeple şimdiden böyle bir programın esaslarını tespit eylemek üzere bilcümle vatanperveranın, erbabı ilim ve fennin müzaheret ve müşareketine müracaatı vazife addeyledim. Köylülerimizi ve halkımızı ezen ve fakir düşüren adaletsiz vergilerin ne suretle ıslahı lâzım geleceğine ve ticaret ve ziraat ve sanayiimizi inkişaf ettirecek maddî, iktisadî tedabire ve orman ve maadin gibi tabîî servetlerimizden menafîi umumiye namına daha kolaylıkla istifadeyi temin için ne gibi ıslahatı kanuniye yapılması lâzım geleceğine, arazi ve emlâke temellük hususunda herkes için daha emniyetbahş tadilâtı kanuniye yapılması lâzım gelip gelmiyeceğine, evkaf umurunun ne suretle şayanı ıslah bulunduğu ve memlekette hangi nikatı nazardan ne gibi ameliyat ve inşaatı nafia yapılabileceğine ve askerlik müddetinin tadiline velhasıl milletimizi elyevm hali tedennide bırakan eshab ve

¹ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler, III**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1952, s.580.

² **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, II**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay.), Ankara, 2006, s.50,52.

âvamilin sureti izalesine müteallik erbabı ihtisasın gönderecekleri mütaleat kemali ehemmiyetle nazarı itiraba alınacaktır...”

Mustafa Kemal Paşa yeni girilen barış dönemi ile birlikte Halk Fırkası’nın kurulmasını kararlaştırmış, firkanın programını ülkenin ihtiyaçlarına göre yapabilmek için ilim adamlarının ve çeşitli konularda uzman olan yurtsever aydınların yardımlarını istemişti. Mustafa Kemal Paşa’nın bu isteği basında geniş yer bularak ilgi uyandırmıştı. Parti kurma fikrini başta Hâkimiyet-i Milliye, Yeni Gün, İkdâm ve İleri olmak üzere, birçok gazete desteklerken, Tanin ve Vakit Gazeteleri Mustafa Kemal Paşa’nın partiler üstü tarafsız bir lider olarak kalmasını isteyerek, onun parti kurmasına karşı çıkmışlardı.³ Rauf (Orbay) Bey, Kâzım (Karabekir) ve Fuat (Cebesoy) Paşalar da Mustafa Kemal Paşa’nın bir parti kurarak onun başına geçmesine karşıydılar.⁴

Mustafa Kemal Paşa, fırka tartışmalarının devam ettiği bu süreçte 1923 yılında yaklaşık bir ay sürecek olan Batı Anadolu gezisine çıkmıştı. Askeri birlikleri teftiş etmek ve halk ile yakın temas kurarak fikir alışverişinde bulunmak amacıyla çıkılan bu gezi sırasında Mustafa Kemal Paşa sık sık Halk Fırkası konusuna da değinerek var olan endişeleri gidermeye ve halkı bu düşünceye alıştırmaya çalışmaktaydı. Örneğin İzmit’te yaptığı bir konuşmada şunları söylemekteydi:⁵

“Efendiler, siyasî bir fırka mevzubahis olunca bundan haklı olarak tereddüt ve telâşa düşenler olabilir. Hakikaten milletimiz çok zamandan beri siyasî fırkalar yüzünden ve siyasî fırkaların ihtirasları ve onların müsademâtı yüzünden çok büyük zararlara dûçâr olmuştur. Kendi menfaatleri unutturulmuştur. Şunun bunun menfaatlerinin hadimi edilmiştir. Hakikaten milletin sınıf-ı muhtelifesinden bir, iki veya üçünü alıp da diğerlerinin zararlarına olarak, yalnız o sunufun te’min-i menafi’i ile iştigal eden bir fırka-i siyasîye bizim milletimiz ve memleketimiz için muzırdır. Bizim muhtaç olduğumuz bütün evlâd-ı memleketin el ele vererek çalışmasından ve çalışmasıyla istihsal olunacak neticeden ibarettir. Bütün bu mütalaâtla beraber diyorum ki, siyasî bir teşekkül lâzımdır.”

Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu gezisi sırasında İstanbul gazetecileriyle de bir araya gelerek onların gündeme ilişkin sorularını yanıtlamıştı. Bu görüşmede de Halk Fırkası’na

³ Hasan Türker, **Türk Devrimi ve Basın 1922–1925**, (Dokuz Eylül Yay.), İzmir, 2000, s. 61–65.

⁴ Zeki Çevik, **Millî Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (1918–1923)**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay.), Ankara, 2002, s. 456.

⁵ Arı İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları**, (TTK Yay.), Ankara, 1996, s.119.

değinen Mustafa Kemal Paşa “...*Ben Halk Fırkası namı altında bir fırka teşkil edeceğim dediğim zaman zannolunmasın ki milletin sunuf-ı muhtelifesinden bir veya iki sınıfın menâfiini veyahut refahını te'min etmeğe matuf bir gaye takip edeceğim ve sunuf-ı sairenin menâfiini düşünmeyeceğim ve onlarla mücadele edeceğim. Böyle bir şey yoktur. Fırkanın programı bütün milletin refah ve saadetini te'mine matûf olacaktır.*”⁶ Diyerek İzmit halkına belirttiği noktaları tekrarlamış ve kuracağı fırkanın hiçbir toplumsal sınıfın temsilcisi olmayacağını, bütün sınıfların refahını ve saadetini temin etmek için çalışacağını üzerine basarak ifade etmişti.⁷

1 Nisan 1923 tarihinde I. TBMM seçim kararı olarak 16 Nisan'da yaptığı son toplantısından sonra dağılmıştı. Seçim kararının alınması ile birlikte Mustafa Kemal Paşa çalışmalarına başlayarak 8 Nisan'da (1923) Dokuz Umde adı verilen seçim beyannamesini yayınlamıştı. Adından da anlaşıldığı gibi 9 ilkedden oluşan bu seçim beyannamesi Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet'lerine gönderilmişti. Beynamede ekonomik kalkınma yolunda çalışılacağı açıklanmış, Meclis çoğunluğunu bu amaç için toplayıp ülkede siyasal bir örgütlenme yaratmak için Meclisteki Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun (Birinci Grup) Halk Fırkası'na dönüştürüleceği belirtilmişti. Yine yeni fırkanın ayrıntılı ve düzenli bir programının hazırlanarak üyelerinin tartışmasına sunulacağı da beyanname de yer almaktaydı.⁸

Dokuz Umde Beyannamesi'nin yayınlanması ile birlikte sandığa çağırılan vatandaş, bu programı kabul ettiği takdirde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, Halk Fırkası'na dönüştürülmesini de kabul etmiş olacaktı. Bu bakımdan Dokuz Umde Beyannamesi bir bakıma Halk Fırkası'nın kuruluş belgesi niteliğindeydi.⁹ Seçim süreci ile birlikte Dokuz Umde'yi yayınlayan Mustafa Kemal Paşa aynı gün Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine gönderdiği diğer bir yazı ile cemiyet üyelerinden bu ilkeleri halka yaymalarını ve açıklamalarını istemekteydi.¹⁰

1923 yılının yaz aylarında yapılan seçimler A-RMHC için gerçek bir zaferle sonuçlanmıştı. Yalnızca Gümüşhane ve Eskişehir'de Birinci Grup dışında yer alan adaylar

⁶ A. İnan, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923....**, s.80.

⁷ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923–1931)**, (Tarih Vakfı Yurt Yay.), İstanbul, 1999, s. 40–41.

⁸ **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, s. 516–518; Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, (Boyut Kitapları), İstanbul, 1999, s. 71; Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859–1952)**, I, (İletişim Yay.), İstanbul, 1952, s.580-582.

⁹ Esat Öz, **Türkiye'de Tek-Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923–1945)**, (Gündoğan Yay.), Ankara, 1992, s.86.

¹⁰ M. Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde....**, s.46; H. Uyar, **Tek Parti Dönemi....**, s.74.

seçilebilmişti. Anadolu'ya göre daha özerk olduğu düşünülen İstanbul'da bile Birinci Grup adayları oybirliği ile seçilmişlerdi.¹¹

1923 seçimleri Halk Fırkası'nın kuruluş sürecinde son basamak olmuştur.¹² Seçimlerin ardından Ankara'ya gelen milletvekilleri Halk Fırkası'nın tüzüğünü hazırlamaya başlamışlar ve 7 Ağustos 1923'te başlayan bu süreç 11 Eylül'de tamamlanmıştı. 9 Eylül'de - daha önce milletvekillerine dağıtılan Halk Fırkası nizamnamesi kabul edilmiş ve bu tarih Halk Fırkası'nın kuruluş tarihi olarak benimsenmişti.¹³ 11 Eylül'de Genel Başkanlık ve Yönetim Kurulu seçimleri yapıp, Halk Fırkası Reisliğine TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa getirilmiş, 23 Ekim 1923 tarihinde ise Mustafa Kemal Paşa'nın imzasıyla partinin kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na (Dâhiliye Vekâleti) sunulmuştu. "Halk Fırkası" adıyla kurulan partinin adının başına 1924'te "Cumhuriyet" sözcüğü eklenmiş, daha sonra 1935'teki 4. Kurultay'da bugünkü "Cumhuriyet Halk Partisi" adı benimsenmişti.¹⁴

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Mustafa Kemal Paşa Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Halk Fırkası Genel Başkan Vekilliği'ne Başbakan İsmet Paşa'yı tayin etmişti. İsmet Paşa bu görevi aldıktan bir gün sonra (20 Kasım 1923) bütün A-RMHC'lere gönderdiği genelgede “...*Bütün Vatan için halâs-ı istiklâl getiren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sulh devrinin feyizli inkişafatını temine sarfı mesai eylemek üzere bu günden itibaren Halk Fırkası'na inkılâp edecek ve cemiyetin bütün idare heyetleri Halk Fırkası İdare Heyetleri unvanı ile ifayı vazîfeye devam edeceklerdir...*” sözleriyle göreve başladığını belirtmekteydi.¹⁵

İsmet Paşa'nın bu genelgesi ile birlikte ülkenin dört bir yanında bulunan A-RMHC şubeleri tabela değiştirerek Halk Fırkası örgütlerine dönüşmüşlerdi.¹⁶ Buna rağmen 1924 yılının yaz aylarına gelindiğinde, Halk Fırkası ülke çapında örgütlenme girişimlerine daha yeni başlamıştı. Bunun nedeni de partinin yalnızca bir çerçeve kadro halinde olması ve illerde mutemetler vb. yöneticilerin varlığına rağmen pek üyenin bulunmamasıydı.¹⁷ 1925 yılı Haziran ayında ise Cumhuriyet Halk Fırkası ülkedeki 74 ili 14 mıntıkaya ayırıp her birinin başına birer

¹¹ Melda Erdoğan, **1923 Seçimleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2000, s. 61.

¹² E. Öz, **Türkiye'de Tek-Parti...** s.87–88.

¹³ M. Serhan Yücel, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859–2005)**, (Alfa Yay.), İstanbul, 2006, s. 25; Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasal Partiler (Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye'de Partiler)**, (Gerçek Yayınevi), İstanbul, 1976, s. 236.

¹⁴ H. Uyar, **Tek Parti Dönemi...**, s.75.

¹⁵ H. Uyar, **Tek Parti Dönemi...**, s.76.

¹⁶ H. Uyar, **Tek Parti Dönemi...**, s.92.

¹⁷ M. Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde...**, s.95

müfettiş atayarak genel bir örgütlenmeye gitmişti.¹⁸ Ülkenin 74 ilinin 14 mıntıka bölgesine ayrılmasından sonra, Sivas'ın içinde bulunduğu 2. mıntıka müfettişliğine Samsun Mebusu Avni Bey getirilmişti.¹⁹

2. Sivas'ta CHF Teşkilatının Kurulması ve İlk Yılları

Müdafaa Hukuk Cemiyetlerinin Halk Fırkasına dönüşmesinin ardından Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Kongresi'ne (15 Ekim 1927) kadar fırkanın yurt çapındaki örgütlenmesi ve boyutu hakkındaki bilgiler sınırlıdır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve Cumhuriyet Devri'nin başlangıç dönemlerinin en büyük sorunu asayişsizlikti. Cumhuriyet idarecilerinin, özellikle doğu bölgelerinde en fazla üzerinde durdukları ana problem bu asayişsizlik sorunu olmuştu. O dönemde yaşayanların kaleme aldıkları yazılar incelendiğinde asayiş probleminin ağırlıklı olarak vurgulandığı göze çarpmaktadır.

Cumhuriyet hükümetinin bu dönemde nasıl bir görüntüyle karşı karşıya olduğunu İsmet İnönü şöyle ifade etmekteydi:²⁰

“ Memleket fiziksel bir bütünlük içinde değildi. Her tarafın bir biri ile irtibatlı olduğu bir bütünlük yoktu. Demiryolu yapılmadan memleketin ne emniyetinin, ne idaresinin bütünlüğünü sağlayamayacağımız kanaati sarsılmaz bir haldeydi. Nihayet memleketin en mamur yerlerinin büyük bir kısmı harap olmuş bulunuyordu. Diğer mühim mesele ise asayiş meselesi idi. Asayiş meselesinin doğuya ait olan kısmının dışında Orta Anadolu'da da Batı Anadolu'da da dağlarda emniyeti ihlal etme hareketleri ve yol kesmeler her tarafta devam ediyordu.”

Anadolu'nun içinde bulunduğu durum doğal olarak fırka grup toplantılarına da yansımıştı. Menteşe mebusu Esat Efendi, 27 Ocak 1924'teki toplantıda bu durumu şu sözlerle belirtmekteydi:²¹

¹⁸ Bu 14 mıntıka şu şekilde oluşturulmuştur: “1. Ankara, Kastamonu, Sinop, Çankırı, Zonguldak, Çorum, Kırşehir, Yozgat, Kayseri; 2. Karahisar-ı Şarkî, Tokat, Amasya, Sivas, Samsun; 3. Gümüşhane, Rize, Trabzon, Giresun, Ordu; 4. Ardahan, Kars, Bayazıt, Erzurum, Artvin, Erzincan; 5. Van, Hakkâri, Muş, Bitlis, Siirt; 6. Genç, Ergani Madeni, Diyarbakır, Siverek, Mardin, Urfa; 7. Dersim, Elâziz, Malatya; 8. Adana, Kozan, Cebelibereket, Gaziantep, Maraş, Mersin, İçel; 9. Aksaray, Niğde, Konya, Isparta, Burdur, Antalya; 10. Bolu, İzmit, Ertugrul, Eskişehir, Kütahya, Afyon; 11. İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli, Menteşe; 12. Bursa, Karesi, Çanakkale; 13. İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca; 14. Kırkkilise, Edirne, Tekfurdağı, Gelibolu. (Bkz. Mete Tunçay, “Cumhuriyet Halk Partisi (1923–1950)”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, VIII, (İletişim Yay.), İstanbul, 1983, s.2019).

¹⁹ **Kızılırmak**, 31 Ağustos 1925, No: 7–122, s.2 .

²⁰ İsmet İnönü, **Hatıralar, II**, (Haz. Sabahattin Selek), (Bilgi Yay.), Ankara, 1987, s. 257–258.

²¹ **CHP Grup Toplantısı Tutanakları 1923–1924**, (Haz. Yücel Demirel, Osman Zeki Konur), (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2002, s. 317; Murat Turan, **CHP'nin Doğu'da Teşkilatlanması (1923–1950)**, (Libra Yay.), Ankara, 2011, s. 67.

“Vatanın bereketli toprakları, vatanın her yanında cari mümbit, feyizli ırmaklar bugün bizi vazifeye davet ediyor... Bütün Heyet-i Vekile'nin el kuvvetiyle, nüfus çokluğuyla bu harabazar, yanık diyar-ı vatani mesut etmeye çalışması bu derece üzerine düşen bir vazifedir.”

Memlekette bulunan asayişsizliğin yanı sıra ülke insanı da ekonomik bakımdan zayıf durumdaydı. Bu hususta aynı gün söz alan Recep Peker, Anadolu insanının durumunu şöyle betimlemekteydi:²²

“Memleketimizde bir kere sınıf farkı yoktur. Memur da zavallıdır, zabitte biçaredir, çiftçisi de odur. Zengin dediğimiz ve elinde üç beş lira olan bazı arkadaşlarımız da çiftçi ile aynı sınıftadır.”

CHF, örgüt kurma sürecinde, yukarıda sıralanan olumsuzluklar nedeniyle bir takım sıkıntılar yaşamaktaydı. Fırkanın örgüt kurma sürecinde yaşadığı zorlukların en önemlisi vilayetlerde parti faaliyetlerini idare edecek olan mutemetlerin bulunmasındaki zorluk gelmekteydi. Bunun yanı sıra mutemetler, firkadan bir ücret almayıp tam tersine çoğu kez şahsi işlerini de fırka meşguliyeti dolayısıyla yüz üstü bırakmaktaydılar. Bu nedenle, mutemet olacak kişilerin; dürüst, namuslu, popüler olmak gibi lüzumlu vasıflarla birlikte, geçim bakımından da hal ve vakti yerinde olması ve Fırka'yı istismar ederek Fırka sırtından yükselmek hevesine kapılmaması gerekirdi.²³ Bu nedenlerden dolayı mutemetlik sisteminde birtakım düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Fırka işlerinin organizasyonunda ve merkez-taşra koordinesinin sağlanmasında önemli bir işleve sahip olan parti mutemetlerini 1923 nizamnamesinde Umumi Heyet-i İdare atarken, 1927'deki nizamnamede “mıntika müfettişleri tarafından seçilip Umumi Heyet-i İdaresince tayin edilirler” denilerek mutemetlik sisteminde değişikliğe gidilmişti.²⁴

İsmet Paşa'nın 20 Kasım 1923 tarihinde A-RMHC'lerine gönderdiği genelge ile şubeler Halk Fırkasına dönüşmüş ve Müdafaa-i Hukuk Şubesi Başkanları da Halk Fırkası'ndan sorumlu şahıslar haline gelmişlerdi.²⁵ Buna göre Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı (daha sonra Müdafaa-i Hukuk Şubesi Başkanı) ve Sivas Müftüsü olan Abdurrauf Efendi'nin 31 Aralık 1926 tarihinde ölümünün²⁶ ardından, Sivas'ta Halk Fırkası mutemetliğine Sığırcıade Hayri Bey getirilmişti.²⁷

Her ne kadar 1923 yılında resmi olarak kurulmuşsa da 1930 yılına kadar Halk Fırkası tüm yurt genelinde tam olarak örgütlenmesini sağlayamamıştı. 1931 yılındaki genel kongrede

²² CHP Grup Toplantısı Tutanakları 1923–1924, s. 344.

²³ Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908–1950)*, (Türkiye İş Bankası Yay.), İstanbul, 2008, s. 231.

²⁴ M. Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde...*, s. 386.

²⁵ H. Uyar, *Tek Parti Dönemi...*, s.76.

²⁶ *Kızılırmak*, 5 Ocak 1927, No: 124-63, s.1.

²⁷ *Kızılırmak*, 9 Ocak 1927, No: 124-64, s.1.

alınan karar doğrultusunda mutemetlik kurumu kaldırılmış ve boşalan kısım Fırka Reisliği ile doldurulmuştu. Ayrıca fırka teşkilatının teftiş işlerinde, “Genel İdare Heyeti üyelerinin memur olabileceği gibi fırka mebus ve mensupları da bununla görevlendirilir” kararı alınarak örgüt denetlenmesinde mebuslardan faydalanma yoluna gidilmişti.²⁸

Bütün bu değişiklik ve düzenlemelerin olduğu dönemlerde Sivas Cumhuriyet Halk Fırkası ilk vilayet kongresini 10 Mart 1927 yılında yapmıştır. Kongre Başkanlığı’na Sığırcızade Hayri Bey, İkinci Başkanlığa Muhasebecizade Rıza Bey, Kâtipliklere Ehlimanzade Adil Bey ve Gülhaşzade Necip Beyler seçilmişti. 28 mahalleden gelen vatandaşların fırka üyelikleri yapılarak fırkanın ilke ve prensipleri üzerine izahatlar yapılmış ve halka fırka hakkında bilgiler verilmişti. Kongrede CHF Genel Müfettişliğine, kongreyi bildirir telgraflar çekildikten sonra, Bütçe, Program, Nizamname, Layiha Encümenliklerine başkan ve üyeler seçilmişti.²⁹

Kongrede, Bütçe Encümeni Başkanlığı’na Haritacızade Ali Efendi, üyeliklere Muhasebecizade Rıza Bey, Gayretağazade Ahmet Efendi, Şehristanlarzade Ali Efendi, Hacı Ebubekirzade Osman Efendi, Ehlimanzade Adil Efendi seçilmişti. Program Encümeni Başkanlığı’na Hacı Ebubekirzade Osman Efendi, üyeliklere Gökyokuşzade Mehmet Efendi, Tekkeşinzade Abdurrahman Efendi, Bostancızade Abdurrahman Efendi seçilmişti. Nizamname Encümeni Başkanlığı’na Gürünlü Bahri Bey, üyeliklere Zağımzade Hacı Mehmet Efendi, Hafikli İbrahim Efendi, Gürünlü Ömer Efendi seçilmişti. Layiha Encümeni Başkanlığı’na ise Sığırcızade Hayri Bey, üyeliklere Gürünlü Asım Bey, Necip Efendi, Şevki Efendi ve Adil Bey seçilmişlerdi.³⁰

Sivas Vilayet Merkezi’nden 3, Gürün’den 2, Şarkışla’dan 3, Yenihan’dan 3, Darende’den 2, Zara’dan 4, Divriği’den 1, Hafik’ten 1 fırka üyesinin katılımıyla gerçekleşen Vilayet Kongresi sonrasında ise Vilayet İdare Heyeti seçimi yapılmıştı. Başkanlığına Sığırcızade Hayri Beyin getirildiği Vilayet İdare Heyetine; Muhasebecizade Rıza Bey, Hacı Ebubekirzade Osman Bey, Haritacızade Ali Bey, Doktor Hüseyin Veli Bey üye olarak seçilmişlerdi.³¹

1927 yılında CHF Grubu önemli bir tüzük değişikliği yaparak ilk düzenlemedeki Fırka Divanı’nın milletvekillerini tespit etmesi ve seçim işlerini yürütmesi hükmü değiştirilmiş ve bu görev Genel Başkana verilmişti. Böylece Fırkanın TBMM üyelerini tespit etme görevi,

²⁸ C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10–18 Mayıs 1931, (Devlet Matbaası), İstanbul, 1931, s. 248–249.

²⁹ Kızılırmak 29 Mart 1927, No: 123-7, s.1.

³⁰ Kızılırmak 29 Mart 1927, No: 123-7, s.1.

³¹ Kızılırmak 29 Mart 1927, No: 123-7, s.2.

geniş bir kuruldan alınarak Fırka Genel Başkanına verilmiş oluyordu. Bununla da milletvekillerinin Fırka üst yönetimine bağlılığı artarak iktidarın tekelleşmesi sağlanmıştı. Bu tüzük değişikliğinden sonra seçim hazırlıkları başlamış, Ağustos ayı içinde müntehib-i sani (ikinci seçmen) seçimleri, Eylül ayı içinde de milletvekili seçimleri yapılmıştı. Müntehib-i sani'lerin hepsi CHF adayları olduğu için CHF listesi tamamen seçilmişti.³² Buna göre 1927 seçimlerinde Sivas halkı merkezden 98, Hafik'ten 47, Darende'den 66, Şarkışla'dan 80, Gürün'den 39, Zara'dan 121, Yenihan (Yıldızeli)'den 88, Divriği'den 54, Kangal'dan 62 müntehib-i sani çıkarmıştı.³³

Sivas Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İkinci Vilayet Kongresi, 9 Eylül 1928 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası binasında, Üçüncü Mıntıka Müfettişi Avni Bey'in Başkanlığında toplanmıştı. Sivas merkezden 3, Kangal'dan 2, Darende'den 2, Gürün'den 3, Hafik'ten 2, Zazar'dan 3, Şarkışla'dan 2, Yenihan (Yıldızeli)'den 2 parti üyesinin katılımıyla gerçekleşen kongrenin sonunda Nizamname, Layiha, Hesap Encümenliklerine başkan ve üyeler seçilmişti. Buna göre; Nizamname Encümeni Başkanlığı'na Hurdacızade Ali Efendi, üyeliklere Yenihan Mümessili Hamdi Bey, Zara Mümessili Cavit Bey, Divriği Mümessili Ömer Bey, Kangal Mümessili Rıza Bey seçilmişti. Layiha Encümeni Başkanlığı'na Sivas Mümessili Abdurrahman Bey, üyeliklere Gülhaşzade Necip Efendi, Hafik Mümessili Abdi Bey seçilmişti. Hesap Encümeni Başkanlığı'na Sivas Mümessili Nuri Efendi, üyeliklere Darende Mümessili Osman Efendi, Zara Mümessili Mehmet Efendi, Şarkışla Mümessili Halil Efendi seçilmişti.³⁴

Kongrede ayrıca Vilayet İdare Heyeti seçimi yapılmış ve gerçekleşen oylama neticesinde Sığircızade Hayri Bey tekrar başkan seçilmişti. Vilayet İdare Heyeti üyeliklerine ise; Hurdacızade Ali Efendi, İcracı Şevket Bey, Karapolatzade İsmet Bey, Nazarzade Mustafa Efendi, Hacı Ebubekirzade Osman Efendi seçilmişti. Bunun yanı sıra Ankara'da toplanacak olan Büyük Kongre delegeliğine de Hayri ve Rıza Beyler, yedek delegeliğe Hüseyin Veli ve Adil Beyler seçilmişlerdi.³⁵

3. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Sivas Şubesi

Siyasi hayatı sadece altı ay ile sınırlı kalmış bir siyasi fırka olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruluşunu takip eden ilk üç ayda oldukça başarılı bir teşkilatlanma örneği göstermişti. Ancak geri kalan sürede, Doğu Anadolu'da patlak veren Şeyh Said İsyanı sebebiyle hükümete geniş yetkiler veren Tahrir-i Sükûn Kanunu'nun tatbikatı ile ortaya çıkan

³² E. Öz, *Türkiye'de Tek Parti...*, s. 99–100.

³³ *Kızılırmak*, 17 Ağustos 1927, No: 124-38, s.2.

³⁴ *Kızılırmak*, 4 Ekim 1928, No: 114-124, s.1.

³⁵ *Kızılırmak*, 4 Ekim 1928, No:114-124, s. 2.

yeni siyasi ortamda fırka kapatılmaya doğru gitmiştir. Sonuçta ise TpCF'nin kapatılmasına bu isyan gerekçe gösterilmiş ve daha Cumhuriyetin ilk yıllarında girişilmiş olan çok partili siyasi hayat denemesi yirmi bir yıl sonraya ertelenmişti.³⁶

TpCF, kuruluşundan sonra hızlı bir çalışma ile teşkilatlanmaya gitmiş, 17 Kasım 1924'te Ankara'da açılan Genel Merkezin faaliyete başlamasından on gün sonra Fırka taşradaki ilk şubesini Urfa'da açmıştı. Daha sonra 8 Aralık 1924'te ikinci şubesini Sivas'ta açmıştı.³⁷

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Sivas Şubesi kurulduğunda Şekerzade İsmail Efendi Başkanlığında olmak üzere; Çubukçuzade Rüştü Bey, Sarımunlazade Fani Bey, Alibeyzade Aziz Bey, Bacanakzade Hacı Ali Bey, Hamid Bey, Rahmi Bey, Sabuncuzade Mehmet Efendi, Evliyazade Evliya Efendi ve Bacanakzade Ziya Bey'den ibaretti.³⁸

4. Serbest Cumhuriyet Fırkası Sivas Teşkilatı, Belediye Seçimleri ve CHF-SCF İlişkileri

Mustafa Kemal Paşa'nın girişimiyle kurulan SCF özellikle Türkiye'nin yurtdışındaki diktatörlük imajının silinmesini sağlamak için tasarlanmış ve bir yerde TBMM'de bulunup iktidarı bazı konularda uyarmakla görevlendirilmişti.³⁹ Bu nedenle güdümlü bir danışıklı dövüş görünümünde olan SCF, ülke çapında halkın desteğini alıp hızlı bir örgütlenmeye gidince, umulmadık bir şekilde, iktidara aday önemli bir rakip olarak ortaya çıkmıştır. Böyle bir durumu beklemeyen CHF teşkilatları ile birçok yerde açılan SCF teşkilatları arasında Belediye seçimleri ile birlikte büyük bir rekabet başlamış ve bu yeni süreç SCF'nin kapatılmasına varan bir sonla noktalanmıştı.⁴⁰

1930 yılında, müracaat ve teşebbüslere rağmen Sivas vilayet merkezinde ve kazaların ekserisinde SCF teşkilatı kurulamamıştı. Ancak Zara, Yenihan ve Darende kazalarında SCF'ye katılanlar olmuştu. 1930'da CHF Sivas Milletvekili Rasim Başara CHF Genel Sekreterliği'ne gönderdiği raporda Sivas'ta SCF'ye katılan kişilerin halk nazarında itibarlı kişiler olmayıp, sayılarının bir parti idaresini oluşturamayacak kadar az olduğunu belirtmekteydi. Nitekim bu kişiler partinin feshinden önce istifa etmiş durumdaydılar.⁴¹

Sivas ve çevresinde muhalefetin teşekkül edememesinin nedeni Sivas demiryolunun yapılması ve çiftçinin ürününün bu sayede değer kazanmasıydı. Böylece Sivas'ta mevcut

³⁶ Ahmet Yeşil, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, (Cedit Neşriyat), Ankara, 2002, s.236.

³⁷ A. Yeşil, *Terakkiperver Cumhuriyet...*, s.241.

³⁸ A. Turan Alkan, "*İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhaliplerin Tasfiyesi II*", *II/63 Tarih ve Toplum*, İstanbul, Mart 1989, s. 137-142.

³⁹ Cem Emrence, *99 Günlük Muhalefet Serbest Cumhuriyet Fırkası*, (İletişim Yay.), İstanbul, 2006, s.77.

⁴⁰ Cemil Koçak, *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, (İletişim Yay.), İstanbul, 2006, s.203.

⁴¹ C. Koçak, *Belgelerle İktidar...* s. 416.

iktidara karşı siyasi karşıtlık belirli şahısların bünyesinde kalmıştı. Bir başka sebep; Sivas Terakkiperver Fırkası üyelerinin İstiklal Mahkemelerince yargılanıp cezalandırılması gibi geçmişteki siyasi tecrübeler geniş kitleler üzerinde olumsuz etki yapmış ve siyasete katılma konusunda tereddüt ve kuşku yaratmıştı.⁴²

Sivas'ta mevcut iktidara karşı muhalefet girişimleri belirli şahıslarla sınırlı kalmıştı. Bu şahıslar muhalefet yapmanın gereği olarak Sivas'ta CHF üyelerini eleştirmekte çekimser davranmamaktaydılar. 1930 Belediye Seçimleri'ne doğru SCF Sivas üyeleri olan İlyaszade Hasan, Erzurumluzade Osman, Tirkeşzade Basri ve Ömer Bey'in SCF Sivas mümessili Rıfat Bey'e gönderdikleri yazı dikkat çekmektedir. Yazıda Belediye Başkanı Hayri Sığırcı'nın Belediye'yi elinde istediği gibi kullandığı ve çıkar elde ettiği, belediyeden vazgeçmek istemediği, bunun için de her fırsattan faydalanmaya çalıştığı, bir baykuş gibi yuva yapan başkanın bu gidişle memleketi felakete sürükleyeceği, milletle hükümet arasında büyük uçurumlar açmakta olduğu belirtilmekte CHF Sivas Vilayet Başkanlığı'nı da yürüten belediye başkanı Hayri Sığırcı şikâyet edilmekteydi.⁴³

Belediye seçimlerine doğru mevcut Belediye Başkanı hakkında bir başka şikâyet ise Sivas Numune Hastanesi'nde çalışan Doktor Şahap Bey'in CHF Genel Sekreteri Saffet Arıkan'a yazdığı şikâyet dilekçesiydi. Doktor Şahap Bey şikâyet dilekçesinde; Hayri Bey'in memlekete ve halkın sıhhatine karşı lakayt olduğunu belirtmekteydi. Şehirde toz kasırgalarının olduğu, halkın gözleri ve ciğerlerinin verem mikrobuyla dolduğundan bahsederek su kanallarının şehirde açıkta akmakta olduğunu ve mikropları çekerek çocuk sağlığını tehdit ettiğini belirtmekteydi. Doktor Şahap Bey, memlekette vatandaşların sıhhatini düşünen bir doktor sıfatıyla bütün bu olumsuzlukların giderilmesini isteyerek daha çalışkan ve partiye bağlı birinin aday gösterilmesini istemekteydi.⁴⁴

1930 Belediye Seçimlerinde CHF Sivas Teşkilatı'nda birtakım sıkıntılar mevcut olsa da, muhalif bir partinin kuvvetli bir şekilde teşkilatlanmasına izin vermeyecek kadar güçlü durumdaydı. Bu nedenle de 1930 Belediye Seçimleri'nde tekrar Hayri Sığırcı Belediye Başkanı seçilmişti.⁴⁵

⁴² C. Koçak, **Belgelerle İktidar...** s. 417.

⁴³ İhsan Sabri Baklaya, **Serbist Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri**, (Güneş Vakfı Yay.), Erzurum, 2006, s.109.

⁴⁴ C. Koçak, **Belgelerle İktidar...**, s. 732.

⁴⁵ **Sivas**, 29 Eylül 1930, No: 2255, s. 1.

B. 1931–1945 YILLARI ARASI CHP SİVAS TEŞKİLATI VE FAALİYETLERİ

1. CHP Sivas Teşkilatı ve Başkan Hüseyin Veli Gürleyük Dönemi

a. İl Teşkilatı

CHF’de reform ihtiyacı, SCF’nin kurulmasıyla iyice ortaya çıkmış ve bu yıllarda Fırka yapısında bazı değişiklikler yapılmıştı. Ancak CHF’nin bu denemeden aldığı yara ve edindiği ders, ufak- tefek değişikliklerle giderilemeyecek kadar büyük olmuştur. Fırkada yeni bir düzene geçileceğinin ilk önemli habercisi, partinin radikal kanadının önde gelen isimlerinden Recep Peker’in 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanacak olan Büyük Kongre beklenmeden CHF Genel Sekreterliğine getirilmesi idi. Genel Sekreterlik, bu süre boyunca tek parti yönetimini her yönden güçlendirmeye çalışmaktaydı.⁴⁶

1927 yılında İstiklal Mahkemelerinin faaliyetlerine son verildikten ve 1929 yılında Takrir-i Sükûn kanunu yürürlükten kaldırıldıktan sonra, tek partili rejime rağmen ülkede nispeten bir rahatlama ve serbestlik baş göstermişti. Ancak çok geçmeden yapılacak yasal düzenlemeler bu atmosferi dağıtmaya yetmişti. Yeni dönemdeki düzenlemelerin eskisinden önemli bir farkı bulunmaktaydı. Daha önce otorite, disiplin ve denetim tek bir yasal araçla (Takrir-i Sükûn Kanunu- İstiklal Mahkemeleri) sağlanırken, yeni dönemde bu, birçok alanda yapılan yeni yasal düzenlemelerle bir anlamda daha kurumsal araçlarla gerçekleştirilmeye çalışılmaktaydı.⁴⁷

Sivas CHF teşkilatı bu dönemde 20 Ekim 1929 tarihinde İkinci Mıntıka Müfettişi Samsun Mebusu Avni Bey’in başkanlığında yaptığı Vilayet Kongresi’nde, Vilayet İdare Heyeti Başkanlığı’na Doktor Hüseyin Veli Gürleyük’ü seçmişti. Vilayet İdare Heyeti üyeliklerine ise; Belediye Başkanı Hayri Bey, Göz Doktoru Osman Nuri Bey, Ehlimanzade Adil Bey, Mollazade Abdullah Bey, yedek üyeliklere ise Hurdacızade Ali Efendi, Hastazade Mehmet Bey, Küçükzade Vahap Bey, Karapolatzade İsmet Bey, Eczacı Halil Efendi seçilmişti. Kongrede Merkez Kaza İdare Heyeti’ne; Hatipzade Ali Bey, Çekenzade Rıza Bey, Mütevellizade Abdurrahman Bey, Kara Mustafazade Ahmet Bey, Eskicizade Ahmet Bey seçilmişlerdi. Merkez Nahiye İdare Heyeti’ne ise; Hacı Abdizade Rıza Bey, Nazırzade Mehmet Bey, Tirkeşzade Muttalip Bey seçilmişlerdi.⁴⁸

⁴⁶ E. Öz, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi...*, s. 116.

⁴⁷ Metin Heper, *Türkiye’de Devlet Geleneği (The State Tradition in Turkey)*, (Çev. Nalân Soyank), (Doğu Batı Yay), Ankara, 2006, s.54–59.

⁴⁸ *Kızılırmak*, 31 Ekim 1929, No: 131-120, s. 2,3.

1934 yılı Sivas Vilayet Teşkilatı'nda Fırkaya kayıtlı üye sayısı 22.557'di. Parti üyelerinin Fırka nizamnamesine uygun bir şekilde kaydedilmesine rağmen bu şahıslardan düzenli bir şekilde yardım parası alınamamaktaydı. Bu gibi olumsuzluklara rağmen Vilayet içindeki bütün Fırka Teşkilatlarına ait heyetler nizamname usulüne göre düzenli bir şekilde toplanmakta ve herhangi bir seçimde Fırkanın kazanmasına mani olacak şahıs ve olaylar bulunmamaktaydı. Ayrıca bu dönemde parti teşkilatları spor kurumlarıyla da ilgilenmekteydi. Özellikle mahalli spor teşkilatı olan Sivas Spor Kulübü'ne Fırka Teşkilatı maddi yardımlarda bulunmuştur.⁴⁹

1935 yılında Sivas Belediye Başkanı Hikmet Işık'ın Erzincan Milletvekili olarak Meclise girmesi nedeniyle, CHP İl Başkanı Hüseyin Veli Gürleyük Sivas Belediye Başkanlığı'na seçilmişti.⁵⁰ Ancak bunun parti işleri açısından olumlu sonuçlar doğurmadığı dikkat çekmektedir. Gürleyük'ün dürüst, ciddiye ve arzulu çalışmalarına rağmen, vazifelerinin çok olması ve diğer işlerinden ayırdığı zamanla parti işleriyle meşgul olmasından dolayı parti işlerine yetecek zamanı ve bilhassa kaza kurumlarıyla ilgilenerek zamanı bulunmamaktaydı.⁵¹ Ayrıca diğer yönetim kurulu üyelerinden birisinin avukat, diğerlerinin ise ticaretle uğraşan şahıslar olması ve kendi şahsi işlerinden dolayı parti işlerini gerçekleştirememelerine sebep olmaktaydı.⁵² Hüseyin Veli Gürleyük'ün Belediye Başkanlığı'na getirilmesinin ardından, Sivas'ta CHP Vilayet Kongresi'ne gidilmiştir. 2 Mart 1935 tarihli Vilayet Kongresi'ne ilçelerle beraber 27 parti mümessili katılmış ve iki gün devam eden kongrede yeni idare heyeti seçilmişti. Yeni idare heyetine; Şevki Önder, Hikmet Işık, Hüseyin Veli Gürleyük, Behçet Başar, Ahmet Eskici, Rıza Baran, Hüseyin Avunduk ve Tahir Divrik seçilmiş ve Başkanlığa tekrar Hüseyin Veli Gürleyük getirilmişti.⁵³

1936 yılında CHP Genel Sekreterliği tarafından CHP Sivas İl Başkanlığı'na gönderilen uyarı yazısı, parti işlerinin yolunda olmadığının bir göstergesiydi. Nitekim parti çalışması noktasında kusurlu görülen taraflar tek tek belirtilmişti. Uyarı yazısına ek olarak teftiş raporu da gönderilmiş ve raporun yeni çalışmalarda bilgilenme kılavuzu olarak ele alınması ve İl Yönetim Kurulu üyeleriyle tetkik edilerek işlerin düzeltilmesi istenmekteydi.⁵⁴

Sivas CHP Yönetim Kurulu içerisinde bu dönemde parti içi bir takım çatışmaların da mevcut olduğu görülmektedir. Bu dönemde İl Yönetim Kurulu üyesi Hikmet Işık Sivas'ta

⁴⁹ BCA, 490.01.708.413.1.97.

⁵⁰ Sivas, 28 Şubat 1935, No: 2481, s.1.

⁵¹ BCA, 490.01.708.413.1.86.

⁵² BCA, 490.01.708.413.1.63.

⁵³ Kızılırmak, 4 Mart 1935, No: 276, s.1.

⁵⁴ BCA, 490.01.708.413.1.62.

matbaacılık yapan dayısı ve onun adamı olarak tanınan şahısları İl Yönetim Kurulu'na alması için Başkan Hüseyin Veli Gürleyük'e mektup yazmıştı. Başkan Gürleyük'e tavsiye edilen şahıslar muhitlerinde iyi tanınmayan kişiler olduğu için Partiye alınmamışlardı. Ancak tavsiye edilen bu şahıslar bu dönemde Vilayet Daimi Encümenliği'nde üye oldukları için gerek Parti içinde gerekse Belediye işlerinde, Başkanın başarısını istemeyen muhalif cephe oluşturmuşlardı.⁵⁵

b. İlçe Teşkilatları

Bu dönemde Merkez İlçe Yönetim Kurulu Avukat Ferit Karlı'nın Başkanlığı altında beş kişiydi. Merkez İlçe Yönetim Kurulu'nun çalışmalarında olumlu bir hava görülmemekle birlikte, bina sıkıntılarının yanı sıra toplantı ve çalışma konusunda da gevşek davranışlar bulunmaktaydı.⁵⁶

ba. Divriği: Bu dönemde Divriği İlçe Yönetim Kurulu, Yusuf Öktem'in Başkanlığı altında beş kişiydi. Başkanın çalışmak isteyen, genç, namuslu bir kişi olmasına rağmen eğitimsiz olmasından dolayı, yönetim kurulundaki diğer üyeler Öktem'in başkanlığını istememekteydiler.⁵⁷

bb. Gürün: İlçe Yönetim Kurulu aynı zamanda Belediye Başkanı olan Fuat Orhanoğlu'nun Başkanlığı altında beş kişiden oluşmaktaydı. Bu dönemde Orhanoğlu İlçede bulunan Hava Kurumu'nun da başkanı durumundaydı.⁵⁸

bc. Hafik: İlçe Yönetim Kurulu Mustafa Çaldıran'ın başkanlığı altında beş kişiden oluşmaktaydı. Başkan ve parti üyeleri halkça sevilmesine rağmen mefkûre sahibi ve canlı çalışma yapabilecek kişiler değillerdi. Ancak yerlerine gelecek kimsenin de bulunamaması nedeniyle parti yönetimi bu şahıslarda mecburen kalmış durumdaydı.⁵⁹

bd. Kangal: İlçe Yönetim Kurulu Bekir Kangalgil'in Başkanlığı altında beş kişiden oluşmaktaydı. Bekir Kangalgil, Hacıağa isminde zengin ancak yaşlı bir ağanın oğluydu. Bu dönemde bölgede ağalık nüfuzu halen devam ettiği için Başkan Parti işlerini yalnız kendi şahsi menfaatleri için elinde tutmakta ve çalışmamaktaydı.⁶⁰

⁵⁵ BCA, 490.01.708.413.1.64.

⁵⁶ BCA, 490.01.708.413.1.64.

⁵⁷ BCA, 490.01.708.413.1.65.

⁵⁸ BCA, 490.01.708.413.1.67.

⁵⁹ BCA, 490.01.708.413.1.63.

⁶⁰ BCA, 490.01.708.413.1.65.

be. Koyulhisar: İlçe Yönetim Kurulu Başkanlığını Tahsin Fırat yürütmekteydi. Parti çalışmaları konusunda bu ilçede de gevşeklikler bulunmaktaydı. Bu dönemde Koyulhisar Yönetim Kurulu Üyelerinden Hasan Tuzcan hem Belediye hem de Hava Kurumu üyesiydi.⁶¹

bf. Suşehri: İlçe Yönetim Kurulu İsmail Kutlu'nun Başkanlığı altında beş kişiden oluşmaktaydı. 1935 Haziranında gerçekleşen kongrede yolsuzluk iddiaları nedeniyle seçimin yeniden yapılması kararlaştırılmıştı. Bu dönemde ise yeni seçim yapılınca kadar eski kurul çalışmaları yürütmekteydi. Ancak uzun müddet geçmesine rağmen seçimlerin yenilenmemiş olması, parti içi bir takım muhalif seslerin yükselmesine neden olmuştu. Ayrıca bu dönemde Başkan İsmail Kutlu'nun Yönetim Kurulu'nun kararı olmadan Sivas'a gitmesi ve devamsızlıkta bulunmasından dolayı Başkanlık görevi geçici olarak Abdullah Karaca'ya verilmişti. Bu dönemde Başkan, hem Belediyede hem de İl Yönetim Kurulu'na üyeydi.⁶²

bg. Şarkışla: İlçe Yönetim Kurulu Halil Köse Başkanlığı altında yedi kişiden oluşmaktaydı. Köse'nin eğitim durumu yetersiz olmasına karşın parti kurulduğundan beri burada başkanlık yapmaktaydı. Bu dönemde yönetim kurulu içinde yer alan Şükrü Uslu şahsi menfaatlerine düşkünlüğünden dolayı halk tarafından sevilmemekteydi. Yine bu dönemde üyelerden Nuri Gültekin hem belediyede hem de Hava Kurumunda üyeydi.⁶³

bh. Yıldızeli: İlçe Yönetim Kurulu Nuri Kara'nın Başkanlığı altında beş kişiden oluşmaktaydı. Parti çalışmaları pek iç açıcı olmamakla birlikte otoriter bir yapıdaydı. Bu dönemde Başkan Nuri Kara hem İl Genel Kurulu'nda üye hem de Hava Kurumu'nda başkandı. Ayrıca yine Yönetim Kurulu Üyesinden Mustafa Şimşek hem Belediyede hem de Hava Kurumu'nda üyeydi.⁶⁴

bi. Zara: İlçe Yönetim Kurulu Nail Akın'ın Başkanlığı altında beş kişiydi. Bu dönemde parti tüzüğüne göre hareket edilmediğinden dolayı çalışmalar düzensiz durumdaydı.⁶⁵

c. Genel Değerlendirme

1936 yılına gelinmesine rağmen Sivas'ta genel olarak merkez ve ilçelerde halen tam teşekküllü bir parti teşkilatından söz etmek mümkün değildi. Ne ilde ne de ilçelerde iş bölümü usulü tatbik edilememekte ve bu da parti işlerinin yapılamayıp birikmesine neden olmaktaydı. Sadece merkez teşkilatında ilçelere gönderilen ve ilçelerden gelen evrakın kaydına mahsus bir defter bulunmakta ve düzenli tutulmaktaydı. Hafik'te 1930 yılından itibaren İlçe Yönetim

⁶¹ BCA, 490.01.708.413.1.64.

⁶² BCA, 490.01.708.413.1.64

⁶³ BCA, 490.01.708.413.1.66.

⁶⁴ BCA, 490.01.708.413.1.63.

⁶⁵ BCA, 490.01.708.413.1.65.

Kurulu Karar Defteri'ne sadece on karar kaydedilmiş, Kangal'da partinin kurulduğu günden beri Karar Defteri'ne sadece iki karar kaydedilmişti.⁶⁶

Bunun gibi birkaç husus dışında bu dönemde partide olumlu çalışmalardan söz etmek mümkün değildi. İlçelerden Divrik ve Şarkışla'da da bu dosyalar düzenli tutulmakta ancak diğer ilçelerde bu düzen bulunmamaktaydı. Gelen giden evraklar gelişi güzel muhafaza edilmekte ve ihtiyaç halinde herhangi bir evrakın bulunmasında zorluklar yaşanmaktaydı. Bilhassa Kangal'da bu düzene hiç dikkat edilmemekteydi. Sadece 1935 yılından itibaren gelen giden evrakın kaydına mahsus defter tutulmaya başlanmıştı.⁶⁷ Gerek ilde ve gerekse ilçelerde düzenli toplantı yapılmamakta bazen toplantı aralıkları aylarca sürmekteydi. Bu dönemde bütün bu eksikliklerin yanı sıra Sivas İl ve İlçe Yönetim Kurulları parti millet bütünleşmesini sağlayamamış ve parti halk tabanına kadar nüfuz edememişti. Ayrıca Yönetim Kurulları parti programının yayımı konusunda çalışma gösterememiş, sadece bayramlarda verilen söylevlerle yetinmişlerdi. Partiye üye kaydı konusunda da çalışmalar yapılmamıştı.⁶⁸

Şubat 1936'da Sivas'ın kadın erkek genel nüfusu 452.208 kişi, partili sayısı ise 22.557 kişiydi. Nüfusun ve partili sayısının ilçelere göre dağılımı ise şöyleydi:⁶⁹

İlçeler	Genel Nüfus	Partili Sayısı
Merkez İlçe	78.904	4.139
Yıldızeli	54.752	1.475
Şarkışla	59.475	1.110
Koyulhisar	23.659	1.314
Suşehri	31.583	3.241
Zara	60.669	6.595
Hafik	48.107	1.589
Kangal	41.216	1.147
Gürün	23.287	848
Divriği	30.556	1.099

Parti Yönetim Kurulu'nun gevşek çalışmalarına rağmen bu dönemde Sivas'ta dikkate değer bir gençlik teşkilatı ve faaliyetleri bulunmaktaydı. Gençler her ilçede farklı spor dallarıyla meşgul olmakta, İl merkezindeki gençler Halkevine ve Halkevinden ayrı olarak üç

⁶⁶ BCA, 490.01.708.413.1.68.

⁶⁷ BCA, 490.01.708.413.1.67.

⁶⁸ BCA, 490.01.708.413.1.72.

⁶⁹ BCA, 490.01.708.413.1.73.

spor kulübüne bağlı durumdaydılar.⁷⁰ Bu kulüplerden Sivas Spor Kulübü futbol, voleybol ve atletizmle, Yıldızdağ Spor Kulübü tenis ve kayakla, Atlı Spor Kulübü atıcılık ve binicilikle meşguldü.⁷¹ Kulüplerin dağınık bir şekilde teşkilatlanmasına mani olmak için Spor Federasyonu'na bağlanmışlardı. Spor federasyonunun partiye olan manevi bağlılığı nedeniyle gençlerin partiye karşı tavırları bu kulüpler sayesinde olumlu şekillenmekteydi.⁷² Mevcut olan spor kulüplerine bu dönemde kayıtlı olanların sayısı 196'ydı. Sivas Halkevi'nin Spor Şubesi bu gençlere elinden gelen yardımı yapmaktaydı. Spor çalışmaları için parti bahçesi önünde bir tenis kortu, Halkevinin önünde de bir voleybol sahası yapılmıştı.⁷³

Sivas Merkezde gençlik teşkilatı ve faaliyetleri olmasına rağmen Yıldızeli, Hafik, Koyulhisar, Suşehri ilçelerinde gençlik teşkilatı bulunmamaktaydı. Zara'da 160 üyenin kayıtlı olduğu futbol kulübü bulunmaktaydı, ancak parti bu kulüple pek alakadar olmadığı için gerekli yardımları belediyeden almışlardı. Divriği'de gençler kendi girişimleriyle bir birlik oluşturmuş bu birliğe otuz beş kişi kaydedilmiş ve aralarında 38 lira para toplayarak yönetim kurulu dahi seçmişlerdi. Ancak bu dönemde Divriği Parti Yönetim Kurulu bu gençlerle irtibata geçememişti. Kangal'da 80 kişinin kayıtlı olduğu bir Atlı Spor Kulübü bulunmaktaydı. Kulüp üyeleri pazar günleri toplanıp cirit müsabakaları düzenlemiş ve kışın ise atlı sürek avı yapmışlardı.⁷⁴ Yapılan bütün bu çalışmalar sürekli olmamakta ve gençlik teşkilatlarına ilgi sınırlı kalmaktaydı, bu gibi nedenlerle ilçelerin ekserisinde amaçlanan parti-gençlik bütünleşmesi tam olarak sağlanamamıştı.

2. Nazmi Toker'in Başkanlık Dönemi ve Parti Çalışmalarının Canlanmaya Başlaması

a. İl Teşkilatı

1936 Ağustos ayında Sivas Valiliğine getirilen Nazmi Toker aynı zamanda CHP Sivas İl Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini de üzerine almıştı.⁷⁵ Toker görevi üzerine aldıktan hemen sonra il ve ilçelerde parti çalışmalarını teftiş etmiş ve iki haftaya yakın bir çalışma sonucunda CHP Genel Sekreterliği'ne Eylül ayında bir rapor sunmuştu.⁷⁶ Rapordan anlaşıldığı üzere altı aylık zaman zarfında Sivas'ta partinin genel üye sayısında artış olduğu

⁷⁰ BCA, 490.01.708.413.1.74.

⁷¹ Kızılırmak, 13 Mayıs 1935, No: 285, s. 1.

⁷² CHP 1936 İl Kongreleri, Ankara, 1937, s. 377.

⁷³ BCA, 490.01.708.413.1.74.

⁷⁴ BCA, 490.01.708.413.1.75.

⁷⁵ Sivas, 29 Ağustos 1936, No: 2551, s. 1.

⁷⁶ BCA, 490.01.708.413.1.61.

görülmektedir. Vilayet genelinde bu dönemde 23.218 kişi CHP'ye kayıtlıydı. Buna göre üye sayısının ilçelere dağılışı ise şöyleydi;⁷⁷

Sivas(Merkez)	5971	Hafik	1589
Zara	6595	Suşehri	1001
Divriği	1181	Gürün	1514
Kangal	1100	Şarkışla	1131
Yıldızeli	1554	Koyulhisar	1582

Üye sayısının artmasına rağmen parti çalışmalarının istenilen seviyeye geldiği söylenemez. Zira CHP Genel Sekreterliğince hazırlanan rapor taslağındaki soru ve açıklamalar “ vardır veya yoktur” şeklinde cevaplandırılarak uzunca malumat verilmekten kaçınılmıştır. Olumlu sayılabilecek gelişmeler sadece üye kaydına mahsus defterlerin örneğine göre olduğu, parti bütçelerinin tüzüğe uygun olduğu, toplantılara biraz daha düzen verildiği ve yönetim kurullarında iş bölümünün yapılmaya başlanması olmuştur.⁷⁸

Parti ile Devlet arasındaki ilişkilerin pekişmesi açısından en önemli kongrelerden birisi olan 1935 CHP Büyük Kurultay’ında, illerde yapılacak kongreler ve idare heyetleri hakkında aşağıdaki kararlar alınmıştı:

- Ocak, nahiye kongreleri bir, ilçe ve il kongreleri ise iki yılda bir yapılır. Partinin ocaklardan vilayetlere kadar normal kongre mevsimi Eylülde başlar, Aralık sonunda biter.
- Her ocak kongresince seçilen 3–5 kişilik bir idare heyeti olduğu gibi, ocaklar teşkilatını idare etmek için nahiye kongresince seçilen 3–5 ve nahiyeleri idare etmek için de ilçe kongresince seçilen 5–7 kişilik bir idare heyeti bulunur.
- Vilayet idare heyetinin üye sayısı 7 ile 9 arasında değişebilir. Bu idare heyeti il kongresince seçilir. İdare heyeti başkanları atanmış olan yerlerde kongre, 6 veya 8 kişi seçer. Vilayet idare heyeti ilçelerdeki teşkilatları idare eder. İdare heyetleri en az haftada bir defa toplanır.⁷⁹

Bu amaçla Ankara’da toplanan büyük kurultaylar, il teşkilatlarındaki aksaklıkların giderilmesi ve gereken yeniliklerin düzenlenmesi bakımından önemli kararların alındığı kurultaylar olmuştur.

Bütün bu kongreler sayesinde Merkez, illerdeki parti teşkilatlarını en alt seviyeye kadar denetleme fırsatı bulduğu gibi, il teşkilatları da yine en alt seviyeden başlayarak il merkezine kadar uzanan teşkilatın isteklerini merkeze iletme fırsatı bulmaktaydı. Bu karşılıklı etkileşimde

⁷⁷ BCA, 490.01.708.413.1.62.

⁷⁸ BCA, 490.01.708.413.1.62.

⁷⁹ CHP Dördüncü Büyük Kurultayı, Ankara, 1935, s.46.

en önemli işlevi, il merkezinde yapılan il kongreleri görmekteydi. Sivas'ta 1936'da yapılan il kongresi buna bir örnek teşkil etmektedir.⁸⁰

CHP'nin 2 yılda bir yapılmakta olan il kongreleri Sivas'ta 1 Aralık 1936'da yapılmıştı.⁸¹ 1936 yılı il kongrelerine TBMM üyelerinden müşahit sıfatıyla birer mebus katılması kararlaştırılmış ve bu amaçla Sivas İl Kongresi'ne Samsun Mebusu Mehmet Ali Yörüker seçilmişti.⁸²

Sivas İl Kongresi Atatürk'e övgülerle başlamış, "Büyük Kurtarıcı"nın yurdu kurtarmak için ilk harekete Sivas'tan başladığı, Kongre yapıp Misak-ı Milliye Sivas'ta ilan ederek harekete Sivas'tan geçtiği bir kez daha belirtilerek Sivas'ın tarihi rolü hatırlatılmıştı. Bu dönemde yapılacak olan Atatürk anıtının, Sivas'ın gelişmiş bir şehir planının olmaması ve bütçenin yetersizliğinden dolayı yapımı ertelenmişti.⁸³

Türk Ocağı'ndan devralınan Halkevi Salonu'nun genişletilmesi için Özel İdare'den tahsisat istenmiş, ancak Özel İdare bütçesinin yetersizliğinden dolayı, Özel İdare'ye ait olan başka bir bina Parti ve Halkevi'nin ortak kullanımına tahsis edilmişti.

Şehir yollarını kağıt arabalarının tahribatından kurtarmak için genel kurulun kararıyla sanatlar evinde dört tekerlekli ve kullanışlı arabalar tasarlanarak alım gücüne göre köylüye verilmişti. Ayrıca bu arabalardan 50 adet de Cumhuriyet Bayramı geçit töreninden sonra çiftçilere dağıtılmıştı.

Yıldızeli'nde Parti binası olmadığı için Belediyeden yol güzergâhı üzerinde bir arsa karşılıksız olarak alınmış ve Özel İdare'den kullanılmayan Ermeni Kilisesi alınıp yıktırılarak, yontu taşları elde edilmişti. Böylece ilkbaharda bina inşasına başlanacağı taahhüdü verilmişti. Şarkışla'da Türk Hava Kurumu ile ortaklaşa yapılmakta olan parti binasının bir sonraki yaz bitmiş olacağı taahhüdü verilmişti. Gürün'de yaptırılan parti binası, parti veznesinden nakdi yardım yapılarak ikmal ettirilmişti. Divriği'de parti binası yapılmak üzere özel idareden bir Ermeni Mektebi karşılıksız olarak alınmıştı.⁸⁴ Koyulhisar Hükümet Konağı için gereken tahsisat alınmış ve mevsimin müsaade etmesiyle inşaaata başlanacağı belirtilmişti. Suşehri'de yapılacak parti binasının temel atma töreni valinin katılımıyla yapılmış ve inşaaata halk tarafından bin lira yardım yapılmıştı. Hafik kazasına getirilmek istenilen tatlı suya özel idareden nakdi yardım yaptırılarak su kasabaya getirilmişti.⁸⁵ Yıldızeli İlçesi'nin dileği olan

⁸⁰ Sivas, 5 Aralık 1936, No:2561, s.1.

⁸¹ Sivas, 12 Aralık 1936, 2566, s.2.

⁸² Ayın Tarihi, 1-31 Aralık 1936, Sayı: 36, s.12.

⁸³ Sivas, 26 Aralık 1936, No: 2567, s.1.

⁸⁴ BCA, 490.01.708.413.1.56.

⁸⁵ CHP 1936 İl Kongreleri, s. 376.

Subaşı, Menteşe istasyonlarına köy yolları yapılması, köy kanununun tatbik edilmesi suretiyle yaptırılmıştı. Divriği'nin içme su yolları tamirine özel kurulca 400 lira yardım yaptırılmıştı. Zara içme suyuna özel kurulca nakdi yardımda bulunulmuştu. Zara, Hafik ilçelerine meyvesiz ağaç tohumu gönderilerek fidanlıklar yaptırılmıştı. Şehirde ve köylerde yeteri kadar tuz bulunmaması nedeniyle halkın çok sıkıntı çekmekte olduğu şikâyetleri göz önünde tutularak parti nezdinde teşebbüslerde bulunulup sıkıntının önü alınmıştı. Halkın şehir içinde su, lağım, yol ihtiyaçları belediyenin programına alınmış, birçok mahallenin yolları yenilenmiş ve lağımları tamir ettirilmişti. Elektrik meselesinin büyük bir kısmı halledilmiş, imkânlar dâhilinde şehrin geri kalan kısımlarına elektrik verilmesi kararlaştırılmıştı.⁸⁶

Kongrede toplantının ardından İl Yönetim Kurulu Üyelikleri için seçim yapılmıştı. Yapılan oylama neticesinde İl Yönetim Kurulu'na; Emekli Albay Etem Tanrıverdi, Emekli Yarbay Behçet Başara, Belediye Reisi Adil Tarkan, Tüccar Rahmi Çelteki, Tüccar Tahir Divrik, Tüccar Rıza Baran, Kitapçı Kamil Kitapçı, Çiftçi Şakir Uma seçilmişlerdi.⁸⁷

1936 Sivas İl Kongresi'nden de anlaşılacağı üzere, il kongreleri birkaç açıdan önem arz etmekteydi. Bunların başında bu kongrelerin teşkilatlanma ve iş bölümü anlayışının illerde yaygınlaşmasına hizmet etmesi gelmekteydi. Bu kongreler, mevcut il yönetim kurulunun başarısının ele alındığı toplantılardı. Mevcut yönetimin başarısız bulunması halinde, yapılan oylamada yeni yönetim kuruluna farklı isimler seçilmekteydi.⁸⁸

İl Kongrelerinin vatandaş ve şehir hayatı açısından en önemli özelliği ise, illerde yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel bütün sıkıntıların bu kongrelerde dile getirilmesi ve bu kongreler vasıtasıyla Ankara'ya ulaştırılmasıydı. İl kongrelerinde oluşturulan dilek komisyonları, ilin bütün problemlerini yazılı bir hale getirmekteydi. Bu dileklerden yerel yöneticileri ilgilendirenler, il idare kurulu tarafından bu makamlara bildirilip takip edilirken, Bakanlıkları ilgilendiren daha büyük sorunlar, büyük kurultaylara bildirilmekte ve buradaki dilek komisyonları vasıtasıyla kurultayda görüşülerek ilgili Bakanlıklara iletilmekteydi.⁸⁹

1937 yılına gelindiğinde partiye kayıtlı toplam üye sayısı 25.622 idi. İlçelere göre dağılışı ise şöyleydi:⁹⁰

⁸⁶ **CHP 1936 İl Kongreleri**, s. 377.

⁸⁷ **CHP 1936 İl Kongreleri**, s. 378; **Sivas**, 5 Aralık 1936, No: 2565, s.1

⁸⁸ **BCA**, 490.01.708.413.1.56; **BCA**, 490.01.708.413.1.57.

⁸⁹ **CHP 1936 İl Kongreleri**, s. 377

⁹⁰ **BCA**, 490.01.708.413.1.58.

Sivas (Merkez)	5117	Hafik	1656
Zara	6115	Suşehri	3260
Divriği	1102	Gürün	1514
Kangal	2509	�arkı�la	1242
Yıldızeli	1554	Koyulhisar	1553

Nazmi Toker'in başkanlığa gelmesiyle parti teşkilatlarında olumlu bir hava hâkim olduğu gibi parti çalışmalarında da bir canlanma olmuştu. Hüseyin Veli Gürleyük döneminde devam eden kısır çalışmaların yerini daha olumlu çalışmalar almaya başlamıştı. Yukarıda belirtildiği gibi parti üye sayılarına bakıldığı zaman genel bir artışın olduğu görülmektedir.⁹¹ Bu dönemde yapılan teftişlerde rapor taslağındaki bölümler biraz daha açıklamalı şekilde doldurularak uzunca malumatlar verilmiş ve kısa cevaplardan kaçınılmıştı. Ayrıca bu dönemde olumsuz olan çalışmalar belirtilerek bunların düzeltileceği taahhütleri verilmekteydi. Örneğın bu dönemde ilçeler ve nahiyelerin teftiş edilemediği ancak gelecek ilkbaharda teftiş edileceği temennisinde bulunulmuş ve ilerleyen süreçte ise taahhüt edilen çalışmalar yapılabilmışti.⁹²

1937 yılı sonlarına doğru Sivas'ta parti çalışmaları yavaş yavaş olumlu sonuçlar vermeye başlamıştı. Yine il içindeki bütün parti teşkilatları, bütçe ve hesap işlerini t z ge uygun bir şekilde yapmaktaydı. Parti yönetim kurulları düzenli olarak toplanmakta ve ilçelerden de parti çalışmaları hakkında düzenli raporlar alınmaktaydı.⁹³ Ayrıca bu dönemde parti mensuplarından %20 nispetinde de olsa yardım parası alınmaya başlanmıştı.⁹⁴

Parti çalışmalarında bir canlılık görülse de yinede istenilen şekilde bir teşkilattan söz edilemez. Nitekim dönemin Sivas Milletvekillerinden General Akif  ztekin Erdemgil, Sabiha Görkey ve Remzi  iner'in CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdikleri 29 Aralık 1937 tarihli seçim bölgesi raporunda “ *Sivas parti çalışmalarında göze çarpar bir canlılık görülmediği halde herhangi bir aksaklık dahi görülmemiştir.* ” İfadeleri yer almaktaydı.⁹⁵

1938 yılında Afyon milletvekili İzzet Akosman'ın görevlendirilmesiyle Sivas ve Malatya vilayetlerindeki parti teşkilat ve halkevlerinin teftiş edilmesi istenmişti.⁹⁶

Genel Merkezce görevlendirilen İzzet Akosman Sivas'a geldikten sonra parti ve halkevini teftiş ederek raporlar hazırlamıştı. Bu dönemde Parti yönetim kurulu iki taraflı bir

⁹¹ Sivas, 5 Haziran 1937, No: 2587, s.1.

⁹² BCA, 490.01.708.413.1.61.

⁹³ BCA, 490.01.708.413.1.56; Kızılırmak, 17 Şubat 1937, No: 362, s.1.

⁹⁴ BCA, 490.01.708.413.1.57; Kızılırmak 10 Şubat 1937, No: 361, s.1.

⁹⁵ BCA, 490.01.708.413.1.54.

⁹⁶ BCA, 490.01.708.413.1.33.

görünüm arz etmekteydi. Behçet Başara, Ethem Tanrıverdi, Rıza Baran bir taraftaki üyeler; Kamil Kitapçı, Adil Tarkan, Şakir Uma, Rahmi Çelteki ise birinci gruba karşı üyelerdi. Parti yönetim kurulundaki bu ikilik belirtilen tarafların kendi adamlarını iş başına geçirme çabasından kaynaklanmaktaydı. Akosman raporunda, “...hiçbir zaman inanmamakla beraber bu tarz gürültülere en çok sevgi, muhabbet ve güven beslediğimiz milletvekili arkadaşlarımızın isimleri de karıştırılmaktan çekinilmemektedir.” sözleriyle bu gibi etkenlerin il yönetim kurulunun ve partinin sempatisini kazanan kişiler arasında olumsuz hava yaratabileceği uyarısında bulunmaktaydı. Bütün bunlara rağmen bu dönemde parti teşkilatında bir takım olumlu çalışmalar bulunmaktaydı. Toplantılar nizamnameye uygun ve daha sık bir şekilde yapılmakta, parti prensiplerinin yayımı konusunda da memnun edici çalışmalar bulunmaktaydı.⁹⁷

Parti yönetim kurulundaki olumlu çalışmaların yanı sıra bu dönemde bir takım önlemler alınmaya çalışılmıştı. Nitekim üye sayısının artmasındansa mevcut üyelerin gerçekten parti ile sürekli ilgisinin sağlanması ve bunların yalnız aidat veren unsur olarak kabul edilmemeleri amaçlanmıştı.⁹⁸

Parti çalışmalarında ilerleme kaydedilen Sivas'ta idari yapının sağlamlığından bahsedilemez. Bu dönemde vilayette çalışkan bir kaymakam bulunmamakla birlikte Koyulhisar, Zara, Divriği kaymakamları işlerinde zayıf durumdaydılar. Yine Suşehri, Hafik ve Kangal ilçeleri vekâletle idare edilmeye çalışılmakta, Gürün ve Yıldızeli kaymakamları ise haklarındaki şikâyetlerden dolayı mahkemece soruşturmaya tabi tutulmuş durumdaydı.⁹⁹

Müfettiş İzzettin Akosman bu ve bunun gibi durumlara karşı vilayette idarenin tam olarak tesis edilmesi işini şu sözlerle ifade etmekteydi: “...yeni intihabat sırasında Sivas'ta şehir halkının kendi hususi menfaatini himaye için kurduğu hususi politika şebekesini kırarak tedbirleri almak isteyen valiye yardım edilmesini içten dilerim. Mevcut olan ikiliği bu surette yenmiş ve yerine eli nasırlı, yüzü güneşli ve ayakları çarıklı vatandaşların cemiyet işlerine hâkimiyeti temin edilmiş olacağına kailim.”¹⁰⁰

b. İlçe Teşkilatları

Bu dönemde merkez ilçe teşkilatına Avukat Ferit Karlı başkanlık yapmaktaydı. Merkez ilçe teşkilatında da ikilik bulunmaktaydı. Buna göre üyelerden Baki Bilgütay, Mustafa Başar ve Hilmi Çerçi birlikte hareket etmekte bunlardan ayrı olarak Rahmi Akça da bu grubun

⁹⁷ BCA, 490.01.708.413.1.35.

⁹⁸ BCA, 490.01.708.413.1.34.

⁹⁹ BCA, 490.01.708.413.1.35.

¹⁰⁰ BCA, 490.01.708.413.1.36.

karşısında yer almaktaydı. İlçeye bağlı olan nahiye teşkilatında Şükrü Saatçi ve Naci Sivaslı bir taraf, Osman Ekenel ve Turan Çini de diğer taraftaydılar.¹⁰¹

Merkez İlçe'nin parti çalışmalarında genellikle bu ikilik göz önünde tutulmaktaydı. Nitekim parti prensiplerinin yayımı hususunda istismar hareketleri yapılmakta ve bu ikilik göz önünde tutularak şahsi menfaatler adına üye kaydedilmekteydi. Buna rağmen toplantılar düzenli bir şekilde ve oldukça sık olarak yapılmakta ayrıca hesap kayıtları ve dosyalar düzenli şekilde tutulmaktaydı.¹⁰²

ba. Divriği: Parti Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı aynı zamanda Tüccar olan Yusuf Öktem yürütmekteydi. Üyeler şu isimlerden oluşmaktaydı; Tüccar Hüseyin Ceyhan, Tüccar Mehmet Ali Özcan, Tüccar Salim Yılakıran, Tüccar Mehmet Öncel. Parti teşkilatında görevli şahıslar ilçe halkı tarafından sevilme ve partiyi temsil hususunda gayretli çalışmalar sergilemekteydiler. Toplantı ve parti işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi, partiye yeni üyelerin kaydedilmesi gibi parti çalışmaları açısından olumlu işler yapılmaktaydı.

İktisadi bakımdan gelişmiş ve daha fazla gelişmeye açık olan bir nokta olduğu vurgulanan Divriği'ye bir de halk evi tavsiye edilmekteydi.¹⁰³ 1939 yılında Divriği'de 4 nahiye ve 125 köy bulunmaktaydı. Buna göre yine aynı yılda partinin ilçe merkezinde kaza teşekkülü, nahiye ve köy nahiye teşekkülü, köy ve mahallelerde parti ocak kurumları bulunmaktaydı. Bu dönemde Divriği'nin diğer ilçelere göre okul ihtiyacı daha fazla olduğu için halk tarafından bu yönde dilek ve şikâyetler olmuştu.¹⁰⁴

bb. Gürün: Bu dönemde Yönetim Kurulu Başkanı olan Talat Kırış aynı zamanda ticaretle uğraşmaktaydı. Üyeler şu isimlerden oluşmaktaydı; Bakkal Muharrem Sözen, Bakkal Baki Engin, Bakkal Talat Moğulkoç, Belediye Başkanı Fuat Orhanoğlu. Yönetim Kurulu Başkanı Talat Kırış halk nazarında tüccardan ziyade tefeci olarak görülmekteydi. Böylece partiye uyuşmayan hareketleri bulunmakta ve partide kalmasının sakıncalı tarafları mevcuttu. Yönetim Kurulu Başkanının bu denli sakıncalı ve olumsuz davranışları haliyle parti çalışmalarına da olumsuz bir şekilde yansımıştı. Nitekim parti toplantıları ve kayıtları düzensiz bir şekilde yapılmaktaydı. Bu dönemde ayrıca ilçede halkın bir takım şikâyetleri bulunmaktaydı. İlçenin en önemli sıkıntısı sorumluluk sahibi bir kaymakamın olmayışındı. Mevcut kaymakamın görevini liyakatli bir şekilde yerine getirmediği ve halk arasında “uygunsuz sayılabilecek davranışlarda bulunduğu” şikâyeti oldukça yaygın durumdaydı.¹⁰⁵

¹⁰¹ BCA, 490.01.708.413.1.37.

¹⁰² BCA, 490.01.708.413.1.37.

¹⁰³ BCA, 490.01.708.413.1.47.

¹⁰⁴ BCA, 490.01.708.413.1.9.

¹⁰⁵ BCA, 490.01.708.413.1.44.

1939 yılında Gürün’de bulunan üç nahiye teşkilatındaki toplam 71 parti Ocağına 1583 partili kaydedilmişti.¹⁰⁶

bc. Hafik: İlçe Yönetim Kurulu Mustafa Çaltıran’ın Başkanlığı altında, Çiftçi Mustafa Özbek, Bakkal Mustafa Tiryaki, Bakkal Hüseyin Karamuk, Arazi Tahrir Komisyon Üyesi Halise Tatar adlı üyelerden oluşmaktaydı.

Birçok ilçenin ekserisinde olduğu gibi merkezle bağlar normal ama ilçeye bağlı teşkilatlarla irtibat bulunmamaktaydı. Toplantılar düzensiz ve iki üç ayda bir yapılmıştır. Hafik’te 1938 yılı itibariyle partiye kayıtlı üye sayısı 1656 kişiydi.¹⁰⁷ Bu dönemde Hükümetin hayvan ıslah faaliyetleri ilçede olumlu sonuçlar vermiş, halk at ve koyun yetiştiriciliği yaparak hayvan cinslerini günden güne ıslah etmişlerdi.¹⁰⁸

bd. Kangal Yönetim Kurulu Başkanlığı’nı Kangal Ağası’nın oğlu sıfatıyla Bekir Kangal yürütmektedir. Üyeler, Tacir Mustafa Akbulut, Çiftçi Kadir Koçak, Tüccar Mahmut Koraltan, Kâtip Nuri Mutlutürk’tü.¹⁰⁹

1936 yılında Kangal Parti Teşkilatı oldukça zayıf durumdaydı. Parti teşkilatı ve üyeler arasındaki münasebet sadece aidat tahsiline yönelik durumdaydı. Toplantılar düzensiz bir şekilde yapılmakta, parti prensiplerinin yayımında hiçbir çalışma yapılmamaktaydı. Yine bu dönemde parti binası olarak kullanılan köy evi hiçbir ihtiyacı karşılayamamakta, bilhassa toplantı ihtiyacına cevap veremeyecek kadar bakımsız ve kötü durumdaydı. 1939 yılında İlçe halkının parti yetkililerinden en önemli dilekleri, 600’ü ağır yüzlerce frengi hastası bulunduğundan dolayı, doktor, ebe ve ziraat memuru olmuştur.¹¹⁰

be. Koyulhisar: Yönetim Kuruluna Bakkal Mustafa Yalçın başkanlık yapmaktaydı. Yönetim Kurulu Üyeleri ise; Veznedar-Bakal Hasan Özcan, Tüccar Tahsin Fırat, Tüccar Kâtipi Ekrem Erdem, Esnaf Tahsin Koçyiğit’ti. İlçe teşkilatının merkez ile münasebetlerinin iyi olmasına karşın kendi nahiye ve ocak teşkilatları ile bağları zayıf durumdaydı. 1936 yılı itibariyle üye sayısı ilçe merkezinden 123 ve köylerden 1083 olup toplam 1206 kişiydi. Bu dönemde kayıt işlemlerinde yanlış yöntem kullanılmakta, kaydedilen şahısların kendilerini sadece aidat külfeti altında hissetmelerine neden olmaktaydı. Yeterli derecede toplantı yapılamamakla birlikte sadece bayram günlerinden başka toplantı yapılamaması parti

¹⁰⁶ BCA, 490.01.708.413.1.11.

¹⁰⁷ BCA, 490.01.708.413.1.41.

¹⁰⁸ BCA, 490.01.708.413.1.8.

¹⁰⁹ BCA, 490.01.708.413.1.45.

¹¹⁰ BCA, 490.01.708.413.1.46.

prensiplerinin yayımı işini oldukça geri bırakmaktaydı.¹¹¹ 1939 yılında ise partinin 47 Ocağı ve 1563 kayıtlı üyesi bulunmaktaydı.¹¹²

bf. Suşehri: Yönetim Kurulu Yusuf Bozat'ın başkanlığı altında 6 üyeden oluşmaktaydı. Üyeler ise şunlardır; Tüccar Abdullah Karaca, Tüccar Hasan Kutlu, Dava Vekili Ali Böğrek, Esnaf Âlim Yalçın, Çiftçi Abbas Kırvat, Tüccar Ömer Turan.

Suşehri'nde de Yönetim Kurulu'nun merkez ile bağları sağlamdı. Ancak ocak teşkilatları için böyle bir durum söz konusu değildi. İlçede toplantılar her hafta düzenli olarak yapılmakta, parti prensiplerinin yayımı düzenli olarak sürdürülmekteydi. Bu dönemde 1212 üyeden 97'si merkez ilçeden geri kalan miktar köylerden kaydedilmişti. Parti Müfettişi İzzettin Akosman raporunda Suşehri hakkında şu ifadelerle ilçenin gelecek arz eden konumuna dikkat çekmekteydi: "...Geniş bir ticaret merkezi olan ve hinterlandı itibariyle pazarları kalabalık olan Suşehri güzel bir istikbalin namzedidir. Münevverler yetişmekte olmasına göre burada gençlik teşkilatı ve hatta Halkevi açılması zamanı uzak değildir".¹¹³ 1939 yılına gelindiğinde ilçede 110 parti ocağı ve 4037 parti üyesi bulunmaktaydı. Bu dönemde ilçede okuma çağında 8 bin çocuk olduğu halde okula devam eden çocuk sayısı 200 civarındaydı. Bundan dolayı bölge milletvekillerinin ilçeyi ziyaretleri esnasında ilçe halkı en çok okul ihtiyacından bahsederek bu yönde bir takım dileklerde bulunmaktaydılar.¹¹⁴

bg. Şarkışla: Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı Genel Meclis Üyeliği görevini de yapan Çiftçi Halil Köse yürütmekteydi. Üyeler ise, Ziraatçı Nuri Gültekin, Çiftçi Niyazi Kılıçtaş, Çiftçi Hüsnü Karabulut, Pınarbaşı Nahiye Eski Müdürü Fazıl Polat, Çiftçi Durmuş Kızılyazı, Tüccar Şükrü Uslu'dur.

Şarkışla Parti Teşkilatı şikâyet işittirmeyecek surette iyi çalışmaktaydı. Bu dönemde İlçede önceki yıllara nispeten toplantılar daha sık ve düzenli yapılmaktaydı. Ayrıca ilçe merkezi dâhil olmak üzere Deliilyas, Gemerek, Ağcakışla'dan toplam 1200'e yakın parti mensubu bulunmaktaydı.¹¹⁵

Şarkışla'da dikkat çeken hususlardan biri de köylerden gelen şikâyetlerdi. 1930'lu yıllarda Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi Antlaşması sonucunda göçmen yerleşme yeri olarak belirlenen ilçeye devam eden yıllarda göçmenler yerleştirilmişti.¹¹⁶ Osmanpınarı ve Gümüştepe

¹¹¹ BCA, 490.01.708.413.1.38.

¹¹² BCA, 490.01.708.413.1.14.

¹¹³ BCA, 490.01.708.413.1.39.

¹¹⁴ BCA, 490.01.708.413.1.12.

¹¹⁵ BCA, 490.01.708.413.1.44.

¹¹⁶ TC. Şarkışla Kaymakamlığı Resmi Web Sitesi, <http://www.sarkisla.gov.tr/goster.php?id=331>.

(Yapıaltın) gibi köylerde iskân edilen göçmenlerden köylüler memnun olmamış ve hükümete bu hususta şikâyetlerde bulunmuşlardı.¹¹⁷

bh. Yıldızeli: Yönetim Kurulu Çiftçi olan Nuri Kara'nın başkanlığı altında şu üyelerden oluşmaktaydı; Tacir Mustafa Şimşek, Muhasebeci-Bakkal Hüseyin Tuncer, Tahıl Komisyoncusu Baki Özler, Kasap İbrahim Eldemir. Üye sayısı 1550 olan Yıldızeli'nde toplantılar düzenli durumda olmakla birlikte faaliyet açısından zayıflıklar bulunmaktaydı. Parti prensiplerinin yayımı yok denecek durumdaydı. Bu dönemde Yıldızeli'nin en önemli eksikliği idari eksiklikti nitekim ilçe Kaymakamı Nurettin Özelçi'nin görev konusunda eksiklikleri bulunmaktaydı.¹¹⁸

1939 yılında Yıldızeli'de genel nüfus 47.658 olmakla beraber 165 köy ve bunlara bağlı olarak mahalle ocağının yanı sıra partiye kayıtlı 1922 üye bulunmaktaydı.¹¹⁹

bi. Zara: Bu dönemde Yönetim Kurulu Başkanlığı'nda Çiftçi Nail Akman bulunmaktaydı. Üyeler; Belediye Başkanı Mehmet Koğuş, Hasan Özturan, Tüccar Sıdkı Cantürk, Çiftçi Sabit Özcan'dı. İlçe Yönetim Kurulu'nun, İl Yönetim Kurulu ile münasebetleri normal seyretmekte, ancak ilçeye bağlı teşkilatlarla irtibatı bulunmamaktaydı. Zara'da toplantılar düzensizdi. Çünkü teftişlerde belirlenen 38 toplantının yalnız 13 tanesi yapılabiliyordu. Bu dönemde partiye kayıtlı üye sayısı 6110'du. Ayrıca gençlik teşkilatı da bulunmakta, ancak sadece futbola yönelik etkinlikler düzenlenmekteydi. Bu nedenle başka sporsal aktivitelerin de düzenlenmesi Parti Genel Sekreterliği'nce istenmişti. Özellikle ilçede halkevinin açılması istenmiş bilhassa köycülük şubesinin ilçenin gelişmesine katkıda bulunacağı belirtilmişti.¹²⁰ 1939 yılında ise ilçenin 62 binden fazla nüfusu bulunmaktaydı. Bu dönemde ilçenin beş nahiyesinde toplam 163 parti Ocağı, 6676 partili bulunmaktaydı. Ziraat ve koyunculuk muhiti olan ilçeye bölge milletvekillerinin ziyaretleri sırasında ilçe halkı zirai bakımdan daha esaslı tedbirlerin uygulanması konusunda dileklerde bulunmuşlardı.¹²¹

c. Genel Değerlendirme

Sivas'ta 1936'dan 1939 yılına kadar parti çalışmalarında bazı aksaklıklara rağmen bir ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Parti teşkilatlarında bulunan kayıtlar daha düzenli tutulmuş ve tüzüğe göre kaydedilmişti. Ancak parti mensuplarından toplanılan aidat miktarı yine %20 nispetinde kalmıştı. İl içindeki bütün parti teşkilatları bütçelerini tüzüğe ve belirtilen örneklerle göre yapmış durumdaydılar. Yine bu dönemde parti çalışmaları hakkında ilçelerden

¹¹⁷ BCA, 490.01.708.413.1.44.

¹¹⁸ BCA, 490.01.708.413.1.43.

¹¹⁹ BCA, 490.01.708.413.1.6.

¹²⁰ BCA, 490.01.708.413.1.42.

¹²¹ BCA, 490.01.708.413.1.10.

düzenli bir şekilde rapor alınmış ve yönetim kurullarında iş bölümü sağlanabilmiş ve toplantılar düzenli yapılabiliyordu. Parti, gençlik teşkilatları ve mahalli spor kurumlarıyla ilgilenmekte ve yapılacak olan spor sahasının yapımı üzerinde durmaktaydı.¹²² Milli günlerde halka herhangi bir amacın anlatılması ve parti prensiplerinin gerçekleştirilmesi hususunda da birlik ve beraberlik oluşmaya başlamış durumdaydı.¹²³ Bu dönemde Vilayet merkezinde nahiye teşekkülü ve her mahallede ocak teşekkülleri bulunmaktaydı. Mahalle ocakları bina sıkıntıları nedeniyle kongre ve sair toplantılarını halkevinde partiye ayrılan kısmında yapmaktaydılar.¹²⁴

3. Parti Müfettişliğinin Getirilmesi ve Başkan Şakir Uma Dönemi

a. İl Teşkilatı

Merkezi ve otoriter bir yapı sergileyen CHP yönetimi, hem mebusların kendi seçim bölgeleri hakkında hazırladıkları raporlar hem de parti müfettişi unvanı taşıyan mebusların raporları sonucu aynı bölgenin denetimini çift yönlü olarak sağlayabiliyordu. Parti müfettişlerinin kendi seçim bölgesi dışından olmasına özellikle dikkat edilmekteydi. CHP yönetiminin teftiş aygıtını kullanması sonucunda, gerek nüfusun gerekse yerel bürokrasinin her zaman teftiş altında olduklarını ve bir nevi Ankara'nın gözünün üzerlerinde olduğunu bilmeleri de bir bakıma oto disiplin sağlamaktaydı. Ancak bu raporlar incelenirken ihtiyatlı yaklaşmak, bilgilerin eksik veya abartılı olabilme ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çünkü kariyer endişesinin ve ileride bürokrasinin daha üst düzey katlarına atanma isteğinin, teftiş bölgelerindeki olumsuz hadiseleri, durumları, fikirleri rapora geçirme konusunda mebusları frenlediği görülmektedir.¹²⁵ Örneğin Sivas'ta bir seçim bölgesinde yapılan teftişte olumlu değerlendirmeler yapılırken, 6 ay ya da bir yıl sonraki teftişlerde olumsuz hadiseler gözlemlenmekteydi. Buda yapılan ilk raporun kariyer endişesiyle yapıldığını ve gerekli arızalar geçirtililerek olumlu olarak yansıtıldığını göstermektedir.

29 Mayıs 1939'da toplanan CHP 5. Büyük Kurultayında "parti-devlet" birliğinin artık uygulanmayacağı açıkça belirtilmiş ve CHP'nin hükümetten ayrılarak bağımsız hale getirilmesine çalışılmıştı. Genel Sekreterlikten yapılan açıklamada 1936 yılından itibaren uygulanan parti-devlet birliğinin bir fayda sağlamamasından dolayı, partiye daha emin ve daha doğru bir faaliyet imkânı yaratmak için ilk olarak Genel Sekreterlik ve Dâhiliye Vekâleti'nin

¹²² BCA, 490.01.708.413.1.26.

¹²³ BCA, 490.01.708.413.1.4.

¹²⁴ BCA, 490.01.708.413.1.5.

¹²⁵ M. Turan, *CHP'nin Doğuda Teşkilatlanması*, s.185–186.

birbirinden ayrılmasına gerek görüldüğü ve aynı sebeple Vilayetlerde bulunan Parti Başkanlıklarının da Valiliklerden ayrılmasına karar verildiği belirtilmekteydi.¹²⁶

CHP’de yaşanan bir başka yapısal değişiklik de daha önce 1927 CHP Büyük Kongresi’nde de kabul edilmiş olan parti müfettişliklerinin kurulmasıydı. Buna göre müfettişler; parti işlerinin ve takip edilecek politikanın yürütücüsü ve partinin bölgelerindeki en büyük temsilcisiydiler. CHP’nin, “memleketin umumi hayatında takip ettiği yüksek maksat ve tahakkukunu temin etmek, partinin ve Halkevlerinin faaliyetlerini artırmak” gibi asli görevleri bulunan müfettişler, yılda en az altı ay kendi bölgelerinde bulunacaklar ve bütün teşkilat kademelerini yine yılda en az iki defa kontrol edeceklerdi.¹²⁷

Parti müfettişliğinin getirilmesinden önce illerde bulunan Valiler CHP İl Yönetim Kurulu Başkanlıklarını da beraber yürütmekteydi. Bu dönemde de CHP İl Yönetim Kurulu Başkanlığı ile birlikte Sivas Valiliği görevinde Nazmi Toker bulunmaktaydı. Nazmi Toker’in bu görevden alınmasından sonra, 23 Haziran 1939 tarihinde Muhtar Akman Sivas Valiliği’ne getirilmişti.¹²⁸ Müfettişlik döneminin başlamasıyla da 21 Temmuz 1939’da Şakir Uma CHP İl Başkanlığına getirilmiş ve böylece Nazmi Toker yerine Valiliğe getirilen Muhtar Akman yaklaşık bir ay kadar Sivas CHP İl Başkanlığı görevini yürütmüştü.¹²⁹

Parti Başkanlıklarının Valilerden alınması üzerine müfettişlik dönemi başlamış ve her üç vilayete birer müfettiş tayin edilmişti. Milletvekillerinden seçilen ve sayıları 20’yi bulan müfettişler yaz tatili haricinde kendilerine ait mıntıkaları teftiş etmek zorundaydılar. Bu amaçla 12 Temmuz 1939’da Sivas Bölgesi Müfettişliğine Kars milletvekili Zihni Orhon tayin edilmişti. Zihni Orhon bir hafta sonra teftiş mıntıkası olan Sivas’a gelerek parti işleriyle meşgul olmaya başlamıştı.¹³⁰

Orhon’un gelmesiyle CHP İl Yönetim Kurulu Başkanlığı’na üyelerden Şakir Uma seçilmiş, Yönetim Kurulu’nda boş kalan üyeliğe de yedek üyelerden Rahmi Akça seçilmişti.¹³¹ Zihni Orhon, Sivas’a ilk gelişinde sadece Yönetim Kurulu Başkanlığı seçiminde bulunmuş ve Sivas’tan ayrılmıştı. Orhon daha sonra Eylül ayının sonlarına doğru tekrar Sivas’a gelerek¹³² Ekim ayının sonlarına kadar parti çalışmaları hakkında teftişlerde bulunmuştur.¹³³

¹²⁶ Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi**, (İz Yay.), İstanbul 1998, s. 85–86; **CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları**, (Ulus Basımevi), Ankara, 1939, s.26-27.

¹²⁷ **Ayın Tarihi**, 1–31 Temmuz, 1939, Sayı: 68, s.46–47.

¹²⁸ **Kızılırmak**, 23 Haziran 1939, No: 43-438, s.1.

¹²⁹ **Kızılırmak**, 30 Haziran 1939, No: 43-439, s.1.

¹³⁰ **Kızılırmak**, 14 Temmuz 1939, No: 43-441, s.2.

¹³¹ **Kızılırmak**, 21 Temmuz 1939, No: 43-442, s.2; **Sivas**, 25 Temmuz 1939, No: 2680, s.2.

¹³² **Sivas**, 26 Eylül 1939, No: 2689, s.2.

¹³³ **Sivas**, 10 Ekim 1939, No: 2691, s.2; **Kızılırmak**, 13 Ekim 1939, No: 454, s.2.

Zihni Orhon teftiş faaliyetlerinin ardından CHP Genel Sekreterliği'ne Sivas'ta parti teşkilatında gördüğü eksiklikleri bir rapor halinde sunmuştur. Rapor, bölge milletvekillerinin gözlemleri ve parti başkanının altı aylık olarak sunduğu raporların aksine tarafsız bir gözlem neticesinde hazırlanmıştı. Böylece Orhon'un raporu Genel Sekreterliğe sunulan tarafsız ilk rapor olması nedeniyle, Sivas'ta parti işlerinin o kadarda iyi seyretilmediği gerçeğine dikkat çekmekteydi.

Orhon'un 1 Kasım 1939 tarihli raporunda tespit ettiği eksiklikler maddeler halinde şöyleydi:

- Parti de görevli şahıslar arasında küskünlükler bulunmaktaydı,
- Kongreler birçok yerde nizamnameye uygun yapılmamaktaydı, (Zihni Orhon bu olumsuzluğun önüne geçmek için merkezden ve ilçelerden memur tayin edilmesini istemişti.)
- Nahiyelerde bile okur-yazar partililer olmadığı halde köylerde bir ocak teşkilatı açarak parti teşkilatını genişletme çalışmaları iyi sonuçlar vermemişti. Genel Sekreterliğin bilgisi dâhilinde daha verimli Semt Ocaklarının kurulması gerekliliği vurgulanmaktaydı.
- Bazı ilçe teşkilatlarında haftalık toplantılar düzenli yapılmamaktaydı.
- Parti prensiplerinin yayımı, üye sayısının artırılması ve parti aidatının tahsil edilmesi gibi hususlarda yeterince çalışılmamaktaydı.
- Koyulhisar'da parti işleri küçümsenmeyecek şekilde bozuk durumdaydı. (Orhon, ilçe kongresinden önce işbilir bir partili gönderilerek düzen verilmesini istemişti.)
- Divriği İdare Heyeti düzenli olarak toplantı yapmamaktaydı.

Bu dönemde Hafik İdare Heyeti Başkanı Mustafa Çaltıran halk nazarında uygunsuz davranışlarda bulunmakta ve halkı partiden soğutmaktaydı. Zihni Orhon Genel Merkez'den bu konunun takip edilmesini ve gereğinin yapılmasını istemişti.

Orhon son olarak tüm teşkilatta parti aidatı meselesi olduğunu vurgulayarak sadece belediyelerin hususi bütçelerinden karşılanan meblağlarla işlerin yürütülemeyeceğini belirtmekteydi.¹³⁴

Zihni Orhon teftişlerine devam ederek 22 Aralık 1939 tarihinde geniş bir teftiş raporu hazırlamış ve CHP Genel Sekreterliği'ne sunmuştu. Orhon'un sunduğu rapor parti işlerinde genel itibarıyla bir önceki raporda sıralanan maddelerle benzerlikler arz etmekteydi. Bu raporda Zihni Orhon, Parti işlerinin düzensizliğinden ziyade Sivas'ın genel durumuna şu ifadelerle dikkat çekmekteydi: “ *Maarifimiz arttıkça iktisadımız inkişaf edip refahımız ilerledikçe, ahlakımız daha ziyade iyileştikçe partideki küskünlükler azalacaktır. Bu günkü*

¹³⁴ BCA, 490.01.708.413.1.1,2,3.

vaziyetleri sabırla karşılamak zaruretindeyiz. Çok yerlerde hatta kazalarda bile işleri çekip çevirecek adam bulmak kabil olamıyor. Bulamamakta hayret etmemeliyiz. Sivas Vilayeti, memleketimizin ortasındadır. Hamdolsun istila falan da görmedi. Vilayetin 485 bin nüfusu, 1305 köyü olmasına rağmen- o da her türlü noksan ile- ancak 114 mektebi vardır. Bu vaziyet şüphesiz çok elimdir. Bilhassa halkı okutmaya çok ihtiyacımız vardır.” Orhon bu sözlerle mevcut düzensizliğin zamanla giderilebileceği ve parti işlerinde sabırlı olunarak eğitim ve öğretime ağırlık verilmesini istemekteydi.¹³⁵

Zihni Orhon’un sunduğu rapor CHP Genel Sekreterliği’nce incelenmiş ve rapordaki eksikliklere dikkat çekmek amacıyla uyarı yazısı gönderilmişti. 29 Ocak 1940 tarihli, CHP Genel Sekreteri Fikri Tuzer imzalı uyarı yazısında bilhassa idare heyeti toplantılarının düzensiz olduğu, üye sayısının az bulunduğu, parti kayıtlarının düzensiz tutulduğu, nizamnamenin 162. maddesine aykırı olarak vazife almış olan partililerin mevcut olduğu¹³⁶ ve parti işlerinde nizamname hükümlerinin ihmal edildiği ifade edilerek, Vilayet İdare Heyeti’ndeki partililerle el birliği yapılarak eksik görülen işlerin düzeltilmesi istenmekteydi.¹³⁷ Zihni Orhon teftiş faaliyetlerini bitirerek merkez ve ilçe yönetim kurullarına parti işlerinde daha dikkatli çalışmalarını hususunda gerekli izahatlarda bulunduktan sonra Sivas’tan ayrılmıştı.¹³⁸

b. İlçe Teşkilatları

1940 yılında Sivas Vilayet teşkilatında Partiye kayıtlı üye sayısı toplam 43.130’dur. İlçelere göre dağılımı ise şöyleydi:¹³⁹

Sivas (Merkez)	5651	Hafık	9622
Zara	6666	Suşehri	7800
Divriği	1365	Gürün	1585
Kangal	3050	Şarkışla	1928
Yıldızeli	3900	Koyulhisar	1563

¹³⁵ BCA, 490.01.708.414.1.95.

¹³⁶ “Parti teşkilatında çalışanlar, Parti vazifesinden başka amme hizmeti gören imtiyazlı şirketlerin sermayesinde devletin veya mahalli idarelerin hissedar bulunduğu müesseselerin idare meclisi azalığı murakıplık gibi işleriyle vilayet umumi meclisi, belediye meclisi, ticaret ve sanayi odaları azalığı gibi vazifelerin birden fazlasını uhdelerinde cem edemezler. Parti vazifesinden başka bu işlerden birini uhdelerinde toplayanlar hayır cemiyetlerinde dahi munzam bir vazife alamazlar. Parti teşkilatında fiili vazife sahibi olmayan partililer için de bu maddenin gözettiği maksat daima göz önünde tutulur.” (Bkz: C.H.P. Nizamnamesi, 29 Mayıs 1939, Ankara, 1939, s. 40.)

¹³⁷ BCA, 030.01.77.482.4.84.

¹³⁸ BCA, 490.01.708.415.1.152.

¹³⁹ BCA, 490.01.708.415.1.147.

Sivas'ın bu dönemde; Hafik, Zara, Koyulhisar, Suşehri ilçelerinde partiye kayıt yapılmamıştı. Bunun nedeni 1939 depreminin bu ilçelerde yıkıcı etkiler yapması parti çalışmalarının da askıya alınmasına neden olmuştu.¹⁴⁰ Ayrıca 1940 yılının ilk altı ayı içinde araya kış şartlarının girmesi ve Genel Meclisin toplanması gibi önemli ve olağan üstü haller dolayısıyla vilayet merkezinden ayrılmak mümkün olmadığından Koyulhisar, Suşehri, Divriği, Gürün ve Şarkışla ilçeleri teftiş edilememişti. Sadece Sivas'ın Merkez ve Karaçayır; Zara'nın Bolucan, Karacaveren; Kangal'ın Akpınar, Alacahan; Yıldızeli'nin Çırçır nahiyeleri teftiş edilebilmişti.¹⁴¹ Bu dönemde Sivas Merkez İlçe Yönetim Kurulu şu kişilerden oluşmaktaydı; Başkan Şevket Çubukçu, Muhasip Naci Bozkurt, Kâtip Hakkı Aydemir, Üye Emin Yılmaz, Üye Recep Güneş.¹⁴²

ba. Divriği: Parti İdare Heyeti, Başkan Yusuf Karasarlı, Sayman Mehmet Öncel, Kâtip Mehmet Ali Özcan ve Üyeler Rıza Divrik, Sami Ergün'den oluşmaktaydı. Bölge Müfettişi Zihni Orhon 1940 yılında gerçekleşen kaza kongresinde bulunarak kongrenin düzenli ve nizamname usulüne göre yapılmasında önemli rol oynamıştı. Parti, gençlik ve spor teşekkülleri ile ilgilenmekteydi. Bu amaçla Parti önderliğinde futbol ve atlı spor faaliyetleri yapılmaktaydı. 1941–1942 yılı iki teftiş dönemi arasında 5440 lira gelirleri, 30 lira 28 kuruş giderleri olmuştu. Ayrıca 1942 yılı itibarıyla ilçenin bankada 115.948 lira paraları mevcut durumdaydı. 1942 yılında halkevi olarak kiralanan binanın yanması nedeniyle parti, halkevi ve maarif kütüphanesi aynı binada faaliyet göstermekteydi.¹⁴³

bb. Gürün: Parti İdare Heyeti, Başkan Faruk Ata, Sayman Fuat Orhan, Kâtip Talat Moğulkoç ve Üyeler Asım Uzunoğlu, Baki Engin'den oluşmaktaydı. Bu dönemde İlçede parti prensiplerinin yayımı ve üye sayısının artırılması hususlarında gevşeklikler hala bulunmaktaydı. İlçe Yönetim Kurulu'nun 1942 yılı itibarıyla 11.194 lira geliri 10.897 lira gideri olmuştu.¹⁴⁴

bc. Hafik: Parti İdare Heyeti, Başkan Mustafa Çaldıran, Sayman Osman Güngör, Kâtip Hüseyin Karamuk ve Üyeler Mehmet Özbek, Mustafa Tiryaki, Mehmet Gürses, Halis Tekkan'dan oluşmaktaydı. İlçede bu dönemde Parti İdare Heyeti üyeleri arasında uyumlu bir çalışma bulunmaktaydı. Ancak ilçeye 1938'den beri yeni üye kaydedilmemişti. İlçede bu dönemde Halkevi ve Halkodası bulunmamaktaydı. İlçe Parti İdare Heyetinin Gençlik ve Spor Teşkilatları bulunmamakla birlikte gençlerin büyük bir kısmı Parti prensiplerini idrak etmiş ve

¹⁴⁰ BCA, 490.01.708.415.1.53.

¹⁴¹ BCA, 490.01.708.415.1.56.

¹⁴² BCA, 490.01.277.1110.2.35.

¹⁴³ BCA, 490.01.708.416.1.36; 490.01.709.420.1.65.

¹⁴⁴ BCA, 490.01.709.420.1.67.

Partiye karşı olumlu düşüncelere sahip durumdaydılar. 1942 yılı itibariyle Parti aidatının toplanmasında olumlu çalışmalar yürütülmüş ve bununla birlikte 50.235 lira tahsilât yapılabildiği.¹⁴⁵

bd. Kangal: Parti İdare Heyeti, Başkan Bekir Kangal, Sayman Osman Güngör, Kâtip Mahmut Koraltan ve Üyeler Kadir Koçak, Mustafa Akbulut'tan oluşmaktaydı. Bu dönemde İlçe İdare Heyeti'nin çalışmalarında birtakım olumsuzluklar bulunmaktaydı. Toplantılar düzensiz yapılmakta partiye üye kaydedilmemekte, parti aidatı toplama görevleri yapılmamaktaydı. Bu dönemde hesap kayıt ve sicil defterleri düzenli tutulmaktaydı. Parti Yönetim Kurulu'nun 1942 yılında 9150 lira geliri, 6898 lira gideri olmuştu.¹⁴⁶

be. Koyulhisar: Parti İdare Heyeti, Başkan Mustafa Yalçın, Sayman Hasan Özcan, Kâtip Ziver Yıldırım ve Üye Ekrem Erdem'den oluşmaktaydı. İlçede parti prensiplerinin yayımı ve üye sayısının artırılması hususundaki çalışmalar gevşek durumdaydı. Bu dönemde Parti binası depremde hasar gördüğü için Parti çalışmaları barakada yapılmaktaydı. İlçe İdare Heyeti tekrar yeni bina yapmak için vilayet merkezinden yardım parası istemişti.¹⁴⁷

bf. Suşehri: Parti İdare Heyeti, Başkan Müştak Mutlu, Sayman Yusuf Pozat, Kâtip Ömer Turan ve üyeler Hasan Kutlu, Abdullah Karaca, Âlim Yalçın, Seniha Algantürk'ten oluşmaktaydı.¹⁴⁸ Parti çalışmaları genel itibariyle ilçelerde görülen çalışmalarla aynı çizgide devam etmekte ve Parti toplantıları diğer ilçelerde olduğu gibi düzensiz durumdaydı. 1940'lı yıllarda ilçelerin genelinde Parti aidatının toplanmasına dikkat edilmişti. Bu amaçla Suşehri İlçe Yönetim Kurulu 1942 yılında 16.233 lira tahsilât yapmıştı.¹⁴⁹

bg. Şarkışla: Parti İdare Heyeti, Başkan Halil Köse, Sayman Şemsi Demirkaynak, Kâtip Veysi Gülgeç ve Üyeler Niyazi Kılıçkaya, Nuri Gültekin, Hüsnü Karabulut, Durmuş Kızılyazı'dan oluşmaktaydı.¹⁵⁰ Parti İdare Heyeti'nin önderliğinde ilkbaharda cirit oyunları, voleybol maçları ve yazın yapılan futbol maçları düzenlenmekteydi. 1941–1942 yılı iki teftiş dönemi arasında İlçe İdare Heyeti'nin 121.113 lira geliri, 159.399 lira gideri olmuştu.¹⁵¹

bh. Yıldızeli: Parti İdare Heyeti, Başkan Nuri Kara, Sayman İbrahim Eldemir, Kâtip Mustafa Şimşek ve Üyeler Şaban Bayburt, Hüseyin Tuncer'den oluşmaktaydı. Parti Müfettişi

¹⁴⁵ BCA, 490.01.708.416.1.26; 490.01.709.420.1.53.

¹⁴⁶ BCA, 490.01.708.416.1.30; 490.01.709.420.1.69.

¹⁴⁷ BCA, 490.01.708.416.1.38,2.

¹⁴⁸ Sivas, 19 Aralık 1939, No: 2699, s. 2.

¹⁴⁹ BCA, 030.01.77.482.4.53; 490.01.709.420.1.63.

¹⁵⁰ BCA, 490.01.708.416.1.40.

¹⁵¹ BCA, 490.01.708.416.1.32; 490.01.709.420.1.71.

Zihni Orhon Kaza Kongresi'nde bulunarak acemilik gösteren İdare Heyeti üyelerine kongre başkanlığı yaparak yol göstermişti. 1942 yılında partinin 84.380 lira tahsilâtı olmuştu.¹⁵²

bi. Zara Parti İdare Heyeti, Başkan Nail Akın, Sayman Hulusi Turhan, Kâtip Sami Türkistan ve Üyeler Kemal Önder, Kazım Günçal, Azamet Karataş'tan oluşmaktaydı. 1941–1942 yılı iki teftiş dönemi arasında İlçe İdare Heyeti'nin 63.601 lira geliri, 48.464 lira gideri olmuştu.¹⁵³

c. Genel Değerlendirme

İl kongrelerinde vilayetlerin sosyal, ekonomik ve kültürel isteklerinin belirlendiği dilek komisyonlarının varlığından ve şehir ihtiyacı için gerekli olan unsurların sıralanarak halkın isteklerinin yerine getirilmesinden bahsedilmişti. Parti müfettişi olan mebuslar da teftişleri sırasında gerek vilayet merkezi ve gerekse kazalarda gördüğü ve dinlediği eksiklikleri teftiş raporlarına eklemekteydiler. Sivas Vilayeti Parti Müfettişi Zihni Orhon da 1940 yılının sonlarında düzenlediği raporda vilayet ve kaza dileklerini raporuna eklemişti. Buna göre bu dönemde Sivas merkeze bağlı nahiyelerin genel hatlarıyla dilekleri şöyledi:

- Depremde merkezde evleri harap olanlara kereste yardımı yapılması,
- Şehirde suyu, elektriği, kaldırımı olmayan yerlere bu ihtiyaçların temin edilmesi,
- Kumluyurt ve diğer köylere emvali metrukeden arazi verilmesi,
- Mevcut olan ortaokulun ihtiyacı karşılayamamasından yeni bir ortaokul yaptırılması,
- Şehir nüfusunun artış göstermesinden dolayı mevcut bulunan hastanenin ve sağlık personelinin genişletilmesi,
- Sıtmanın çoğalmasından dolayı şehirde sıtma mücadele teşkilatının açılması,
- Sıcak ve soğuk kaplıcaların sağlıklı ve kapalı hale getirilmesi,
- Sivas'ta bir şayak (yün kumaş) fabrikası kurulması,
- Nahiyelere, Ulus Gazetesinin temin edilmesi,
- Karaçayır nahiyesine bağlı Porsuk, Kızılca, Tokaş, köylerine ilkokul açılması
- Ulaş nahiye merkezinde beş sınıflı okulu bir öğretmenin idare etmesine imkân olmadığından buraya iki öğretmen daha verilmesi.¹⁵⁴

Sivas Vilayet Merkezi'nin yanında ilçelerin de bir takım istekleri bulunmaktaydı. Bunlar ise; genel itibarıyla suyu olmayan nahiye ve köylere su tesisatları, depremden dolayı hasar gören okul, devlet binası ve evlerin tamiri için inşaat malzemeleri, tamiri mümkün olmayan binaların yerine yenilerinin inşası, orta ya da ilkokulu olmayan ilçe merkezi ya da

¹⁵² BCA, 490.01.708.416.1.28; 490.01.709.420.1.73.

¹⁵³ BCA, 490.01.708.416.1.34; 490.01.709.420.1.59.

¹⁵⁴ BCA, 490.01.708.416.1.43; CHP 1940 Kongre Dilekleri, Ankara, 1940, s. 617.

köylere okul temin edilmesi idi.¹⁵⁵ Bunun yanı sıra yurt genelinde mevcut olan frengi, trahom, sıtma gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadeleyi gerektiren tıbbi malzeme ve sağlık kadrolarının genişletilmesi istenmekteydi.¹⁵⁶

1941 yılında Sivas'ta Parti işlerindeki olumsuzlukların CHP Gelen Sekreterliği'nce dikkatlice takip edildiği ve Sivas Vilayet İdare Heyeti'ne gönderilen uyarı niteliğindeki yazılar dikkat çekmektedir. Bu amaçla 19 Şubat 1941 tarihinde CHP Genel Sekreteri Zonguldak Mebusu Halil Türkmen'in CHP Sivas Vilayet İdare Heyetine gönderdiği yazıda; nahiyeelerde hesap işlerinin olmadığı, merkez kazada bir avans işinin eksik görüldüğü, bina satış bellerinden tahsil edilmemiş 1900 liranın kaldığı, partinin şimdi oturduğu binanın taksitleri ödenmediği için tapusunun alınmadığı, eşya satış bedelinden 150–200 lira kadar paranın ölen kâtibin zimmetinde kaldığı bildirilmişti. Aynı uyarı yazısında ilçelerde de buna benzer hesap işleri, partiye ait taşınır taşınmaz malların alınması gibi işlerin nizamname usulüne göre düzeltilmesi istenmekteydi.¹⁵⁷

Halil Türkmen'in uyarısından sonra, 27 Mart 1941 tarihinde CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Fikri Tuzer de Sivas Vilayet İdare Heyetine uyarı niteliğinde bir yazı göndermişti. Uyarı yazısında başta Vilayet İdare Heyeti olmak üzere tüm ilçe teşkilatlarında üye kayıt işi ve parti aidatının toplanmasında gevşeklikler olduğu belirtilmekteydi. Değinilen bir diğer nokta da bütün Kaza İdare Heyet toplantılarının düzensiz olduğu ve hatta bazı kazalarda toplantılara aylarca ara verildiği idi.¹⁵⁸ Genel Sekreterlik bunun gibi diğer küçük aksakları da belirterek önlemler alınmasını istemişti. Ayrıca Parti Müfettişi Zihni Orhon'da Vilayet İdare Heyetine, hesap kayıtlarının örneğine uygun defterler üzerinde ve talimata uygun olarak tutulması uyarısında bulunmuştu.¹⁵⁹

Milletvekilleri seçim bölgeleri olan Sivas'taki gezilerinde dönemin şartları gereği II. Dünya Savaşı, genel siyasi durum ve Türkiye'nin durumu hakkında halk ile konuşmalar yapmaktaydılar. Bölge milletvekillerinin hükümetin II. Dünya Savaşı karşısında barışa bağlılığı, savaştan uzak kalma politikası, vatan savunması hakkında verdikleri izahatlar halk tarafından ilgiyle dinlenmişti.¹⁶⁰ Dikkat çeken hususlardan biri de vekillerin halk ile konuşmalarında edindikleri intiba, vatan müdafaası zarureti karşısında silaha sarılmak icap ederse herkesin milli mücadelede olduğu gibi seve seve silaha sarılacağıydı. Sivas halkı

¹⁵⁵ **CHP 1940 Kongre Dilekleri**, s. 622.

¹⁵⁶ **BCA**, 490.01.708.416.1.47.

¹⁵⁷ **BCA**, 490.01.708.416.1.17,18,19

¹⁵⁸ **BCA**, 490.01.709.418.1.39

¹⁵⁹ **BCA**, 490.01.709.418.1.41

¹⁶⁰ **Sivas**, 2 Nisan 1941, No: 2797, s.2.

vekillerine; çeşitli alanlarda birçok ihtiyaçları olmasına rağmen, hükümetin bütün gayretini milli müdafaa hazırlıklarına ayırdığı bir zamanda her türlü isteklerinden memnuniyetle vazgeçtiklerini ifade etmişlerdi.¹⁶¹

Bu dönemde savaş nedeniyle hükümetin üretici lehine almış olduğu tedbirler arasında yer alan buğday ve pancar satışı köylü üzerinde olumlu tesirler bırakmıştı. Özellikle Subaşı ve Yıldızeli istasyonlarına arabalarla gelen köylüler buğday ve pancarlarını verip paralarını almışlardı. Bu dönemde Vekiller gezilerinde bu hususta halka, üretimi artırmanın menfaat işi değil aynı zamanda vatani görev olduğunu anlatmaktaydılar.¹⁶² Dönem itibariyle hükümetin almış olduğu sıkı tedbirler Sivas halkında pekte olumsuz bir durum oluşturmamıştı. Sivas halkı vekillerinden birkaç elzem ihtiyaç dışında bir şey istememişlerdi. İstekler arasında, büyük faydaları görülen ve karaborsaya karşı en büyük tedbirlerden birisi olan yerli mallar pazarının Sivas'ta da biran evvel açılması, pulluk, sıtmayla mücadelede kullanılan kinin ve hastanelerde çocuk doktoru bulunmaktaydı.¹⁶³

CHP Sivas İl Teşkilatına gönderilen uyarı yazılarından sonra partiye üye kayıt işlemlerine biraz daha ağırlık verilmişti. 1942 yılı itibariyle toplam üye sayısı 47.068'di.¹⁶⁴ İlçelere göre partililerin dağılışı ise şöyleydi;

Sivas (Merkez)	5827	Hafik	10.094
Zara	4221	Suşehri	9639
Divriği	1457	Gürün	1657
Kangal	3070	Şarkışla	2376
Yıldızeli	4155	Koyulhisar	1572

1942 yılı itibariyle CHP Sivas Teşkilatı'nda bütçe ve hesap işleri düzgün tutulmakta ve parti aidatının toplanmasında gelişmeler olmaktaydı. 1941–1942 bütçesinde merkez nahiye'nin 17.360 lira tahsilâtı olmuştu.¹⁶⁵ Bu paranın tamamı ilçenin ihtiyaçları için kullanılmıştı. Bu dönemde Sivas Vilayeti'nin Genel Sekreterlik emrinde bankada 5.613.307 lirası bulunmaktaydı.¹⁶⁶

¹⁶¹ BCA, 490.01.708.416.1.68.

¹⁶² BCA, 490.01.708.416.1.69.

¹⁶³ BCA, 490.01.708.416.1.70.

¹⁶⁴ BCA, 490.01.709.418.1.2.

¹⁶⁵ BCA, 490.01.709.420.1.54.

¹⁶⁶ BCA, 490.01.709.420.1.55.

CHP Sivas Parti Teşkilatı bu dönemde sosyal yardım ve hayır işleriyle de alakadar olmaktadır. Deprem dolayısıyla birçok defa felaketzedeler için yardım toplanmış, Ortaokula devam eden 50 öğrenciye de yemek yardımı yapılmıştı. Ayrıca Yardımseverler Cemiyeti tarafından 20–25 fakir çocuğa elbise yaptırılmıştı. Ancak deprem dolayısıyla yapılan yardım çalışmalarında bir takım aksamalar olmuştur.¹⁶⁷

4. 1944 Vilayet Kongresi ve Hamdi Kocabay Dönemi

a. İl Teşkilatı

1944 Sivas Vilayet Kongresi 23 Ekim 1944 akşamı Halkevinde 82 delegenin iştirakiyle yapılmıştı. Kongre başkanlığına Parti Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu, başkan vekilliğine Hilmi Teksoy, kâtipliklere de Mahir Türkay, Şevket Çubukçu seçilmişlerdi. Kongrede geçen bir senelik çalışma raporu okunarak aynen kabul edilmişti. Hesap, bütçe ve dilek encümenlerinin açık oyla seçimi yapılmış, kongreye bir saat ara verildikten sonra ikinci celse saat 10'da açılmış ve hesap, bütçe, dilek encümenlerinin raporları okunmuş ve kabul edilmişti.¹⁶⁸

1944 Sivas Vilayet Kongresinde Vali, Belediye Başkanı, Belediye Üyeleri ve Genel Meclis Üyelerinin bulunmasına, özellikle Valinin eski ve yeni parti dilekleri hakkında kongreyi aydınlatmasına itina gösterilmişti. Yalnız Gürün, Suşehri, Koyulhisar kaymakamları ilköğretim seferberliği dolayısıyla görevde olduklarından kongrede bulunamamışlardı.¹⁶⁹

Vilayet kongresinden önce ilçelerde gerçekleşen kongrelere gösterilen ilgi her yerde aynı olmamıştı.¹⁷⁰ Şarkışla parti başkanı Rasim Çeliker'in partinin çeşitli teşkilat kademelerini canlandırma, parti prensiplerini her türlü vasıttan faydalanarak halk arasında yayma, yardım paralarını toplama, parti kayıt işlerini intizamla yürütme, Halkevini işletme gibi idare heyetine düşen vazifeleri yapmada oldukça başarılı olmuştu. Bu nedenle de Şarkışla'da partililerin kongreye karşı gösterdikleri ilgi daha fazla olmuştu.¹⁷¹

Vilayet Kongresinde İdare Heyetine seçilecekler için şu kriterler dikkate alınmıştı:

- a) Faal görev alacakların halkın nazarında sayılması, sevilmesi ve tutulması,
- b) Faal görevin gereklerini yapacak kudret ve kabiliyette olması, bilhassa idare heyeti üyeliğini bir şeref rozeti gibi taşıyacak kimselerden olmaması,
- c) Partiye bağlılığını sözü ve işiyle ispat etmiş olması,
- d) Kara günlerde parti ve milli birlik için bütün varlığını ortaya koyacak iman sahibi insanlar olması,

¹⁶⁷ BCA, 490.01.710.423.1.98.

¹⁶⁸ Kızılırmak, 24 Ekim 1944, No: 383, s.1.

¹⁶⁹ BCA, 490.01.710.424.1.140.

¹⁷⁰ Kızılırmak, 29 Eylül 1944, No: 376, s.1.

¹⁷¹ BCA, 490.01.710.424.1.141.

- e) İdare heyetinin mümkün mertebe muhtelif meslekleri bir şekilde idare edebilecek kişilerden olması, parti nüfuzunu kendi şahsi menfaatlerine alet edecek kimselerden olmaması,

İdare Heyeti seçimi için yukarıda sıralanan kriterleri alınmasının belli başlı sebebi partiye ait teşkilat görevlerinden en basitinin bile (üye defterlerinin düzenlenmesi) yapılmamış olması, idare heyetinde bulunan bazı kimselerin olumsuz eleştirilerine neden olmaktaydı bu nedenle bu gibi aksaklıkların önüne geçilmek istenmesiydi.¹⁷²

1944 yılı Sivas Merkez İlçe ve Vilayet İdare Heyeti seçimleri çok hareketli olmuştu. 1942 yılı seçiminde Vilayet İdare Heyetine giremeyen Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Rahmi Çeltikli ile 1944 yılında Halkevi Başkanlığı'ndan istifa eden Nüzhet Çubukçu ve arkadaşları (vileyet idare heyetinden, Rahmi Günay, Ferit Karlı ve bunların yardımcıları) kaza ve vilayet idare heyetinden Şakir Uma'nın taraftarlarını düşürmek, buraya kendileri geçmek üzere ocaklardan başlayarak bir seçim mücadelesi başlatmışlardı.¹⁷³

Rahmi Çeltikli- Nüzhet Çubukçu grubunun Sivas merkez kazasına bağlı nahiyelerde nüfuz kazanması Şakir Uma ve arkadaşları tarafından fark edilince Sivas merkezinde dedikodu başlamış bu dedikodu diğer kazalara da sirayet etmişti. Çünkü diğer kazalardan delege ekseriyetini kazanmak için her iki taraf da propagandalarını kazalara kadar yapmaktaydılar. Zara'da tarafsız kişilerden oluşan bir idare heyeti kurulmasında karşılaşılan zorluk da buradan doğmaktaydı. Nitekim Zara'da delege seçimi serbest bırakılınca tarafsız idare heyeti seçimi yapılabilmişti. Gürün, Kangal, Divriği tamamıyla Şakir Uma'nın adamlarını idare heyetine seçecek tarzda delege çıkarmışlardı. Şarkışla, Hafik, Koyulhisar karşı tarafı tutmuş, diğer kazalardaysa her iki tarafı memnun edecek delege seçimi yapılmıştı.¹⁷⁴ Yeniden seçilecek Vilayet İdare Heyeti başkanlığını kazanmak amacıyla Şakir Uma Vilayet İdare Heyeti adaylarından beşinin kendi adamlarından olmasında ısrar etmiş, fakat delege ekseriyetinin kendi taraflarında olmadığını anlayınca aday listesinden kendi adının da çıkarılmasını istemişti.¹⁷⁵

Vilayet Kongresi'nin ittifakla seçtiği yeni Sivas İdare Heyeti; Hayvan Tüccarı Rahmi Akça, Manifatura Tüccarı Kamil Heper, Dişçi Nüzhet Çubukçu, Müteahhit Rahmi Çeltikli ile Vilayet İdare Heyeti eski üyelerinden Belediye Başkanı Rahmi Günay, Ziraat Bankası Müdürü Kazım Oskay, Dişçi Kemal Teksoy, Avukat Mahir Türkay ve Avukat Hamdi Kocabay'dan

¹⁷² BCA, 490.01.710.424.1.140; BCA, 490.01.710.424.1.142.

¹⁷³ BCA, 490.01.710.424.1.143.

¹⁷⁴ BCA, 490.01.710.424.1.144.

¹⁷⁵ BCA, 490.01.710.424.1.144.

oluşmaktaydı.¹⁷⁶ CHP Vilayet İdare Heyeti aralarında iş taksimi yaparak başkanlığa Hamdi Kocabay'ı, Halkevi Başkanlığı'na Nüzhet Çubukçu'yu, Saymanlığa da Ziraat Bankası Müdürü Kazım Oskay'ı seçmişlerdi.¹⁷⁷

Vilayet Kongresinde kabul edilen dilekler geçen yılların kongre dilekleriyle benzerlik göstermekteydi. Ana hatlarıyla şu dilekler dile getirilmişti.¹⁷⁸

- Mülki teşkilatın iyileştirilmesi, nahiyelelerin kazaya dönüştürülmesi ve tam teşekküllü nahiyeleler kurulması,
- Hükümet konaklarının inşası, kasabalarda kaldırım, elektrik ve kanalizasyon işlerinin ikmali,
- Lise ve ortaokul açılması, ortaokula öğretmen verilmesi,
- Köy bataklıklarının kurutulması,
- Milli emlake ait toprakların muhtaçlara bedelli veya bedelsiz dağıtılması,
- Maden kömürünün temini, linyit kontenjanının artırılması,
- Dokuma tezgâhı ve iplik verilmesi,
- Köyleri kasabaya, kasabaları vilayete bağlayan yolların tamiri,
- Su arklarının tanzimi ve rastgele akan çayların ıslah edilmesi,
- Ziraat aletleri ve işletme vasıtaları verilmesi, tütün piyasasının erken açılması,
- Depremden zarar gören camilerin tamiri veya halk tarafından tamirine müsaade edilmesi,

b. İlçe Teşkilatları

1945 yılı itibariyle Sivas'ta 1193 Köy Ocağı'na 43.702 kişi, 98 Mahalle Ocağı'na¹⁷⁹ 4306 kişi ve 33 nahiye ile 10 ilçede toplam 48.008 kişi partiye kayıtlıydı.¹⁸⁰

Vilayet İdare Heyeti üyeleri başkan Hamdi Kocabay, Sayman ve Kâtip Kazım Oskay, Halkevi Başkanı Nüzhet Çubukçu ile üyeler Kamil Heper, Kemal Teksoy, Mahir Türkay, Rahmi Akça, Rahmi Çeltekli, Rahmi Günay'dan oluşmaktaydı.¹⁸¹

Merkez Kaza İdare Heyeti ise başkan Şevket Çubukçu, Sayman, Kâtip ve Halkevi Başkanı Kemal Kitapçı ile üyeler Abdullah Arık, Atıf Okatan, Emin Muslu, Reşit Koçaker, Talat Talay'dan oluşmaktaydı.

¹⁷⁶ BCA, 490.01.710.424.1.145.

¹⁷⁷ Kızılırmak, 27 Ekim 1944, No: 384, s. 1.

¹⁷⁸ BCA, 490.01.710.424.1.149.

¹⁷⁹ Parti Teşkilatının ilk basamağı şehir ve kasabalarda mahalle ocakları ve köylerde de köy ocaklarıydı. 1940'lı yıllarla birlikte Sivas CHP Teşkilatı'nda Köy ve Mahalle Ocakları da açılmaya başlanmıştır. (Bkz: C.H.P Nizamnamesi, 29 Mayıs 1939, Ankara, 1939, s.7.)

¹⁸⁰ BCA, 490.01.710.424.1.54.

¹⁸¹ BCA, 490.01.710.424.1.55.

ba. Divriği: Kaza İdare Heyeti Başkan Derviş Uras, Sayman ve Kâtip Cemal Baştürk, Halkevi Başkanı Öğretmen Hakkı Öncel ve üyeler Rıza Divrik, Tahsin Durdu, Yusuf Karasarlıoğlu'ndan oluşmaktaydı.

bb. Gürün: Kaza İdare Heyeti başkan, Raşit Köse, Sayman ve Kâtip Talat Moğulkoç, Halkevi Başkanı Seyfi Moroğlu ve üyeler, Cevdet Ertem, Hasan Töngür, Kadir Ata, Osman Canbay'dan oluşmaktaydı.¹⁸²

bc. Hafik: Kaza İdare Heyeti Başkan, Turan Gündüz, Sayman ve Kâtip Mustafa Çaldıran, Halkevi Başkanı Abdullah Akbulut ve üyeler Mustafa Koçak, Osman Töredi'den oluşmaktaydı.

bd. Kangal: Kaza İdare Heyeti Başkan, Alibaz Durgun, Sayman ve Kâtip Mahmut Koraltan, Halkevi Başkanı Mustafa Akbulut ve üyeler Mustafa Öztekin, Mustafa Yıldırım'dan oluşmaktaydı.¹⁸³

be. Koyulhisar: Kaza İdare Heyeti Başkan, Remzi Odyakmaz, Sayman ve Kâtip Muhiddin Aksu, Halkevi Başkanı Azmi Odyakmaz ve üyeler Ekrem Erdem, Hasan Özcan, Tahsin Koçyiğit, Ömer Yıldırım'dan oluşmaktaydı.¹⁸⁴

bf. Suşehri: Kaza İdare Heyeti Başkan, İsmail Kutlu, Sayman Müştak Kutlu, Kâtip Hüsnü Gürz, Halkevi Başkanı Hayri Baydar ve üyeler, Abdullah Karaca, Galip Doğruyol, Mahmut Yavuz, Salim Şahin'den oluşmaktaydı.

bg. Şarkışla: Kaza İdare Heyeti Başkan, İbrahim Göker, Sayman ve Kâtip Veysi Güleç, Halkevi Başkanı öğretmen Ahmet Şahin ve üyeler, İbrahim Karabulut, Mustafa Alp, Mustafa Öztemiz, Ömer Karabulut, Yusuf İyiöl'den oluşmaktaydı.¹⁸⁵

bh. Yıldızeli: Kaza İdare Heyeti Başkan Nazmi Yaraş, Sayman ve Kâtip İbrahim Eldemir ve üyeler Mustafa Özer, Muzaffer Büke, Seyfeddin Canbay'dan oluşmaktaydı.¹⁸⁶

bi. Zara: Kaza İdare Heyeti Başkan Bahaeddin Gökyokuş, Sayman Zeynel Arseven, Kâtip Turan Yazıcı, Halkevi Başkanı Kâşif Eren ve üyeler Abdullah Güler, Rüştü Binbir, Osman Boztürk, Ömer Engin'den oluşmaktaydı.¹⁸⁷

c. Genel Değerlendirme

Çok partili döneme yaklaşılrken CHP taşra örgütlerinde birtakım çalışmalar yapılmaktaydı. Bu amaçla 1944 yılında Sivas'ta yapılan Vilayet Kongresi'nden önce Sivas'ta

¹⁸² BCA, 490.01.710.424.1.56.

¹⁸³ BCA, 490.01.710.424.1.54.

¹⁸⁴ BCA, 490.01.710.424.1.55.

¹⁸⁵ BCA, 490.01.710.424.1.58.

¹⁸⁶ BCA, 490.01.710.424.1.59.

¹⁸⁷ BCA, 490.01.710.424.1.57.

CHP örgütü birtakım ölçütler belirlemişti. Belirlenen ölçütler dikkate alındığında genel itibariyle partiyi yüceltecek ve partiyi kendi şasi emelleri için kullanmayacak, halk nazarında sevilen ve sayılan kişilerin seçilmesi amaçlanmaktaydı. Ayrıca belirlenen ölçütler partiye ait en küçük sayılabilecek görevlerin dahi ihmal edilerek yapılmamış olması ve bu nedenle CHP Genel Sekreterliğince yapılacak yeni bir uyarıdan kaçınmak amacını gütmektedir.

Kongre öncesinde Sivas CHP örgütünde ikili bir gruplaşma söz konusuydu. Bir önceki başkan olan Şakir Uma ve onun idare heyetine karşı seçim mücadelesi yürütülmektedir. Rahmi Çelteki ve eski Halkevi Başkanı Nüzhet Çubukçu Şakir Uma ve taraftarlarını idare heyetinden uzaklaştırma çabasına girişmişlerdi. Şakir Uma ve taraftarları girişilen bu parti içi mücadeleyi kazanamamış ve seçimlerden çekilmeleri üzerine karşı grup seçimleri kazanarak İdare Heyetine girmişlerdi.

1944 yılı Sivas'ta CHP'ye kayıtlı üye sayısı 50.732 ve ilçelere göre dağılımı ise şöyledi:¹⁸⁸

Sivas	6245	Hafik	10.194
Zara	7760	Suşehri	9639
Divriği	1621	Gürün	1867
Kangal	4000	Şarkışla	3609
Yıldızeli	4175	Koyulhisar	1622

C. ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ VE CHP SİVAS TEŞKİLATI

1. Çok Partili Demokrasinin İlk Seçimlerinde CHP-DP Teşkilatları

1945 yılı sonrası dönem, bütün dünya çapında büyük sosyal ve siyasal değişimlere tanık olunan bir dönem olmuştur. Yeni sona eren İkinci Dünya Savaşı'nın bu sürükleyici etkisinden Türkiye de kurtulamamıştı. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana tek bir partinin egemen olduğu siyasal yapıda, İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik, sosyal ve siyasal zorlamaların sonucu büyük değişiklik gereksinimi hissedilmeye başlanmıştır.¹⁸⁹

Savaş sonrası ülkenin içinde bulunduğu durum, iç ve dış koşullar ülkedeki iktidarın meşru iradeye dayandığının gösterilmesi ihtiyacını doğurmuştu. Buna bağlı olarak, muhalif partilerin kurulması başlangıçta CHP tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁹⁰ Özellikle o dönemde CHP üyesi olan Demokrat Parti kurucularına gösterilen parti içi tepki, ayrı bir parti

¹⁸⁸ BCA, 490.01.710.423.1.57.

¹⁸⁹ O. Akandere, *Milli Şef Dönemi*, s. 441; Metin Toker, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, (Akis Yay), Ankara, 1971, s. 48; Raymond Cartier, *İkinci Dünya Savaşı*, I, (Meydan Gazetecilik), İstanbul, 1975, s. 32.

¹⁹⁰ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel, Temeller*, (Afa Yay.), İstanbul, 1996, s.128.

kuracakları anlaşıldıktan sonra yumuşamıştı. DP'nin kurulmasından sonraki aylarda CHP yönetimindeki radyonun ve resmi ajansın, DP heyetlerinin kuruluşları hakkında haberler vermesi de bu doğrultuda açık bir destek oluşturduğunun bir başka göstergesiydi.¹⁹¹

“...Demokratik karakter bütün cumhuriyet devrinde prensip olarak muhafaza olunmuştur. Diktatörlük, prensip olarak, hiçbir zaman kabul olunmadıktan başka, zararlı ve Türk milletine yakışmaz olarak daima itham edilmiştir.

(...)Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasî partinin de kurulması mümkün olacaktır.

*(...)Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir. O zamana kadar bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun Meclis içinde mi, Meclis dışında mı, ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz...”*¹⁹²

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1945 günü TBMM'nin yeni yasama yılını açış konuşmasında kullandığı bu sözlerle çok partili parlamenter demokrasiye geçileceğini belirterek yeni bir dönemin başladığını belirtmekteydi.¹⁹³ Aslında İnönü'nün bu sözlerinden önce 18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi kurulmuştu ancak Cumhurbaşkanının konuşmalarında bu partiyi pek dikkate almadığı görülmektedir.¹⁹⁴

CHP'nin karşısına iktidar alternatifi olarak çıkacak parti ise CHP milletvekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın partilerinden ayrılarak 7 Ocak 1946 tarihinde kurdukları Demokrat Parti olmuştur.¹⁹⁵

Demokrat Parti kurulduğu günlerde, partinin kuruluşu CHP Sivas Teşkilatı tarafından da dikkatle takip edilmekteydi. CHP'nin yayın organı olan yerel Kızılırmak Gazetesi'nde partinin kuruluşu ve Celal Bayar'ın mütalaaları geniş yer kaplamakta ve şu satırlar yer almaktaydı.¹⁹⁶

¹⁹¹ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944–1973)-Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)**, (Bilgi Yay.), Ankara, 1998, s. 21–22.

¹⁹² **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920–1973,II**, (1939–1960), (TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.), Ankara, 1993, s. 54–64.

¹⁹³ Cihat Baban, **Politika Galerisi, Büstler, Portreler**, (Remzi Kitabevi), İstanbul, 1970, s.28.

¹⁹⁴ Kadri Kemal Kop, **Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları**, (Akay Kitabevi.), İstanbul, 1945, s. 232–233.

¹⁹⁵ Rıfkı Salim Burçak, **Türkiye'de Demokrasiye Geçiş 1945–1950**, (Olgaç Yay.), Ankara 1974, s. 141.

¹⁹⁶ **Kızılırmak**, 11 Ocak 1946, No: 505, s.1.

“Biz bu işe başlarken düşüncemiz, bir ihtiras ve husumet unsuru olmak değildir. Hatta milli bünyeyi yormak niyetinde de değiliz Memleket meseleleri üzerinde dikkatli bulunmak ve yalnız esas davalar üzerinde fikir münakaşası yapmak kararındayız.”

Kızılırmak Gazetesinin aynı nüshasındaki; *“Günlerden beri söylenen Demokrat Parti nihayet kuruldu, programlarını yayınladı. Kemalist ülküyü kıymetlendiren maddeler hepimizi memnun bıraktı, Milli bünyemizi sarsmayan iyiyi, güzeli, doğruyu isteyen bir parti daima bizdendir. Biz yalnız yabancı etkiler altında ve maskeli hareketlerden sıkıntı duyarız.”* yazısında yeni kurulan Demokrat Partinin Kemalist amaçlar doğrultusunda hareket edeceği belirtilerek Demokrat Parti’nin istenilen bir parti olduğu vurgulanmaktaydı. Bir bakıma dönem itibarıyla CHP yanlısı ne kadar basın, kurum ve kuruluş varsa hepsi DP’ye izleyeceği yolu göstermeyi amaç edinmişlerdi. Ayrıca Kızılırmak Gazetesi şu yazılarla Demokrat Parti’ye güvenilebileceğini belirterek, CHP’nin o dönem mevcut politikası olan DP’ye karşı sakın bir tavır sergilemekteydi. *“...anayasamız ileri bir kanundur. Memleketimizin ruhuna uygundur diyen yeni parti lideri anayasamıza olan güven ve saygısını belirtmektedir. İkinci bir partinin lüzumu günün konuları arasında girmişti. Mutlak bu iş olacaktı. Bunu son nutuklarında Milli Şefimiz de belirtmişlerdir. Bu bakımdan ikinci ve yeni bir partinin doğuşu normaldir. Hele bu Celal Bayar gibi devlet katında çok başarıları görülmüş temiz ve asil hareketleri ile tanınmış bir liderin başkanlığında olunca büsbütün sevindirici ve isabetli oldu. Milli bünyemizi sarsmayan Kemalist rejimimize hizmeti ülkü edinen Demokrat Partiye başarılar diler kurucularını kutlarız.”*¹⁹⁷

Sivas’ta yerel basın İsmet İnönü’nün ılımlı yaklaşımıyla paralellik göstermekte ve Demokrat Parti’nin kuruluşunu tebrik ederek olumlu karşılamaktaydı. Ancak seçimler yaklaştıkça parti mücadelelerinin artması bu olumlu havanın dağılmasına neden olacaktı.¹⁹⁸

a. 1946 Belediye Seçimleri Öncesinde İktidar Muhalefet İlişkisi

DP ve CHP’nin varlığıyla başlanan 1946 yılında Türkiye hem genel hem de yerel seçimler yaşamıştı. Her iki seçimin tarihi de hükümet tarafından değiştirilerek planlandığından daha erken yapılması kararlaştırılmıştı.¹⁹⁹

Belediye seçimlerinin yaklaşık dört ay öne alınması, henüz beş aylık bir muhalefet durumundaki DP tarafından tepkiyle karşılanmış ve DP tarafından 13 Mayıs 1946 tarihinde yayınlanan bir genelgede iktidarın erken seçim yapması için öne sürdüğü bahanelerin tutarlı olmadığı savunulmuştu.

¹⁹⁷ Kızılırmak, 11 Ocak 1946, No: 505, s.2.

¹⁹⁸ BCA, 490.01.710.424.1.59.

¹⁹⁹ BCA, 490.01.710.424.1. 60.

Bildiride; Cumhurbaşkanı İnönü'nün TBMM açış konuşmasında, seçimlerin 1947 yılında yapılacağını açıkladığı anımsatılarak, aşağıda sıralanan nedenlerle, DP'nin Belediye Seçimlerine katılmayacağı savunulmaktaydı;

- Milli iradenin gereği gibi tecellisini engelleyen hükümler kaldırılmadan seçimlere gidilmiş olması,
- Seçimlerin öne alınmasıyla güdülen maksadın, partilerin teşkilatlanması için kısa bir zaman dahi bırakılmaması,
- Yazı, söz, toplanma ve cemiyet kurma gibi vatandaşın siyasi hakları yeteri kadar teminat altına alınmadan, rey ve seçim serbestisinden bahsetmenin zor olacağı,
- Cumhurbaşkanı'nın CHP Genel Başkanı olması nedeniyle, tarafsız davranamayacağı, bu nedenle Cumhurbaşkanlığı ile CHP Genel Başkanlığının ayrılması gerektiği,²⁰⁰

Çok partili dönemin ilk seçimi olan Belediye Seçimi 26 Mayıs 1946 günü yapılmıştır. DP'nin boykot ederek katılmadığı bu seçimlere Milli Kalkınma Partisi katıldıysa da seçimlerde yolsuzluk yapıldığını ileri sürmüş ve seçim günü öğleden sonra seçimlerden çekilmişti.²⁰¹ Böylece çok partili dönemin ilk seçimi tek partili seçime dönüşmüş ve bunun sonucunda 1946 Belediye Seçimleri CHP'li adayların seçilmesiyle sonuçlanmıştı.²⁰²

Belediye Seçiminden önce Sivas'ta seçim hazırlıkları ve parti meseleleri yerel basında yer almıştır. 29 Mart 1946 tarihli Kızılırmak Gazetesi'nin "Şehrimizde Demokrat Parti açılıyor mu?" başlıklı yazısında Sivas'ta DP'nin şube açması için bazı teşebbüslerde bulunulduğundan bahsetmekteydi. Buna göre gazetede eski yayınevi müdürü, kitap ve kırtasiye satan Fevzi Yüce'nin parti lideri Celal Bayar'la görüşmek için Ankara'ya gittiği bilgisine yer verilmekteydi. Bu dönemde halk arasında yeni partinin müteşebbis heyetinde bazı isimler telaffuz edilmekte ise de kimlerin bulunduğu henüz bilinmemekteydi. Ayrıca Kızılırmak Gazetesinin aynı nüshasında "Milli Kalkınma Partisinde Neler Oluyor" başlıklı yazıda; Milli Kalkınma Partisinin Merkez Heyeti üyeleri arasında bir ayrılığın baş gösterdiği, Nuri Demirağ'ın haysiyet divanı tarafından partiden çıkarıldığı, Demirağ'ın da İstanbul Valiliğine müracaat ederek haysiyet divanı başkanı Cevat Rifat'ın hareketinin tüzüğe uymadığı iddiasında bulunduğu haberi yayınlanmaktaydı. Haberin devamında İstanbul Valiliği Demirağ'ın talebini

²⁰⁰ Özel Şahingiray, **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950), Demokrat Parti'nin Kuruluşundan İktidara Kadar Politik Konuşmalar**, (Doğuş Limited Ortaklığı Matbaası), Ankara, 1954, s.437-441.

²⁰¹ M. Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları...** s.154; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, (Pohenix Yay.), Ankara, 2004, s.83.

²⁰² Ali Eşref Turan, **Türkiye'de Yerel Seçimler**, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2008, s.79-80.

haklı bularak Cevat Rifat'ın cihangirdeki apartmanında faaliyette bulunmasını men ettiği yer almaktaydı.²⁰³

2 Nisan 1946 tarihli Kızılırmak Gazetesinde “ Türk Sosyal Demokrat Partisi Kapatıldı” başlıklı yazıda ise; “yeni kurulmuş olmasına rağmen daha iç teşkilatını yapmadan hiçbir üye kaydetmeden hariçteki partililerle temasa geçen Türk Sosyal Demokrat Partisi hükümetçe kapatılmış, lideri hakkında takibat başlatılmıştır” haberi yer almaktaydı.²⁰⁴

b. CHP'nin Muhalefet Partisine Karşı Tutumunun Sertleşmesi

CHP'nin ciddiye aldığı tek muhalefet partisi olan DP'ye karşı yumuşak tutumu fazla sürmemiştir. CHP, karşısında şakaya gelmeyen bir muhalefet partisinin bulunduğunu yavaş yavaş fark etmişti. Zaten bunu fark etmesinden sonra da Anadolu Ajansı bültenlerinden ve radyodan DP'nin teşkilatlanmasıyla ilgili haberler verilmemeye başlanmış, ajans ve radyo, Falih Rıfkı Atay'ın gittikçe artan hırçın, sert hücumlarına yer vermeye başlamıştı.²⁰⁵

Genel olarak CHP'nin DP'ye karşı hırçın tavırlarının başladığı dönemde Sivas'ta da muhalefet partisi olan DP'ye karşı hissedilen olumlu hava dağılmaya başlamış ve sert üsluplarla muhalefet eleştirilmeye başlanmıştı.

Kızılırmak Gazetesi'nde daha önce DP'ye karşı yazılan olumlu ve övgü dolu sözlerin yerini eleştirel bir hava almaya başlamıştı. Demokrat Partililerin tek dereceli seçim istekleri eleştirilerek, bu isteklerinin iktidar partisi tarafından gerçekleştirildiği, hem belediye hem de milletvekili seçimlerinin tek dereceli olacağını, bu durumda da muhalefet partisinin halk nazarında önemli bir destek kaybedeceği ifade edilmekteydi. Kızılırmak Gazetesi bu durumda o dönemin DP savunucularından olan Ahmet Emin Yalman'ı şu sözlerle eleştirmekteydi:²⁰⁶

“Çok yazık hele Ahmet Emin Yalman, bu durum karşısında ne yapacak? Mamefi maksat aka kara demek olduktan sonra, sırtlarında yumurta küfesi yok ya dönüverir bu defa da eski fikirlerinin tersini müdafaa eder. Nitekim son tartışmalar bu duruma düşmüştür. Yok, millet hazır değilmiş, yok muhalif partiler teşkilatlarını ikmal etmemişmiş, halk şaşıracaktı ne bilelim bir sürü dedi kodu”

DP bu dönemde Belediye Seçimlerinin aceleye getirildiğini ileri sürerek CHP'yi eleştirmekteydi. CHP Sivas Teşkilatı ise şimdiye kadar ülkedeki yeniliklerin birden bire yapıldığını ve olumlu sonuçlar alındığını belirtmekteydi. Ayrıca Sivas CHP Teşkilatı yayın organı olan Kızılırmak Gazetesi de şapkanın ve yeni harflerin kabulünün de erken bir dönemde

²⁰³ Kızılırmak, 29 Mart 1946, No: 526, s.1.

²⁰⁴ Kızılırmak, 2 Nisan 1946, No: 527, s.1.

²⁰⁵ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları (1944–1973)- Tek Partiden Çok Partiye (1944–1950)*, (Bilgi Yay.), Ankara, 1998, s. 21–22.

²⁰⁶ Kızılırmak, 3 Nisan 1946, No: 536, s.1.

yapıldığını ve sürüncemede kalmadan hızlıca faaliyete geçildiğini belirtmekteydi. Gazete devamla DP'nin eleştirilerini şu sözlerle yanıtlamaktaydı:

*"...Politik olaylar hareket halindedir. Her an değişir, çeşit renklere girer, mademki tek dereceli seçimler, prensip itibariyle gerekli görülmektedir, hemen faaliyete geçilsin, ne yapalım, biraz da şaşırırız. Nihayet bütün aksaklıklarımız bir defaya mahsus olur. Hangi yeni hareket şaşırtıcı olmaz ki buda olmasın."*²⁰⁷

Belediye Seçimleri yaklaştıkça CHP-DP çekişmesi yurdun birçok yerinde olduğu gibi Sivas'ta da kendini açıkça hissettirmekteydi. CHP Sivas Teşkilatı bu dönemde DP'ye karşı eleştirilerine devam ederek, DP'nin bütün faaliyetlerinin laftan ve kâğıt üzerindeki birkaç maddelik programlardan ibaret bir parti olduğunu savunmaktaydı. Ayrıca Türk siyasi geleneğine uygun olmayan, geleceği meçhul bir partinin iktidara geçemeyeceğini belirtmekteydi. Kızılırmak Gazetesi CHP'nin elinin kuvvetlenmesi gerektiğini belirterek bir bakıma seçim tarihinin öne alınmasının, şimdiye kadar birçok faydası görülen CHP'nin hak ettiğini bir ahde vefa çerçevesinde şu sözlerle belirtmekteydi:

*"...Bu memlekette yıllarca vazife görmüş, inkılâplar yapmış bir partiyi hemencecik bir tarafa atıvermek, her şeyden evvel bir nankörlük olur ki bunu asil Türk milleti yapamaz. Biz ikinci partileri, devlet ve millet işlerinin daha düzgün ve iyi bir şekilde yürümesi için istiyor ve faydalı buluyoruz. Eğer lüzumsuz senlik, benlik davaları milli birlik ve menfaatimizi zaafa uğratabaksa çok yazık."*²⁰⁸

c. 1946 Belediye Seçimleri ve CHP Sivas Teşkilatı

Cumhuriyet Halk Partisi 1946 Büyük Kurultay'ında Belediye Seçimlerinin Mayıs ayı içinde yapılacağı belli olunca Sivas'ta da seçim hazırlıkları başlamıştı. 6 Mayıs 1946'da Sivas Belediye Meclisi'nde Rahmi Günay'ın başkanlığında olağanüstü bir toplantı yapılarak Mayıs ayı içinde yapılacak seçimin hazırlıkları görüşülmüştü. Bu toplantıda seçim komisyonları ayrılmış ve 37 bölgeye ayrılan seçim sandıklarının yerleri tespit edilmiş, seçilen komisyonlar içinde birer de belediye üyesi ayrılmıştı.²⁰⁹

1946 Belediye Seçimlerine DP katılmadıysa da sandığa gitmeyen seçmenlerin oyları bir nevi DP'ye atılmış gibi olacaktı. Bu nedenle seçimlere katılım CHP için önem arz etmekteydi. Sivas'ta da Kızılırmak Gazetesi seçimler yaklaştıkça vatandaşların sandığa koşarcasına seve seve gitmesini vatani bir borç ve tarihi bir görev sayarak herkesi CHP'ye oy vermeye davet etmekteydi. Gazete seçim propagandası yaparak seçmenleri şu sözlerle oy vermeye

²⁰⁷ Kızılırmak, 3 Nisan 1946, No: 536, s.1.

²⁰⁸ Kızılırmak, 3 Nisan 1946, No: 536, s.1.

²⁰⁹ Kızılırmak, 7 Mayıs 1946, No: 537, s.1.

çağırmaktaydı; “ Sayın Hemşeriler 26 Mayıs Pazar Belediye Seçimi günüdür. CHP yapıcı ve kurtarıcıdır. Onun adaylarına oy verilince halkın özlediği iyi işlerin başarılması sağlanır²¹⁰. Gazete ayrıca şu sözlerle Sivas seçmenlerinden CHP’ye oy kazandırma gayreti göstermekteydi.²¹¹

“...Bu defa muhalif partiler henüz organize edilmemişlerse, gelecek seçim devresine kadar yüksek faaliyetleriyle tanınır, halkın kalbini, milletin sevgisini kazanır, bu surette hem genişler hem de tanınırlar. Bizde milletçe şu seçimin ilk tecrübesini kuvvetli bir partinin kılavuzluğu ile geçirmiş oluruz. Böylece alışılmamış bir seçim içinde CHP’nin şimdiye kadar olduğu gibi bu kere de halkla beraber halka doğru yürümesi bir inkılâp ödevidir.”

“...Birçok illerimizde yeni yeni partilerin birer şubeleri açılmış ve faaliyete de geçilmiştir. Sivas’ta henüz böyle bir hareket yoktur. Zira Sivas halkı kalben CHP’sine bağlıdır. Çünkü 4 Eylül Sivas Kongresi, her Sivaslının yüreğinde yanan bir hız ve inan sembolüdür. Halk Partisi ve Türk Cumhuriyeti bu büyük hareketin eseridir. Bu bakımdan biz Sivashılarcaya değeri büyüktür.”²¹²

Belediye seçimleri esnasında Sivas’ta DP’nin kurulmuş bir şubesi bulunmamaktaydı. Ancak DP’ye yakınlığı bulunan bazı gruplar belediye meclisine girebilmek için seçim mücadelesine girmişlerdi. Buna göre parti içindeki grupların kuvvetle çarpıştığı yerler; Zara, Şarkışla, Suşehri, Divriği, Yıldızeli, Kangal ilçeleriydi.²¹³

Sivas Merkezde katılım oranının %83 olduğu ve 15.115 seçmenin oy kullandığı 1946 Belediye Seçiminde CHP, Vilayet Meclisi üyeliği için 30’u asil 30’u yedek olmak üzere 60 aday göstermişti.²¹⁴ Seçim sonucunda ise; Rahmi Günay yeni dönem Sivas Belediye Başkanlığı’na seçilirken; Rüştü Sarıözen, Şevket Erişen, Resul Ergüner, Emin Muslu, Bahattin Altınörs, Faruk Onay, Abdullah Arık, Baki Bilgütay, Emin Yılmaz, İhsan Karayaprak, S. Sudi Koca, Recep Güneş, Osman Ekenel, Sabri Çelteki, Kemal Kitapçı, Fevzi Tirkeş, Kamil Tanrıöven, Turan Çini, Kemal Teksoy, Şükriye Çini, Fehmi Erdinç, Ferit Karlı, Celal Karadeli, Rıza Çağlar, Sadettin Eke, Ahmet Uyar, Rahmi Akça, Ömer Camuza, İbrahim Değer Belediye Meclis Üyeliği’ne seçilmişlerdir.²¹⁵

²¹⁰ **Kızılırmak**, 21 Mayıs 1946, No: 541, s.3.

²¹¹ **Kızılırmak**, 3 Nisan 1946, No: 536, s.2.

²¹² **Kızılırmak**, 21 Mayıs 1946, No: 541, s.1.

²¹³ **BCA**, 490.01.262.1044.1.3.

²¹⁴ **BCA**, 490.01.262.1044.1.4.

²¹⁵ **Kızılırmak**, 28 Mayıs 1946, No: 543, s.1; **BCA**, 030.11.1.183.20.9; **Kızılırmak**, 31 Mayıs 1946, No: 544, s.1.

d. İlk Tek Dereceli Seçim ve Sivas'taki Yansımaları

Cumhuriyet Halk Partisinin desteği ile kurulmuş denilebilecek muhalefet partisi olan Demokrat Parti hemen bazı konularda özellikle seçim güvenliği konusunda yasal düzenlemeler talep ederek hükümeti zorlamaya başlamıştı. Muhalefete göre 4918 ve 5258 sayılı milletvekilleri seçimi yasaları yetersizdi. Çünkü bütün seçimler iktidar partisinin nüfuzu altında yürütülmekteydi. Muhalefet tarafından eleştirilen ve baskıcı olmakla suçlanan, 4918 sayılı yasa, 5 Haziran 1946 yılında çıkarılan Türkiye'nin ilk tek dereceli seçimini düzenleyecek olan yasaydı.²¹⁶ Seçim sisteminde önemli bir değişiklik yapan 4918 sayılı bu yasaya göre; seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapılacak ve sayım yapıldıktan sonra da seçmen pusulaları yakılacaktı.²¹⁷

Belediye seçimlerinin hemen ardından hükümet TBMM seçimlerini yapma kararı almıştı. Cumhurbaşkanı İnönü'nün meclis açış konuşmasında da belirttiği gibi TBMM seçimleri 1947'de yapılacaktı; ancak DP'nin giderek güçlendiğini gören CHP hükümeti, DP'nin önünü kesmek amacıyla, ilk düşündüğü gibi 1947'de değil, 21 Temmuz 1946'da genel seçimlere gitmek zorunda kaldı.²¹⁸

Demokrat Parti seçimleri boykot ederek sonuca ulaşamayacağını anlayınca, eldeki olanaklarla genel seçimlere hazırlık yapılmasını uygun görmüştü. Bu amaçla DP üst yönetimi 16 Haziran 1946 tarihinde toplantı yaparak, seçimlere girilmesi konusunda oy birliği ile karar alarak seçim hazırlıklarına başlamıştı.²¹⁹

Seçimler yaklaşırken Sivas'ta da tek dereceli milletvekili seçimlerine hazırlıklar devam etmekteydi. Seçim Kurulu vilayette sık sık toplanarak Sivas ve Sivas'a bağlı bucak ve köylere konulacak oy sandıklarının yerlerini tespit etmişti.

Seçim hazırlıkları devam ederken CHP'den bir takım kişilerin adaylıkları söylentisi yerel medyaya yansımaktaydı. Adaylıkları söz konusu olan; Milli Savunma Bakanlığı Zat İşleri Başkanı Emekli General Lütfi Karapınar, Dr. Emekli Yarbay Asım Altunoğlu, Vilayet Daimi Encümen üyelerinden Rasim Çeliker, Ankara Konservatuvarı Folklor Şefi Muzaffer Sarısözen, lise matematik öğretmeni Rıfat Türker, Sivas'ta fabrikatör Muttalip Tirkeş, Erkek Sanat Enstitüsü öğretmenlerinden Rauf Akın, Ziraatçı Halim Ateşalp, Mardin Sağlık Müdürü Şinasi Moran, Karamürsel Kaymakamı İbrahim Altınok, Tokat Ağır Ceza Hâkimi İlhan Dizdar,

²¹⁶ Tunçer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, (A.Ü.H.F Yay.), Ankara, 1970, s.263; **Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar**, (TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Yay.), No:5, Ankara, 1982, s. 91.

²¹⁷ Tarhan Erdem, **Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982)**, (Çeltüt Matbaası), İstanbul, 1982, s. 188-190.

²¹⁸ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, (Afa Yay.), İstanbul, 1996, s.325.

²¹⁹ Ö. Şahingiray, **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri...** s.442-443.

Şarkışla ilçesinde Emekli Jandarma Binbaşısı Hüsnü Gülerde, gibi isimler adaylıkları için seçim kuruluna dilekçe vermişlerdi.²²⁰ Ancak seçimlere doğru adaylıklarda birtakım çekilmeler ve yeni adaylıklar söz konusu olmuştur.

Seçimler yaklaşırken Sivas'ta seçim mücadelesinin yerel medya kanalı ile yürütüldüğü Kızılırmak Gazetesi'nin nüshalarında görülmektedir. Bu amaçla CHP'nin yayın organı Kızılırmak Gazetesi, Sivas'ın önemli simalarından Vehbi Cem Aşkun'un "Sivas Kongresi" adlı eserinin reklamını " *mevcudu azalan Atatürk ihtilalının bu muazzam tarihi her Türk'ün heyecan duyarak okuyacağı biricik kitaptır*" sözleriyle yaparak CHP propagandası gütmekteydi.²²¹

Seçim hazırlıklarının devam ettiği günlerde CHP ve DP şubeler açarak seçim mücadelesini yürütmektedirler. Bu amaçla Sivas'ta ihtiyacı hissedilen DP İl Teşkilatı da kurulmuştu. Demokrat Partinin merkez üyelerinden ve Sivaslı olan Üzeyir Avunduk Sivas'a gelerek 12 Haziran 1946'da Sivas'ta Demokrat Parti'nin şubesini kurmuştu. Demokrat Parti Sivas Şubesi'nin açılma münasebetiyle Vali Muavini Necip Erdem'le daire müdürleri, adliyeciler ve halk partisinin ileri gelenlerinin iştirakiyle Örnek Otel salonunda bir tören yapılmıştı. Törende İstiklal Marşından sonra DP Sivas Teşkilatı kurucuları olan Avukat Ercüment Damalı, Mühendis Bedri Özkazanç, Diş Hekimi Sami Peker, Tüccar Fevzi Yüce, Orman Mühendisi Ekrem İnal, Tüccar Nuri Feruz, Tüccar Cevat Çerçil birer yazılı nutuk okumuş ve tören sonunda davetlilere dondurma ikram edilmişti. Törende daha sonra Başkanlığa Ercüment Damalı seçilmişti.²²²

Demokrat Partinin Sivas Şubesinin açıldığı günlerde, CHP yurt genelinde olduğu gibi Sivas'ta da parti ocağı açmaya devam etmekteydi. CHP, 27 Haziran'da Sivas'ın en kalabalık semti olan İstasyon Ocağını açarak teşkilatına bir ocak daha katmıştı. İstasyon Ocağının açılışına Sivas milletvekili Reşat Şemsettin Sirer de katılmış ve CHP'nin memlekete hizmetlerini, Sivas'taki eserlerini, İkinci Dünya Savaşında harbe girmemekle elde edilen mesut durumu anlatmıştı. Büyük bir kalabalığın dinlediği ve alkışladığı açılış töreni CHP'nin seçim mitingi halini almıştı.²²³

Seçimler öncesinde, DP Genel Başkan Vekili Refik Şevket İnce imzasıyla, illere gönderilen 15 sayılı genelgede, milletvekilliği seçimlerinin nasıl yapılacağı, seçmenlerin görevleri, DP'lilere düşen görevler açıklandıktan sonra seçim propagandaları sırasında, dinin

²²⁰ **Kızılırmak**, 21 Haziran 1946, No: 549, s.1.

²²¹ **Kızılırmak**, 21 Haziran 1946, No: 549, s.4.

²²² **Kızılırmak**, 28 Haziran 1946, No: 550, s.1.

²²³ **Kızılırmak**, 28 Haziran 1946, No: 550, s.1.

siyasete alet edilmemesine özen gösterilmesi, CHP'lilerin bu şekilde davranmaları durumunda ise, derhal savcılığa şikâyetle bulunulması istenmekteydi.²²⁴ Demokrat Parti Genel Başkanı Celal Bayar ise, 29 Haziran 1946'da Adana'da yaptığı konuşmada, partisinin yukarıdan aşağıya doğru kurulmuş bir parti olmadığını savunarak seçimler öncesindeki gelişmeleri değerlendirmekteydi. Bayar konuşmasında mevcut kanunlar dairesinde millet karşısına çıktıklarını belirterek, milletin hangi partiyi seçerse oyunu ona vermesi gerektiğini ve korkmadan cesurca mücadele edilmesini DP'lilere anlatmaktaydı.²²⁵

Seçim çalışmalarının yürütüldüğü dönemde CHP'nin İl, İlçe, Bucak ve Ocak Heyetleri Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer'in hazır bulunduğu toplantıda seçim işlerini görüşmüştü. CHP'liler *"İnönü'nün etrafında ve emrinde olmanın büyük bir gururu ile samimi ve heyecanlı"* konuşmalar yapmışlardı. Sirer daha sonra CHP İdare Kurulu Başkanı Hamdi Kocabay ile Divriği, Gürün, Kangal, Hafık, Zara ilçelerine giderek parti ve seçim işleri üzerine partilileri aydınlatıcı konuşmalar yaparak CHP seçmenleriyle görüşmüştü.²²⁶

Genel seçimler öncesinde iktidar-muhalefet ilişkileri giderek, gergin bir durum almakta ve karşılıklı suçlamalar artmaktaydı. Seçim propagandası sırasında, Adnan Menderes 17 Temmuz'da Aydın'da yaptığı bir konuşmada; iktidarı kendilerine baskı yapmakla suçlayarak, kendilerinden doğu vilayetlerinde ve hudut vilayetlerinde teşkilat kurmamaları, köylere asla uzanmamaları, sınırlı sayıda üye kaydedilmesi gibi konularda telkinler yaptığını ileri sürmekteydi.²²⁷ Bu iddialar Celal Bayar tarafından da sürekli olarak dile getirilmekteydi.²²⁸

Milletvekili seçimleri yaklaşırken Kızılırmak Gazetesi CHP propagandası yaparak CHP'nin Sivas'ta doğduğunu ve CHP'nin Sivaslıların bir çocuğu olduğunu vurgulayarak şu sözlerle seçmenleri CHP'ye oy vermeye çağırıyordu:²²⁹

"CHP karanlık günlerimizin aydınlığa ulaşılan günlerine sunulmuş bir vediasıdır. Binaenaleyh onu bir tarih gibi severiz ve güzel işlemesini candan dileriz.

Seçim yaklaşıyor. Partiler adaylarını sandık başlarında ellerimize uzatacakları listelerle sunacaklardır. Bunların kimler olacağını bilmemekle birlikte, hiçbir şekilde hissimize yenilerek hareket etmeyeceğiz. Sivas değil mi ki, bu memleketin yaşayan rejiminde bir hak sahibidir. Çocuğunu boğan analar veya babalar durumuna düşmeyecektir. Yurt ve ulus

²²⁴ Ö. Şahingiray, **Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri...** s.447; M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde...** s.86.

²²⁵ Nazmi Sevgen, **Celal Bayar Diyor ki**, (Tan Matbaası), İstanbul, 1951,s. 115-116

²²⁶ **Kızılırmak**, 5 Temmuz 1946, No: 551, s.1.

²²⁷ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde...** s.88.

²²⁸ N. Sevgen, **Celal Bayar Diyor ki**, s. 128.

²²⁹ **Kızılırmak**, 28 Haziran 1946, No: 550, s.2.

davalarında her imtihanı başarı ile sonuçlandırmış bir şehir olmak münasebetiyle bu büyük imtihandan da yüz akıyla çıkacağımızdan eminiz.”

Kızılırmak Gazetesi 5 Temmuz 1946 tarihli nüshasında Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay’ın “Seçim Gününde Yalnız Vicdanımızın Sesini Dinleyelim” başlıklı yazısına ilk sayfasında oldukça geniş yer vermektedir. Şemsettin Günaltay konuşmasında seçimlerin büyük bir imtihan günü olduğunu vurgulayarak bu imtihanın başarı ile sonuçlanması halinde memleket ve milletin huzur içinde kalacağını belirtmekteydi. Günaltay konuşmasının devamında bu seçimlerde yanlış hareket edilirse ve DP’ye oy verilirse yurdun akıbetinin karanlık olacağı ve vatandaşların yuvalarının da birer felaket ocağı olacağı uyarısında bulunmaktaydı.²³⁰

Sivas’ta CHP genel olarak seçim propagandalarında Sivas’ın tarihteki rolü itibarıyla Sivas Kongresini ve İkinci Dünya Savaşı’nda “harp dışı kalma” politikasını kullanmaktaydı. Bu amaçla seçim çalışmalarının yürütüldüğü dönemde Şemsettin Günaltay, Kızılırmak Gazetesine verdiği demeçte vatandaşların, İkinci Dünya Savaşı’nın ağır badirelerinden hiçbir hasar alınmadan nasıl çıkıldığını düşünmelerini istemekteydi. Günaltay demecinin devamında “faziletli Türk analarına ve olgun Türk babalarına” seslenerek İnönü’nün rehberliğinde tekrar hür ve müstakil bir hayat sürmek için oyların CHP’ye verilmesini bildirmekteydi.²³¹

Muhalefetin sürekli olarak idari baskılardan söz ettiği ve daha seçimler yapılmadan yoksuzlukların gündeme geldiği bir ortamda, partiler aday listelerini ilan etmişlerdi. CHP’nin aday listesinde 152 yeni isim daha yer almıştı.²³² Seçime az bir zaman kala DP, 41 ilde ve 200 ilçede örgütlenmesini tamamlayabilmişti. DP adaylarının 52’si avukat, 41’i toprak sahibi, 40’ı doktor, 39’u iş adamı, 15’i emekli general, 14’ü mühendis, 13’ü öğretmen ve geriye kalanları da farklı meslek dallarından olmak üzere toplam aday sayısı 277’yi bulmaktaydı. CHP adayları ise çoğunlukla emekli asker, tanınmış siyasi kişilikler veya yüksek idari görevlilerle, kısmen de serbest meslek sahiplerinden oluşuyordu.²³³

Seçimler yaklaştıkça Sivas’ta toplam seçmen sayısı da netleşmekteydi. Bu dönemde seçim münasebetiyle tespit edilen nüfus miktarı 490.883’tü. Ayrıca 213.557 seçmen ve 713 seçmen bürosu tespit edilmişti.²³⁴

²³⁰ Kızılırmak, 5 Temmuz 1946, No: 551, s.1.

²³¹ Kızılırmak, 5 Temmuz 1946, No: 551, s.2.

²³² Ayın Tarihi, Temmuz, 1946, s. 152.

²³³ K. H. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi... s.143.

²³⁴ Kızılırmak, 19 Temmuz 1946, No: 553, s.2.

CHP'nin 12 milletvekili adayı ise şu isimlerden oluşmaktaydı: Mithat Şükrü Bleda, General Fikri Erbuğ²³⁵, Şemsettin Günaltay, Hikmet Işık, Kamil Kitapçı, Necmettin Sadık Sadak, Reşat Şemsettin Sirer, İsmail Mehmet Uğur, Abidin Yurdakul, Muttalıp Öker, Nazif Ergin, Şakir Uma. Sivas'ta Demokrat Parti'nin adayları ise şunlardı: Ziya Budak, Ziya Şakir Soku, Zeki İlter, Hüsnü Arman, Tevfik Koraltan, Ercüment Damalı, Fahri Örs, Hüsnü Güler, Hüseyin Fidaner, Mustafa Orhan, Sami Peker, Cemil Bayar.²³⁶

Seçim sonucunda açıklanan resmi seçim sonuçlarına göre; TBMM'de ki toplam 465 milletvekilliğinden CHP 395, DP 64 ve Bağımsızlar da 6 tanesini kazanmıştı. İstanbul'daki 27 milletvekilliğinin 18'ini alan DP daha çok büyük şehirlerde kazanmış, CHP ise daha fazla kırsal kesimden oy toplamıştı. Bu seçimlere katılım oranı Türkiye genelinde %85'i bulmuştu.²³⁷

21 Temmuz 1946'da gerçekleşen seçimlerde Sivas'ta DP ancak %15'lik bir oy nispetiyle 28.092 oy alabilmiş, CHP adayları ise 144.048 oy almıştı.²³⁸ Seçimlerde Sivas'ta Demokrat Partinin yanı sıra bağımsız adaylar ile İşçi ve Çiftçi Partisinin adaylarına da oy verilmişti. Buna göre: DP adayları, Ziya Budak 28.092, Ziya Şakir Soku 27.554, Zeki İlter 27.364, Hüsnü Arman 26.164, Tevfik Koraltan 25.532, Ercüment Damalı 25.460, Fahri Örs 25.319, Hüsnü Güler 24.900, Hüseyin Fidaner 24.217, Mustafa Orhan 24.204, Sami Peker 23.796, Cemil Bayar 23.455 oy alabilmiş. İşçi ve Çiftçi Partisinin adayları olan, Hasan Aksoy 168, Ethem Ruhi Balkan 82, Hayrettin Tütüncü 74, H. Veli Korkusuz 72, Necmettin Deliorman 66, Nuri Mekişli 58 oy alabilmişti. Sivas'ta bağımsız aday olarak seçimlere girmiş olan, Lütfi Karapınar 15.020, İlhan Dizdar 14.198, Celal Değer 4.519, Abdi Tandoğan 2.930, Halim Ateşalp 2.697, Rıfat Türker 2.090, Fevzi Yüce 1.844, Mergube Gürleyük 456, Muhittin Demiray 420, Mahmut Nedim Muratoğlu 410, Sadık Şavluğ 321, Ahmet Turan 109, Şevket Yüksel 45, Mahmut Celal Toperi 38, Ahmet Suzi Turhutoğlu, 34 oy alabilmişti.²³⁹

²³⁵ Daha sonra "Tirkeş" soyadını almıştır. (Bkz: Fikri Erbuğ TBMM Özlük Dosyası)

²³⁶ **Kızılırmak**, 19 Temmuz 1946, No: 553, s.1.

²³⁷ K. H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi...** s.144; M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde...** s.90.

²³⁸ **BCA**, 490.01.341.1425.2.2.

²³⁹ **Kızılırmak**, 26 Temmuz 1946, No: 554, s.1.

2. 1950 Seçimlerine Doğru CHP ve DP Sivas Teşkilatları

a. Sivas Merkez'deki Siyasi Durum

TBMM seçimlerinin ardından 1947 yılının şubat ayında tüm yurttaki Köy Muhtarları ve İhtiyar Meclisi seçimleri yapılmıştı. Sivas'ta DP'nin de katıldığı bu seçimler sonucunda CHP 1213, DP 5 ve Bağımsızlar 2 muhtarlık kazanmışlardı.²⁴⁰

1947 yılında CHP Sivas Bölgesi Müfettişliğine Balıkesir milletvekili Muzaffer Akpınar getirilmişti.²⁴¹ Akpınar Sivas'a geldikten sonra partinin durumu ve Sivas halkı ile olan ilişkisi üzerine incelemelerde bulunduktan sonra konuyla ilgili hazırladığı raporu CHP Genel Sekreterliği'ne göndermişti. Müfettiş raporunda teftiş bölgesi olan Sivas, Tokat ve Kayseri illeri içerisinde DP'nin faaliyetlerinin Sivas'ta daha hareketli olduğunu belirtmekteydi.²⁴²

Akpınar raporunda DP Başkanı Avukat Ercüment Damalı'nın aslen Sivaslı olmadığı, Arnavut ve Alevi olduğunu belirterek, Damalı'nın her yerde Alevilik ve Arnavutluk propagandası ile muvaffak olmaya çalıştığına dikkat çekmekteydi. Bu dönemde ayrıca Sivas DP müteşebbis heyetinden Avukat Rıfat Öçten ve Şevki Ecevit partinin en kuvvetli uzvu durumundaydılar. Aslen Sivaslı olan bu avukatlar hâkimlikten istifa ederek avukatlığa başlamış ve siyasi hayata atılarak 1946 kongresinde faal görev almak istemişlerdi. CHP'ye yeni kayıt yaptırmalarından dolayı vilayet parti idaresince faal vazife verilmekte kısıkanç davranılmış ve CHP'nin kendilerine iltifat göstermemesi hem bu genç avukatları hem de halkı gücendirmişti. Vilayet İl Kongresi'nde ise İdare Heyeti Başkanlığı'na tahsil görmemiş olan Hamdi Kocabay'ın²⁴³ seçilmesinin ardından bu avukatlar CHP'den çekilerek DP'ye katılmışlardı.²⁴⁴ Sivas'ta DP'yi kuvvetlendiren ve faaliyetlerine hız verdiren isimler bu genç avukatlar olmuştu.

DP, Sivas'ta faaliyetlerini gittikçe arttırmakta iken CHP bir takım sıkıntılar yaşamaktaydı. CHP'nin İl İdare Heyeti ve İlçe Heyetleri tek vücut arz etmemekle birlikte çalışmalarında da olumsuzluklar bulunmaktaydı. Akpınar raporunda daha sonraki kongrelerde bunu önleyici tedbirler alınması ve seçimlerin serbest bırakılarak, halkın sevgisini kazanmış kişilerin iş başına getirilmesi gerekliliğini vurgulamaktaydı.²⁴⁵ Bu dönemde İl İdare Kurulunu oluşturan 9 partinin 3 grup halinde değişik kanaatleri bulunmaktaydı. İl İdare Kongresi'nde prensip kararı alınan seçimlerin açık oyla yapılması nedeniyle idare heyetine tesir altında kalan

²⁴⁰ http://eski.yerelnet.org.tr/secimler/secim_analizleri1946.php.

²⁴¹ BCA, 490.01.710.425.1.98; ÜLKE, 8 Mayıs 1947, No: 531, s.1.

²⁴² BCA, 490.01.710.425.1.98.

²⁴³ Vilayet idare heyeti başkanı Hamdi Kocabay bu dönemde, tahsilsiz ve meslekten yetişme permili (özel izin) olarak avukatlık yapmaktaydı. Kocabay partililer arasında sevgi yaratamamakla birlikte ilçelerde dahi tutulmamıştı. Bölge müfettişi Muzaffer Akpınar'ın tespitlerine göre tutulmamasının başlıca sebebi çok fakir bir odacı çocuğu oluşu ve mektepli olmamasıydı. (Bkz: BCA, 490.01.710.425.1.99)

²⁴⁴ BCA, 490.01.710.425.1.98.

²⁴⁵ BCA, 490.01.710.425.1.99.

kişiler getirilmişti. Bilhassa parti başkanlığına getirilen Hamdi Kocabay dışarıda partililer tarafından tutulmamakta, idare heyeti tarafından da sayılmamakta ve sevilmemekteydi. Sivas'ta bu dönemde CHP teşkilatında daha çok kişilerin tahsil durumu ve etnik kökenine dikkat edilmekteydi. Tahsilli partililer tahsili olmayanlara değer vermemekteydiler. Parti Başkanı Hamdi Kocabay da tahsilsiz ve permili (özel izinli) avukat olması nedeniyle partide disiplin ve sevgi tesis edememişti.²⁴⁶

b. İlçelerdeki Siyasi Durum

1947 yılı Sivas'ta CHP'nin ilçe teşkilatlarında da bir takım olumsuzluklar bulunmaktaydı. Bunun yanında DP'nin de tam bir hâkimiyetinden söz etmek mümkün değildi.

Merkez ilçe ile il idare kurulu arasındaki çalışmalarda ahenk bulunmamakla birlikte idare kurulunun tam bir otoritesine tabii değildi.

Hafik ilçesinde CHP faal durumda olmamakla birlikte DP nüfuzu da zayıf durumdaydı. Buna rağmen ilçenin önde gelenlerinden Yargıç Nurettin Bey DP'yi desteklemekteydi.²⁴⁷ Zara ilçesinde CHP teşkilatında faaliyet bulunmamaktaydı. İlçede Demokrat Parti daha kuvvetli durumdaydı. Eski Belediye Başkanı Memduh Turhan CHP'den küskünlükle ayrılmış ve DP ilçe başkanlığı görevinde bulunmaktaydı.²⁴⁸ Suşehri'nde CHP teşkilatı aristokrat ve zengin bir ailenin elinde olup, DP'nin ilçede teşkilatlanmasına izin verilmemişti. Ancak yinede bu durum CHP açısından olumlu bir durum değildi. Çünkü CHP ilçe teşkilatında faaliyet bulunmamakta ve haftada bir kez toplanması kararlaştırılan idare heyeti toplanmamaktaydı. Ayrıca 30 Ağustos Zafer Bayramı'nda CHP ve Halkevi tören yapma hususunda hiçbir faaliyette bulunmamış, buna karşı DP İlçe Teşkilatı bu tarihi günü coşku ve neşe içinde kutlamıştı.²⁴⁹ Koyulhisar ilçesinde CHP Teşkilatı diğer ilçelerden daha kuvvetli durumdaydı. Kangal'da CHP Teşkilatı zayıf durumdaydı. Demokrat Parti'nin ilçede hareketli çalışmaları bulunmaktaydı.

Gürün ilçesinde de CHP Teşkilatı zayıf durumdaydı. Ancak DP'nin de ilçede pek faal durumu bulunmamaktaydı. Bu durum CHP Parti Teşkilatının güçlü çalışmalarından ziyade halkın Gürünlü CHP Milletvekili Şakir Uma'ya hürmetinden kaynaklanmaktaydı.²⁵⁰ Divriği ilçesinde Parti İdare Heyetini oluşturan şahıslar gençti. Ancak bunlar da parti faaliyetlerinden ziyade ilçede bulunan kaymakam, hâkim ve birçok memurların görev yerlerinin değiştirilmesi işleriyle alakadar olmaktaydılar. Hatta Akpınar raporunda bu şahısların isteklerinin yapılmaması halinde karşı partiye geçebilecek kadar zayıf karakterli ve zaaflarına yenilen

²⁴⁶ BCA, 490.01.710.425.1.100.

²⁴⁷ BCA, 490.01.710.425.1.99.

²⁴⁸ BCA, 490.01.710.425.1.101.

²⁴⁹ BCA, 490.01.710.425.1.96.

²⁵⁰ BCA, 490.01.710.425.1.101.

kişiler olduğuna dikkat çekmekteydi. Bu dönemde başkanlığını Tevfik Koraltan'ın yürüttüğü DP ilçe teşkilatında da pek faal çalışmalar bulunmamaktaydı.²⁵¹ Yıldızeli ilçesinde CHP'nin çalışmaları az da olsa düzenli bir durumdaydı. Şarkışla ilçesinde bu dönemde CHP teşkilatı kuvvetli durumdaydı. DP'nin çalışmaları CHP'ye oranla zayıftı.²⁵²

1947 yılında genel itibarıyla CHP Sivas İl İdare Kurulu'nun ilçeler üzerinde nüfuzu ve ilçelerle yakın alakası bulunmamaktaydı. İlçe teşkilatları, merkeze yazdıkları yazıların cevaplarını alamamaktan şikâyetçiydiler. İl ve ilçe idare heyetlerinin aralarında çalışma beraberliği bulunmamaktaydı. İl ilçelerle, ilçeler bucaklarla, bucaklar da ocaklarla alakadar durumda değildi.²⁵³ Nihayetinde bu durum Sivas'ta DP'yi adım adım zafere yaklaştıran nedenlerin başında gelmiştir.

3. Seçimlere Doğru CHP-DP Çekişmesi

DP yöneticileri sürekli olarak idare mekanizmasının iktidar yanlısı tutumundan ve partiler üzerindeki baskısından şikâyet ederek seçim güvenliğinin sağlanmasını istemekteydiler. Hükümet ise ihtilalcı yöntemlerle çalıştığını ileri sürdüğü muhalefetten özellikle DP'den şikâyet etmekteydi.²⁵⁴ Cumhurbaşkanı İnönü'nün amacı, başlıca iki parti olarak tanımladığı CHP ve DP arasındaki emniyeti sağlamaktı. İnönü'ye göre muhalefet teminat içinde yaşamalı ve iktidarın kendisini ezmek istemediğinden müsterih olmalıydı. İktidar ise muhalefetin, kanuni haklarından başka bir şey düşünmediğinden emin olmalıydı.²⁵⁵

Hükümetle muhalefetin bu konularda uzlaşmasını bir görev addeden İnönü, bu amaçla Başbakan ve DP Başkanı ile bir dizi görüşme başlatmıştı. İnönü'nün 7 Haziranda DP Genel Başkanı Celal Bayar'ı çağırarak yaptığı ilk görüşmede Bayar, Demokrat Parti'nin, idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğundan şikâyet etmekteydi. İnönü'nün bu şikâyeti ilettiği Başbakan Recep Peker ise böyle bir baskının olmadığını aksine idare mekanizmasının muhalefetin tahriklerine karşı zor durumda kaldığını beyan etmekteydi. Girişimlerini sürdüren Cumhurbaşkanı, 14 Haziran'da Celal Bayar ile Recep Peker ve Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen'i bir arada dinlemiş, bu görüşmelerde her iki tarafta iddialarında ısrarcı olmuşlardı.²⁵⁶

İnönü'nün 17 Haziran'da tekrar kabul ettiği Celal Bayar, arkadaşlarıyla görüştüğünü ve idari baskıların varlığı konusundaki inançlarının değişmediğini ifade etmekteydi. Bunun üzerine İnönü, Başbakan ile görüşmüş, Başbakan iktidar ve muhalefet partilerinin ilişkilerinde

²⁵¹ BCA, 490.01.710.425.1.102.

²⁵² BCA, 490.01.710.425.1.102.

²⁵³ BCA, 490.01.710.425.1.103.

²⁵⁴ M. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde...* s 118.

²⁵⁵ Celal Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, (Haz. İsmet Bozdağ), (Baha Matbaası), İstanbul 1969, s.79.

²⁵⁶ C. Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s.81.

hayırlı gelişmeler olduğunu, bu hususta kendilerine düşen görevleri sadakatle yerine getireceklerini söylemişti. İnönü temasları sürdürürken, Recep Peker ile Celal Bayar karşılıklı açıklamalarda bulunmaktaydılar.²⁵⁷

a. DP Sivas Teşkilatı ve 1947 İl Kongresi

26 Haziran 1947’de Demokrat Parti Sivas Şubesi 56 delegenin katılımıyla İl Kongresi yapmıştı. Vali Muavini Necip Soydan ve DP’ye mensup dinleyicilerin katılımıyla kongre Tan Sineması’nda yapılmıştı. Kongre açılışından sonra DP Sivas Teşkilatı Müteşebbis Heyet Başkanı Avukat Ercüment Damalı, DP’nin Sivas’ta açılış tarihinden 1947’ye kadar olan çalışmalarını anlatarak ve farklı partilerin milli birliği sarsmayacağını belirterek ayrı ayrı yollarda ama aynı amaç uğruna çalışmak gerektiğini belirtmekteydi. Damalı konuşmasının devamında CHP’nin ülkede önemli işler başararak Cumhuriyeti armağan eden parti olduğunu belirtmekte ve Halk Partisinin iyiliklerini unutmanın nankörlük olduğunun altını çizmekteydi. Damalı konuşmasına devamla CHP’nin zamanla rakipsiz kalışından dolayı bir takım hatalar yaptığını belirterek, Partinin olumsuz taraflarından bahsetmekteydi.²⁵⁸

DP Sivas İl Kongresi, Recep Peker ve Celal Bayar’ın karşılıklı açıklamalarda bulunduğu bir döneme rastlamıştı. Ayrıca Sivas bu dönemde Türk siyasi tarihine Celal Bayar’ın Sivas Nutku olarak geçen konuşmaya ev sahipliği de yapmıştı. DP Sivas İl Kongresine katılmak ve DP’lilere direktifler vermek amacıyla Sivas’a gelen Celal Bayar burada genel siyasi gelişmelere de değinmişti.

DP Başkanı Celal Bayar, 27 Haziran’da Sivas’ta yaptığı konuşmada, memurların kendilerine baskı yaptığını, yöneticilerin politika yaptıklarını, Halkevlerinin siyasetle uğraştıklarını, halkın parası ile kurulan radyonun tek taraflı yayın yaptığını savunarak kendileri için söylenen komünistlik iddialarını ve ihtilalcilik suçlamalarını reddetmekteydi.²⁵⁹ Bayar basına uygulanan baskıları, sıkıyönetimin ve anti-demokratik yasaların da kaldırılmasını istemekteydi. Bayar ayrıca Başbakan ile yaptıkları görüşmeler hakkında da açıklamada bulunarak Peker’den bütün vatandaşlara eşit davranılması konusunda bir genelge yayınlaması yolundaki isteğinin de reddedildiğini belirtmekteydi.²⁶⁰ Recep Peker ise bu nutka sert bir cevap vererek Celal Bayar’ı yalan söylemekle suçlamaktaydı. Celal Bayar aynı suçu Recep Peker’e isnat etmekteydi. Bu karşılıklı iddia ve ithamlara İnönü, neşrettiği 12 Temmuz Beyannamesi ile son vermektedir. İnönü bildirisinde varmak istediği noktanın iki parti arasında güveni

²⁵⁷ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde...** s 119.

²⁵⁸ **ÜLKE**, 27 Haziran 1947, No: 574, s.1.

²⁵⁹ N. Sevgen, **Celal Bayar Diyor ki**, s. 177.

²⁶⁰ **ÜLKE**, 28 Haziran 1947, No: 575, s.1; M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde...**, s 119.

yerleştirmek olduğunu vurguluyor, bu konudaki güçlükleri yenmek için iktidar ve muhalefet liderlerinin samimi yardımlarını istediğini ifade ediyordu.²⁶¹

Celal Bayar DP Sivas İl Kongresi'nin ardından tarihi kongre binasını gezdikten sonra DP İl Yöneticilerine direktiflerde bulunduktan sonra hava yolu ile Sivas'tan Ankara'ya geçmişti. DP İl Kongresi'nin sonrasında yeni İdare Heyeti seçimi yapılmış ve yeni idare heyetine; Abdi Tandoğan, Sami Peker, Şevki Ecevit, Rifat Öçten, Ercüment Damalı, Atıf Okatan, Osman Güvenal, Nuri Firuz ve Ekrem İnal seçilmiş, ayrıca büyük kongrede bulunmak üzere 14 delege seçilmişti.²⁶²

b. CHP Sivas Teşkilatı ve 1947 İl Kongresi

12 Temmuz Beyannamesi'nin ardından 1947 Ekim ayında Sivas'ta CHP Ocak Kongreleri yapılmıştı. Parti Müfettişi Muzaffer Akpınar, milletvekillerinden Hikmet Işık, İsmail Uğur, Parti Başkanı Hamdi Kocabay, Merkez İlçe Başkanı Şevket Çubukçu ve diğer idare kurullarındaki partililer Ocak Kongrelerini yakından takip ederek köylere kadar gitmişlerdi. Partililerin oldukça ilgi gösterdiği ve çeşitli dileklerde bulunduğu ocak kongreleri gizli oyla yapılmışti.²⁶³

CHP kongrelerinin en küçük parti teşkilatından daha yukarıdaki teşkilatlara doğru yapılmakta olduğundan daha önce bahsedilmişti. Bu amaçla ocak kongrelerinin ardından 30 Ekim 1947'de Sivas'ta CHP Merkez Bucak Kongresi yapılmış, kongrede yeni İdare Heyeti asil üyeliklere Kamil Tanrıöven, Sabri Güler, Cevdet Marşan, Recep Yolluk, Hamit Akkaya seçilmişler, yedek üyeliklere ise Yusuf Bilgin, Muhlis Emirgin, Mehmet Helvacı, Lütfi Bal, Abdurrahman Aydemir seçilmişlerdi.²⁶⁴

Bucak Kongre'sinin ardından 27 Aralık'ta CHP Merkez İlçe Kongresi yapılmış, kongrede bir yıllık çalışma planı okunmuştu. Bilhassa üyelerden toplanan paraların parti gelirini önemli ölçüde artırdığından memnuniyetle bahsedilmişti. Kongrenin ardından CHP Merkez İlçe yeni idare heyetine; Emin Yılmaz, Mensur Yemenliođlu, Osman Ekenel ve Hamit Akkaya seçilirken idare heyeti başkanlığına da Şevket Çubukçu seçilmişti.²⁶⁵

CHP Sivas İl Teşkilatı, Ocak ve Bucak Kongrelerinin ardından, 22 Mayıs 1948'de 85 delegenin katılımıyla İl Kongresi yapmışti. Partililerin yanı sıra Sivas milletvekillerinden Kamil Kitapçı, Abidin Yurdakul, Hikmet Işık, Necmettin Sadık Sadak, Şemsettin Günaltay,

²⁶¹ M. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde...*, s 120.

²⁶² *ÜLKE*, 28 Haziran 1947, No: 575, s.1.

²⁶³ *ÜLKE*, 30 Eylül 1947, No: 650, s.1.

²⁶⁴ *ÜLKE*, 1 Kasım 1947, No: 674, s.1.

²⁶⁵ *ÜLKE*, 4 Mayıs 1948, No: 528, s.1.

Muttalıp Öker, Nazif Ergin, İsmail Uğur kongreye katılmışlardı. Vekiller Sivas’a geldikten sonra ilçeleri gezerek Hafik, Zara ve Yıldızeli’nde partililerle buluşmuşlardı.²⁶⁶

CHP İl Kongresinde konuşmalar yapan Şemsettin Günaltay Sivas’ın tarihteki rolüne vurgu yaparak, hükümetin yapmakta olduğu eğitim, tarım vs politikalar hakkında konuşma yapmıştı. Günaltay konuşmasının devamında Celal Bayar’ın 12 Mayıs’ta İstanbul’da söylediği sözleri eleştirmektedir. Ayrıca DP’nin seçim Kanunu’nda talep ettiği değişiklikleri eleştiren Günaltay, Türkiye’de kanun yapmakla, mevcut kanunları değiştirmenin yalnız Büyük Millet Meclisi’ne ait olduğunu altını çizmektedir. Günaltay memleketin mukadderatına ait kanunların sokak ortasında yaygaralarla değil, Büyük Millet Meclisi kürsüsünde bilgi, tecrübe ve fikir mücadelesiyle halledilmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁶⁷

Günaltay nutkunun devamında:

“...Hiçbir otorite, başka vatandaşların kanaat ve dileklerini ifade etmelerine mani olmasın, efkârı umumiyenin tazyiki karşısında susturmak hevesine kapılmak cüretini, tenkil siyasetine sapmak cesaretini bulmasın fakat bu metanetli seyirci durumunda kalışımızın memlekette huzur ve sükûnu fiilen sarsacak hareketlere de şamil olacağı kanaatine saplananlar aldanmış olacaktırlar. Memleketin huzur ve sükûnunu sarsmak yoluna sapacaklar kanunun polat siperine çarparak tuz buz olacaktırlar.” sözleriyle bir nevi DP’ye gözdağı vermektedir.²⁶⁸

Kongrenin sonunda 85 delegenin gizli olarak oyunu kullandığı seçimde yeni İl İdare Kurulu Heyeti’ne 11 kişi seçilmişti. İl İdare Kuruluna seçilenler; Belediye Başkanı Rahmi Günay, Ziraat Bankası Müdürü Kazım Oskay, Ticaret Odası Başkanı Rahmi Çelteki, Diş Tabibi Nüzhet Çubukçu, Diş Tabibi Kemal Çolakoğlu, Belediye Muhasebe Müdürü Hakkı Yaraş, Ülke Gazetesi sahibi Kemal Kitapçı, Avukat Hamdi Kocabay, Belediye Encümen Azası Ferit Karlı, Diş Tabibi Süleyman Sudi Koca, Tüccar Cahit Avunduk’tu. Seçimlerin ardından CHP İl Başkanlığı’na Nüzhet Çubukçu, Halkevi Başkanlığı’na da Kemal Çolakoğlu seçilmişti.²⁶⁹

²⁶⁶ ÜLKE, 23 Mayıs 1948, No: 535, s.1

²⁶⁷ Celal Bayar konuşmasında “ *Yeni seçim kanununun ne şekil alacağını bilmiyoruz onun alacağı şekle göre Demokratlar seçime girecektir.* ” sözleriyle DP’nin 1948 Ara Seçimlerine girip girmemesinin seçim kanununa bağlı olduğunu belirtmektedir. (Bkz. ÜLKE, 23 Mayıs 1948, No: 535, s.1.)

²⁶⁸ ÜLKE, 23 Mayıs 1948, No: 849, s.3.

²⁶⁹ ÜLKE, 25 Mayıs 1948, No: 850, s.1.

c. 1950 Seçimleri Öncesi Sivas CHP- DP İl Kongreleri ve Siyasi Durum

Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresini 20 Haziran 1949 tarihinde yapma kararını aldıktan sonra DP Teşkilatı önce vilayetlerde İl Kongreleri yapmıştır.²⁷⁰ Bu amaçla Sivas DP Teşkilatı mayıs ayı içerisinde kongre hazırlıklarını tamamlamış ve DP Sivas İl Kongre'sine iştirak edecek 100'e yakın delege Sivas'a gelmeye başlamıştı.²⁷¹

DP Sivas İl Kongresine DP İstanbul Milletvekili Cihat Baban da katılmış ve kongrede genel siyasi durumla ilgili konuşmalarda bulunmuştu. Baban, Sivaslı partililere teveccühlerini bildirdikten sonra demokrasi davasına her gün daha fazla yaklaşıldığını büyük karlı dağların eridiğini, dün değişmeyeceği sanılan polis, iskân, seçim kanunlarının değişmekte olduğunu belirterek Sivas'ın memleketin büyük davalarında bir kürsü olduğunu kaydettikten sonra şu söylemlerde bulunmaktaydı:

"... Dün nasıl düşmanı vatanımızdan kovmak için mücadele etmişsek bugünde vatandaşın hürriyet ve istiklalini kazanmak için çalışacağız bu davada onun kadar büyüktür."

Cihat Baban, kongrede ülkenin ekonomik durumu hakkında malumatlarda bulunarak yedi eylül kararlarının sonucunda oluşan devalüasyonu bir facia olarak vasıflandırdıktan sonra ve şu tespitlerde bulunmaktaydı:

"... Memlekette birinci buhran itimat buhranıdır. Her şeye inanmaz olduk. Bir gün vergi çıkacağı hakkında rivayetler dolaşır, maliye bakanı derhal tekzip eder, ertesi gün vergi çıkar. Bir iş için para ve sermaye korsunuz ertesi gün devlet el koyar. Devletçiliğimizin hala hududu tespit edilmiş değildir."

Baban, konuşmasının devamında DP'nin ısrarda bulunduğu seçim kanununun değişikliği meselesine de değinerek şu sözleri söylemekteydi:

*"... Seçim kanununda adli teminat istemenin başlıca sebebi, bu itimatsızlığın izalesi içindir seçim davası şu ve bu partinin davası olmayıp bu memleketin ayakta durması için her vatandaşın bir davası olmalıdır."*²⁷²

Cihat Baban'ın konuşmasının ardından Rıfat Öçten, milli iradenin tecellisi için seçimlerde adli denetimin yapılmasını fikire, fikirle karşılık verilmesini belirterek Şemsettin Günaltay'ın CHP İl Kongresinde söylediği sözlere şiddetle cevaplar vermekteydi. Daha sonra Öçten konuşmasında Cumhurbaşkanı İnönü'ye Sivas demokratları adına bir telgraf çekilerek

²⁷⁰ K. H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi...** s.198.

²⁷¹ **ÜLKE**, 4 Mayıs 1948, No: 832, s.1.

²⁷² **ÜLKE**, 25 Haziran 1948, No: 877, s.1.

12 Temmuz beyannamesindeki sözünün yerine getirilmesini alkışlarla kongreye kabul ettirmişti.²⁷³

Kongrede Abdi Tandoğan da seçim emniyeti üzerinde konuşmalar yapmıştı. Ardından Divriği delegesi Celal Bey, Etibank Maden İşletmesi'ndeki işçi durumuna temas ederek işçilerin çok çalıştığını ve az para aldığını belirtmekteydi. Hafik delegesi Vahap Bey dispanser meselesine temas ederek dispanserlerin misafirhanelikten başka işe yaramadığına değinmekteydi. Avukat Şevki Ecevit ise güvensizlik meselesine değinerek geniş izahatlarda bulunmuş ve daha sonra orman ve şeker konularına değinerek işlerin yürümediğini belirtmiş ve seçim emniyeti üzerinde durmuştu.²⁷⁴

DP İl Kongresinin ikinci toplantısında dilekler üzerinde görüşmeler yoğunlaşmıştı. Avukat Şevki Ecevit tarafından Türk cemiyetinin manevi değerlerinin takviye edilmesi bakımından ilkokullarda ve ortaokullarda din eğitiminin tatbik edilmesi ve programlara dâhil edilmesi hususundaki teklifi üzerine tartışmalar yapılmış, teklif Ercüment Damalı ve Suşehri delegesi Durmuş Bey tarafından desteklenmiş ve yapılan uzun münakaşalar sonunda teklif kabul edilmişti. Şevki Ecevit'in aygır deposunun Ulaş Devlet Çiftliğine bağlanması ve Sivas'ın 1200 kadar köyüne bu suretle her yıl birer tohumluk boğa gönderilmesi ve sığır neslinin ıslah edilmesi teklifi, tartışmalardan sonra kabul edilmişti.

Kongrenin sonunda gizli oyla yapılan seçimlerde Sivas DP İdare Kurulu'na Ercüment Damalı, Rıfat Öçten, Şevki Ecevit, Nuri Firuz, Osman Güvenal, Mustafa Koçer, Necmi Sardaş, Cevdet Çerçil ve Hamdi Göncü seçilmişlerdi.²⁷⁵

DP İl Kongresinin ardından, Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi 20 Haziran 1949 tarihinde, yurdun çeşitli bölgelerinden gelen 1700 delegenin katılımıyla Ankara'da Devlet Sergi Salonu'nda toplanmıştı. Büyük Kongrede yurdun her tarafından gelen delegeler genel siyasi değerlendirmelerde bulunmuşlardı. Kongrede Sivas DP Delegesi Rıfat Öçten de söz almış ve Şemsettin Günaltay'ın Sivas Halkevi'nde söylediği *“eğer muhalefet bu halinde devam ederse, başlarında bulunanlar tuzla buz edileceklerdir... İki günlük çocuğa iktidar teslim edilemez”* şeklindeki sözlerine karşılık *“şimdi bu şahsın demokrasiyi tahakkuk ettireceğiz demesi ne derece doğrudur?”* sözleriyle eleştirilerde bulunmuştu.²⁷⁶

Bu dönemde iki yılda bir yapılan ocak, bucak ve il kongreleri seçim çalışmalarının hızlanması nedeniyle yurt genelinde her yıl yapılmaya başlanmıştı. Bu amaçla Sivas'ta 1949

²⁷³ ÜLKE, 25 Haziran 1948, No: 877, s.2.

²⁷⁴ ÜLKE, 27 Haziran 1948, No: 879, s.1.

²⁷⁵ ÜLKE, 29 Haziran 1948, No: 880, s.1.

²⁷⁶ M. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde...*, s 139.

Ekim ayında CHP Ocak Kongreleri²⁷⁷ yapılmaya başlanmıştı. Buna göre kongrelerde bazı ocaklar ve idare kurullarına şu isimler seçilmişlerdi:

Mahmut Paşa Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na Hacı Mehmet Kale, üyeliklere Ziya Tatlıcı, Ali Dikmeç, Fehmi Karamuk ve Ahmet Coşman; Örtülü Pınar Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na Ahmet Soyal, üyeliklere Ömer Soyal, Necmettin Bakar, Selahattin Çini ve Ömer Eniştekin; Yüce Yurt Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Bekir Kermen üyeliklere Yusuf Hastaoğlu, Ömer Kurtaran, Hamdi Filiz; Mismilirmak Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Halil Haker üyeliklere Hamdi Kayhan, Ahmet Taşıbaş, Mehmet Çömlek, Ömer Özdemir; Yiğitler Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Sabri Günalp üyeliklere Nuri Altan, Kadir Üstüses, M. Ali Demirat, Mehmet Derinöz; Akdoğan Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Süleyman Afacan üyeliklere Kemal Bayer, Nuri Bayrak, Osman Yörük, Mehmet Erkoç; Çiçekliyurt Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Bekir Çiçekliyurt, üyeliklere Mevlüt Korkmazer, Kadir Arpat, Ali Altunbaşak, Hacı Çiçekliyurt; Kılavuz Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Hamdi Özturunç üyeliklere Turan Tutaç, Mehmet Kılavuz, Turan Kova, Şükrü Fentek; Ece Mahallesi CHP Ocak İdare Kurulu Başkanlığı'na, Şamil Karakullukçu, üyeliklere Ahmet Güleçyüz, Reşat Başbuğ, Hüseyin Özsevim, Ali Rıza Kaynar, idare kurulu üyeliklerine seçilmişlerdi.²⁷⁸

Ocak ve Bucak Kongrelerinin ardından Sivas'ta ilçe kongreleri yapılmıştı. Buna göre bu dönemde bazı ilçelerin idare heyetine şu isimler seçilmişlerdi:

Yıldızeli İlçe Kongresi'nde İdare Heyetine Nazmi Yaraş, Muzaffer Büke, İdris Ata, Mustafa Özeroğlu, İbrahim Kaya, Şerif Yılmaz, Mustafa Hanağasıoğlu, Muharrem Çekin, Turan Ayaz;²⁷⁹ Koyulhisar İlçe Kongresi'nde İdare Heyetine, Ekrem Erdem, Remzi Odyakmaz, Azmi Odyakmaz, Tahsin Koçyiğit, Mazhar Aydoğan, Şükrü Aycan, Ahmet Kılıç, Hamdi Bozpınar, Ethem Ertuğrul;²⁸⁰ Şarkışla İlçe Kongresi'nde İdare Heyetine Mehmet Demirezen, Mehmet Aker, Mehmet Yapıcı, Arif Özdemir, Kadim Utlu, Veli Güngör, Suat İskil;²⁸¹ Divriği İlçe Kongresi'nde İdare Heyetine Ahmet Değer, Aziz Balcı, Musa Tanrıkulu, Fahri Divrik, Yakup Çankaya, Tahsin Durdu, Ali Kırksekiz, İshak Karahasan, Cevdet

²⁷⁷ Parti Teşkilatının ilk basamağı şehir ve kasabalarda mahalle ocakları ve köylerde de köy ocaklarıydı. 1940'lı yıllarla birlikte Sivas CHP Teşkilatı'nda Köy ve Mahalle Ocakları da açılmaya başlanmıştı. (Bkz: **C.H.P Nizamnamesi**, 29 Mayıs 1939, Ankara, 1939, s.7.)

²⁷⁸ **ÜLKE**, 20 Ekim 1949, No:1304, s.1; **ÜLKE**, 23 Ekim 1949, No: 1307, s.1.

²⁷⁹ **ÜLKE**, 13 Kasım 1949, No: 1358, s.2.

²⁸⁰ **ÜLKE**, 17 Kasım 1949, No: 1362, s.1.

²⁸¹ **ÜLKE**, 22 Kasım 1949, No: 1366, s.1.

Nevruz,²⁸² Hafik İlçe Kongresi'nde İdare Heyetine Şaban Güner, Mustafa Çaldıran, Veli Kartal, Abdullah Gültay, Osman Töredi, Turan Gündüz, Yakup Çaldıran, Abdullah Akbulut, Nadir Çaldıran seçilmişti.²⁸³

1950 seçimlerine doğru Sivas'ta CHP ve DP seçim çalışmalarına hız vermiştir. Bu amaçla 1949 CHP İl Kongresi'ne katılmak için Başbakan Şemsettin Günaltay, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadık Sadak, İşletmeler Bakanı Münir Birsell, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ve Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan Sivas'a gelmişlerdi.²⁸⁴ CHP İl Kongresinde Şemsettin Günaltay CHP'nin genel durumu ve parti çalışmaları hakkında, Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadık Sadak da dış politika, Avrupa ve Türkiye arasındaki durumu izah edici konuşmalar yapmıştı.²⁸⁵ Kongrenin sonunda İdare Heyeti seçimleri yapılmış ve yeni İdare Heyetine, Nüzhet Çubukçu, Rahmi Günay, Rahmi Çeltekli, Kemal Çolakoğlu, Hakkı Yaraş, Kemal Kitapçı, Kazım Oskay, Baki Bilgütay, Reşit Koçaker, Cavit Avunduk, Ferit Karlı, seçilmişlerdi. Yapılan oylamada idare kurulu başkanlığına Nüzhet Çubukçu getirilmişti.²⁸⁶

CHP İl Kongresi'nin ardından Demokrat Parti de 30 Aralık 1949 tarihinde Sivas'ta İl Kongresi yapmıştı.²⁸⁷ DP İl Kongresine Demokrat Parti Meclis Gurubu Başkanı İstanbul milletvekili Fuat Hulusi Demirelli, Manisa milletvekili Yunus Muammer Alakant, Zafer Gazetesi sahibi Mümtaz Faik Fenik katılmışlardı.²⁸⁸ Kongrenin ardından idare heyeti seçimleri yapılmış ve DP yeni idare heyetine Rifat Öçten, Ercüment Damalı, Mahir Türkay, Nazım Ağacıkoğlu, Ahmet Göze, Atıf Okatan, Şevki Ecevit, Osman Güvenal, Nuri Firuz seçilmişti.²⁸⁹

4. 1950 Seçimleri

Mayıs 1950 genel seçimlerine doğru CHP ve DP arasındaki mücadeleler gittikçe artmaktaydı. Bu dönemde iktidar ve muhalefet yanlısı gazeteler seçim mücadelelerini daha çok basın yoluyla yaparak bir nevi kalem savaşı yapmaktaydılar. Peyami Safa 7 Ocak 1950 tarihli Ulus Gazetesi'ndeki “ Yaşını Unutan Muhalefet” başlıklı yazısında, DP'lilerin muhalif olarak siyasi geçmişlerinin hükümet kadrolarını dolduracak seviyede olmadığını belirterek muhalifleri “*politika bebekleri*” olarak nitelendirmekteydi. DP üyeleri ise seçim öncesinde seçim yasası konusundaki değişmelerden memnun olmakla beraber, CHP iktidarının işçi hakları, laiklik,

²⁸² ÜLKE, 6 Aralık 1949, No: 1381, s.1.

²⁸³ ÜLKE, 22 Aralık 1949, No: 1397, s.1.

²⁸⁴ ÜLKE, 24 Aralık 1949, No: 1399, s.1.

²⁸⁵ ÜLKE, 25 Aralık 1949, No: 1400, s.1.

²⁸⁶ ÜLKE, 29 Aralık 1949, No: 1404, s.1.

²⁸⁷ ÜLKE, 30 Aralık 1949, No: 1405, s.1.

²⁸⁸ ÜLKE, 31 Aralık 1949, No: 1406, s.1.

²⁸⁹ ÜLKE, 1 Ocak 1950, No: 1407, s.1.

idari baskı konusunda izlediği politikalardan yakınmaya devam etmişlerdi. Bu eleştirileri yoğunlukla DP yanlısı Zafer Gazetesi'nin Başyazarı Mümtaz Faik Fenik kaleme almaktaydı.²⁹⁰

Genel Seçimler öncesinde basın yoluyla yapılan kalem savaşları illerde de yerel basın organları kanalıyla yürütülmekteydi. Sivas'ta CHP'nin yayın organı (daha önceki adı Kızılırmak) olan ÜLKE Gazetesi bu amaçla seçimlere giderken muhalefeti eleştiren birçok yazıya yer vermektedir. ÜLKE Gazetesi ayrıca seçim çalışmalarının yürütülmeye başlandığı dönemde tüm yurt genelinde DP'den istifa edip CHP'ye geçen partilileri büyük bir coşku ve zafer havasıyla sütunlarına taşımaktaydı. Ancak bu istifalar sadece DP'den CHP'ye şeklinde değil CHP'den de DP'ye geçen partililer şeklinde de cereyan etmekteydi. Nitekim 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde DP'nin aldığı oy çokluğu bunun diğer bir göstergesi olmuştur.

ÜLKE Gazetesi yerel gazete olması hasebiyle de Sivas'ta DP'den istifa edenlerin açık isimlerini sütunlarına taşımaktaydı. Bu dönemde gazeteye yansıyan istifa haberleri ise şöyleydi:

Yıldızeli'de 30 kişi DP'den istifa etmiş ve bunların 26'sı CHP'ye yeni kayıt yaptırmıştı.²⁹¹ Yine bu dönemde Kangal'da 110 kişi DP'den istifa etmiş durumdaydı.²⁹² Ayrıca gazetenin dört gün sonraki nüshasında "Kangal Demokrat Partisinde çöküntü devam ediyor" başlıklı yazıda 108 kişinin daha DP'den istifa ederek CHP'ye geçtiği belirtilmekteydi.²⁹³ Gemerek ilçesinin Alakilise Köyü'nde de tüm köylü DP'den toptan istifa ederek CHP'ye geçmişti. Şarkışla da 49 kişi DP'den istifa ederek CHP'ye katılmıştı.²⁹⁴

1950 Mart ayında Sivas Bölge Müfettişliği'ne Amasya Milletvekili Ali Kemal Yiğitoğlu getirilmişti. Yiğitoğlu seçim çalışmalarının hızlandığı günlerde Sivas'a gelerek çalışmalarda bulunmuş ve gözlemlerini rapor halinde CHP Genel Sekreterliği'ne göndermişti.²⁹⁵

Ali Kemal Yiğitoğlu'nun Genel Sekreterliğe göndermiş olduğu raporda; CHP teşkilatının mevcut durumunun yanı sıra DP teşkilatının durumu, faaliyetleri ve propaganda şekilleri de genişçe yer almaktaydı.

²⁹⁰ M. Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde...**, s. 156; Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, I, (İletişim Yay.), İstanbul, 1996, s. 49; Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, (Afa Yay.), İstanbul, 1996, s. 202.

²⁹¹ ÜLKE, 15 Mart 1950, No: 1481, s. 1-2.

²⁹² ÜLKE, 20 Mart 1950, No: 1486, s. 1.

²⁹³ ÜLKE, 24 Mart 1950, No: 1490, s. 1.

²⁹⁴ ÜLKE, 25 Mart 1950, No: 1491, s. 1.

²⁹⁵ ÜLKE, 28 Mart 1950, No: 1494, s. 1.

Seçim faaliyetlerinin yürütüldüğü dönemde, köylerde nüfuz sahibi kişilerin konuşmaları, Pazar yerlerindeki açık hava konuşmaları ve hoparlörlerden yapılan yayınlar Sivas'ta DP'nin belli başlı propaganda faaliyetleriydi.²⁹⁶

Sivas'ta DP'nin gerek köylerde halkla temaslarında gerek meydan ve Pazar nutuklarında ve gerekse hoparlör yayınlarında ehemmiyetle üzerinde durduğu nokta köye ve köylüye Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri'nin 27 yıldan beri hiçbir hizmet yapmamış olduğuydu.²⁹⁷

Sivas'ta DP köylerde daha çok şu propagandalarda bulunmaktaydı:

- Mevcut vergilerin indirilmesi, bilhassa yol ve sayım vergisinin kaldırılması,
- Askerlik zamanının kısaltılması, bazen de yerine göre askerliğin kaldırılması,
- Giyecek, yiyecek ve eşya fiyatlarının ucuzlatılması bilhassa köylerde şeker fiyatının indirilmesi, tekel maddelerinin, sanayi mamullerinin ucuzlatılması,
- Yerine göre çiftçiye toprak dağıtılması ucuz ziraat aleti ve bol kredi verilmesi yolsuz köylere yol, susuz köylere pınar yaptırılması,

DP yetkilileri vergi yükünün ağırlığından bahsederek iktidara geldikleri takdirde memurların sayısını ve maaşlarını azaltacaklarını ileri sürmekteydiler. Ayrıca memur maaşlarının, milletvekili ödeneklerinin indirilmesi, doğum yardımının kaldırılması da vaat edilmekteydi.²⁹⁸

Müfettiş Ali Kemal Yiğitoğlu raporunda DP'nin Sivas'ta Kürtlük ve Alevilik propagandasıyla oy devşirmeye çalıştığından bahsederek halkın tahrik edildiğini belirtmekteydi. Ayrıca Yiğitoğlu'na göre DP'nin Sivas'taki hoparlörlerde yaptığı yayınların özeti ise şöyleydi:

- 27 seneden beri CHP hükümetlerinin başarı gösteremediği,
- Kurulan demiryolları ve denizyollarının zararla çalıştığı,
- Hükümet memurları ve muhtarlar CHP lehine propaganda yapmakta ve halkı manevi bir tazyik altında tutmakta oldukları,
- Halktan haklı haksız vergi alındığı ve paraların israf edildiği,
- Kurulan endüstrinin sosyal tesislerine işaret edilerek fabrikalardaki lüks yaşamların mamulleri pahalılaştırdığını oradaki evlerde oturanların lüks bir hayat sürdüğü buna karşılık köylünün ayağına giyecek çarık bulamadığı ileri sürülmekteydi.

²⁹⁶ BCA, 490.01.378.1597.1.6.

²⁹⁷ M. Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde...*, s 162-163.

²⁹⁸ BCA, 490.01.378.1597.1.6.

Sivas'ta DP'nin propagandalarında şiirsel nutuklar da yer almakta ve CHP yönetimi eleştirilmekteydi. Bu nutukların öne çıkanları ise şöyleydi:

*“ Arı senin, kovan senin, bal onlarındır. Çalı senin, diken senin, gül onlarındır. Şehirlerde yükselen apartmanlarda emek senin, para senin mal onlarındır. Sizler barakalarda oturuyorsunuz onlar apartmanlarda. Siz içmeye ayrılan bulamıyorsunuz onlar şampanya içiyorlar. Eğer imdadınıza DP yetişmeseydi size daha neler çektireceklerdi. ”*²⁹⁹

Ali Kemal Yiğitoğlu DP'nin Sivas'ta yukarıda sıralanan nutuklar ve söylentilerle propaganda yaparak köylü, şehirli, fakir zengin ayrımı yaparak mezhep ve nesep farklılıklarını körükleyerek halkı tahrik ettiğini belirtmekteydi.³⁰⁰

Sivas'ta CHP, DP'nin Türklük, Kürtlük, Alevilik gibi nesep ve mezhep farklılıklarını körükleyici propagandalar kullandığını iddia ederek muhalefeti eleştirmektedir. Ancak CHP'nin de Sivas'ta aynı silahla seçim mücadelelerine giriştiğini görmekteyiz. Nitekim CHP Genel Sekreteri Fikret Sılay imzalı belge CHP Malatya İl Başkanlığına gönderilmişti. Gönderilen belgede Genel Sekreterlikçe bu dönemde, Sivas'ın Hafik, Kangal, Zara ve Divriği ilçelerinde üç dört günlük bir ziyaret neticesinde CHP'ye büyük faydalar sağlayacağı ileri sürülen Malatya Milletvekili ve büyük bir nüfuzlu alevi dedesi olan Hüseyin Doğan'ın Sivas'a giderek Bölge Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu ile görüşmesi istenmekteydi. Seçimlerin yaklaştığı bir dönemde Hüseyin Doğan'ın Alevilerle meskûn ilçeleri dolaşarak seçimlerde CHP lehine çalışmalarda bulunması amaçlanmaktaydı.³⁰¹

Seçimler yaklaşırken CHP, Sivas'ta birtakım seçim programları yapmaktaydı. Bu amaçla Parti Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu Sivas'a geldiğinde her ilçeye gönderilen partililerle şu esaslar dâhilinde çalışma programı hazırlamıştı:

- Özelliklerine göre her ilçeyi bölgelere ayırmak,
- Her bölgede seçim işlerinde çalışacak nüfuzlu partililer tespit etmek,
- Hazırlanan gezi planına göre köyleri taramak sandık seçmen listelerine dayanarak CHP'ye taraftar ve aleyhtar seçmenlerin miktarını belirlemek,
- Gezi sırasında köylerde CHP'ye karşı olan propagandaların tesirini azaltmak ayrıca karşı partiden istifalar sağlayarak CHP taraftarlarını çoğaltmak,

²⁹⁹ BCA, 490.01.378.1597.1.7.

³⁰⁰ Hatta yapılan tahriklerin vatandaşlar üzerinde etkili olduğunu bölge müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu şu cümlelerle belirtmiştir. *“ Yapılan bu tahrikler şimdilik küçük mikyasta da olsa vatandaşın yol vergisi borçlarını ödemede bahaneler arama yolunu tutmasına sebep olmuştur. Bazı demokrat taraftarı tahsildarların “ biz sizden isteriz siz vermeyin” diye halkı teşvik ettikleri haber alınınca hükümet tarafından ikaz edilmişlerdir”* (Bkz: BCA, 490.01.378.1597.1.7)

³⁰¹ BCA, 490.01.378.1597.1.14.

- Köy ve mahallelerdeki seçmenlerin oylarını CHP lehine sandığa atmasını sağlayacak lüzumlu teşkilatlar kurmak.

CHP İl İdare Kurulu ilçelere milletvekili adaylarını göndererek yukarıda sıralanan programı tatbik etmeye başlamakta ve ilçelerin köylerini tarama faaliyetlerine girişmekteydi. Tarama işinde 6 jeep ve üç taksi çalıştırılmakta ayrıca jeep ve taksinin gidemediği yerlere atlı tarama ekipleri gönderilmekteydi.³⁰²

Sivas'ta DP'ye karşı CHP şu propaganda vasıtalarını kullanmaktaydı:

- Ülke Gazetesi ile yapılan yayınlar ve bu gazetenin köylere dağıtılması.
- Sivas'ta yapılan hoparlör yayınlarında günde iki defa bir, bir buçuk saat DP'nin konuşmalarının cevaplandırılması, sonrada CHP'nin faaliyetlerinin anlatılması,
- Her kasabanın pazarında haftanın belirli günlerinde bir propaganda ekibiyle açık hava konuşmaları tertip edilmesi,
- Genel Sekreterlikten gönderilen afişlerin talimat gereğince yerlerine asılması, broşürlerin dağıtılması,³⁰³

Sivas CHP İl İdare Kurulu, Bölge Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu Başkanlığında milletvekili aday yoklaması toplantısı yaparak 1950 seçimlerinde Sivas'tan aday olacak milletvekillerini seçmişti. Milletvekili adaylık yoklaması il ve merkez ilçeden 37, Şarkışla'dan 18, Yıldızeli'den 19, Zara'dan 22, Kangal'dan 26, Koyulhisar'dan 20, Hafık'ten 20, Suşehri'den 18, Divriği'den 22, Gürün'den 19, İmranlı'dan 17, delegenin katılımıyla gerçekleştirilmişti.³⁰⁴

Milletvekili aday yoklaması toplantısından önce CHP Genel Sekreterliğine Sivas milletvekili General Fikri Tirkeş bir telgraf çekmişti. Fikri Tirkeş, telgrafında Sivas milletvekilleri Muttalıp Öker ve Kamil Kitapçı'yı suçlayarak her iki partiye mensup olduklarını ve milletvekilliğini pazar haline getirip halkın nefretini çektiklerini bildirerek, genel merkezin tedbirler almasını istemekteydi.³⁰⁵ Ancak dikkat çekici başka bir husus Bölge Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu'nun, Fikri Tirkeş'in söz konusu telgrafının yaklaşmakta olan milletvekili yoklamasından kaynaklandığını belirtmesiydi. Ali Kemal Yiğitoğlu, yoklama yapılmadan önce son günlerde partililer arasında oluşan manzaranın yoklamada partililerin bütün mevkileri paylaştığı ve Fikri Tirkeş'e yoklamada yer verilmemesi nedeniyle böyle bir telgrafi çektiğini belirtmekteydi. Ayrıca Yiğitoğlu, Fikri Tirkeş'e karşı CHP'li idareciler arasında şiddetli bir

³⁰² BCA, 490.01.378.1597.1.8.

³⁰³ BCA, 490.01.378.1597.1.9.

³⁰⁴ BCA, 490.01.378.1597.1.30.

³⁰⁵ BCA, 490.01.378.1597.1.47.

karşıtlık olduğunu belirtmiş, bunun sebebini de CHP'liler aleyhinde konuşması ve akrabalarının DP'ye mensup olmalarına bağlamıştı. Yiğitoğlu, General Fikri Tirkeş'in bu aykırı fikir ve kanaatini muhalif parti olan DP'nin, milletvekillerini birbirine düşürme faaliyetlerinin bir neticesi olabileceğinden de bahsetmekteydi.³⁰⁶

Yapılan toplantıda milletvekilliği yoklamasına adaylığını koyanlar 34 kişi ile başlamış, 5 kişinin adaylıktan çekilmesi ile 29 kişi arasında yoklama yapılmıştı.³⁰⁷ 205 delegenin hazır bulunduğu milletvekilliği seçiminde gizli oy yönetmeliği uygulanmıştı. Seçimde 1950 seçimlerinde CHP milletvekilliği aday adaylığına, 202 oyla Şemsettin Günaltay, 201 oyla Reşat Şemsettin Sirer, 199 oyla Necmettin Sadık Sadak, 160 oyla Muttalip Öker, 159 oyla Rahmi Çelteki, 135 oyla Nazif Ergin, 118 oyla Hikmet Işık, 109 oyla Kemal Çolakoğlu seçilmişlerdi.³⁰⁸ Ancak daha sonra aday adaylıklarından, Şemsettin Günaltay, Reşat Şemsettin Sirer, Necmettin Sadık Sadak, Muttalip Öker, Ali Kemal Yiğitoğlu, Nazif Ergin, Hikmet Işık, Nüzhet Çubukçu, Celal Erkoç, Rahmi Çelteki, Kemal Çolakoğlu, Hamdi Kocabay 1950 seçimlerinde CHP'nin adayları olmuşlardı.³⁰⁹

Sivas'ta, DP ise CHP'den daha önce milletvekilliği adaylık yoklaması yapmış ve seçimlerde Sivas'tan DP adayları belirlenmişti. Yapılan toplantıda Rıfat Öçten,ERCÜMENT Damalı, Nurettin Ertürk, İlhan Dizdar, İbrahim Duygun, Şevki Ecevit, Bahaettin Taner, Nazım Ağacıkoğlu, Mahir Türkay, Hüseyin Yüksel, Sedat Zeki Örs, Halil Emre DP Sivas milletvekili adayı olarak seçilmişlerdi.³¹⁰

Seçimler yaklaştıkça Sivas'ta iktidar ve muhalefet partileri arasındaki çekişme de gittikçe artmaktaydı. Seçim çalışmalarını yürütmek amacıyla Bölge Müfettişi Ali Kemal Yiğitoğlu Hafik, Zara, Suşehri ilçelerine giderek çalışmalarda bulunmaktaydı. Bu dönemde Yiğitoğlunun gözlemlerine göre CHP genel itibariyle Sivas'ta iyi durumdaydı. Hatta Yiğitoğlu *"her tarafta iyiyiz millet palavraya inanmıyor"* sözleriyle Sivas DP teşkilatını eleştirmekteydi.³¹¹

Bölge müfettişinin yanı sıra CHP Sivas milletvekilleri de ilçeleri dolaşarak halka seçimler hakkında malumatlar vermekteydiler. Bu amaçla Reşat Şemsettin Sirer, ÜLKE

³⁰⁶ BCA, 490.01.378.1597.1.21.

³⁰⁷ Milletvekili aday yoklamasından çekilenlerden birisi olan Fikri Tirkeş halk partililerin arkasından iş yaptıklarını söyleyerek adaylıktan çekilmiştir. Fikri Tirkeş, Ali Kemal Yiğitoğlu ile yaptığı mülakatta Sivas'ta DP'nin kurulmasının suçunu Hikmet Işık ve Kamil Kitapçı'nın idaresizliğine atfetmiştir. Ayrıca Tirkeş DP kurucularından olan akrabası Şevki Ecevit'i şiddetle protesto ettiğini ve dargın olduğunu söyleyerek kendine yöneltilen suçlamaları reddetmiştir. (Bkz: BCA, 490.01.378.1597.1.16)

³⁰⁸ BCA, 490.01.378.1597.1.24.

³⁰⁹ ÜLKE, 23 Nisan 1950, No: 1570, s. 1.

³¹⁰ ÜLKE, 7 Nisan 1950, No: 1504, s.1.

³¹¹ ÜLKE, 5 Mayıs 1950, No: 1582, s.1.

Gazete'sinin sahibi Kamil Kitapçı ile Yıldızeli'ye giderek kalabalık halka söylevlerde bulunmaktaydı. Ayrıca Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadık Sadak Kangal ilçesine giderek Halkevi Salonu'nda kalabalık halk kitlesine dış siyaset ve seçimler hakkında bilgiler vermekteydi.³¹²

Seçim çalışmalarının hat safhaya ulaştığı mayıs ayı başlarında müfettiş Ali Kemal Yiğitoğlu, Ülke Gazete'sine CHP ve DP'nin Sivas'taki durumunu açıklayan şu beyanatta bulunmuştu; *"1950 Milletvekili seçimleri dolayısıyla yanlış propaganda parolaları ile köylere kadar giren muhalif parti mensupları bu kalede gedik açmak için çok gayret harcadılar ve Sivaslılara yerine göre her türlü vaatlerde bulundular. Bu vaatler arasında esefle tespit ve müşahede ettiğimize göre sınıf zümre ve mezhep farkını körükleyici karakter taşıyanları, devlet ve millet hayatı için hiçbir suretle gerçekleştirilmesi mümkün ve caiz olmayan mahiyette bulunanları vardır. Fakat birçok yerlerde hoş karşılanmayan ve memleket için zararlı olan bu menfi propagandaların bir kısmı aklıselim sahibi halkımız tarafından iltifat görmemiş bir kısmı da parti teşkilatımızın devamlı çalışmaları sayesinde bertaraf edilmiştir. Yiğit adamlar diyarı olan Sivas ilinin 1950 seçiminde de büyük bir çoğunlukla hükümet ve iktidar partisi ile birlik olacağına eminim, geniş halk kitleleri ile yaptığım temaslar parti teşkilatımızdan gelen haberler bu kanaatimi her gün biraz daha kuvvetlendirmektedir."*³¹³

14 Mayıs 1950 seçimleri büyük bir olgunluk ve sükûnet içinde geçmiş ve seçimin dürüstlüğünden kimse kuşkulananmamıştı. Demokrat Parti bu seçimde oyların % 55,2 sini alarak 416 milletvekili çıkarmış ve ezici bir çoğunlukla iktidar olmuştu. CHP'nin ağır yenilgisindeki birinci etken DP ile arasındaki oy farkının büyüklüğüydü. Aynı önemdeki diğer bir etken ise seçimlerde uygulanan çoğunluk sisteminin birinci sıradaki partiye sağladığı büyük avantajdı. 63 ilin 55 inde milletvekili çıkaran DP'nin meclisteki temsil oranı %85,4 olmuştu. İkinci sırayı alan ve muhalefet konumuna geçen CHP'nin oy oranı %39,6'da kalmıştı. 63 ilin yalnızca 19'unda milletvekili çıkarabilen ve meclisteki 487 sandalyenin ancak 69'unu alabilen CHP'nin meclisteki temsil oranı ise %14,2 olmuştu.³¹⁴

CHP Sivas'ta da istediği sonucu alamamış buna karşılık DP ise %51'lik bir oy nispetiyle az farkla kazanmıştı. Seçimlerde Sivas'ta CHP adayları 49 bin oy, DP adayları ise 52 bin oy almışlardı. Böylece 1950 seçimlerinde Sivas'tan seçilen DP milletvekilleri şöyleydi; Avukat Rıfat Öçten, Yüksek Mühendis İbrahim Duygun, Avukat Şevki Ecevit, Avukat

³¹² ÜLKE, 7 Mayıs 1950, No: 1584, s.1.

³¹³ ÜLKE, 10 Mayıs 1950, No: 1587, s.1.

³¹⁴ Erol Tuncer, **1950 Seçimleri**, (TESAV Yay.), Ankara, 2010, s. 84; Süleyman Güngör, *"14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım"*, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Isparta, Mayıs 2010, XXI, s.193–208.

Ercüment Damalı, Doktor Bahaettin Taner, Hafık Hâkimi Nurettin Ertürk, Hariciyeci Sedat Zeki Örs, Eskişehir Ziraat Bankası Müdürü Halil Emre, Tokat Ağırceza Başkanı İlhan Dizdar, Tüccar Hüseyin Yüksel, Avukat Mahir Türkay, Eczacı Nazım Ağacıkoğlu.³¹⁵

³¹⁵ ÜLKE, 17 Mayıs 1950, No: 1594, s.1.

II. BÖLÜM

SİVAS MİLLETVEKİLLERİ VE SİYASİ HAYATTAKİ ROLLERİ

A. MİLLİ MÜCADELE VE TBMM BİRİNCİ DÖNEM SİVAS MİLLETVEKİLLERİ (1919-1923)

16 Mart 1920’de İstanbul’un işgal edilmesinin ardından Osmanlı Meclis-i Mebusanı 18 Mart 1920’de son toplantısını yapmıştı. Meclis-i Mebusan son toplantısında çalışmalara ara vermiş, daha sonra İtilaf Devletleri tarafından meclis basılınca padişah tarafından 11 Nisan 1920 tarihinde dağıtılmıştı. Meclis-i Mebusanın 18 Mart’ta son toplantısının ardından Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yürütülen Milli Mücadelenin teşkilatlandırılması çalışmalarına başlanmış, ilk olarak Ankara’da açılacak olan milli meclis için faaliyetlerde bulunulmuştu.³¹⁶ Ankara’da Millet Meclisi’nin açılması için alınan ciddi tedbirlerin başında, Mustafa Kemal Paşa’nın ülkenin içerisinde bulunduğu duruma göre, meclisle ve seçimle ilgili bir tebliğat hazırlayıp bunu tüm yurttan yayınlamasıydı. 19 Mart 1920’de Mustafa Kemal vilayetlere, müstakil sancaklara ve kolordu kumandanlarına gönderdiği bu tebliği ile her sancaktan Meclis’e beş temsilci seçilmesini istemiştir. Seçim liva merkezi ve kazalardaki ikinci seçmenler, Vilayet İdare Meclisleri, Belediye Meclisleri ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Yönetim Kurulu üyelerinden oluşan bir heyet tarafından yapılacaktı.³¹⁷

19 Mart’ta yayınlanan bu tebliğde, memleket işlerini idare etmek ve denetlemek için olağanüstü yetkilere sahip bir meclis tanımı yapılırken, yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elde yani Büyük Millet Meclisi’nde toplanması kastedilmişti. Bu meclise milletvekili olarak girecek kişilerin milletvekili seçilme şartlarına bağlı olması gerekmektedir. Sancakların Daire-i İntihabiye, yani seçim bölgesi sayıldığı seçimlerde Mebuslar 66 seçim bölgesinden gelecekti. Bu seçim bölgeleri 9 coğrafi kesime ayrılmıştı.³¹⁸

³¹⁶ Mustafa Kemal Paşa İstanbul’un işgaliyle birlikte çalışmalarını hızlandırmıştır. Bunu nutkunda şöyle belirtir; “Efendiler 16 Martta İstanbul’un işgali tahakkuk eder etmez, ittihaz ettiğim tedbir meyanında, daha birtakım tedbirler vardır ki, Büyük Millet Meclisinin ilk küşadında beyan etmiş olduğum için burada tekrar tafsil etmedim.” (Bkz: Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk, I**, (Milli Eğitim Bakanlığı Yay.) İstanbul, 1962, s.11-12.)

³¹⁷ İhsan Güneş, **Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünce Yapısı**, (Türkiye İş Bankası Yay.), Eskişehir, 1987, s. 56.

³¹⁸ **I. Orta Kuzey Anadolu Bölgesi**, Ankara, Bolu, Çankırı, Çorum, Ertuğrul, Eskişehir, Kütahya, Kırşehir, Yozgat. **II. Ege Bölgesi**, Aydın, Biga, Burdur, Denizli, Gelibolu, Isparta, İzmir, Karesi, Menteşe, Saruhan. **III. Marmara Bölgesi**, Bursa, Edirne, İstanbul, İzmit **IV: Akdeniz Bölgesi**, Adana, Antalya, Cebelibereket, Gaziantep, İçel, Kozan, Mersin, Maraş. **V. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi**, Ardahan, Batum, Bayezid, Erzincan, Erzurum, Kars, Oltu. **VI. Güneydoğu Anadolu Bölgesi**, Bitlis, Diyarbakır, Ergani, Genç, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Siverek, Urfa, **VII. Karadeniz Bölgesi**, Canik, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarki, Kastamonu, Lazistan, Sinop, Trabzon. **VIII. Orta Doğu Anadolu Bölgesi**, Amasya, Dersim, Elaziz, Malatya, Sivas, Tokat. **IX. Orta**

Her sancaktan beş temsilci gönderilmesi kararının ardından; Emir (Marşan) Paşa, Mehmet Rasim (Paşa), Mustafa Hayri (Sığircı), Mustafa Taki Efendi, Yusuf Ziya Bey (Başara) Ankara'ya gelerek TBMM'ye Birinci Dönem Sivas Milletvekili olarak girmişlerdi. Ayrıca İstanbul'un işgali ve Meclisin kapatılmasının ardından, ancak 7 Haziran 1920'de TBMM'ye giren Mehmet Ziya Bey (Bacanak) ile Malta'ya sürgüne gönderilen Mehmet Rauf Orbay ve Vasfi Bey'de sürgün dönüşü Ankara'ya gelerek TBMM'ye Sivas Milletvekili olarak girmişlerdi.

Buna göre TBMM Birinci Döneminde Sivas'ı temsil eden 8 kişi şunlardı:

1. Emir Paşa (Marşan)

1860'da Sivas Yıldızeli ilçesinde doğmuştur. Kafkasya'dan göçen Abhazlardan Hırpıs Tahir Bey'in oğludur. Uzunyayla yöresindeki geniş arazisi ve çiftliğinde tarım ve hayvan yetiştiriciliği ile meşgul olan Emir Marşan bir ara Nüfus Nazırlığı da yapmıştır. Seraskerlik Masarıfat Nazırı Saadettin Paşa ile yakınlık kurması ile sivil rütbelere almış ve 22 Aralık 1907'de Mirimiranlığa yükseltilmiş ve Paşa olarak anılmaya başlanmıştı. Mondros Mütarekesi'nden sonraki kurtuluş mücadelesinde Mustafa Kemal Paşa'dan yana tavır alarak Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde kendisini desteklemiştir.³¹⁹ TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimlerde Sivas milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında hazır bulunmuş ve yapılan seçimde İdare Memuru olarak görev almıştır. İkinci ve üçüncü toplantı yıllarında da bu görevini sürdürmüştür. Ayrıca Anayasa, Tasarı, Milli Savunma ve Sağlık Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda çalışmıştır. 22 Aralık 1920'de Düzenli Ordu içinde yer almak isteyen Çerkez Ethem ile görüşmelerde bulunmak üzere teşkil edilen meclis heyetinde yer almıştır.³²⁰

Dönem içinde 16'sı gizli olmak üzere, kürsüde 52 konuşma yaparak 1 soru önergesi vermiştir. İdare Memuru olarak Rasim Bey ile birlikte yaptığı "TBMM Bütçesine Ödenek Eklenmesine Dair" teklifi, 18 Ocak 1923'te 189 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir.³²¹

Birinci Dönemde milletvekilliği sona erince Sivas'a dönerek tarım ve hayvancılıkla uğraşını sürdürmüştür. Şapka Devrimi'nden sonra 14 Kasım 1925'te Sivas'ta Taşhan duvarına asılan, Şapka Devrimi ve Mustafa Kemal Paşa aleyhinde ifadeler yer veren

Güney Anadolu Bölgesi, Karahisar-ı Sahip, Kayseri, Konya, Niğde. (Bkz: Ahmet Demirel, **Birinci Mecliste Muhalefet (İkinci Grup)**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1994, s. 138.

³¹⁹ Selçuk Duman, " *Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ve Siyasi Hayattaki Yerleri*", **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, II, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, 793-794.

³²⁰ İbrahim Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları II**, (Sivas 1000 Temel Eser No:4), Sivas 2006, s. 107.

³²¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/III, XXV, (TBMM Matbaası), Ankara, 1960, s. 23.

beyanname ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle Sivas'a gelen Ankara İstiklal Mahkemesinde diğer sanıklarla yapılan yargılama sonunda 28 Kasım 1925'te üç yıl süreyle Isparta'ya sürgün edilmesine karar verilmiştir. 11 Aralık 1940'ta Sivas'ta ölen Emir Paşa Yukarı Tekke Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.³²²

2. Hüseyin Rauf Orbay

1880'de İstanbul'da doğan Hüseyin Rauf Orbay, Bahriye Şurası Başkanı ve Ayan Üyesi olan Amiral Mehmet Muzaffer Paşa'nın oğludur.³²³ İlköğrenimini Cibali'deki ilkokulda yaptıktan sonra babasının komodor olarak görevli bulunduğu Trablusgarp'ta Askeri Rüstiye'yi bitirmiştir. 14 Mayıs 1893'te Heybeliada Bahriye Okulu'nun İdadi birinci sınıfına girmiştir. 14 Mart 1897 yılında Şakirdan (Harbiye) sınıfına giren Orbay, 31 Mart 1899'da Güverte Mühendisi rütbesiyle okuldan mezun olmuştur. Heybetnûma Okul Gemisindeki eğitim ve öğretimden sonra Selimiye Firkateyni'ne ve arkasından Garp Vapuru Seyir Subayı Yardımcılığı'na atanmıştır. Mahmudiye Zırhlısı'nda görevli iken 1 Nisan 1901'de Üsteğmenliğe yükselerek Hamidiye Torpidosu ve Fethiye Gemisinde görev yapmıştır. 23 Nisan 1904'te Yüzbaşılığa yükselmesinden sonra Mesudiye Zırhlısına atanmıştır. İyi İngilizce bilmesi ve bulunduğu görevlerde başarı ile dikkati çekmesi itibariyle Mecidiye Kruvazörü'nü Ankara'dan İstanbul'a getirip, Donanmada danışman olarak alıkonulan Buckman Bey'in yardımcılığına verilmiştir. İki yıl bu görevde kalmış ve bu süre içinde taşıt gemileri satın alınması ve gemi inşa tezgâhlarında inceleme yapması için İngiltere ve Amerika'ya gönderilmiştir. 28 Ekim 1906'da Asarı Tefvîk Zırhlısı'na atanarak Almanya'da Kiel Tersanesi'nde onarılıp yenileştirilen bu gemiyi yurda getirecek subaylarla Almanya'ya gönderilmiştir. 8 Ocak 1907'de Solkolağa (Kd. Yüzbaşı)lığa yükselen Orbay, 2 Mart 1907'de Peyki Şevket Komutanlığı'na atanarak, Sisam Ayaklanmasını bastırmaya memur filoda görev yapmıştır.³²⁴

13 Kasım 1907'de Sağkolağası (Önyüzbaşı) olarak 31 Mart İsyanı nedeniyle İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun eylemlerine katılmıştır. 5 Mayıs 1909'da Hamidiye Gemisi Komutanlığı'na atanmış ve gemisi ile Arnavutluk Ayaklanması'nın bastırılmasında başarılı olmuştur. 7 Mayıs 1910'da tahta çıkan İngiltere Kralı George V'in taç giyme töreninde ve bu münasebetle denizde yapılan resmigeçitte Türk Donanmasını temsil etmiş ve bütün dünya bahriyelerinin katıldığı bu törenlerde takdir toplamıştır. 1911 İtalyan Savaşı'nda

³²² Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi (1919-1923) III**, (TBMM Vakfı Yay.), No.400, Ankara 1994, s.877.

³²³ Feridun Kandemir, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri İle Rauf Orbay**, (Nejat Ağbaba Ofset), İstanbul, 1965, s. 208; Osman Selim Kocahanoğlu, **Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945)**, (Temel Yay.), İstanbul, 2005, s.17.

³²⁴ Cemal Kutay, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yüzyılıımızda Bir İnsanımız Hüseyin Rauf Orbay**, (Kazancı Yay.), İstanbul, 1992, s. 41; Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, (Anka Ofset), İstanbul, 2000, s. 167.

Trablusgarp'a silah ve cephane sevkinde görev almıştır. 1912 Balkan Savaşı'nda Karadeniz Harekâtına memur edilerek Varna ve dolaylarını bombardımana tutmuştur. Hamidiye'nin torpido isabeti alarak onarımına girmesi ile Başkomutanlık tarafından Bağımsız Birinci Fırka adı verilen birliğin komutanlığına atanmıştır. 22 Aralık 1912'de boğazdan çıkarak yaptığı keşif harekâtında Yunan Denizaltı Gemisini işe yaramaz hale getirmiş ve Bozcada Bombardımanı ile Yunan Donanması'nın bu ileri üsten yararlanmasına engel olmuştur.³²⁵

Balkan Savaşı'nın en karanlık günlerinde Akdeniz'de korsan harekâtına memur edilerek, 14 Ocak 1913'te Çanakkale Boğazı önündeki Yunan ablukasını başarı ile yarıp denize açılmış ve ertesi günü Yunan Donanması'nın önemli üssü Şıra Limanı'nı topa tutarak Makedonya adındaki yardımcı kruvazörü batırmıştır. Civardaki barut fabrikası ve cephane depolarını tahrip etmiş, geldiği Port-Sait Limanı'ndan İngilizlerin 24 saatten fazla kalmasına müsaade etmemeleri üzerine Kızıldeniz'e geçmiştir. 11 Mart 1913'te tekrar Akdeniz'e çıkarak Adriyatik Denizi'nde bir ikmal üssü olan Draç Limanı'nı bombardıman etmiş ve Şingin Limanı'nda cepheye sevk edilmek üzere bekleyen Sırp askerleri ve savaş araç ve gereci yüklü yeni Yunan Taşıt Gemisini batırmıştır. Bundan sonra İskenderiye'ye gelip ikmal yaptıktan ve bir süre Doğu Akdeniz'de bayrak gösterdikten sonra 6 Nisan 1913'te Kızıldeniz'e geçerek savaşın sonuna kadar orada kalmıştır. Bu akın harekâtı ile Balkan Savaşı'nın en ümitsiz günlerinde Türk halkının moralini yükselterek Yunan Ordusu'nu Selanik Cephesi'nde tutmuş ve ayrıca Sırbistan'ın da yardımına engel olmuştur. Yunan donanması ve özellikle en büyük gemileri Averoff Zırhlısı'nı hareketsiz bırakmıştır.³²⁶

Averoff Zırhlısına yaptığı bu başarısı nedeniyle kamuoyunda “Hamidiye Kahramanı” olarak adlandırılan Orbay'a, Devlet “Hamidiye Kruvazör-ü Hümayunu” adını taşıyan bir madalya da ihdas etmiştir. 2 Temmuz 1913'te Binbaşılığa yükseltilen Rauf Orbay 8 Ocak 1914'te İngiltere'de inşa halinde bulunan Sultan Osman Zırhlısı Komutanlığı'na atanmıştır.³²⁷ Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve İngiltere'nin gemiye el koyması nedeniyle yurda dönmek zorunda kalmıştır. 20 Ocak 1915'te Fırkateyn Kaptanı ve 28 Eylül 1917'de Kalyon Kaptanı olmuş ve savaş boyunca Deniz Kurmay Başkanı sıfatı ile bu görevde kalmıştır. Savaş sonu Talat Paşa kabinesinin çekilmesi üzerine özellikle mütareke koşullarını araştırmak üzere iş başına gelen Ahmet İzzet Paşa kabinesinde Bahriye Nazırlığı'na

³²⁵ Rauf Orbay, **Cehennem Değirmeni**, (Emre Yay.), İstanbul, 1993, s. 24; Sabahaddin Selek, **Milli Mücadele, I**, (Işık Matbaası), İstanbul, 1982, s. 667; F. Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, s. 879–881; Kâzım Karabekir, **İttihat ve Terakki Cemiyeti (1896–1909)**, (Yapı Kredi Yay.), İstanbul, 1982, s. 434–441.

³²⁶ F. Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, s.880; İsmet İnönü, **Hatıralarım**, (Yay. Haz. Sabahattin Selek), (Burçak Yay.) İstanbul, 1969, s. 78.

³²⁷ Rauf Orbay, “*Rauf Orbay'ın Hatıraları*”, **Yakın Tarihimiz**, I/I, İstanbul, 1962, s.16.

getirilmiştir. 30 Ekim 1918’de başkanlığındaki heyet tarafından Limni Adası’nın Mondros Limanı’nda mütareke imzalanmış 8 Kasım 1918’de kabinenin çekilmesi ile görevi son bulmuştur.³²⁸

Mütareke şartlarının müttefikler tarafından ihlal ve yurdun bazı kısımlarının işgal edilmesine üzülerək, 3 Mayıs 1919’da askerlikten ayrılmış ve eski arkadaşı Mustafa Kemal Paşa ile anlaştıkları şekilde Anadolu’ya geçmiştir.³²⁹ Ankara’ya gittikten sonra, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile buluşmuşlardır. Birlikte Ankara’dan Amasya’ya gelerek 23 Haziran 1919’da Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Erzurum ve Sivas Kongreleri’nde bulunmuştur. Daha sonra Ankara’ya gelen Orbay, 12 Ocak 1920’de İstanbul’da toplanan son Osmanlı Mebuslar Meclisine Sivas Milletvekili olarak katılmıştır.³³⁰ Meclisin 17 Şubat 1920’de Misak-ı Milli’yi kabulünde büyük gayret göstermiş, 16 Mart 1920’de İstanbul’un İngilizler tarafından işgalinde bir kısım milletvekili ile birlikte meclisten alınarak Malta Adasına sürülmüştür. Bir yıl sekiz ay orada sürgün kaldıktan sonra Malta dönüşü 13 Kasım 1921’de Ankara’ya gelerek Sivas Milletvekili sıfatı ile TBMM’ne katılmıştır. 17 Kasım 1921’de Meclis tarafından Nafia-Bayındırlık Bakanlığına seçilmiş ve 14 Ocak 1922’ye kadar bu görevde kalmıştır.³³¹

8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı “İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun”un kabulünden sonra yapılan seçimde İcra Vekilleri Heyeti Reisliği’ne getirilmiştir. 4 Ağustos 1923 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür. Dönem içinde 43’ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 108 konuşması vardır.³³²

İkinci Dönemde İstanbul Milletvekili seçilen Rauf Orbay, 29 Kasım 1923’te Cumhuriyetin ilanından sonra İstanbul’da yayımlanan Tevhid-i Efkâr ve Vatan Gazetelerine verdiği demeç dolayısıyla Cumhuriyet Halk Fırkası toplantısında ağır eleştirilere uğramıştır. Bu olay yönetime ters düşmesinin başlangıcını teşkil etmiştir. 9 Kasım 1924’te bir kısım arkadaşları ile Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan ayrılarak 17 Kasım 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurucuları arasında yer almıştır.³³³ 14 Nisan 1925’te İstiklal Mahkemesi kararı ile fırkanın İstanbul Şubesi’nin aranması ve sonra da kapatılması ile bağımsız milletvekili olarak görevini sürdürmüştür. 12 Mayıs 1926’da 45 gün izin alarak

³²⁸ Ali Fuat Türkğeldi, **Görüp İştiklerim**, (TTK Yay.), Ankara 1951, s. 151.

³²⁹ R. Orbay, “*Rauf Orbay’ın Hatıraları*”, III/27, s.17-18.

³³⁰ R.Orbay, “*Rauf Orbay’ın Hatıraları*”, III/30, s.112.

³³¹ F. Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, s.881.

³³² **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/IV, XXIX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1961, s. 124; C. Kutay, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e...** s. 45.

³³³ R.Orbay, “*Rauf Orbay’ın Hatıraları*”, IV/45, s.176.

tedavi için Avrupa'ya gitmiştir.³³⁴ Londra'da bulunduğu sırada İzmir'de Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya suikast olayı ile ilgili görüldüğü ve 26 Ağustos 1926 tarihli kararla on yıl kalebentliğe hüküm giydiğine dair tebligatını almıştır. Kararın 3 Kasım 1926'da TBMM'de okunması ile milletvekilliği sona ermiş ancak bu kararı kesinlikle kabul etmemekle birlikte temyiz olanağı olmadığı için yurda dönmemiştir. Hükümün 26 Ekim 1933 tarihli Af Kanunu ile ortadan kalkmasından sonra 5 Temmuz 1935'te yurda dönen Rauf Orbay'a Bakanlar Kurulu kararı ile emekli aylığı bağlanmıştır.³³⁵

TBMM'nin Altıncı Dönemi'nde açık bulunan bir milletvekilliği için CHP Genel Başkanlık Divanı, 22 Ekim 1939 tarihli bir beyanname ile kendisini aday göstermiş ve bu beyannamede suikast olayı ile bir ilgisi olmadığı da vurgulanmıştır. Sonuçta Kastamonu milletvekili seçilerek 8 Kasım 1939'da TBMM'ye katılarak yasama görevine başlamıştır.³³⁶ Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın en kritik döneminde Türkiye'yi İngiltere'de temsil etmesi, hükümetçe uygun görülerek 17 Şubat 1942'de Londra Büyükelçiliği'ne atanmış ve milletvekilliğinden çekilmiştir. 9 Mart 1944'te görevinden ayrılarak yurda dönen Orbay yeniden bir görev almamış ve politikadan uzak kalmıştır. 16 Temmuz 1964'te İstanbul'da vefat etmiştir.³³⁷

3. Mehmet Rasim Başara

1884'de Sivas'ta doğmuştur. Mütevellizade Ali Rıza Efendi'nin oğlu olan Rasim Başara ilk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamladıktan sonra Sivas Sultanisi'nden mezun olmuştur. İstanbul'a gelerek Darülfünun Edebiyat Şubesi'nde okumuş ve diploma almıştır. Bir süre Sivas Sultanisi'nde Edebiyat Öğretmenliği yapmıştır. Osmanlı Mebusan Meclisinin Üçüncü Dönemi için 5 Mayıs 1914'te yapılan seçimlerde Sivas Milletvekili olarak Meclise katılmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra Vilayet-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. 21 Aralık 1918'de meclisin feshi üzerine Sivas'a dönerek Milli Kurtuluş Hareketi'nin başlamasında Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemiş ve Sivas Kongresi'nin toplanmasına yardımcı olmuştur. TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimlerde yine Sivas'tan Milletvekili seçilerek 23 Nisan 1920'de Meclisin açılışında bulunmuştur. Başkanlık Divanının oluşturulmasında 25 Nisanda Divan Kâtipliği'ne seçilmiş, sonraki yıllarda İdare Memuru olmuştur. Ayrıca Anayasa ve Bütçe Komisyonlarında çalışarak ikinci toplantı yılından itibaren Bütçe Komisyonu'nun Kâtipliğini yapmıştır.³³⁸

³³⁴ R.Orbay, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", IV/48, s.272-273.

³³⁵ T. Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasî Partiler (1859-1952)**, (İstanbul Üniversitesi Yay.) İstanbul 1952, s. 606.

³³⁶ S. Duman, "Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ...", s. 790.

³³⁷ R.Orbay, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", IV/52, s.400-404; F. Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, s.882.

³³⁸ F. Çoker, **Türk Parlamento Tarihi**, s.884.

Birinci Dönem içinde 3'ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 23 konuşma yapan Başara, arkadaşları ile birlikte önerdiği, “TBMM Bütçesine Ödenek Eklenmesine Dair Kanun” teklifi, 18 Ocak 1923 Tarih ve 321 sayılı kanunlar olarak kabul edilmiştir.³³⁹ İkinci Dönemde tekrar Sivas Milletvekili olmuş ve Muvazenei Maliye, Kavanini Maliye Komisyonlarında çalışmıştır. Her toplantı yılı başında yapılan Başkanlık Divanı seçiminde İdare Memurluğu'na (amirliğine) getirilmiştir. 26 Ağustos 1924'te kurulan Türkiye İş Bankası'nın Kurucu Yönetim Kurulu'nda görev almış ve Bankanın çalışmalarına uzun süre aktif olarak katılmıştır. Üçüncü ve Beşinci Dönemlerde yeniden Sivas Milletvekili seçilerek yasama görevini 1939 seçimlerine kadar sürdürmüştür. 2 Şubat 1945'te İstanbul'da vefat eden Başara Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.³⁴⁰

Milli Mücadele'nin başından sonuna kadar iç ayaklanmaların bastırılmasında ve cephede hizmet ettiği anlaşıldığından Bakanlığın önerisi üzerine 15 Kasım 1926 gün ve 270 sayılı meclis kararıyla, taşıdığı İstiklal Madalyasının şeridi kırmızı- yeşil olarak değiştirilmiştir.³⁴¹

4. Mehmet Ziya Bacanak

1888'de Sivas'ta doğan Mehmet Ziya Bacanak, Süvari Subayı Mustafa İhsan Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamladıktan sonra 1905 yılı sonunda Erzincan Harp Okulu'na girmiştir. 1 Eylül 1908'de Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olarak kurmay sınıfına ayrılmıştır. Ancak aday sınıfının kaldırılması üzerine geçici olarak İstanbul'daki Hassa Ordusu emrine verilmiştir. İkinci Nişancı Taburu'nda ve bir ara Ordu Küçük Zabit Okulu'nda görevlendirilmiştir. Nisan-Ağustos 1911'de Arnavutluk'taki harekâta memur olarak Birinci Mürettep Fırka Kurmaylığı'na atanmıştır. 15 Ekim 1911'de Harp Akademisi'ne devam etmeye başlayan Mehmet Ziya Bacanak, 1 Aralık 1911'de Üsteğmenliğe yükseltilmiştir. Balkan Savaşı'nda Maydos Beşinci Fırka ve İkinci Kolordu Kurmayında görev yapmıştır. Ocak 1913'te Çatalca Ordu Karargâhı tarafından Üçüncü Kolordu İkmal Subaylığı'na atanmıştır. Nisan 1913'te Harekâtı Harbiye Şubesi Mülhak Subaylığı'na getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Üçüncü Ordu, 49. Kafkas Fırkası, 7. Ordu Yıldırım Orduları Grubu ve 3. Kolordu Kurmayında görevli olarak bütün cephelerde savaşmıştır.³⁴²

³³⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/III, XXVI, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.385.

³⁴⁰ S. Duman, “*Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ...*”, s. 796.

³⁴¹ **TBMM Arşivi**, Rasim Başara Özgeçmiş, Sicil No: 391; **Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi**, “*Rasim Başara*”, Dosya No: 693571; İ. Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları I**, s. 192.

³⁴² S. Duman, “*Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ...*”, s. 799.

Mehmet Ziya Bacanak aldığı kıdemlerle 14 Eylül 1916'da Yüzbaşı ve 19 Ağustos 1918'de Kıdemli Yüzbaşı olmuştur. Ayrıca savaştaki olağanüstü hizmetlerinden dolayı Türk ve Alman Savaş Madalyası ile ödüllendirilmiştir. 8 Nisan 1919'da Kurmay öğrenimini tamamlamak üzere Harp Akademisi'ne gönderilmiştir. Eylül 1919'da mezun olarak üçüncü Kolordu Kurmaylığı'na atanmıştır. Bu görevde iken 17 Aralık 1919'da Osmanlı Mebusan Meclisi Dördüncü Döneminde Sivas Milletvekili olarak seçilmiştir. 14 Ocak 1920'de kıtasından ayrılarak meclise katılmıştır. İstanbul'un işgali ve meclisin kapatılması üzerine Ankara'ya giderek 7 Haziran 1920'de TBMM Genel Kuruluna Sivas Milletvekili olarak katılmıştır. Sivas'ta izinli bulunduğu sırada başkanlığa gönderdiği 14 Temmuz 1920 tarihli telgrafla sağlık durumu nedeniyle milletvekilliğinden istifa ettiğini bildirmiştir. 3 Ekim 1920'de orduda yeniden görev almak istemesi üzerine Garp Cephesi Kumandanlığı emrine atanmıştır. 6. Fırka Kurmayında görevli iken 1 Mart 1921 tarihinden itibaren binbaşılığa yükseltilmiş. Ancak 3 Ekim 1921'de ordudan istifa ettiğini bildirmiştir. Bunun üzerine cepheden alınarak Milli Müdafaa Vekâleti Genel Levazım Dairesi Başkan Yardımcılığı'na getirilmiştir.³⁴³ 13 Aralık 1921'de verdiği ikinci bir dilekçe ile istifasını yenilemiş ise de seferberliğin devamı dolayısıyla istifası 12 Temmuz 1922'ye kadar ertelenmiştir. Terhisinde memleketine dönmüştür. Mehmet Ziya Bacanak, Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Ağustos 1925'te Şapka Devrimi'nden sonra Sivas'ta cereyan eden olaylarla ilişkisi görülerek, 25 Kasım'da Sivas'a gelen Ankara İstiklal Mahkemesi'nce 26 sanık arasında yargılanmıştır. 28 Kasım 1925 tarihinde on yıl küreğe mahkûm edilmesine ve hükümlülük süresini Kırklareli Cezaevi'nde geçirmesine karar verilmiştir. Tahliyesinden sonra Sivas'a dönerek öğretmenlik, yöneticilik ve ticaretle meşgul olmuş, 13 Temmuz 1944'te Sivas'ta vefat etmiştir.³⁴⁴

5. Mustafa Hayri Sığircı

1888'de Sivas'ta doğan Mustafa Hayri Bey Sığircızade Lütfullah Bey'in oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebine girmiş ancak son sınıfta iken ailevi nedenlerle öğrenimini bırakarak Sivas'a dönmüştür. Defterdarlıkta Muhasebe Kalemi Mümeyyizi, Miri Emlak Müdürü olarak çalışan Hayri Bey, 1909'dan itibaren Sivas'ta yayımlanan Vicdan Gazetesi'ne yazı ve şiirler yazmıştır. Milli Mücadeleye katılarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde ilk basımevi müdürlüğünde ve İrade-i Milliye Gazetesi yazı kurulunda görev yapmıştır.³⁴⁵ TBMM'nin Birinci Döneminde Sivas milletvekili seçilerek meclise katılmış ancak Sivas'ta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde ve gazetedeki işleri

³⁴³ F. Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s.885-886.

³⁴⁴ F. Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s.875; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları I*, s. 171.

³⁴⁵ S. Duman, “*Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ...*”, s. 788-799.

dolayısıyla 30 Nisan'da bir buçuk ay izin alarak meclisten ayrılmıştır. İzni, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'nin gösterdiği lüzum üzerine 29 Hazirandan itibaren bir ay daha uzatılmıştır. Sonraki izin istekleri kabul edilmeyince, 19 Ekim 1920 tarihli telgrafı ile bazı özel sebeplerden dolayı Ankara'ya gelemeyeceğini, ilkbaharda meclise katılmak üzere tazminatsız olarak izinli bırakılmasını, buna imkân görülmediği takdirde istifasının kabulünü istemiştir. İsteği Genel Kurul tarafından reddedilmiş ve 21 Ekim 1920 tarihli karar ile milletvekilliğinden istifası kabul edilmiştir.

Kızılırmak Gazete'sinin yeniden yayın hayatına girmesi üzerine gazetenin sahipliğini ve başyazarlığını üstlenmiştir. İl Genel Meclis üyeliği de yapan Mustafa Hayri Bey, 1926–30 arası Sivas Belediye Başkanlığı görevini de ifa etmiştir. 18 Mart 1932 tarihinde Sivas'ta vefat etmiştir.³⁴⁶

6. Mustafa Taki Efendi

1873 yılında Sivas'ta doğan Mustafa Taki Efendi, Mehmet Selim Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sivas İptidai Mektebi ve Rüştîyesi'nde tamamladıktan sonra, 19 Ekim 1887'de Sorgu Hâkim Yardımcılığı ile Adliye hizmetine girmiştir. 1 Kasım 1891'de Hafik İlçesi Sorgu Hâkim Yardımcısı olmuş, 17 Nisan 1894–29 Haziran 1913 yılları arası Sivas Adliyesi'nde Zabıt Kâtibi, Başkâtip ve Mahkeme Üyesi olarak görev yapmıştır. 13 Kasım 1914'te Sivas Sultanisi Arapça Öğretmenliğine atanan Mustafa Taki Efendi Öğretmenlik görevini 22 Nisan 1920'ye kadar sürdürmüştür.³⁴⁷

Sivas Milletvekili olarak 23 Nisan 1920'de Meclis'in açılışında hazır bulunmuştur. Şer'îye, Evkaf, Adalet, İrşad, Anayasa, Dilekçe, Milli Eğitim Komisyonları'nda ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda çalışmıştır. Üçüncü toplantı yılında bir süre Dilekçe Komisyonu'nun Başkanlığı'nı yapmış dönem içinde 7'si gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 43 konuşma yapmış ve 5 kanun önerisi vermiştir.³⁴⁸ Birinci Dönemde milletvekilliği sona erince yeniden hizmet isteminde bulunması üzerine 10 Kasım 1923'te Sivas İmam Hatip Okulu Hadis ve Arapça Öğretmenliği'ne atanmış bu görevde iken 1 Ağustos 1925'te Sivas'ta vefat etmiştir.³⁴⁹

7. Vasfi Bey

³⁴⁶ F. Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s.887; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları I*, s. 458.

³⁴⁷ Fatih Çınar, “İlk Meclis'in Sivas Mebuslarından Mustafa Taki Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Milli Mücadele ve İlk Meclisteki Faaliyetleri”, *Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, II, 27-30 Ekim, 2008*, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, 52-53.

³⁴⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, I/I, I, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.285.

³⁴⁹ F. Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s.889; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları I*, s. 184.

1880’de Yemen’in Asir kentinde doğan Vasfî Bey, Mehmet Vehbi Bey’in oğludur. İlk ve ortaöğrenimini babasının görevli bulunduğu çeşitli yerlerde tamamladıktan sonra 13 Mart 1898’de Harbiye Mektebi’ne girmiştir. 2 Ocak 1901’de Piyade Teğmen rütbesiyle mezun olarak Erkânı Harbiye sınıfına ayrılmış, 3 Ocak 1904’te Erkânı Harbiye Mektebi’nde Mümtaz Yüzbaşı olarak mezun olmuştur. 3. Ordu emrine verilerek Serez 31. Redif Fırkası ve 28. Fırka Kurmayında, 31 ve 17. Nizamiye Alaylarında görev yapmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyetine giren Vasfî Bey, 2 Kasım 1908’de Kıdemli Yüzbaşılığa yükseltilerek 35. Alay Tabur Kumandanlığı’na atanmıştır. 31 Mart (13 Nisan 1909) Ayaklanması’nda İstanbul’a gelen Hareket Ordusu Kurmayı’nda görevlendirilmiştir. 22 Haziran 1909’da 33. Alay ve 28 Temmuz 1910’da da 171. Tabur Kumandanlığı’na nakledilmiştir. “Mümtaz Subayların Erkânı Harbiye Sınıfına Nakli” hakkındaki karar gereğince 18 Mart 1911’de bu sınıfa geçirilerek 27 Nisan 1911’de Binbaşılığa yükseltilmiştir. 26 Temmuz 1911’de 6. Kolordu Kurmayına verilen Vasfî Bey kulak rahatsızlığı dolayısıyla tedavisini yaptırmak üzere 27 Aralık 1911’de Harbiye Nezareti Levazım Dairesine alınmış İtalya ve Trablusgarp Savaşı’nın çıkması üzerine 4 Haziran 1912’de Midilli Adası’ndaki Kuvvetler Kurmayına memur edilmiştir. Balkan Savaşı’nda Batı Ordusu Kurmayında ve Genel Karargâhta görev yapmıştır. 4 Şubat 1913’te Harbiye Mektebi Müdürü olmuş 27 Kasım 1913’te Genelkurmay 4. Şube Müdürlüğüne nakledilmiştir. Balkan Savaşı’nda özellikle Lüleburgaz Muharebesi’ndeki olağanüstü hizmetine karşılık iki yıl kıdem zammı ile ödüllendirilmiştir.³⁵⁰

Birinci Dünya Savaşı seferberliğinde 3 Ağustos 1914’te Menzil Genel Müfettişliği Kurmay Başkanı olarak görevlendirilen Vasfî Bey, 2 Aralık 1914’te Yarbaylığa yükseltilerek 3. Ordu Menzil Müfettişliğine tayin edilmiştir. 6 Şubat 1915’te 3. Ordu’da Fırka Kumandanı olarak Malazgirt ve Tutak yöresindeki taarruz harekâtında gösterdiği olağanüstü yararlılıktan dolayı kıdem zammı ve gümüş liyakat madalyası verilmiştir. 30 Aralık 1915’te 27. Fırka Kumandanlığı’na atandıktan sonra, 12 Temmuz 1916’da kulağındaki rahatsızlık nedeniyle iki ay izinle Viyana’ya tedaviye gönderilmiştir. Dönüşünde malul olarak emekliye ayrılmasını istemesiyle savaştaki fedakârca hizmetlerine karşılık olarak Albay rütbesi üzerinden emekliye ayrılmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra bir süre İstanbul’da ticaretle meşgul olan Vasfî Bey, Mondros Mütarekesi’nin ilanından sonra Ermeni Komitecileri, işgal kuvvetleri ve yerli işbirlikçilerin eski ittihatçılara karşı faaliyetlerini önlemek için kurulan Karakol Cemiyeti’nin kurucuları arasında yer almıştır. Cemiyet 19 Mayıs 1919’dan sonra Mustafa Kemal Paşa’nın

³⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, I/III, XXII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.61.

başlattığı milli mücadeleye yardımcı bir direniş örgütü olarak teşkilatlanmıştır. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi kararlarının her tarafta anlaşılmasına, birlik ve beraberlik içinde uygulanmasına çalıştığı bir sırada cemiyetin, kendi bilgi, kontrol ve rızası dışında tehlikeli olabilecek faaliyetlere giriştiği izlenimini uyandırdığından Sivas Kongresinde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içinde yer alması kararlaştırılmıştır. Vasfi Bey Sivas Kongresine Gaziantep delegesi olarak katılmıştır. Kongrede Amerikan mandasından yana tavır almış ancak bu konuda ısrarcı olmamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın başkan olduğu Heyeti Temsiliye'ye üye seçilmiş, 22 Ekim 1919'da İstanbul Hükümeti adına Amasya'ya gelen Bahriye Nazırı Salih Paşa ile yapılan görüşmelerde bulunmuştur. Sonra da birlikte İstanbul'a giderek meclisin toplanması için temaslar yapmıştır.³⁵¹

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin son dönemi için 17 Aralık 1919'da yapılan seçimlerde Sivas Milletvekili olarak meclise katılmıştır. 16 Mart 1920'de meclisin İngilizler tarafından basılmasıyla, 18 Martta tutuklanan diğer 30 kişi arasında, bir savaş gemisiyle Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. TBMM hükümetinin girişimi üzerine 25 Ekim 1921'de serbest bırakılarak yurda dönmüş 21 Kasım 1921'de Ankara'ya gelip TBMM Genel Kurulu'na Sivas Milletvekili olarak katılmıştır. Mecliste Milli Savunma, Dışişleri, Sayıştay ve PTT Komisyonları'nda çalışmış, üçüncü toplantı yılında Milli Savunma Komisyonu'nun Sözcülüğünü ve sonra da Başkanlığını, ardından Dışişleri Komisyonu'nun Sözcülüğünü yapmıştır. Meclise katılmasından itibaren muhalefetteki ikinci grupta yer almış Dönem içinde 8 i gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 17 konuşma yaparak 4 kanun önerisi vermiştir.³⁵²

Birinci Dönemde milletvekilliği sona erince İstanbul'a yerleşen Vasfi Bey 17 Kasım 1924'te Kazım Karabekir Paşa'nın Başkanlığı'nda kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Yönetim Kurulunda görev alarak Genel Sekreterlik yapmıştır. Şeyh Said Ayaklanması ile bağlantısı olduğu iddia edilen Fırkanın 3 Haziran 1925 Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmasından sonra aktif politikadan çekilmiştir.

14 Haziran 1926'da ortaya atılan Atatürk'e suikast girişimi olayı ile ilişkisi görülerek tutuklanmış, Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yapılan yargılama sonunda 26 Ağustos 1926 tarihinde beraatına karar verilerek aklanmıştır. 5 Aralık 1931'de Kızıltoprak'taki evinden çıkarak demiryolunda istasyona doğru yürüdüğü sırada karşıdan gelen lokomotifin altında kalarak hayatını kaybetmiştir.³⁵³

³⁵¹ S. Duman, "Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ...", s. 779-780.

³⁵² TBMM Zabıt Ceridesi, I/III, XXII, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.74.

³⁵³ F. Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s.891.

8. Yusuf Ziya Başara

1869 yılında Sivas'ta doğmuştur. Mütevellizade Mahmut Efendi'nin oğludur. İlk ve orta öğrenimini Sivas Rüştîyesi'nde tamamladıktan sonra 28 Aralık 1888'de Sivas İli Mektupçuluk Kalemî'nde memur olarak devlet hizmetine girmiştir. 15 Ekim 1900'e kadar kalemin çeşitli kesimlerinde görev yapmış ve bu tarihte mümeyyizliğe yükseltilmiştir. Bu arada Koyulhisar ve Divriği İlçeleri Âşar Memurluğu'nda, Divriği Kaymakam Vekâleti'nde, Vilayet Gazetesi yazarlığında görev yapmıştır.³⁵⁴ 9 Ocak 1912'ye kadar görev yaptığı Mektupçuluk Mümeyyizliği'nde dört kez Mektupçuluğa vekâlet etmiştir. 13 Mart 1912'de Sivas Sanayi Mektebi Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bu görevde iken TBMM'nin Birinci Dönemi için yapılan seçimlerinde Sivas Milletvekili olarak seçilmiştir.³⁵⁵

Mecliste Adalet, İçişleri, Sağlık- Sosyal Yardım, Milli Eğitim, Bütçe, Tasarı ve PTT komisyonlarında çalışan Başara, İkinci ve Yedinci Dönemlerde yeniden Sivas Milletvekili seçilerek TBMM'de ki yerini ölümüne kadar korumuştur. 19 Temmuz 1943'te Ankara'da ölmüş ve Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. 1908'de Sivas'ta kurduğu Ziya Bey Kütüphanesi halen kültür hizmetine devam etmekte olup, binası 3 Aralık 1978'de Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca Eski Eser olarak tescil edilmiştir.³⁵⁶

B. 1923–1954 YILLARI ARASI SİVAS MİLLETVEKİLLERİ

Cumhuriyet'in ilan edildiği tarihten DP'nin iktidara geçtiği tarihe kadar, toplam sekiz genel seçim yapılmıştı. Cumhuriyet dönemi boyunca, 14 Aralık 1942 tarihli Mebus Seçim Kanunu'na kadar, 1877'de kabul edilmiş İntihâb-ı Mebusân Kanunu uygulanmaktaydı. 5 Haziran 1946'da iki dereceli seçim kaldırılmış ve 1946 Seçimleri tek dereceli olarak yapılmıştı. 1950 seçimleri ise 16 Şubat 1950 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu'na göre yapılmıştı. Bu son kanuna kadar açık oy gizli tasnif sistemi uygulanırken, 1950 Seçim Kanunu ile demokratik bir adım atılarak ve gizli oy, açık tasnif sistemi kabul edilmişti.³⁵⁷

Milli Mücadele sürecini başarıyla yürüten Birinci Meclis'in yerine geçen İkinci Meclis, Cumhuriyet'in ilanından hemen önce yapılan seçimler sonucunda oluşturulmuştu. 1 Nisan 1923 tarihli ve 396 sayılı Meclis Kararı ile meclis seçimlerinin yenilenmesine karar verilmişti.³⁵⁸ Bu karardan iki gün sonra yani 3 Nisan 1923'te seçim kanununda bazı değişiklikler yapılarak, 50.000 yerine 20.000 erkek nüfus için 1 mebus çıkarılması, seçmen

³⁵⁴ F. Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s.885-886.

³⁵⁵ *Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi*, “Ziya Başara”, Dosya No: MO 062199; S. Duman, “Birinci Dönem Sivas Milletvekilleri ...”, s. 800-801.

³⁵⁶ *TBMM Arşivi*, Ziya Başara Özgeçmiş, Sicil No: 394; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları I*, s. 193.

³⁵⁷ *Düstur*; Üçüncü Tertip, XXIV, s. 105–116; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, s.546–547.

³⁵⁸ *Düstur*, Üçüncü Tertip, IV, s.15; Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920–1923)*, (İletişim Yay.), İstanbul, 2001, s.399.

yaşının 25'ten 18'e indirilmesi, bir nahiye dâhilinde bulunan erkek nüfustan her 200 kişi için bir müntehib-i sani (ikinci seçmen) seçilmesi ve seçmenlik için aranan vergi ödeme şartının kaldırılması kabul edilmişti.³⁵⁹

Seçimlerin yenilenmesi kararının hemen ardından, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun partileşmesi yolunda hızlı adımlar atılmıştı. 8 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa kurulacak yeni partinin seçim programı olarak Dokuz Umde'yi açıklamıştı. Yeni parti Halk Fırkası adıyla ilan edilmiş ancak partinin resmi kuruluşu beş ay sonra gerçekleşmişti.³⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın 8 Nisan'da açıkladığı Dokuz Umde'yi kabul eden Türk vatandaşları, mebus olabilmek için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'na başvurmaya başlamışlardı. Aslında 1923 seçimleri, aday olma ve aday belirleme konusunda oldukça serbest bir seçim olmuştu. Seçime siyasi grup olarak katılma kararı alan tek siyasi oluşum olan Müdafaa-i Hukuk Grubu'na adaylık için başvuran kişiler, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkanlığında İcra Vekilleri Heyeti'nin bir kısmı ile Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsilcilerinden oluşan seçim bürosu tarafından değerlendirilmekteydi. Yani mebus adayları, bu seçim bürosu tarafından tespit edilmekteydi.³⁶¹

Buna göre Milli Mücadele sürecini başarıyla yürüten Birinci Meclis'in ardından DP'nin iktidara geçişine kadar TBMM'de Sivas'ı temsil eden Milletvekilleri şu isimlerden oluşuyordu:

1. Abdurrahman Rahmi Katoğlu

1878'de Sivas'ın Hacı Mehmet Mahallesi'nde doğmuştur. Babası Abdullah Hilmi Efendi, annesi Ayşe Hanımdır. İlkokulu, Rüştüyeyi ve İdadiyi Sivas'ta tamamlayıp imtihanla Yüksek Muallim Mektebi'ne girerek okulu başarı ile bitirmiştir.

Halep, Yanya, Ankara, Konya, Sivas, Kırşehir, Kastamonu ve Bağdat İdadi ve Sultanilerinde öğretmenlik, müdür yardımcılığı ve müdürlük yapmıştır. Bağdat'ta müdürken, Meclisi Mebusan'a Sivas'tan mebus seçilmiş, yasama görevi bitince Darül Eytamlar Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Mebusluk süresinde ve sonrasında Üsküdar, Selçuk Sultan Kız Sanayi Mektepleri ile Kız Muallim Mekteplerinde matematik öğretmenliği yapmıştır.

TBMM'nin İkinci Dönem seçimlerine katılmış, 5 Temmuz 1923'te yapılan seçimlerde 468 oy alarak Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. 11 Ağustosta Meclise katılmış, Muvazenei Maliye, Memurin, Maarif ve Mübadele, İmar ve İskân Komisyonlarında

³⁵⁹ **Düstur** Üçüncü Tertip, IV, s.16-17; **TBMM Zabıt Ceridesi**, I/XXVIII, s.330-348; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, (Tarih Vakfı Yurt Yay.), s.44.

³⁶⁰ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, II, (Milli Eğitim Bakanlığı Yay.) İstanbul, 1962, s.718.

³⁶¹ Işıl Çakan, **Türk Parlamento Tarihinde II. Meclis**, (Çağdaş Yay.), İstanbul, 1999, s. 41.

çalışmıştır. Memurin Muhakematı Tetkik Heyeti'nde bulunmuş, Kızılay'a imtiyaz ve ödenek verilmesi konularında kanun teklifleri, 5 değişik konuda önerge vermiş, Genel Kurulda 8 konuda, 22 konuşma yapmıştır.³⁶² Sivas'tan Üçüncü ve Dördüncü Dönemlerde de milletvekili seçilen Rahmi Bey 5 Ekim 1934'te vefat etmiştir.³⁶³

2. Mehmet Şemsettin Günaltay

1883'te Erzincan Ilıç İlçesi Urik Köyü'nde doğmuştur. Babası Müderris İbrahim Etem Efendi, annesi Saliha Hanımdır.

İlköğrenimini doğduğu köyde ve daha sonra Üsküdar Ravzai Terakki Okulu'nda bitirmiştir. Vefa İdadisi'ne ve ardından özel öğrenim görerek sınavla Darül Muallimine girmiş, 4 yıl sonra yine sınavla Darül Muallimin-i Aliye'nin Fen Şubesine kaydolmuş ve buradan 1906'da birincilikle mezun olmuştur. Bu başarısından ötürü Defne Dalı Altın Madalya ödülü almıştır.

1907'de Kıbrıs'a giderek idadi öğretmeni ve müdür yardımcısı olmuş, daha sonra 1909'da İstanbul'a dönerek Maarif Vekâletinin açtığı sınavı kazanıp Avrupa'ya gitmiştir. Lozan Üniversitesi Doğa Bilimleri Bölümünden sertifika alarak yurda dönmüş, Fransızca, Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir.

23 Ekim 1911'de Midilli İdadisi Müdürlüğü, 14 Aralık 1911'de terfi ederek İzmir Lisesi Müdürlüğü, 4 Ekim 1914'te İstanbul Gelenbevi Lisesi Müdürlüğü, 27 Ekim 1915'te İstanbul Üniversitesinde yapılan ıslahat sırasında Edebiyat Fakültesi Türk Tarihi ve Medeniyeti Müderrisliği görevlerinde bulunmuştur. 14 Eylül 1917'de Süleymaniye Medresesi Dinler Tarihi Müderrisliğine, 7 Mayıs 1919'da Üniversitenin Edebiyat Fakültesi İslam Kavimleri Tarihi Müderrisliği görevlerine getirilmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 3 Kasım 1922'de Profesörlüğü baki kalmak üzere, Ankara'da kurulan Şeriye Bakanlığı Tetkikat ve Telifat üyeliğine, 14 Mayıs 1924'te Üniversitenin İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Müderrisliği Genel Kâtipliğine ve 2 Mayıs 1925'te İlahiyat Fakültesi Başkanlığına atanmıştır.³⁶⁴

25 Kasım 1915'te Ertuğrul Sancağı'ndan (Bilecik) Meclisi Mebusana üye seçilmiş, bu görevi Meclis dağılana kadar sürdürmüştür. 1918'de Meclis-i Mebusanın İdare Memurluğuna (idare amiri) seçilmiş, 3 Ocak 1919'da Meclisin feshi üzerine İdare Memurluğu görevi, iç tüzük gereği 3 Şubat 1920'ye, yeni meclisin toplanmasına kadar devam etmiştir. 1925'te İstanbul Belediye Meclisine üye daha sonra birinci başkan vekilliğine seçilmiştir.

³⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, II/IV, XXXIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.317.

³⁶³ TBMM Arşivi, Abdurrahman Rahmi Katoğlu Özgeçmiş, Sicil No: 621, Kutu No: 268.

³⁶⁴ Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "Şemsettin Günaltay", Dosya No: 883990043.

TBMM'nin İkinci Dönem ara seçimlerine katılmış, 23 Aralık 1926'da yapılan seçimde 433 oy alarak Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Milletvekilliği 1954'e kadar sürmüştür. Bu arada İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarih profesörlüğü yapmış, 15 Ocak 1949'da Başbakanlığa atanmıştır. Bu görev 14 Mayıs 1950'ye kadar sürmüş ve 1954'te milletvekilliği son bulmuştur. 1958-1959 yıllarında CHP İstanbul İl Başkanlığı yapmış 1961 seçimlerinde İstanbul'dan senatör olmuştur. Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyesi olup, 1941'den başlayarak ömrünün sonuna kadar bu kurumun başkanlığını yapmıştır. Sivas'tan Üç, Dört, Beş, Altı, Yedi, Sekiz, Erzincan'dan Dokuzuncu Dönemlerde milletvekili seçilen Şemsettin Günaltay, 19 Ekim 1961'de ölmüştür.³⁶⁵

Türk ve İslam Tarihi üzerine araştırmaları ve meydana getirdiği başlıca değerli yapıtları şunlardır:³⁶⁶

1. Mâziden Âtiye, 1913
2. Zulmetten Nura, 1917
3. Hurafattan Hakikata, 1916
4. İslam Tarihi, 1922
5. Tarih-i Edyan, 1922
6. İslam Tarihi, 1922
7. İslam Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler, 1923
8. İslam Dini Tarihi, 1924
9. Mufasssal Türk Tarihi, 5 cilt 1928– 1933
10. Uzak Şark Tarihi, 1937
11. Yakın Şark Tarihi, 4 cilt 1937–1951
12. Türk Tarihinin İlk Devirleri, 1937
13. İran Tarihi, 1948
14. Perslerden Romalıları Kadar Selevkoslar, Nebatiler, Galatanlar, Britanya ve Bergama Krallıkları, 1951
15. Hürriyet Mücadeleleri, 1958

3. Ahmet Muammer Kardaş

1875'te İstanbul'da doğmuştur. Babası Sivas Bidayet Ceza Mahkemesi Başkanlarından Sami Bey, annesi Sabiha Hanımdır.

³⁶⁵ TBMM Arşivi, Şemsettin Günaltay Özgeçmiş, Sicil No: 622, Kutu No: 64.

³⁶⁶ Şemsettin Günaltay, **İslam Tarihinin Kaynakları Tarih ve Müverrihler**, (Endülüs Yay.), İstanbul, 1991, s.1

Drama Rüştüyesi ve Mülkiye İdadisini bitirip 27 Temmuz 1899'da Mülkiye Mektebi'nin yüksek kısmından mezun olmuştur. 21 Ekim 1899–16 Mayıs 1902 tarihleri arasında Sivas Maiyet Memurluğu'nda stajını tamamlayarak kaymakam olmuştur. Nisan 1902'de Kangal, Temmuz 1904'te Niksar, Eylül 1905'te Vodina, Mayıs 1908'de Medine, Eylül 1908'de ikinci kez Aziziye ilçeleri kaymakamlıklarına getirilmiştir. Aziziye Kaymakamlığından mutasarrıflığa yükselerek Eylül 1909'da Kayseri, Nisan 1911'de Adana Merkez Mutasarrıflıklarına atanmıştır.

26 Haziran 1911'de Adana, 5 Şubat 1911'de Konya, 30 Mart 1913'te Sivas, 8 Şubat 1916'da ikinci kez Konya, 12 Kasım 1918'de üçüncü kez Konya valiliklerinde bulunmuştur. Bu görevden, Mütarekenin imzalanmasından sonra, 14 Aralık 1918'de alınarak tutuklanıp İstanbul'a getirilmiş ve Bekirağa Bölüğü'ne hapsedilmiştir. 11 Temmuz 1919'da İngilizlere teslim edilerek Malta'ya sürülmüştür. İttihat ve Terakki Partisi mensupları ile birlikte 19 Eylül 1921'de Malta'dan kurtulup Ankara'ya gelmiştir. 15 Nisan 1922'de Kayseri Mutasarrıflığı'na atanmıştır.

Sivas Valiliği sırasında okul, meydan, hükümet konağı, öksüzler yurdu, öğrenci yurtları ve parklar gibi Sivas'ta yirmiyi aşkın değerli eser meydana getirmiştir. Kayseri Mutasarrıfı bulunduğu sırada TBMM'nin İkinci Dönem seçimlerine katılmış 12 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 487 oy alarak Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, Memurin Muhakemat, İktisat, Dâhiliye ve Nafia Komisyonlarında çalışmış, Dâhiliye ve Memurin Muhakemat Komisyonları Başkanlıklarına seçilmiştir. Firari ve bakaya efrattan vergi alınması hakkında kanun teklifi, iki önergesi ve genel kurulda 6 değişik konuda konuşması bulunan Muammer Kardaş, 18 Kasım 1928'de ölmüştür.³⁶⁷

4. Halis Turgut Tarıkahya

1886'da Sivas'ta doğmuştur. Babası Sivas tacirlerinden İbrahim Etem Efendi, annesi Emine Hanımdır.

İlkokulu ve Ortaokulu Sivas'ta, lise öğrenimini 1907'de İstanbul Mercan İdadisi'nde tamamlamıştır. İki yıl aradan sonra 1909'da Mülkiye Mektebine girmiş, 1912'de okulu bitirmiştir. Aynı yıl eylülünde Sivas Vilayeti Maiyet Memurluğu ile devlet hizmetine girmiş ve Nisan 1913'te Şarkışla, Ekim 1913'te Divriği ilçeleri kaymakam vekilliklerine, Aralık 1913'te Sivas Vilayeti Matbaa Müdürlüğüne, Mart 1914'te Sivas Belediye Başkan Yardımcılığı'na getirilmiştir.

³⁶⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, II/II, XI, TBMM Matbaası, Ankara, 1975, s.349; **TBMM Arşivi**, Ahmet Muammer Kardaş Özgeçmiş, Sicil No: 620, Kutu No: 127.

Birinci Dünya Savaşı başında askere alınan Halis Turgut Tarıkahya, Erzincan yedek subay talimgâhında altı ay kadar bulunduktan sonra Şarkışla-Tercan Hattı Menzil Müfettişliği emrinde “ Teşkilatı Mahsusa” Kıta Kumandanlığı’nda, Kafkas Cephesi’nde bulunup savaşa katılmıştır. Çarlığın Kars Ardahan ve Nahcivan bölgesinden çekilmesi üzerine, Ekim 1917’de Nahcivan Yönetimini oluşturma görevi verilmiş ve bu yerin Mutasarrıf Vekilliğine atanmıştır. Kasım 1918’de bu görevden ayrılmış terhis edilerek Sivas’a gelmiştir. Ermeni Tehciri sorununa katıldığı gerekçesiyle Damat Ferit Hükümeti’nce tutuklanma girişimi üzerine kurduğu küçük bir milisle dağa çıkmıştır. Elindeki kuvvetlerle Sivas Kongresi’nin güvenliği hizmetinde bulunmuştur.

Sivas’ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Sivas Şubesini kurmuş ve Sivas Merkez Heyeti Başkanlığı’na seçilmiştir. Yörede çıkan isyanların bastırılmasında da ayrıca hizmetlerde bulunmuştur.

Nisan 1920- Aralık 1922 tarihleri arasında Sivas Genel Meclis üyeliğinde ve Ziraat Odası Başkanlığı’nda bulunmuş bu görevde iken, TBMM’nin İkinci Dönem seçimlerine katılmıştır. 5 Temmuz 1923’te yapılan seçimde 523 oy alarak Sivas’tan milletvekili seçilmiştir. Mübadele, İmar, İskân ve Dâhiliye Komisyonları Kâtipliklerinde görev almıştır. Halis Turgut’un üç önergesi, genel kurulda değişik 48 konu üzerinde 138 konuşması, Genç İsyanı ve Belediye Kanunu hakkında soru önergesi vardır.³⁶⁸

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Kurucusu ve Yönetim Kurulu üyesidir. Atatürk’e karşı planlanan suikast girişimcileri arasında bulunduğu, Ankara İstiklal Mahkemesince kanıtlanarak 14 Temmuz 1926 günü sabaha karşı saat 03.00’te İzmir’de idam edilmiş ve Kokluca Mezarlığı’nda toprağa verilmiştir.³⁶⁹

5. Ömer Şevki

11 Mart 1870’te Sivas’ta doğmuştur. Babası Ali Avni Beydir. İstanbul Askeri Tıbbiyesinin ikinci sınıfında iken öğrenim için Fransa’ya gönderilmiştir. Lion Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde dört yıl öğrenim görüp 1894’te diploma aldıktan sonra İstanbul’a dönüp yüzbaşı rütbesi ile orduya katılmıştır. 9 ay İstanbul’da Maltepe Haliç Askeri Hastanesi’nde Operatör olarak görev yapmış, Önyüzbaşı (Kolağası) rütbesine yükselerek Girit Tümenine operatör olarak atanmıştır. İki yıl Girit’te görev yaptıktan sonra İstanbul’a dönmüş, Haydarpaşa Hastanesi Baş Operatörlüğü’ne getirilmiştir.

Binbaşı rütbesine yükseldikten sonra salgın halinde bulunan kolera ve veba hastalıkları hakkında bilimsel inceleme yapmak üzere Hindistan’a gönderilmiştir. 18 ay süre

³⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, II/II, XVII, TBMM Matbaası, Ankara, 1976, s.108-109.

³⁶⁹ TBMM Arşivi, Halis Turgut Özgeçmiş, Sicil No: 619; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları I, s. 416.

ile Bombay, Kalküta, Prolya ve Haydarabat gibi önemli merkezlerde inceleme yapmıştır. 1903'te İstanbul'a dönüp eski görevine Haydarpaşa Hastanesi Baş Operatörlüğü'ne başlamıştır. Daha sonra Yarbaylığa, iki yıl sonra da Albaylığa yükseltilmiş ve aynı hastanenin Baştabipliğine getirilmiştir.³⁷⁰

1908'de Meşrutiyetin ilanını izleyen seçimde Sivas'tan Meclisi Mebusana üye seçilmiş, 1912 ve 1913 tarihlerinde İkinci ve Üçüncü Dönem seçimlerinde de aynı yerden mebus olmuştur. Arada boş kalan sürede İstanbul İl Genel Meclis üyeliğine ve İl Daimi Komisyonu üyeliği görevlerinde bulunmuştur.³⁷¹

TBMM'nin İkinci Dönem seçimlerine katılmış, 5 Temmuz 1923'te yapılan seçimde 399 oy alarak Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye, Ticaret ve Ziraat Komisyonlarında çalışmış ve daha sonra Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Komisyonu Başkanlığı'na seçilmiştir.³⁷²

6. Remzi Çiner

1878'da İstanbul'da doğmuştur. Babası Rüsümat Muhafaza Memuru Mehmet Ali Efendi, annesi Hasene Hanımdır. İlköğreniminden sonra Fatih Askeri Rüştîyesi'nden mezun olmuş özel tarih ve edebiyat dersleri almıştır.

Ağustos 1897'de Orman ve Madenler ve Tarım Bakanlığı Sicil Kalemî'nde Kâtiplik ile devlet hizmetine girmiş, aynı yerde Damgacı Yardımcılığı, Saymanlık, Evrak Yazıcılığı ve Bütçe Vukuat Masası Yazıcı Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Ekim 1907'de Düyun-u Umumiye İdare Merkezince açılan sınavı kazanarak idarenin Pul Şubesine çevirmen olmuştur. 1908'de Maliye Bakanlığınca açılan sınava girip Müfettiş Yardımcılığı'na yükselerek Paris'e gönderilmiştir. Bir süre Fransa'da araştırma ve inceleme yaptıktan sonra Maliye Bakanlığı Dördüncü Sınıf Maliye Müfettişliği'ne atanmıştır. Mart 1917- Eylül 1919 tarihleri arasında, Maliye Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğüne vekâleten görevlendirilmiştir. Daha sonra üçüncü ve ikinci sınıf müfettişliklerde bulunmuş ve Mart 1920'de birinci sınıf müfettişliğe yükseltilmiştir.

Aralık 1923'te Sayıştay İkinci Başkanlığına seçilmiş, Nisan 1924'te Maliye Bakanlığı Birinci Sınıf Maliye Müfettişliğine getirilmiştir. Ocak 1927'de İstanbul Defterdarlığı'na vekâleten getirilmiş bu görevi milletvekili seçilmesiyle son bulmuştur.³⁷³

³⁷⁰ TBMM Arşivi, Ömer Şevki Özgeçmiş, Sicil No: 618, Kutu No: 88.

³⁷¹ İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları II*, s. 237.

³⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, II/III, XXVI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1976, s.82.

³⁷³ Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "Remzi Çiner", Dosya No: 520873.

TBMM Üçüncü Dönem milletvekili seçimlerine katılan Çiner, yapılan seçimde 615 oyla Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Bütçe komisyonunda çalışmıştır. Türk milli parası, 1513 sayılı kanunun süresinin uzatılması ve tek el ürünlerine Sayıştay denetimi sağlanması konularında üç kanun teklifi, genel kurulda 8 değişik konuda konuşması vardır.³⁷⁴

Sivas'tan Dört, Beş ve Altıncı Dönemlerde de milletvekili seçilen Remzi Çiner, üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı sahibidir. 30 Mart 1952'de İstanbul'da vefat etmiştir³⁷⁵

7. İbrahim Alaettin Gövsa

1888'de Kudüs'te doğan İbrahim Alettin Gövsa Eminönü, Süleymaniye Mahallesi Taşodalar'da nüfusa kayıtlıdır. Babası Trabzon İli Mektupçusu Filibelizade Mustafa Asım Bey, annesi Behice Hanım'dır.³⁷⁶

İlköğrenimini İstanbul Kemeraltı, Çengelköy, Şemsül Maarif Okullarında, orta öğrenimini Vefa ve Trabzon İdadisinde tamamlayıp, 1910'da İstanbul Hukuk Mektebinden mezun olmuştur.

Eylül 1909'da Adliye Nezareti Teftiş Heyeti Kalemine 5. Sınıf Kâtiplikle girmiş, Haziran 1911'de Adliye Nezareti'nde kurulan kütüphaneye memur olmuştur. Ocak 1912'de açılan sınavı kazanarak Trabzon Sultanisi Edebiyat Öğretmenliği'ne atanmıştır. 1913'te psikoloji ve pedagoji öğrenimi için devlet hesabına İsviçre'ye gönderilmiştir. Cenevre'den, Jean Jacques Rousseau Enstitüsü'nde pedagoji eğitimi görüp diploma almış, Cenevre Üniversitesi Ruhیات Laboratuvarı'ndan takdirname alarak 1915'te yurda dönmüştür. Ekim 1916'da İstanbul Erkek Yüksek Öğretmen Okuluna Fen Terbiye ve İlmi Ahval (Psikoloji ve Pedagoji) öğretmenliğine atanmıştır. Bu okullarda üç yıl müdür muavinliği ve üç yıl da müdürlük yapmıştır. Bu arada Kız Öğretmen Okulunda felsefe okutmuş, Haziran 1927'de Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu üyeliğine atanarak Ankara'ya gelmiştir. Bu görevde iken TBMM Üçüncü Dönem seçimlerine katılmış, yapılan seçimlerde 615 oyla Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Maarif Komisyonunda çalışmış dördüncü yasama yılında bu komisyonun sözcülüğünü yapmıştır. Milletlerarası Parlamentolar Ticaret Konferansına Büyük Millet Meclisini temsilen katılmıştır.

Aile ve çocuk zammı verilmesi ile devlet hesabına okuyanların zorunlu hizmeti hakkında kanun teklifleri, Muvazeneyi Umumiye Kanunu'nun 45. maddesine dair sorusu ve genel kurulda 9 değişik konuda 20 konuşması vardır.³⁷⁷ Dördüncü Dönem Sinop, Altıncı ve

³⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, III/III, XX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1976, s.64.

³⁷⁵ TBMM Arşivi, Remzi Çiner Özgeçmiş, Sicil No: 752, Kutu No: 55.

³⁷⁶ Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "İbrahim Alaettin Gövsa", Dosya No: 221103.

³⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, III/IV, XXIV, (TBMM Matbaası), Ankara, 1931, s.196.

Yedinci Dönemlerde İstanbul'dan Milletvekili seçilen İbrahim Alaettin Gövsa, Nisan 1935'te Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişliği'ne atanmıştır. 1941'de İnönü (Türk) Ansiklopedisinin hazırlık çalışmalarına katılmış ve Genel Sekreterliğini yürütmüştür. Edebiyat akımlarına karışarak şiir yazan Gövsa, biyografi ve ansiklopedi çalışmaları ile tanınır. Dil encümeni üyesi olan Gövsa, Zirai Donatım ve Ziraat Bankası Yönetim Kurulu üyeliklerinde bulunmuş, Ocak 1943'te emekliye ayrılmıştır. Araştırmacı eğitimci, şair ve yazar olan İbrahim Alaettin Gövsa, 29 Ekim 1949'da Ankara'da ölmüş, Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.³⁷⁸

8. Necmettin Sadık Sadak

1882'de Isparta'da doğmuştur. İstanbul-Kadıköy, Kızıltoprak, Tuğlacı Mahallesi'nde nüfusa kayıtlıdır. Babası adliye hâkimlerinden Açıkbaşzade Sadık Şahabettin Bey, annesi Arife Hanım'dır.

Babasının memuriyeti nedeniyle Konya, Edirne ve İzmir illerinde dolaşarak ilk ve orta öğrenimini tamamlayıp İstanbul Galatasaray Sultanisi'ne girmiştir. Buradan mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan sınavı kazanarak devlet hesabına öğrenimini tamamlamak üzere Fransa'ya gönderilmiş, Fransa'da Lyon Üniversitesi'nde İçtimai ve Siyasi Bilimler öğrenimi görmüştür. 1913'te iyi derecede diploma alarak yurda dönmüştür.

Eylül 1913'te Maarif Nezareti Çevirmen ve Fransızca kâtipliğine ve Ağustos 1915'te Maarif Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi Mümeyyizliği'ne atanmıştır. Ekim 1916'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ulûmu İçtimaiye (Sosyoloji) Müderris Muavinliğine, Mart 1919'da aynı dersin öğretmenliğine ve Mart 1924'te Darülfünun Edebiyat Fakültesi Ulûmu İçtimaiye Müderrisliğine yükselmiş bu arada Akşam Gazetesi'nin Başyazarlığını da yürütmüştür.

Bu görevde çalışırken TBMM Üçüncü Dönem seçimlerine katılmış, yapılan seçimde 615 oyla Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Milli Eğitim ve Dışişleri Komisyonlarında çalışmış, Seçim Mazbatalarını İnceleme Komisyonuna seçilmiştir.³⁷⁹ Edirne'nin kurtuluş bayramına katılan heyette yer almıştır. Sivas'tan Dört, Beş, Altı, Yedi ve Sekizinci Dönem milletvekili seçilen, tanınmış düşünür, yazar ve gazeteci olan Necmettin Sadık Sadak, Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay kabinelerinde 1947–1950 tarihlerinde Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. Kasım 1943'te emekliye ayrılmış, 21 Eylül 1953'te vefat etmiştir.³⁸⁰

³⁷⁸ TBMM Arşivi, İbrahim Alaettin Gövsa Özgeçmiş, Sicil No: 750, Kutu No: 54.

³⁷⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/II, VII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1976, s.210.

³⁸⁰ TBMM Arşivi, Necmettin Sadık Sadak Özgeçmiş, Sicil No: 751, Kutu No: 3118; Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "Necmettin Sadık Sadak", Dosya No: MO 110054.

9. İsmail Mehmet Uğur

1895'te Sivas'ın Hafik ilçesi Çınarlı Köyü'nde doğmuştur. Babası Zorabbasoğlu Hafız Mehmet Efendi annesi Mevlüde Hanımdır. İlköğrenimini köyünde tamamladıktan sonra ailenin sahip olduğu arazide çiftçilikle meşgul olmuştur. Birinci Dünya ve İstiklal Savaşlarına katılmıştır. 1923'te köy muhtarlığına seçilmiş, bu görevi yürütmekte iken TBMM'nin Dördüncü Dönemi için yapılan seçimlerde CHP adayı olarak Sivas Milletvekilliğine seçilmiştir. 4 Mayıs 1931'de Meclise katılarak birinci toplantı yılı sonuna kadar Sayıştay, ikinci, üçüncü ve dördüncü yıllarda Tarım Komisyonlarında çalışmıştır. Genel kurulda üç konuşması vardır.³⁸¹

Beş, Altı, Yedi ve Sekizinci Dönemlerde de Sivas Milletvekilliğine seçilerek yasama görevini 14 Mayıs 1950'ye kadar korumuştur. Meclisten ayrıldıktan sonra köyünde çiftlikle uğraşını sürdüren Uğur, 30 Kasım 1956'da ölmüş ve köy mezarlığında toprağa verilmiştir.³⁸²

10. Akif Öztekin Erdemgil

1876'da Manastır'da doğmuştur. Babası Fazlı Bey, annesi Azize Hanımdır.

28 Nisan 1894'te Harbiye Mektebine girmiştir. 17 Ağustos 1896'da mülazım olarak bitirmiş, 14 Şubat 1897–21 Aralık 1897 arasında Yunan Savaşı'na katılmıştır. 25 Nisan 1898'de Birinci Mülazım, 4 Mayıs 1906'da Yüzbaşı, 14 Nisan 1909'da Önyüzbaşı, 27 Nisan 1911'de Binbaşı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. 14 Eylül 1915'te kaymakam olmuştur. Mütarekeden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın emrine uyarak mücadeleye katılmış, 1 Mart 1921'de Miralay, 30 Ağustos 1927'de Tümgeneral olmuş daha sonra 16 Aralık 1935'te emekliye ayrılmıştır.

Beşinci Dönem de Sivas'tan milletvekili seçilmiş Teşkilatı Esasiye ve Arzuhal Encümenlerinde üye olarak görev yapmıştır. Altıncı Dönemde de Sivas'tan milletvekili seçilen Akif Erdemgil 22 Mart 1962'de vefat etmiştir.³⁸³

11. Hüsrev Gerede

³⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi, V/III, XXIII, TBMM Matbaası, Ankara, 1938, s.88.

³⁸² TBMM Arşivi, İsmail Mehmet Uğur Özgeçmiş, Sicil No: 833, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları II**, s. 523.

³⁸³ TBMM Arşivi, Akif Öztekin Erdemgil Özgeçmiş, Sicil No: 412, Kutu No: 50; **Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi**, "Akif Öztekin Erdemgil", Dosya No: AO 047712.

1886 yılında Edirne'de doğmuştur. Rıdvanbeyoğlu ailesinden Ferik (Korgeneral) Mehmet Ali Paşa ile Mah-i Nur Hanım'ın oğludur. 1908 yılında Harp Akademisi'ni Kurmay Yüzbaşı olarak bitiren Hüsrev Gerede I. Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde görev almıştır.

Mustafa Kemal ile Samsun'a çıkarak Kurtuluş Savaşı'nı başlatan 18 kişiden birisi olan Gerede, 19 Mayıs 1919'dan itibaren Mustafa Kemal Paşa'nın kurmay heyetinde istihbarat ve siyasi şube müdürlüğü yapmıştır. Havza, Amasya, Erzurum, Sivas ve Ankara'daki tüm mili mücadele hareketlerine katılmış ve Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'da Trabzon milletvekili olarak bulunmuştur. İstanbul'un işgali üzerine Ankara'ya geçen Hüsrev Gerede, Trabzon milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmalarına katılmıştır.³⁸⁴

Bolu İsyanı sırasında, Gerede Olayı'nda gösterdiği başarıdan dolayı Atatürk daha sonra kendisine Gerede soyadını vermiştir. Cumhuriyet döneminde askerlikten ayrılarak, Budapeşte, Sofya, Tahran, Tokyo, Berlin ve Rio de Janeiro Büyükelçiliklerinde bulunmuş, elçiliği sırasında Türk-Japon ve Türk-Alman dostluğunun güçlenmesine çalışmıştır.³⁸⁵ 1934 yılında Rıza Pehlevi'nin Ankara'ya gelmesini ve Türk-İran dostluğunu güçlendirilmesini sağlayan Gerede, 1949'a kadar milletvekili göreviyle çeşitli illerin temsilciliğini yapmayı da sürdürmüştür. 1934–1936 yılları arasında Urfa, 1942–1947 yıllarında Sivas milletvekilliği yapmıştır. Gerede'nin Japonya ve Almanya üzerine kitapları vardır. Atatürk ile ilgili anılarını yayımlamıştır. İstanbul Şişli'de, uzun yıllar yaşadığı caddeye Hüsrev Gerede anısına bir anıt dikilmiştir.³⁸⁶

12. Mithat Şükrü Bleda

1874'te Selanik'te doğmuştur. Mehmet Şükrü Bey ve Emine Hanımın oğludur. İlk ve ortaokul ile Mülkiye İdadisini bitirerek İsviçre'ye gitmiştir. Cenevre Üniversitesi Fen Fakültesi'nde iki yıl öğrenim görmüş, öğrenimi sırasında Doktor Nazım ve Ahmet Rıza Beylerle ilişki kurarak Jön Türk Hareketine katılmıştır. Öğrenim sonrası Bulgaristan'ın Vidin Şehri Cemaati İslamiyyesi'nin daveti üzerine dört ilkokul ve bir rüştiyeden meydana gelen okulların programlarını düzenlemek ve iyileştirmek üzere Mekatibi İslamiye Müdürlüğü'nü üstlenmiştir. Daha sonra istifa ederek Selanik'e gelmiş, Vilayet Maarif Muhasebeciliği sınavını kazanarak göreve başlamıştır. Bu görevine ek olarak Selanik İdadisinde geometri, kozmografya ve trigonometri dersleri vermiş, dört buçuk yıl bu görevi yerine getirdikten sonra yatılı ve gündüzlü Ticaret Mektebi Müdürlüğü'ne, daha sonra da Selanik Belediyesi

³⁸⁴ Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "Hüsrev Gerede", Dosya No: MO 110087.

³⁸⁵ BCA, 030.1801.0260.937.1.

³⁸⁶ TBMM Arşivi, Hüsrev Gerede Özgeçmiş, Sicil No: 345, Kutu No: 50.

Hastanesi Müdürlüğü'ne atanmıştır. 1908'de Meşrutiyet'in ilanı üzerine ilk devrede Serez, ikinci derede Drama ve Balkan Savaşı'ndan sonra da Burdur Mebusu olarak Meclisi Mebusana girmiştir.

1916'da İttihat ve Terakki Partisi'nin Katib-i Umumiliğine getirilmiş, 1918'de parti kapatılınca dek bu görevde kalmıştır. 1919'da İngilizler tarafından, önce Mondros'a, ardından Malta'ya sürgün edilmiş, iki buçuk yıl sonra 1922'de Almanya'ya ailesinin yanına dönmüştür. İzmir'in alınmasından sonra oraya yerleşerek komisyonculuk, sigorta ve vapur acentalığı yapmıştır. 1926'da Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastında ilişkisi olduğu iddiasıyla Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp aklanmıştır. 1930'da İstanbul'a yerleşmiş ve İzmir, Çanakkale, Kocaeli ve Kırklareli illerinde bulunan ve mübadele ile malik olduğu emlak ve arazinin idaresi ile uğraşmıştır.

Beşinci Dönem Sivas'tan milletvekili seçilmiş, dönem boyunca Dâhiliye Encümeni üyeliğinde bulunmuştur. Ayrıca İş Kanunu Layihası, İş Kanununa Ek Kanun Layihasını müzakere için oluşturulan ve Bolu mebusu İsmail Hakkı Uzmay'ın, Kara Avcılığı Kanununa Ek Kanun Layihası teklifini müzakere etmek üzere kurulan geçici encümenlerde de üye olarak görev yapmıştır.³⁸⁷ Fransızca bilen Mithat Şükrü Bleda, Altı, Yedi ve Sekizinci Dönemlerde de Sivas Milletvekili seçilmiştir. 1956'da İstanbul'da ölmüştür. Ölümünden sonra "İmparatorluğun Çöküşü" adlı hatıraları yayınlanmıştır.³⁸⁸

13. Hatice Sabiha Görkey

1888'de İstanbul'da doğmuştur. Hacı İsmail Bey ve Ayşe hanımın kızıdır. Sabiha Görkey, Üsküdar Kız Sanayi Mektebini 1903'te, İstanbul Darülmuallimatını da 1906'da, bitirmiştir.

31 Ocak 1906'de Molla Gürani İnas Rüştîyesi'nde Nakış Muallimliği ile çalışma hayatına atılmıştır. 15 Mart 1908'de Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, 10 Ekim 1910'da Kadıköy Numune Rüştîyesi, 1 Ocak 1911'de Üsküdar Kız Sanayi Mektebi, 1 Ocak 1913'de Açık Türbe İnas Mektebi, 14 Ekim 1914'te Mal Hatun İnas Mektebi öğretmenliği yapmıştır. Bir yandan da darülfünundaki derslerine devam etmiş, 24 Eylül 1917'de Bursa Darül Muallimat Muavinliği ve Ulûmu Riyaziye öğretmenliğine atanmıştır. İzinli olarak İstanbul'a gidip görevine geri gelmemesi dolayısıyla müstafi (istifa etmiş) sayılmıştır. 15 Şubat 1919'da Edirne Kız Muallim Mektebi Müdür Muavinliği ve Riyaziye Öğretmenliğine atanmış bu görevi 9 Eylül 1922'ye kadar sürdürmüştür. 1 Ekim 1922–15 Eylül 1923 arasında açıkta kalmış, 16 Eylül 1923, 17 Ekim 1923 arasında Adana Kız Muallim Mektebi Riyaziye

³⁸⁷ **TBMM Zabıt Ceridesi**, V/III, XXVI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1938, s.216.

³⁸⁸ **TBMM Arşivi**, Mithat Şükrü Bleda Özgeçmiş, Sicil No: 347, Kutu No: 50.

Öğretmenliği yapmıştır. 25 Ekim 1925 ile 31 Ağustos 1933 arasında Sivas Kız Muallim Mektebi Riyaziye Öğretmenliği, 1 Eylül 1933–28 Şubat 1935 arasında Tokat Orta Mektep Riyaziye Öğretmenliği görevinde bulunmuştur.

Orta Mektep riyaziye öğrenmeni iken Beşinci Dönemde Sivas'tan milletvekili seçilmiş dönem boyunca Dâhiliye Encümeni daimi azalığında bulunmuştur. Bolu Mebusu İsmail Hakkı Uzmay'ın “Kara Avcılığı Kanununa Ek Kanun Layihasını müzakere için kurulan geçici encümenlerde de üye olarak görev yapmıştır.”³⁸⁹

Hatice Sabiha Görkey, seçim sonrasında 2 Nisan 1939'da isteği ile emekliye ayrılmış 22 Kasım 1963'te ölmüştür. Ankara'da Cebeci'de Asri Mezarlıkta toprağa verilmiştir.³⁹⁰

14. Abdurrahman Naci Demirağ

1980 yılında Sivas'ın Divriği ilçesinde doğmuştur. Mühürdarzade Mustantik Ömer Beyi ile Ayşe Hanım'ın oğludur.

İptidai ve Rüştîye Mekteplerini Divriği'de idadi tahsilini Beyrut'ta yapmıştır. Yüksek Mühendis Mektebine girmiş ve buradan 1914 yılında diploma almıştır. Aynı yıl ihtiyat zabıt adayı olarak Harbiye Mektebi'ne girmiş, Dört ay eğitim gördükten sonra Harbiye Nezaretince Keşan'daki 6. Amele Taburu Mühendisliğine tayin olunmuş ve taburla Arıburnu Cephesinde gizli yollar ve siperler inşaatında çalışmıştır. Harp madalyası ile taltif olunmuş, 12 Ekim 1915'den Haziran 1919 tarihine kadar Hicaz Demiryolu Mısır Şubesi Kısım Mühendisliğine getirilmiştir. 1 Haziran 1919'dan 8 Aralık 1919'a kadar Samsun-Sivas Demiryolu hattı inşaatında ve bu tarihten 2 Ağustos 1924 tarihine kadar da Tapu Kadastro Başmühendisi olarak çalıştıktan sonra, istifa etmiştir. Kendisinden üç yaş büyük olan ağabeyisi Nuri Demirağ ile birleşmiş ve taahhüt işlerine girmiştir.

Yaptığı büyük işler arasında Ankara Garı, Sivas-Samsun ve Sivas-Erzurum Demiryolu bulunmaktadır. 1938'de 966 oyla Sivas Milletvekilliğine seçilmiş, Belediye İstimlâk ve Muamele Kanunlarının değiştirilmesi hakkında kanun teklifi³⁹¹ ve birçok değişik konu üzerinde 20'yi aşkın konuşması bulunan Demirağ 1944 yılında ölmüştür.³⁹²

15. Reşat Şemsettin Sirer

³⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, V/III, XXVI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1938, s.226.

³⁹⁰ TBMM Arşivi, Sabiha Görkey Özgeçmiş, Sicil No: 351, Kutu No: 50; Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, “Hatice Sabiha Görkey”, Dosya No: MO 048082.

³⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, VII/I, IX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1944, s.42.

³⁹² TBMM Arşivi, Abdurrahman Naci Demirağ Özgeçmiş, Sicil No: 364, Kutu No: 54; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları I, s. 246.

Sivas'ta “Şemseddinler” adı ile anılan eski bir aileden olan Reşat Şemsettin Sirer, 1901'de Sivas'ta doğmuştur. Babası Mustafa Ziya Bey annesi Sıdıka Hanımdır.

İlköğrenimini Sivas'ta, Orta ve lise öğrenimini İstanbul'da yapan Sirer, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'nü bitirmiştir. Önce Adana Lisesi, sonra İstanbul Galatasaray Lisesi ve Kız Öğretmen Okulu'nda felsefe ve pedagoji dersleri okutmuştur. 1926'da Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi olan Reşat Şemsettin Sirer Latin harfleri kabul edilince bu harflerin yayılması ve Millet Mektepleri'nin kurulması amacıyla yönetimde görevlendirilmiştir. 1930'da Orta ve Batı Avrupa öğretim durumunu incelemek üzere Almanya'ya gitmiş, dönüşünde Bakanlığa inceleme ve görüşlerini içeren detaylı bir rapor sunmuştur. Hitler Almanya'sının, eğitim ve gençlik problemlerini hangi açıdan ele aldığını uzun uzun anlatarak raporuna eklemiştir. 1933 yılında İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atanan Sirer 1934'te tekrar Almanya'ya gönderilmiş, bu seferki görevini Öğrenci Müfettişi olarak ifa etmiştir. Beş yıl daha kalıp Türkiye'ye döndükten sonra, Talim Terbiye Kurulu üyeliğine, 2 yıl sonra da Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 1943 yılında Sivas Milletvekili olarak meclise giren Sirer 1946–1948 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı ve 1948'de de Çalışma Bakanlığı görevlerini icra etmiştir. CHP'nin iktidarı devretmesi üzerine hem bakanlıktan hem de milletvekilliğinden ayrılmıştır. 1951 yılında Ara Seçimlerde Sivas'ı temsil eden Sirer, seçmenleri ile görüşmeye giderken geçirdiği trafik kazası sonucu İmranlı'da yaşamını yitirmiştir.

Reşat Şemsettin Sirer, her iki bakanlığı esnasında ülkenin pek çok davasını halletmeye çalışmıştır. Yaptığı önemli işlerden bazıları şöyle sıralanabilir: Köy Enstitülerinin düzenlenmesi, Türk Köylüsünün üzerinden okul yaptırma yükümlülüğünü kaldırılması, İlkokul öğretmenlerinin aylıklarını Özel İdare'den kurtarılıp Maliye'ye devredilmesi, Öğretmenlerin düzenli aylık almasını ve terfi etmeleridir. İntibak Kanunu ile terfi edemeyen öğretmenlerin geçmiş haklarını kendilerine iade etmiş, Okul Aile birliklerini kurmuş, bütün ilçelerin ortaokula kavuşması için hazırlattığı programı yurt genelinde uygulanmaya başlanmıştır. Çalışma Bakanı iken de, İhtiyarlık Sigortası, İş kazalarıyla meslek hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu'nda değişiklik yapmıştır.³⁹³ Düşünce ve görüşlerini bazı gazete ve dergilerde yayınlamıştır. İlk yazısı 1925'te Anadolu Mecmuası'ndaki “Kanıt ve Felsefe”sidir. Ayrıca Pedagoji Dersleri ve Almanya Maarifi adlı yayınlanmış iki kitabı vardır.³⁹⁴

³⁹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, VIII/III, XX, (TBMM Matbaası), Ankara, 1949, s.61.

³⁹⁴ **TBMM Arşivi**, Reşat Şemsettin Sirer Özgeçmiş, Sicil No: 706, Kutu No: 55; **Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi**, “Reşat Şemsettin Sirer”, Dosya No: 03–561–002; İ. Aslanoglu, **Sivas Meşhurları II**, s. 399.

16. Hikmet Işık

1898 yılında Sivas'ta doğmuştur. Sultani'nin son sınıfında iken, Birinci Dünya Savaşı'nın en buhranlı günlerinde öğrenimini yarıda bırakıp askere gitmiştir. Altı ay yedek subay talimgâhında staj, bitiminde de Talimgâh Öğretmenliği yapmıştır. Bir süre sonra cepheye arkasından da Bakü'ye sevk edilmiş, terhis edilince Sivas'a dönmüştür. Öğrenimine devam olanağı kalmadığından, Milli Eğitime intisapla Numune Okulu'nda görev almıştır. Buradaki üstün başarılarından ötürü İlköğretim Müfettişliği'ne sonra da Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü'ne atanmıştır.³⁹⁵

1930'da Hayri Sığırcıoğlu yerine Sivas Belediye Başkanlığına getirilmiş, 1935 yılında Erzincan'dan, 1939 yılında Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Toprak Mahsulleri Vergisi hakkındaki kanun münasebetiyle konuşmaları bulmaktadır.³⁹⁶ 1950'ye kadar Sivas milletvekili olarak görev yapmış, şeker hastalığından dolayı 24 Ekim 1958'de vefat etmiştir. Hikmet Işık, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında, devrimlerin Sivas'ta yayılması ve tutulması için çok çalışmıştır. En verimli ve unutulmaz çağı Belediye Başkanlığı'nda geçmiştir. Hayri Sığırcı'nın ele aldığı birçok davayı sonuçlandırmakla beraber, şehrin elektrik ve su meselesini kökünden halletmiştir. Sivas'ta bugünkü İnönü Caddesi de onun eseridir.³⁹⁷

17. Ahmet Fikri Erbuğ

1883 yılında Sivas'ta doğmuştur. Babası Sivaslı Hamzaağa Oğullarından Ömer Efendi'dir. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta yapmıştır. 1905'te Harp Okulu'nun bitirip piyade subayı olarak orduya katılmış, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na iştirak etmiştir. Çanakkale'de ve Kafkas Cephesi'nde görev almış, dört yıl içinde gösterdiği başarılarından dolayı çeşitli madalyalarla taltif edilmiştir. İstiklal Savaşı'nda tabur komutanlığı yapmış önce Kahramanmaraş ve Gaziantep'te daha sonra Sakarya'da kurtuluş mücadelelerine katılmıştır. Burada gösterdiği yararlılıklar göz önünde tutularak, TBMM'den iki defa yazılı takdirname, sonra da İstiklal Madalyası almıştır. Dersim Ayaklanması'ndaki başarılarından dolayı iki defa olağanüstü terfi ederek generalliğe yükselmiştir. 1943 yılında Tümgeneral iken emekliye ayrılmış, 1945 ara seçimlerinde Sivas milletvekili olmuştur.³⁹⁸

18. İsmail Hakkı Başak

1881 yılında Sivas'ın Zara ilçesinde doğmuştur. Babası Mehmet Bey annesi Safiye Hanımdır. Ortaokul ve kısmen de Hukuk öğrenimi görmüştür. Maarif Nezareti'nde Muhasebe

³⁹⁵ Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "Hikmet Işık", Dosya No: MO 105402.

³⁹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, VII/III, III, (TBMM Matbaası), Ankara, 1943, s.31.

³⁹⁷ TBMM Arşivi, Hikmet Işık Özgeçmiş, Sicil No: 267, Kutu No: 54; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları I, s. 502.

³⁹⁸ TBMM Arşivi, Fikri Erbuğ Özgeçmiş, Sicil No: 1323, Kutu No: 711; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları I, s. 314.

Kâtipliği, Tedrisatı İptidaiye Dairesi Mümeyyizliği, Tedrisatı Taliye Dairesi Mümeyyizliği, Hıfzısıhha Mekatip Dairesi Mümeyyizliği, Galatasaray Lisesi Muhasebeciliği görevlerinde bulunmuştur. Milis yüzbaşı olarak İkinci Kuvvei Seyyare, Dördüncü Müfreze Kumandanlığı ve bu müfrezenin Divanı Harp Reisliği görevine getirilmiştir. Üçüncü Müfreze Süvari Fırkası'nın emrine verilmesi üzerine, 129. Alay'ın Birinci Bölük Komutanlığı'na, Hava Kurumu Müfettişliğine, arkasından bu kurumun İstanbul Şubesi Müdürlüğü'ne, İstanbul Şehir Meclisi Üyeliği'ne, İstanbul Belediye Müfettişliğine, Eminönü İlçesi Kaymakam ve Belediye Başkan Yardımcılığı vekâletine, Cumhuriyet Halk Partisi Kız ve Erkek Talebe Yurtları Müdürlüğü vekâletine getirilmiştir. 1943 yılında yapılan genel seçimleri kazanarak Sivas milletvekili olmuştur.³⁹⁹

19. Kamil Kitapçı

1874 yılında Sivas'ın Şeyh Çoban Mahallesinde doğan Kamil Kitapçı Kadioğulları'ndan Hacı Ömer Ağa'nın oğludur. Sivas basınına hizmet etmiş önemli kişilerden biri olan Kamil Kitapçı ilk ve orta öğretimini memleketi Sivas'ta yaptıktan sonra Yüksek öğrenim için İstanbul'a gidip, Askeri Tıbbiye'ye girmiştir. Her tıbbiyeli gibi Abdülhamit yönetimi aleyhinde bulunarak milleti uyarmak için faaliyetler göstermiştir. Yine bu şekilde faaliyetlerde bulunurken arkadaşları ile suçüstü yakalanmış arkadaşları Fizan'a sürülmüş ancak Kamil Kitapçı akrabasından Tacettin Efendi'nin yardımıyla sürgüne gönderilmekten kurtulmuştur. Daha sonra akli dengesinin yerinde olmadığı gerekçesiyle bir rapor alıp, çok az bir maaşla emekliye sevk edilerek Sivas'a gönderilmiştir. Birkaç yıl yol işletmelerinde çalıştıktan sonra Vali Reşit Akif Paşa'nın beğenisini kazanıp yeni açılan Hamidiye Sanayi Okulu'na öğretmen olarak tayin edilmiştir.

Kamil Kitapçı'nın asıl faaliyeti İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarına rastlamaktadır. 15 Ekim 1909'da Sivas'ta Kızılırmak adlı ilk özel gazeteyi yayınlamıştır. Bu gazetede ateşli yazıları ile İttihatçıları elinden geldiği kadar destekleyen Kamil Kitapçı Babiâli elebaşlarından Mustafa Necip'le sıkı bir iş birliği yapmıştır. Daha sonra Sivas Sultanisinde öğretmenliğe atanan Kamil Kitapçı, Vali Muammer Bey'in açtığı Numune Mektebi, arkasından da Darüleytam Müdürlüğü'nde bulunmuştur. 1925'te istifa edip Kamil Kitapevini kuran Kitapçı 14 yıl Belediye Meclisi, uzun yıllar da İl Genel Meclis üyeliği yapmıştır. İstanbul'daki Sivas Öğrenci Yurdu'nun da fahri başkanlığını yürüttükten sonra 1942'de Sivas milletvekili olmuş, 1950 yılına kadar olan iki devrede milletvekilliği görevini ifa etmiştir. Sivas'ta ilk özel gazete,

³⁹⁹ TBMM Arşivi, İsmail Hakkı Başak Özgeçmiş, Sicil No: 697, Kutu No: 55; Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, "İsmail Hakkı Başak", Dosya No: 71444; İ. Aslanoglu, Sivas Meşhurları I, s. 191.

ilk özel kitapevi ve ilk özel matbaayı kurmayı başarmış olan Kamil Kitapçı, 9 Ekim 1957’de vefat etmiştir.⁴⁰⁰

20. Şakir Uma

1886’da Sivas’ın Gürün ilçesinde doğmuştur. Babası İsmail Bey annesi Gülizar hanımdır. Orta düzeyde öğrenim gördükten sonra Birinci Dünya Savaşı’ndan önce bir süre Tahrirat Kâtipliği’nde çalışmış 1913’te aynı görevine Sivas’ta devam etmiştir. Sonra görevinden ayrılıp Gürün’e dönmüştür. 1920’de Kıtı-i Milliye’yi teşkil edenler arasında yer almış Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin 5 Şubat 1920 sayılı kararıyla bu cemiyet Kuvve-i İcraiyye Memurluğu’na dönüşünce Maraş ile Sivas arasında görevlendirilmiştir. Güneydeki cepheye gönderilecek savaş malzemelerinin geciktirilmeden sevki, güneyden gelecek asker ve giysilerin de emredilen birliğe teslim işinde vazife almıştır. 1921’de Gürün Belediye Başkanlığı yapmıştır.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Cumhuriyet Halk Fırkası’na dönüşünce Belediye Başkanlığı görevine devam etmekle beraber, İkinci Mıntıka Müfettişliği’nin 22 Ağustos 1925 tarih ve 32/84 sayılı yazısıyla partinin Gürün’deki müteşebbis heyeti üyeliğini de üstlenmiş, daha sonra başkan olmuştur. 1925’te Sivas Daimi Encümen üyeliğine seçilmiş, 1946 Genel Seçimlerinde Sivas milletvekili olarak göreve başlamış ve Sekizinci Dönem sonuna kadar milletvekilliği görevini korumuştur. Mecliste Gelir Vergisi Kanunu ve sekiz değişik konu hakkında konuşması bulunan⁴⁰¹ Şakir Uma 1966 yılında Ankara’da ölmüştür.⁴⁰²

21. Abidin Yurdakul

Muhasebecizade Tevfik Efendi ile Naile Hanım’ın oğlu olan Abidin Yurdakul 1881 yılında Sivas’ta doğmuştur. Sivas Askeri Rüştıyesi ve İdadisini bitirdikten sonra, devlet hizmetinde görev almıştır. Sırasıyla muhasebe kaleminde kâtiplik, vergi ve muhasebe mümeyyizliği, muhasebecilik, saha sonra da serbest muhasebecilik yapmıştır. Bunu Maliye Bakanlığı Genel Vezne Müdürlüğü, aynı bakanlığın müfettişliği, Büyük Millet Meclisi’nin seçimiyle Sayıştay üyeliği, arkasından 2. Daire Başkanlığı görevleri izlemiştir. Bu görevde iken 1943 genel seçiminde Sivas milletvekili olan Abidin Yurdakul üç devre üst üste milletvekili seçilmiştir.⁴⁰³

⁴⁰⁰ TBMM Arşivi, Kamil Kitapçı Özgeçmiş, Sicil No: 704, Kutu No: 55; Sosyal Güvenlik Kurumu Emekli Sandığı Arşivi, “Kamil Kitapçı”, Dosya No: 229341; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları II*, s. 48.

⁴⁰¹ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/III, XIII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1949, s.275.

⁴⁰² TBMM Arşivi, Şakir Uma Özgeçmiş, Sicil No: 1487, Zarf No: 55; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları II*, s. 525.

⁴⁰³ TBMM Arşivi, Abidin Yurdakul Özgeçmiş, Sicil No: 1289, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, *Sivas Meşhurları II*, s. 579.

22. Nazif Ergin

1893 yılında kaymakam Osman Nuri Bey ile Hayriye Hanımın oğlu olarak Sivas'ta dünyaya gelmiştir. Sivas Askeri Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra, İstanbul İdadisi'nde orta öğrenimini tamamlamıştır. 1914'te Mülkiye'yi bitiren Nazif Ergin'in devlet hizmetindeki ilk görevi Darüleytam (yetimler yurdu) Müdürlüğüdür. Altı ay sonra Niksar Kaymakam Vekilliğine atandıktan sonra, 1914'te tekrar Sivas'taki eski görevine dönmüştür. Buradan sırasıyla İstanbul Darüleytam Terzi ve Kunduracı Bölümü, Konya Sanayi Mektebi ve Darüleytam Müdürlüğü'nde bulunmuştur. Ardından yine aynı kentin yatılı ilkokul müdürü olan Ergin'in çalışma hayatını Tokat'ın Turhal, Yıldızeli'nin Direkli, Sivas'ın Kayadibi Bucak Müdürlükleri izlemiştir. 23 Ekim 1920'de Kaymakamlığa terfi ederek sırasıyla Gürün, Hafik, Zara, Yıldızeli kaymakamlıklarına atanmıştır.

Nazif Ergin daha sonra 1923'te Üçüncü Sınıf Mülkiye Müfettişi, 1925'te İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürü ve ardından 1933 yılında Antalya Valisi olmuştur. Bir yıl sonra PTT Genel Müdürlüğü'ne, 1939 yılında sırasıyla Kütahya, Konya Valiliklerine ve sonra İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na atanmıştır. Bu görevde iken Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nü de vekâleten idare etmiş. 1940 yılında Üçüncü Gelen Müfettişliğe getirilen Ergin, 1946'da Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Milli Koruma Kanunu, Vergi Usul Kanunu ve beş değişik konu hakkında konuşma yapmıştır.⁴⁰⁴ Nisan 1950 yılında PTT Genel Müdürlüğü Yönetim Kurulu Başkanlığı'na, 1960 yılında Türk Ticaret Bankası Genel Müdürlüğü'nde Yönetim Kurulu Başkanlığı'na getirilen Nazif Ergin, 1965 Yılında Ankara'da ölmüştür.⁴⁰⁵

23. Mahir Türkay

1912 yılında Sivas'ın Ulaş İlçesinde doğan Mahir Türkay Azerbaycan Türklerinden İskender Bey'in oğludur. İlköğrenimini Kangal'da yaptıktan sonra 1931 yılında liseyi Sivas'ta bitirmiştir. 1936 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Hâkimlik stajyerliğini Sivas'ta tamamlayan Türkay, aynı yıl Kars Savcı Yardımcılığı'na birkaç ay sonra Posof Sorgu Yargıçlığı'na atanmıştır. Bu görevinde iken istifa edip Sivas'ta avukatlığa başlayan Mahir Türkay, 1941 yılında Sivas Cumhuriyet Halk Partisi'ne katılmıştır. 1948 yılında CHP'den istifa edip DP'ye geçtikten sonra 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde milletvekili seçilmiştir.⁴⁰⁶

⁴⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, X/III, X, (TBMM Matbaası), Ankara, 1957, s.552.

⁴⁰⁵ TBMM Arşivi, Nazif Ergin Özgeçmiş, Sicil No: 1486, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları I**, s. 316.

⁴⁰⁶ TBMM Arşivi, Mahir Türkay Özgeçmiş, Sicil No: 1878, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları II**, s. 514.

24. Ercüment Damalı

1914 yılında Sinop'un ilçesi Boyabat'ta doğan Ercüment Damalı, 1928 yılında Giresun Merkez İlkokulu, 1931'de Sivas Ortaokulu, 1934'te Sivas Lisesi ve ardından 1937'de Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1937–1938 yılları arasında Sivas 12. topçu taburu yedek subay okulunda askerlik görevini ifa eden Ercüment Damalı, 24 Temmuz 1939'da Karaköse Sorgu Hâkimliği, 24 Temmuz 1941'de Erzurum Sorgu Hâkimliği ve 1942 Kasım ayında Zonguldak Sulh Hâkimliği'nde görevlerini ifa etmiştir.

1943 yılı Kasım ayının sonlarında Zonguldak Sulh Hâkimliği'nden istifa eden Damalı, Sivas'a gelip 15 Ocak 1944 tarihinden itibaren avukatlık görevine başlamıştır. 24 Ocak 1944'te ikinci defa askere alınan Ercüment Damalı, Sivas'ta 12. Tümen Komutanlığı'nda askeri adli yargıçlık görevinde bulunduktan sonra bu görevini de 22 Haziran 1945'te tamamlamıştır. 26 Haziran 1946'da Sivas Demokrat Parti kurucu üyeliğinden sonra DP İl Başkanlığına getirilen Damalı, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde avukat görevinde iken milletvekili seçilmiştir.⁴⁰⁷ Ercüment Damalı'nın İskân, Milli Koruma, Vilayet Kanunlarının değiştirilmesi ve on bir değişik konuda mecliste konuşmaları bulunmaktadır.⁴⁰⁸

25. Rıfat Öçten

Mustafa Nadir Öçten'le Şehrize Hanım'ın oğlu olan Rıfat Öçten 1913 yılında Sivas'ta dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğrenimini Sivas'ta yaptıktan sonra üniversiteye girme olanağı bulamadığı için bir ders yılı, Mardin Ortaokulunda yardımcı öğretmen olarak matematik dersi okutmuştur. 1936 Mayıs ayında silâh altına alınan Öçten, 1937'de yedek teğmen rütbesiyle terhis edilmiştir. Aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenime başlayan Rıfat Öçten 1940 yılında mezun olunca Sivas hâkim adaylığına, ardından Kelkit, sonra da Erzincan Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı'na atanmıştır.

Ekim 1945 tarihinde görevinden istifa ederek Sivas'ta avukatlık yapmaya başlamıştır. 1948–1950 yılları arasında Sivas'ta DP İl Başkanlığı görevini yürüten Öçten 1950 ve 1954 seçimlerinde Sivas'tan iki kez parlamentoya girmiştir. 1957 seçimlerini kaybeden Öçten, yeniden avukatlık görevini devam ettirmiştir. 1960 yılında ordunun yönetime el koyması üzerine diğer DP ileri gelenleriyle birlikte Sivas'ta gözaltına alınmış, ancak daha önceki faaliyetlerinde suç unsuru görülmediğinden 22 Kasım 1960'da serbest bırakılmıştır. Demokrat Parti'nin kapatılmasından sonra Yeni Türkiye Partisi'nin bünyesinde siyasi

⁴⁰⁷ TBMM Arşivi, Ercüment Damalı Özgeçmiş, Sicil No: 1869, Kutu No: 55.

⁴⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/I, VI, (TBMM Matbaası), Ankara, 1947, s.189.

hayatına devam eden Rıfat Öçten, 1961–1965 seçimlerinde senatör ve daha sonra Ulaştırma Bakanı olmuştur. Rıfat Öçten 1970 yılında vefat etmiştir.⁴⁰⁹

26. Bahaettin Taner

Seyfeddin Bey ile Halime Hanım'ın oğlu olarak 1910 yılında Sivas'ın ilçesi Gemerek'te doğan Bahaettin Taner, ilkokulu Gemerek'te, ortaokulu ve liseyi Sivas'ta ve daha sonra 1935 yılında Tıp Fakültesini İstanbul'da bitirmiştir.

Askerliğini tamamladıktan sonra 1936- 1940 yılları arasında Tunceli'nin Mazgirt ilçesinde ve 1940–1943 yılları arasında Çanakkale'nin Ezine ilçesinde hükümet tabipliği yapmıştır. İhtisasını İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi'nde tamamlamadan ikinci kez silâh altına alınan Taner, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tabipliği'ne gönderilmiştir. Terhis olduktan sonra 1947 yılında tekrar asistanlığa devamla birinci sınıf boğaz-burun mütehassısı olan Bahaettin Taner, aynı yıl Sivas Numune Hastahanesi'ne atanmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Sivas Demokrat Parti listesinden milletvekili olmuş devre sonunda tekrar eski mesleğine dönmüştür.⁴¹⁰

27. Nurettin Ertürk

1911 yılında Sivas'ın Zara ilçesi Zogallı köyünde dünyaya gelen Nurettin Ertürk ilköğrenimini kısmen Zara, kısmen Sivas Merkez'de yapmıştır. Ortaokul ve Liseyi Sivas'ta okuduktan sonra 1934 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Hâkimlik stajına Ankara'da başlayan Ertürk, staj süresi tamamlanmadan Nallıhan İcra Memurluğu Vekilliği'ne gönderilmiştir. Bir yıl sonra askere alınan Nurettin Ertürk, 1936'da terhis edilince Ankara'ya dönüp yarıda bıraktığı stajını bitirmiştir. 1936 Aralık ayında Araç Sorgu Hâkimliği'ne, ardından Mayıs 1938'de Gümüşhacıköy Cumhuriyet Başsavcılığı'na atanmıştır. Nurettin Ertürk, çalışma hayatında daha sonra Artova Sulh Hukuk Yargıcı ve 1938 yılı sonunda da Divriği Cumhuriyet Savcılığı görevlerini ifa etmiştir.

Mayıs 1945'te Hafik savcılığına getirilen Ertürk, 25 Mart 1950'de istifa edip Demokrat Parti'ye girerek Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Milli Eğitim, Mili Savunma ve Bütçe komisyonlarında görev alan Ertürk'ün mecliste daha değişik birçok konuda

⁴⁰⁹ TBMM Arşivi, Rıfat Öçten Özgeçmiş, Sicil No: 1875, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları II**, s. 235.

⁴¹⁰ TBMM Arşivi, Bahaettin Taner Özgeçmiş, Sicil No: 1877, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, **Sivas Meşhurları II**, s. 501.

konuşmaları bulunmaktadır.⁴¹¹ 1954 seçimlerinde de Sivas'tan milletvekili seçilen Nurettin Ertürk 1977 yılında öldüğünde Sivas senatörlüğü görevini yürütmekteydi.⁴¹²

28. Muttalip Öker

1893 yılında Sivas'ta doğan Muttalip Öker Sivaslı tüccarlardan Mehmet Şevki Efendi'nin oğludur.

Orta öğrenimini Sivas'ta tamamladıktan sonra İstanbul'da Mülkiye'yi bitirmiştir. Okuldan çıkar çıkmaz yedek subay olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. Mütarekede terhis edilince, İçişleri Bakanlığı Temyiz Kalemî Mümeyyizliği'ne, 1921'de Bayındırlık Bakanlığı Memurin Müdürlüğü'ne atanmıştır. Aynı yıl Hizanlık, arkasından Suşehri, 1922'de Zara ve Zile Kaymakamı olmuştur.

1923'te İçişleri Bakanlığı Nüfus Genel Müdürlüğü'ne, 1927'de bu bakanlığın İller İdaresi Genel Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Görevine ek olarak Ankara Vali vekilliğini de ifa etmiştir. TBMM'nin dördüncü döneminden 1950'ye kadar Malatya, 1950'de Sivas milletvekili olmuştur. Mecliste Milletvekillerinin Ödenekleri, Polis Teşkilatı ve Belediye Kanunları hakkında çalışmalar yapan Öker'in birçok değişik konuda konuşması bulunmaktadır.⁴¹³ Malatya milletvekili iken CHP Meclis Yönetim Kurulu Üyeliğı de yapan Muttalip Öker bir kalp krizi sonucu 23 Ocak 1951'de Ankara'da vefat etmiştir.⁴¹⁴

29. İlhan Dizdar

1904 yılında Sivas'ta doğan İlhan Dizdar Sivaslı Rıfat Efendi ile Saadet Hanım'ın oğludur. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1930'da liseyi 1933 yılında da Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Sırasıyla Divriğı, Sivas, Erzincan ve Afyonkarahisar savcılığı yapmıştır. Tokat Ağır Ceza Başkanlığı görevini yürüttüğü dönemde milletvekili genel seçiminde Sivas'tan adaylığını koymuş ve 1950'de DP listesinden milletvekili seçilmiştir. Ancak Dokuzuncu Dönemin sonunu beklemeden milletvekilliğinden istifa ederek tekrar eski mesleğine dönmüştür. İki çocuk babası olan İlhan Dizdar 1957'de Ankara'da vefat etmiştir.⁴¹⁵

⁴¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, IX/II, XIII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1952, s.693.

⁴¹² TBMM Arşivi, Nurettin Ertürk Özgeçmiş, Sicil No: 1873, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları I, s. 317.

⁴¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, VIII/II, XII, (TBMM Matbaası), Ankara, 1948, s.984.

⁴¹⁴ TBMM Arşivi, Muttalip Öker Özgeçmiş, Sicil No: 730, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları II, s. 236.

⁴¹⁵ TBMM Arşivi, İlhan Dizdar Özgeçmiş, Sicil No: 1870, Kutu No: 55; İ. Aslanoğlu, Sivas Meşhurları I, s. 279.

III. BÖLÜM

TEK PARTİ DÖNEMİ GENEL SİYASİ GELİŞMELER VE SİVAS'TAKİ YANSIMALARI

Milli Mücadele'nin en önemli aşamalarından olan Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından önce hakkında fazla söz edilmeyen Sivas, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçip Millî Mücadele'yi başlatmasından sonra her Anadolu vilâyeti gibi kısa zamanda ona katılmakta gecikmemiş ve bir anda kendini Millî Mücadele'nin merkezi olarak bulmuştur.

Sivas, Anadolu'nun o günkü koşulları gereği Amasya Genelgesi'nde de belirtildiği gibi “Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri” durumundaydı.⁴¹⁶ Erzurum Kongresi ile başlayan Milli Hareket, Sivas Kongresi ile devam etmişti. 4 Eylül 1919'da toplanan Sivas Kongresi pek çok zorluğa rağmen 11 Eylül'de çalışmalarını bitirmiş, İstanbul'la bağlantısını kesmiş ve Anadolu'daki yönetimi ele almıştı. Gerek basınıyla (İrade-i Milliye)⁴¹⁷ gerek erkek ve kadınıyla⁴¹⁸, Millî Mücadele'nin ilk nüveleri Sivas'ta başlamış, tüm bunlar Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan ayrılmasından sonra da devam etmişti.

Sivas Kongresi öncesi birçok hadiseye ev sahipliği yapan ve hemen hemen herkesin bir heyecan ve telâş içinde bulunduğu Sivas, bu durumunu kongre cereyan ettiği sırada bir bekleyişe bırakmış, daha sonra ise o eski sessiz, sakin günlerine geri dönmüştü. Bütün bu süreç için Sivas yetişmiş tüm kadroları ve halkıyla elinden geleni yapmış, Atatürk'ün de dediği gibi “Cumhuriyetin Temelini Burada Attık” sözüyle tarihte lâayık olduğu yeri almıştı.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, I,(Milli Eğitim Bakanlığı Yay.), İstanbul, 1962, s.38; Mehmet Kılıç, **Amasya Tamimi ve Protokolü**, (Okan Üniversitesi Yay.), İstanbul, 2009, s. 37.

⁴¹⁷ Hüseyin Yıldırım, “İrade-i Milliye Gazetesi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, VIII/23, Ankara, Mart 1992, s.325–330.

⁴¹⁸ Bekir Sıtkı Baykal, **Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksel Kurumu Yay.), Ankara, 1986, s.38.

⁴¹⁹ Hüseyin Yıldırım, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, X/29, Ankara, Temmuz, 1992, s.459.

Cumhuriyetin ilânından sonra başlayan Türkiye'yi çağdaşlaştırma sürecinde yapılan inkılâp hareketleri Sivas'ta da ilgiyle takip edilmiş ve benimsenmişti. Bu dönemde Sivas'ta cereyan eden belli başlı gelişmeler ise şöyleydi:

A. ŞAPKA İNKILÂBI

24 Ağustos 1925 tarihinde Kastamonu'da kendisini karşılayanları Panama türü bir şapkayla selâmlayan Atatürk böylece şapka inkılâbını başlatmış oluyordu. Atatürk'ün Kastamonu'da gerçekleştirdiği gezi ile gündeme gelen şapka konusu bir inkılâp hareketi olarak Sivas'ta ne şekilde karşılandığı ve Sivas'ta şapkanın ilk defa giyilmesine dair bilgiler Sivas yerel basınının en önemli gazetelerinden olan Kızılırmak Gazetesi nüshalarına da yansımıştı.

Atatürk'ün başlattığı şapka inkılâbıyla Sivas aydınları da hemen şapka giymek istemiş ancak mağazalarda bulunmaması ve yapacak terzinin olmayışı buna engel olmuştu. Bu dönemde Sivas'ta bulunan birkaç terzi zabıta ve polislerin şapkalarını yapmakla meşguldü. Bu terzilerde fırsat bularak yaptıran ve Sivas'ta ilk defa şapka giyen Darülmualiminin Müdürü Mahmut Bey olmuştu. Daha sonra öğretmenlerden Eyüp Hamidi ve Talha Bey öğrencilerden ise Cevdet Efendi yaptırdıkları şapkaları giymişlerdi. Sivas'ta kamu görevlilerinden Vali, Cinayet Savcısı, Maarif ve Polis Müdürleri de ilk defa fötr şapka giymişlerdi. Daha sonraki günlerde Sivas'ta terzilerde ve mağazalarda bulunan şapkaların tamamı tükenmiş memur ve öğretmenlerden şapka giymeyen kalmamıştı.⁴²⁰

Şapka inkılâbını takip eden günlerde pahalılığa rağmen Sivas'ta şapka hızla yayılmıştı. Sivas'ta bu dönemde bütün memurlar ekseriyetle fötr model şapkayı tercih etmişler, okullarda ise öğrencilerin bir kısmı daha modern tarzda şapka giymişlerdi. Bu günlerde Sivas'ta terziler yeni şapkalar yetiştirmek için yoğun bir şekilde çalışmaktaydı. Sivas'ta bu dönemde Vilayet Meclisi üyelerinin bazıları henüz şapka giymiş değillerdi. Kızılırmak Gazetesi Sivas'ta bulunan meclis üyesi, idareci vs ne kadar memur varsa meclislere başların açılarak girilmesi gerektiği uyarısında bulunarak Gazetenin Başyazarı Hayri Sığırcı'nın da tereddüt etmeden şapkasını giyerek inkılâpçılığını gösterdiğini belirtmekteydi. Gazete yazılarının devamında hükümetin her türlü çalışmalarına en küçük bir tereddüt göstermenin nankörlük olduğunu belirtmekteydi.⁴²¹

Sivas'ta Şapka İnkılâbı yolunda bu gibi olumlu adımlar atılırken, Anadolu'nun değişik illerinde olduğu gibi Sivas'ta da olumsuz bir hareket meydana gelmişti. 14 Kasım

⁴²⁰ **Kızılırmak**, 28 Eylül 1925, No: 122-11, s.2.

⁴²¹ **Kızılırmak**, 13 Ekim 1925, No: 122-13, s.1; H. Yıldırım, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, s.461.

1925’de Sivas’ın en merkezi yeri olan Dört Yol mevkisindeki Taşhan duvarına bir beyanname yapıştırılmış ve bu beyannamede İnkılâplar ve bilhassa Şapka İnkılâbı ve Atatürk aleyhine ifadeler yer verilmişti. Kızılırmak Gazetesi’nin 17 Kasım 1925 günü nüshasının ilk sayfasında “Bir Namussuz” başlıklı yazıda bu konuda şu satırlar yer almaktaydı:⁴²²

“Cumartesi günü Sivas’ın temiz halkını cidden muğber eden bir alçaklık yapıldı. Rezil bir mahlûk duvara bir paçavra yapıştırdı. Ne kadar namussuz olduğu şundan belli ki, altına sarıh imzasını koyamadı. Sefil fahişeler gibi saklanmak istedi. Cumhuriyet hükümetinin metin zekâsı bu namussuzu meydana çıkaracak ve vücud-u habisini ortadan kaldıracaktır.”

Kızılırmak Gazetesi’nin aynı nüshasında gazetenin başyazarı Hayri Sığircı tarafından “Darılmayınız Efendiler” başlığı ile kaleme alınan yazıda Taşhan duvarına yapıştırılan beyanname sert dille eleştirilmekteydi. “Taşhan duvarına yapıştırılan Hezeyanname Müretteplerine” hitaben yazılan yazıda Sığircızade Hayri Lütfullah Bey, “Hezeyanname mürettepleri”ni, “akidesizlik, mefkûresizlik ve programsızlık” mesleğine kapılmış, üstelik fikirlerine açık bir imza ile sahiplenmekten çekinecek derecede zillete düşmüş “Mürai ve Hain-i Vatan” bir muhalif grup olarak suçlarken, yapılan bu hareketin Sivas’ın şerefine leke düşürme ihtimaline karşı duyduğu kaygıyı şöyle dile getirmekteydi.⁴²³

“ Emin olunuz beyler... Emin olunuz ki bu memleket sizin yüzüne sürmek istediğiniz kara lekeyi, taayyüb ve irtica lekesini sizin yüzünüze reddedecek, size iade edecektir. Çünkü sizde bir akide, bir mefkûre yoktur... Eğer bir yolunuz varsa, memleketin kanunu onu bilmek, ona sizin layık olduğunuz mevkii vermek ister. Memleketin hayatıyla haşyetle, şerefle, tarihle alakadar olan mütefekkir halk, emin olunuz ki bu gizli ve kötü hareketi takbih ve tel’in edecektir. Çünkü efendiler; Sivas namusludur.”

Sivas Genel Meclis İl Başkanlığı, Şapka Kanunu daha Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde tartışılırken, Vilayet Genel Meclisi, Başkan Yardımcısı Hayri Sığircı’nın ilginç bir teklifini değerlendirmek üzere toplanmıştı. Sığircı teklifinde özetle, “Heyet-i Vekile kararnamesinin isabetinden bahisle, şapkayı yalnız aydın sınıfın kullanmasının memlekette tek düzeni ihlâl ettiğinden milletlerarası bir giysi olan şapkanın tüm halka mal edilmesinin zaruretinden bahsederek” bilhassa aydın kesim arasında, halka mal edilmesi kararını bekleyenlerin çokluğundan bahsetmekteydi.⁴²⁴

⁴²² Kızılırmak, 17 Kasım 1925, No: 122-18, s.1.; Ahmet Turan Alkan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas’ta Şapka İnkılâbı Duruşmaları*, (Ötüken Yay.) İstanbul, 2012, s.112.

⁴²³ Kızılırmak, 17 Kasım 1925, No: 122-18, s.1.

⁴²⁴ Kızılırmak, 13 Ekim 1925, No: 122-13, s.2.

Hayri Bey'in teklifine göre şapka kararnamesi hemen halka mal edilerek yaygınlaştırılmalı, aksine hareket edenler ise İdare-î Vilâyet Kanunu'nun maddesi gereğince cezalandırılmalıydı. Hayri Bey'in teklifinde ilginç bir özellik daha bulunmaktaydı. Meselenin esasen belediyeye ait bir problem olduğuna dikkat çeken Hayri Bey, Belediye Kanunu'nun maddelerinden olan "belediyeye itaat etmeyenler hakkında yapılacak muamelenin", şapkaya muhalefet edenler hakkında da uygulanmasını talep etmekteydi.⁴²⁵

Vilayet Meclisi, bu takriri "kabul edilmesi hususunda acil maddeler" olarak belirlemiş, 24 Kasım 1925'de hemen kabul ederek şu kararı almıştır: "Merkez Vilâyette bir, kaza merkezlerinde bir buçuk, nahiye ve köylerde iki ay zarfında kabul edilen tarihten itibaren olmak üzere medenî kıyafetlerin giyimi bütün halka mal edilerek oy birliği ile kabul edilmiştir".⁴²⁶

Sivas Vilâyet Meclisi, TBMM daha aynı konuyu görüşür ve tartışırken, kanunla düzenlenmesi gereken bir mesele hakkında bütün vilâyetleri inkılâp yarışında geride bırakarak, öncü bir karar çıkartmıştı. 23 Kasım 1925 tarihinde Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin Sivas'a varmak üzere Ankara'dan ayrıldığını haber alan Vilayet Meclisi, Sivas'ın yüzüne sürülen kara lekeyi (14 Kasım'daki yafta olayı) temizleyip Sivas halkının böyle çirkin eylemi tasvip etmediğini ispat etmek için, böyle şaşırtıcı bir kararı alelacele çıkarmıştı.⁴²⁷

⁴²⁵ Hayri Bey'in teklifinin tam metni şöyledir: "Meclis-i Umûmi-i Vilâyet Riyaset-i Celilesine, "Sevgili Cumhuriyetimizin memleketi asrî ve medenî bir gayeye yürütmek azmiyle intizam ve ısdar ettiği pek mühim mukarrerat arasında ciddi bir surette nazar-ı itibâre alınmağa lâyık bir de kisve kararnamesi var. Hükümet bu kararıyla kendi memurlarına ve memur hukukundan istifade eden müntehib ve gayrimüntehib bilumum mensubüne yeni kisveyi giymelerini emr etmiştir. Bütün medenî milletlerin iksâ etmekte olduklara şapkanın bizde yalnız sünûf-u münevveriyeye inhisarı memlekette yeknesaklığı ihlâl etmekte ve takib edilen nokta-: nazara... etmemektedir. Beynelmilel bir kisve olan şapkanın bilumum halka teşmili bu itibarla lazım ve zaruridir. Bilhassa sünûf-u münevver arasında teşmil kararını bekleyen pek çoktur. Binaenaleyh kararname-i mâruzun madde-i mahsusuyla gösterildiği üzere şapkanın resmi kıyafetler müstesna olmak şartıyla bilumum halka teşmil ve buna muhalefet edenlerin idare-i vilayet kanununun madde-i mahsûsası veçhile tecziye veyahut mesele esasen beledî bir şekilde bulunduğu cihetle, Belediye kanunun bu babdaki mevaddı ahkâmına göre evâmîr-i belediyeye itaat etmeyenler hakkında yapılacak muamelenin şapkaya muhalefet edenler dahi aynen tatbiki suretiyle, pek çirkin bir halde ve yekdiğerine benzemeyen halk kisvesinin de yeknesak bir hale ifrağı hususunun meclis-i umumi heyet-i muhteremesince bir karara rabtını rica eylerim efendim." Meclis-i Umumi Vilayet Azası Sığircızade Hayri (Bkz: **Kızılırmak**, 24 Kasım 1925, No: 122-19, s.1).

⁴²⁶ Meclisin söz konusu teklifi kabul ettiğine dair karar aynen şöyledir: "Meclis-i umumi-i vilâyete takdim olunan kisve-i medeniye'nin umuma teşmili hakkında takrir mevadd-ı müstâcelen add olunarak o günkü ruznâme-i müzakerâta idhali müttefikan kabul olunmuş, her vech-i âti mukarrerat ittihaz edilmiştir. Şapkanın resmi kıyafetler müstesna olmak şartıyla bilumum halka teşmili ve buna muhalefet edenlerin idare-i vilâyet kanununun madde-i mahsûsası veçhile tecziyesi veyahut mesele esasen beledî bir şekilde bulunduğu cihetle beledî kanunun bu babdaki mevaddı ahkâmına göre evâmîr-i belediyeye itaat etmeyenler hakkında dahi aynen tatbiki takarrür etti ve sûret-i tatbiki hakkında cereyan eden müzakere neticesinde: Merkez vilâyette bir, kaza merkezlerinde birbuçuk nevâhi ve karyelerde iki ay zarfında tarihli ilânından muteber olmak üzere kisve-i medeniye iksâsı bilumum halka teşmili müttefikan kabul olundu." (Bkz: **Kızılırmak**, 24 Kasım 1925, No: 122-19, s.1).

⁴²⁷ A. Turan Alkan, "İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhalliflerin Tasfiyesi I", **Tarih ve Toplum**, XI/62, İstanbul, Şubat, 1989, (İletişim Yay.), s. 84; H. Yıldırım, **Atatürk İnkılâpları ve Sivas**, s.462; A. Turan Alkan, **İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta...** s.118.

Bazı şehirlerde çıkan olayların suçlularını yerinde yargılamak için⁴²⁸, 23 Kasım'da yola çıkan Ankara İstiklal Mahkemesi, ertesi gün Kayseri'de çalıştıktan sonra 25 Kasım Çarşamba günü Sivas'a varmıştı. Sivas'a gelen İstiklal Mahkemesi Heyeti, Reis Ali (Çetinkaya), Üye Kılıç Ali, Üye Reşit Galip ve Savcı Necip Ali (Küçüka)'den oluşmaktaydı. Mahkemenin Sivas'a geldiği gün TBMM, Şapkanın tüm yurttan yaygınlaşmasını öngören kanunu kabul ederken, aynı gün Başbakan İsmet Paşa da "Ankara İstiklal Mahkemesince verilecek idam kararının şimdiye kadar olduğu gibi, meclis onayına gerek kalmadan uygulanması için mahkemeye yetki verilmesi" talebiyle, meclise müracaat etmişti. Teklif kabul edilerek 25 Kasım 1925'te yürürlüğe girmişti. Mahkeme Sivas'ta bulunduğu sırada 26 Kasım'da Başbakan İsmet Paşa, idam yetkisi tanındığını bakanlığa bildirmesiyle İstiklal Mahkemesi bu gezisinde daha yetkili çalışma imkânı bulmuştu.⁴²⁹

Ankara İstiklal Mahkemesi 26 Kasım 1925 Perşembe günü çalışmalarına başlamış ve ilk olarak Sivas Mahalle Muhtarları yargılanmıştı. Çünkü 2 Eylül 1924'te kabul edilen (Tekke ve Zaviyelerin Seddine ve İlmiye Sınıfı ile Kisvesine ve Bilumum Devlet Memurlarının Kıyafetlerine Dair Kararname) kanunda adı geçen memur sınıfına mahalle muhtarları da girmektedir. Bu nedenle Sivas mahalle muhtarlarının şapka giymemesi mahkeme heyetinin dikkatini çekmişti. Muhtarlar yargılamada Bursa'dan sipariş edilen şapkaları beklediklerini ve bu nedenle şapka giymediklerini belirten savunmada bulunduklarından dolayı serbest bırakılmışlardı.⁴³⁰

Muhtarların yargılanmasının ardından Belediye Meclis Üyeleri sorgulanmış, Sivas Belediye Başkanı Abbas Bey, üyelerden Abdürrahim Bey, Ömer Şems Bey, İlhami Bey ve Hayri Bey yargılanmıştı.⁴³¹

Belediye Meclis azalarının yargılanmasından sonra Meclis İdare azaları da mahkemeye sevk edilmişlerdi. Muhasebecizade Tevfik Efendi, Tülekzade Hüseyin Efendi'nin sorgusu yapıp ve tutuksuz olarak yargılanmaları daha sonraya ertelenmişti.

Sorgulamanın devamında halktan bazı kişilerin yargılanmasına geçilmiş Kasımağazade Hüsnü Efendi, İmam Hatip Mektebi Talebesinden Abdülhalim Efendi, Nergiszade Ahmet Efendi, Mehmet Pehlivan Bey, Belediye Polisi Bahattin Bey ve Esmâ Kadın isimli şahıslar sorgulanmış beyanname ile ilgilerinin olmadığı anlaşılarak tutuksuz olarak yargılanmalarına karar verilmişti. Daha sonra yaftayı bizzat yazmak ve yapıştırmakla

⁴²⁸ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri 1923–1927*, (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.), Ankara, 1982, s. 303.

⁴²⁹ E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.306.

⁴³⁰ *Kızılırmak*, 3 Aralık 1925, No: 122-20, s.1; A. Turan Alkan, *İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhaliflerin Tasfiyesi I*, s. 84; A. Turan Alkan, *İstiklal Mahkemeleri ve Sivas'ta...* s.125.

⁴³¹ *Kızılırmak*, 3 Aralık 1925, No: 122-20, s.2.

suçlanan Çil Mehmet adlı şahsın yargılanması yapılmış, yaftadaki yazıyla el yazısının örtüşmesi ve evindeki aramalarda zımk bulunmasıyla Çil Mehmet yargılamada birinci şüpheli durumuna düşmüştü.⁴³²

Sivas'ta Ankara İstiklal Mahkemesinin gerçekleştirdiği yargılamada yafta ile uzak-yakın ilişkisi olan hemen hemen herkes mahkemeye davet edilmişti. Öte yandan kapatılmasının üzerinden altı ay geçen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Sivas Şubesi eski üyeleri ve partiye yakın isimlerden olan, Şekeroğlu İsmail Efendi, Sabık Erkânıharp Ziya Bey (Bacanakzade), Ali Beyzade Aziz Bey, Hamid Bey, Sabuncuzade Ahmet Efendi, Evliyazade Evliya Efendi, Emir Marşan (Paşa) ve Gani Bey de yargılanmışlardı. Yargılamada şahıslara yaftadan çok Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na niçin girdikleri ve ne umdukları sorulmaktaydı.⁴³³

Üç gün sürdükten sonra sona eren araştırmalar sonucunda beyannamenin Çil Mehmet tarafından yazılmış olduğu deliller ve vesikalarla ispat edilmiş, ancak beyannamede yazılanların Çil Mehmet'in muhayyilesi eseri olamayacağı da anlaşılmıştı. Bu yüzden Türkiye Devletinin şeklini bozmak ve değiştirmek maksadıyla halkı isyana teşvik ettiği sabit olan Çil Mehmet Ceza Kanununun 55. maddesi gereğince idam edilmişti. Bu meselede tahrik ve teşvik edici rol oynadıkları ortaya çıkan Şekerzade İsmail Efendi, Gani Bey ve Evliyazade Evliya Efendi aynı maddenin özel fırkası gereğince on beşer sene küreğe Edirne Hapishanesine, Sabık Erkânıharp Bacanakzade Ziya Bey, Sabuncuzade Ahmet Efendi, Alibeyzade Aziz Bey, Hamid Bey, Baytarzade Hakkı Bey yine aynı maddenin özel fırkası gereğince onar sene küreğe Kırklareli Hapishanesine, Belediye Reisi Abbas Bey, Belediye azaları; Ömer Şems Bey ve Abdurrahim Efendi yedi buçuk sene Kütahya Hapishanesine, Nalbandzade Ali Bey 64. madde gereğince üç yıl hapisle Sinop Hapishanesine ve Emir Marşan Paşa'da yine 64. madde gereğince üç yıl hapisle Isparta Hapishanesine gönderilmişlerdi.⁴³⁴

B. HARF İNKILÂBİ

Sivas, Şapka İnkılâbında olduğu gibi Harf İnkılâbında da öncü bir rol oynamıştı. Kızılırmak Gazetesi harf inkılâbıyla ilgili yazılara günler öncesinden başlamıştı. O tarihlerde gazetede yer alan "Latin Harfleri Kabul Edilirse" başlıklı yazı Latin harfleriyle yayımlanmıştı. 6 Haziran 1928 tarihli 88-124 numaralı Kızılırmak Gazetesi'nde başlıkta yer alan bu rakamlar

⁴³² **Kızılırmak**, 3 Aralık 1925, No: 122-20, s.3; A. Turan Alkan, "İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhâliflerin Tasfiyesi II", s. 137.

⁴³³ **Kızılırmak**, 3 Aralık 1925, No: 122-20, s. 4; A. Turan Alkan, *İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhâliflerin Tasfiyesi II*, s. 138-139-140.

⁴³⁴ **Kızılırmak**, 3 Aralık 1925, No: 122-20, s. 4; E. Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s.306; A. Turan Alkan, "İstiklal Mahkemesi'nin Sivas Günleri ve Muhâliflerin Tasfiyesi III", s. 207.

Latin rakamları ile yazılmıştı.⁴³⁵ İstanbul gazeteleri bile basımda Latin harflerine 9 Ağustos 1928 tarihinden itibaren yer vermeye başlamışlardı. Sözü edilen yazıda birçok yazım hatası bulunduğu gibi, yazının bazı kısımlarında elde yeterli harf bulunmadığı için Arap harfleri kullanılmıştı. Gazete ayrıca haftada beş saat halka Latin harflerini öğretmeye hazır olduğunu bildirerek harf inkılâbının gerçekleşmesini ne kadar arzu ettiğini açıkça göstermekteydi. Kızılırmak Gazetesi Harf İnkılâbıyla ilgili gelişmeleri ve yetkililerce bu konuda yapılan açıklamaları zamanında halka duyurarak onları bilgi sahibi yapmayı görev saymaktaydı. Dil Encümeninin faaliyetlerini, almış olduğu her türlü kararı ve tebliği, Anadolu Ajansı ve diğer gazetelerden aldığı haberler aracılığı ile halka anında iletmekteydi.⁴³⁶

Harf İnkılâbı'nın başlamasıyla birlikte Sivas'taki hareketlenme daha da artmıştı. Millî Eğitim Müdürü Kazım Bey tarafından şehirde bulunan muallim ve maarif memurlarına yeni harf öğretilmek üzere İsmet Paşa İlkokulu'nda kurs açılmıştı.⁴³⁷ Yine Milli Eğitim Müdürlüğü'nce, daire müdürleri tarafından memurlara yeni yazıyı öğretmek için hükümet dairelerinde kurslar düzenlenmişti. Harfleri az çok tanıyanlar için ise ikisi lisede, ikisi İsmet Paşa, biri Cumhuriyet, biri Hafız Recep İlkokulu'nda, biri Fırka Binasında, biri Belediyede, her gün sabahleyin ve gece birer saat olmak üzere sekiz kurs düzenlenmişti. Harfleri hiç tanımayanlar için de üç kurs açılmış ve bundan başka halk için dört dersane daha açılmıştı.⁴³⁸

Sivas şehir merkezindeki bu faaliyetler devam ederken ilçelerde de dersaneler açılmış, öğretim başlamıştı. Sivas milletvekilleri hem halkı aydınlatmak hem de çalışmalarını kontrol etmek için ilçeleri ziyaret etmekteydiler. Sivas Milletvekillerinden Necmeddin Sadık Sadak, Şemsettin Günaltay, İbrahim Alaattin Gövsa; Kangal ve Divriği ilçelerine gitmişlerdi. Rahmi Bey ise Şarkışla, Yenihan, Hafik, ilçelerine giderek halkla sohbette bulunmuş ve yeni harflerin faydalarını anlatmıştı. Rasim ve Ziya Beyler de Zara, Hafik, Gürün, Darende ilçelerine giderek okuma yazma işlerinde düzenlemeler yapmışlardı.⁴³⁹

Sivas'ta daha sonraki günlerde yine basında kursların devam ettiği, yenilerinin açıldığı, kursların nerelerde ve kimler tarafından verileceği haberleri de yer almaktaydı. Bu amaçla bu dönemde Sivas'ta okuma yazmayı arttırmak amacıyla memurlar için 10 dersane, ayrıca bir dersane de jandarmaya açılmıştı. Yıldızeli, Şarkışla, Gürün, Darende, Zara,

⁴³⁵ Kızılırmak, 6 Haziran 1928, No: 88-124, s.1.

⁴³⁶ Burhan Paçacıoğlu, *Sivas Basımında Harf İnkılâbı*, (Cumhuriyet Üniversitesi Yay.), Sivas, 1990, s.33; H. Yıldırım, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, s.464.

⁴³⁷ B. Paçacıoğlu, *Sivas Basımında...*, s.41.

⁴³⁸ Kızılırmak, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.3.

⁴³⁹ Kızılırmak, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.3; H. Yıldırım, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, s.465.

Divriği, Kangal ilçesinde öğretmenler için ayrı ilçe halkı için ayrı birer dersane daha açılmıştı.⁴⁴⁰ Kızılırmak gazetesi ayrıca kahve ve garnizonlarda yeni harflerin öğretilmesi amacıyla tayin edilen öğretmenlerin isimlerini ve ders günü ile saatlerini de nüshalarına taşımaktaydı.⁴⁴¹

Sivas halkı Harf İnkılâbının bu hızlı öğrenme sürecinde yerel basını ilgiyle takip ederek inkılâpla ilgili yeni gelişmeleri öğrenmekteydi. Bu amaçla Kızılırmak Gazetesi Harf İnkılâbı açısından en önemli faaliyetlerinden olan yeni harfler hakkındaki çalışmaları da yakından takip ederek Dil Encümeni'nin tespit ettiği harfleri yayınlamaktaydı.⁴⁴² Ayrıca 20 Ağustos 1928 tarihli Kızılırmak Gazetesi halka, yeni harflerin imlâsıyla ilgili bilgiler vermektedir. “Başlıca İmlâ Kaideleri” başlığı altında yayımlanan ve iki sayı devam eden yazıda, bazı eklerin kelimededen (-) tire işaretiyle ayrıldığına dikkat çekilmekteydi. Kelimelerin bu şekilde yazılışı ile ilgili uygulama, Atatürk'ün 21 Eylül 1928 tarihinde Başbakanlığa verdiği tebligatla kaldırılmıştı.⁴⁴³

Açılan kurslarda verilen eğitimin sonuçları da Sivas halkına yerel basın kanalıyla duyurulmaktaydı. Bu amaçla gazete bu dönemde Sivas'ta açılan kurslardan memurlara ait olanların öğretimi tamamladığı ve sınav yapılan 129 memura belge verildiğini satırlarına taşımıştı. Erkek ve kadınlar için açılan kursların da başarılı öğretimden sonra belgelerini alacağı duyurulmuş ve yeni kursların açılacağı müjdesi verilmişti.⁴⁴⁴ Hızlı bir eğitim ve öğretimin ardından, 1928 Ekim ayından itibaren Sivas'ta yeni harflerle resmi yazışmaya başlanmıştı.⁴⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa, 23 Ağustos 1928 tarihinde Tekirdağ'dan başlayarak Bursa, Çanakkale, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri'yi içine alan bir yurt gezisine çıkmıştı. Gazi'nin bu geziden amacı, 9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu'nda yapmış olduğu konuşmadan sonra yeni harflerin memur ve halk arasındaki öğrenilme derecesini kontrol etmek ve halkı bu konuda aydınlatmaktır. Kızılırmak Gazetesi de Gazi'nin bu gezisi hakkında okuyucuya sık sık haberler yayımlayıp, O'nun Sivas'a geleceğini 17 Eylül 1928 tarihli nüshasında halka müjdelerken, şehirde yapılan hazırlıklarından da söz etmekteydi. Bu haberde yer alan son cümle “Aziz Gazi Geliyor” cümlesi ise yeni harflerle

⁴⁴⁰ **Kızılırmak**, 4 Ekim 1928, No: 114-124, s.3; B. Paçacıoğlu, **Sivas Basımında...**, s.46.

⁴⁴¹ **Kızılırmak**, 9 Ekim 1928, No: 114-125, s.3.

⁴⁴² **Kızılırmak**, 20 Ağustos 1928, No: 107-124, s.1; B. Paçacıoğlu, **Sivas Basımında...**, s.50.

⁴⁴³ **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.3; B. Paçacıoğlu, **Sivas Basımında...**, s.52.

⁴⁴⁴ **Kızılırmak**, 19 Ekim 1928, No: 115-124, s.1.

⁴⁴⁵ **Kızılırmak**, 4 Ekim 1928, No: 114-124, s.3.

basılmıştı.⁴⁴⁶ Atatürk Hükümet Meydanı'nda toplanan Sivas halkını âdeta tahta başında imtihan etmiş, halk arasından birini tahta başına çağırarak yeni harfleri öğretmiş ve ismini yazdırmıştı.⁴⁴⁷

C. DİĞER İNKILÂPLAR

1925 yılından sonra artan inkılâp hareketlerinde Sivas asla geri kalmamış, birçoğunda öncü hareketlerde bulunmuştu. Bu dönemde çağdaş milletler seviyesine ulaşabilmek için, kullanılan ortak dili yakalamak gerekiyordu. Bunlardan birisi uluslararası saat ve rakamların kullanılması idi. Bu amaçla Sivas Kalesi önündeki alaturka olan saat alafrangaya çevrilmiş ancak bu durum yeni sisteme ayak uyduramayan Sivas halkında şaşkınlığa yol açmıştı.⁴⁴⁸

Ezanın Türkçe olarak okunması da Sivas'ta ilgiyle karşılanmıştı. Bu dönemde Sivas Gazetesi bu konuyla ilgili şu satırları sütunlarına taşımaktaydı:

*“Türkçe Ezan” başlığı ile verilen haberde “Vali Süleyman Sami Beyefendi, Ali Ağa Camiinde (ezan okuma) dersini alan müezzin efendileri ve ezan talim ettiren lise musiki muallimi Sarı Hatipoğlu Muzaffer Bey’i dinlemiş ve muvaffakiyetlerine memnun kalmışlardır. Pazartesi gününden itibaren bütün camilerde okunan Türkçe ezan ve kaameti daha müessir bulan yüzlerce halk vecihle dinlemiştir.”*⁴⁴⁹

Sivas'ta daha sonra mahalle adlarının Türkçeye çevrilmesi, belediyenin olağanüstü yaptığı bir toplantıda kabul edilmiş ve mahalleler Türkçe adlarını almıştı.⁴⁵⁰

Eski Türk toplumsal düzeninde soyadlarının olmaması, bunun yerine, sadece bazı ailelerin dinî, sosyal ve asalet kaynaklı bazı lakaplar taşıması Türk milletinin çağdaşlaşmasındaki engellerden biri idi.

21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı Kanunu⁴⁵¹ ile her aile bir soyadı almak zorunda idi. İnkılâplar adına yapılan bu gelişme de Sivas'ta ilgi ile izlenmişti. Dönemin Sivas valisi Süleyman Sami Bey de Kepenek Deresi'nin ıslahıyla ilgilendiğinden dolayı “Kepenek” soyadını almıştı.⁴⁵²

Soyadı kanunu ile ilgili Sivas Gazetesi ayrıca herkesin bir an önce soyadı alması için de çağrı yaparak almayanların cezalandırılacağını bildirmekteydi. Soyadı almayanlara

⁴⁴⁶ B. Paçacıoğlu, **Sivas Basınında...**, s.85–86.

⁴⁴⁷ H. Yıldırım, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, s.466.

⁴⁴⁸ **Kızılırmak**, 10 Şubat 1927, No: 123-3, s.2.

⁴⁴⁹ **Sivas**, 29 Aralık 1932, No: 2395, s.1; H. Yıldırım, *Atatürk İnkılâpları ve Sivas*, s.467.

⁴⁵⁰ **Sivas**, 21 Eylül 1933, No: 2430, s.1.

⁴⁵¹ **Düstur**, Üçüncü Tertip, XV, (Teşrin-i Sani 1933- Teşrin-i Evvel 1934) Ankara 1934, s.1282–1283.

⁴⁵² **Sivas**, 13 Aralık 1934, No: 2472, s.1; Hayri Orhun, Celal Kasaroğlu, Mehmet Belek, Kazım Atakul, **Meşhur Valiler Elli Ünlü Vali**, (İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Bürosu Yay.),I, Ankara 1969, s.612.

valinin ve ilçelerde kaymakamların birer ad vereceğini duyurarak vakit geçirmeden bu “uğurlu kutsal işin” yapılmasını okuyucularına bildirmekteydi.⁴⁵³

Sivas basınında ayrıca yer alan “Çarşaf ve Peçe Son Günlerinde” başlığı altında bir yazıda, gerçekleştirilen inkılâplara Sivas’ta nasıl bakıldığına dair şu intibalar yer almaktaydı:

*“Sokak başlarında, çarşı içinde gözlerimize çarpan, kaideleri orta yerde birleşmiş mahrut manzarasını belirten kadınların sayısı günden güne azalıyor. Sahnelerde kullanılan maskeler gibi her fenalığı gizleyen bu çarşaflar içinde ne kadınlar yok ki... Çünkü başına bir çarşaf, yüzüne çifte peçe geçirdi mi artık kim olduğu bilinmez. Belediye kurumu geçen salı günü toplantısında 30 Ağustos Zafer Bayramı’nda peçelerin ve 29 İlk Teşrin Ulusal Bayramı’nda çarşafların kaldırılmasını onayladı. Bu onaylama çarşaf giyip de şurada burada sürünen ve bu gizli perde içinde her türlü fenalığı yapanların işine gelmez. Fakat dünyanın özlü bir varlığı ve en değerli bir anası olan Türk kadını bu çarşafı atmaktan hiç bir zorluk duymayacaktır.”*⁴⁵⁴

⁴⁵³ Sivas, 21 Mart 1936, No: 2529, s.2.

⁴⁵⁴ Sivas, 24 Ağustos 1935, No: 2506, s.1.

IV. BÖLÜM

CHP’NİN YAN KURULUŞLARI VE SİVAS’TAKİ FAALİYETLERİ

A. TÜRK OCAĞI

Türkiye’nin yakın tarihindeki kilometre taşlarından biri olan Türk Ocakları, Osmanlı kozmopolit yapısı içinde çözülen ümmetçilik görüşünden sonra, tepkisel biçimde oluşan milliyetçilik akımının bilinçlendirilmesinde başrolü oynayan bir örgütlenme olmuştur.⁴⁵⁵

Türk Derneği (1908), Türk Yurdu (1911), Türk Bilgi Derneği (1913) ve Türk Gücü Derneği (1914) gibi Türkçü derneklerden biri olan Türk Ocağı, II. Meşrutiyet döneminin sağladığı hürriyet ortamında kurulan Türk milliyetçi kuruluşlarının en büyüğü, tanınmış ve uzun ömürlüydü.⁴⁵⁶ İstanbul’da 31 Mart’ tan önce, kültürel amaçlı Türk Derneği kurulmuş, ama büyük bir ilgi yaratamamıştı. 1911 de yine İstanbul’da Türk Yurdu Cemiyeti ve ondan altı ay sonra da örgütlenmesini tamamlayan Türk Ocağı kuruldu. 24 Kasım 1911’de, Türk Yurdu Derneği tarafından “Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak” amacıyla “Türk Yurdu” Dergisi çıkarılmıştı. Türk ulusçuluğunun organı olarak, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda fikirler üreten bu dergi, Türk Ocağı’nın yayın organı haline dönüşmüştü.⁴⁵⁷

25 Mart 1912 günü resmi olarak kuruluşundan itibaren Türk Ocakları’nın sayısı hem İstanbul’da hem de diğer il merkezlerinde hızla artmış; birçok ileri gelen edebî simalar harekete katılarak dergisinde yazı yazıp, ocağın kollarının eylemlerine de katkıda

⁴⁵⁵ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasi Partiler: Meşrutiyet Dönemi I**, (İstanbul Üniversitesi Yay). İstanbul, 1984, s.443.

⁴⁵⁶ Kenan Akyüz, *Türk Ocakları*, **Belleten**, L/196–198(TTK Yay.), Ankara, 1986, s.201.

⁴⁵⁷ Hüseyin Tuncer, Yücel Hacaloğlu ve Ragıp Memişoğlu, **Türk Ocakları Tarihi, Açıklamalı Kronoloji 1912–1997**,(Türk Ocakları Genel Merkezi Yay.), Ankara, 1998, s. 11.

bulunmuşlardı.⁴⁵⁸ Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde çalışmaları aksayan Türk Ocakları, Cumhuriyetin ilân edilmesinden hemen önceki günlerde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde örgütlenmeye başlamış ve 1922 yılı sonuna kadar 19 Türk Ocağı açılmıştı. 1923 yılında açılan ocak sayısı 60'a, 1927 yılında 257'ye ve üye sayısı 30.000'e ulaşmıştı.⁴⁵⁹ Ancak, çalışma programlarında bir değişiklik yapılarak Pantürkist ülkü bir tarafa bırakılmaya çalışılıp Türkiye ile sınırlandırılmıştı. Türk Ocakları, konferanslar, müsamereler; ticaret, muhasebe, daktilo, biçki- dikiş kursları, sağlık, ziraat, yabancı dil dersleri; kütüphaneler ve okuma salonları; sinema, müze, sergi, spor; Türk dilinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması, millî ekonominin teşviki; köye ve köylüye yönelik faaliyetleri ile 1912–1931 yılları arasında Türk fikir hayatına ve toplum hayatına katkıda bulunmuştu.⁴⁶⁰

1927 de yasasında yaptığı değişiklikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin denetimi altına giren Türk Ocakları'na devlet desteği ve denetimi artarak devam etmiştir. Kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa'nın: *"Teessüs tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakatle ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucib hizmetleri sebetmiş olan Türk Ocakları'nın, aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren fırkamla bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise, millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir."*⁴⁶¹ Açıklamasından sonra olağanüstü bir toplantı yapan Türk Ocakları, Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteğine uyararak, Ocakların kapatılmasını ve bu kuruluşun tüm malvarlığının Cumhuriyet Halk Fırkası'na devredilmesini kararlaştırmış ve 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Büyük Kongresi'nde Türk Ocakları kurultayınca alınan karar aynen kabul edilmişti.⁴⁶²

Sivas Türk Ocağı Şubesi 1923 yılında açılmış ve faaliyet göstermeye başlamıştı.⁴⁶³ Türk Ocağı'nın açıldığı gün olan 18 Mart tarihî bayram olarak ilân edilmiş ve her yıl kutlanmıştır.⁴⁶⁴ 1925 yılında oluşturulan İdare Heyetinde Sivas Türk Ocağı Başkanlığına: Sıhhiye Müdürü İsmail Bey, murahhaslığa: Sığırcızade Hayri Bey; kâtipliğe: Matbaa Müdürü Abdülkadir Bey; Sayman ve Veznedarlığa: Muallim Selehaddin Bey, üyeliklere: İlköğretim

⁴⁵⁸ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (TTK Yay.), Ankara, 2004, s.348.

⁴⁵⁹ Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları**, (İletişim Yay.), İstanbul, 1997, s.54.

⁴⁶⁰ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, (Çev. Alev Er), (İstanbul Tarih Vakfı Yay.), İstanbul 2005 s.107.

⁴⁶¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, III**, (Atatürk Araştırma Merkezi), Ankara, 1997 s. 130.

⁴⁶² **C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre (10- 18 Mayıs 1931) Zabıtları**, (Devlet Matbaası), İstanbul, 1931, s.279–280.

⁴⁶³ H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s. 108

⁴⁶⁴ **Sivas**, 22 Mart 1926, No: 1676, s.1.

Müfettişi Hikmet Bey, Numune Hastanesi Emraz-ı Dâhiliye Müttehassısı Fazıl Bey, Tüccardan Ömer Adil Beyler seçilmişti.⁴⁶⁵ Sivas'ta 1926'da yapılan Ocak Kongresinde ise Reisliğe Hikmet Bey, Murahhaslığa Abdülkadir Bey, Sayman ve Veznedarlığa Seracettin Bey ve Kâtipliğe de Muallim Şadi Bey seçilmişlerdi.⁴⁶⁶

Türk Ocaklarının ikinci dönemine ait (Ekim 1922–10 Nisan 1931) birinci kurultayına (23 Nisan 1924) Sivas Türk Ocağı'nı temsilen Nüfus Müdür-i Umumisi Muttalip Bey, Sivas Mebusu Halis Turgut Bey ise Sarıkamış Türk Ocağı adına katılmıştı. 1927 yılındaki kurultaya ise Sivas Türk Ocağı adına Rıza Bey, Şarkışla Türk Ocağı adına Abdülmuttalip Bey, daha önce Sivas'a bağlı olan Aziziye (Pınarbaşı) Türk Ocağı adına Fuat Bey, Gürün Türk Ocağı adına İsmail Hakkı Bey, Yenihan (Yıldızeli) Türk Ocağı adına Kemal Bey katılmıştır.⁴⁶⁷ 1928 yılında yapılan kongrede Sivas Türk Ocağı'nı temsilen Abdülmuttalip Bey, Şarkışla Türk Ocağı'nı temsilen Mühendis Hamit Bey, o dönemde Sivas'a bağlı olan Darende Türk Ocağı'nı temsilen Nami Bey, Aziziye Türk Ocağı'nı temsilen İzzet Ulvi Bey ve Yenihan Türk Ocağı'nı temsilen Dr. Bahri Bey katılmışlardı.⁴⁶⁸

Türk Ocakları Merkez Heyeti 1928 yılı bütçesinde Şark Mıntıkası, Garp Mıntıkası, Şimal Mıntıkası, Cenup Mıntıkası ve Merkez Mıntıkası olmak üzere beş mıntıkada müfettişlikler kurmuş, Sivas Türk Ocağı ise Merkez Mıntıkada yer almıştı.⁴⁶⁹

20 Şubat 1928'den sonra Türk Ocakları Merkezine 141 Ocağın bütçesi gönderilmişti. Buna göre Sivas Türk Ocağı'nın 1927 bütçesi 7.760, 1928 bütçesi 4.700 lira; Şarkışla Türk Ocağı'nın 1927 bütçesi 1.008 lira ve 1928 bütçesi 1.073 lira; Yenihan Türk Ocağı'nın 1927 bütçesi 1.168 lira ve 1928 bütçesi 973 liraydı.⁴⁷⁰

Türk Ocakları'nda eğitim ve araştırmaya verilen önem nedeniyle ilk olarak genel merkezde olmak üzere kütüphaneler oluşturulmuştu. Bu kütüphaneler, halk kütüphanesi görevini üstlenmiş; ocaklıların ve halkın aydınlanmasına katkıda bulunmuştu.⁴⁷¹ Sivas Türk Ocağı da gazete ve mecmua sağlayarak oluşturduğu kütüphaneyi halkın hizmetine sunmaktaydı. Belirli zamanlarda yaptığı konser ve müsamerelerle kendine gelir elde eden Türk Ocağı; hazırladığı müsamereleri sadece Sivas ilinde değil, ilçelerde de sunmaktaydı.

⁴⁶⁵ H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s. 151

⁴⁶⁶ **Kızılırmak**, 8 Nisan 1926, No: 123-38, s.2.

⁴⁶⁷ F. Üstel, **Türk Ocakları**, s.253–254; Yusuf Sarınoy, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, (Ötüken Yay.), İstanbul, 2005, s. 420.

⁴⁶⁸ F. Üstel, **Türk Ocakları**, s.313; Y. Sarınoy, **Türk Ocakları**, s. 425.

⁴⁶⁹ Serap Taşdemir, “*Sivas Türk Ocağı Dergisi: Birlik*,” **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S. 58, XX, Ankara, Mart 2004, s.54–66.

⁴⁷⁰ H. Tuncer, **Türk Ocakları Tarihi**, s. 289–290; F. Üstel, **Türk Ocakları**, s.314.

⁴⁷¹ **Kızılırmak**, 6 Şubat 1928, No: 124-70, s.2.

Sivas Türk Ocağı'nda millî, iktisadî, içtimaî ve sıhhî konularda verilen konferanslarla halkın aydınlatılmasına çalışılmaktaydı.⁴⁷²

Kadın Ocaklılar tarafından verilen ve büyük bir ilgiyle karşılaşılan konferans konularından bazıları şu şekildeydi: Muallim Emine Hanım “ Terbiye”, Muallim Mebrure Hanım “ Finlandiya Türkleri”, Muallim Mevhibe Hanım “İçtimaî Hayatta Kadın”. Ayrıca Sivas'ı ziyaret eden Darülfünun heyetlerince de Ocaklarda konferans verilmekteydi. Konferanslar dışında, Ocaklıların hem eğitilmesi hem de boş zamanlarının değerlendirilmesi için muhasebe, münazara ve sahne gösterileri düzenlenmekteydi.⁴⁷³

Sivas Türk Ocağı'nın 1926 yılında 200 kadar üyesi bulunmakta ve Halkın sağlığı için açılan poliklinikte, sağlanan doktor vasıtasıyla ücretsiz tedavi hizmeti sunulmaktaydı.⁴⁷⁴ Ayrıca okumakta olan öğrencilere yardım ederek okumaları sağlanmış, Askeri Tıp ve Tıp Fakültesi öğrencilerine burs verilmişti. Sivas ve Şarkışla Türk Ocakları'nda bir veya birden çok dershaneli kurslar açılmış, Suşehri Türk Ocağı'nda, Kaymakam tarafından Fransızca dersler verilmişti.⁴⁷⁵ 1928 yılında Harf İnkılâbı yapılırken Türk Ocakları da yeni harflerin öğrenilmesi konusunda çalışmalar yapmıştı. Şarkışla Türk Ocağı Şubesi de eğitim seferberliğine ocak binası uygun olmadığı için okulda geceleri ders vermek suretiyle bir kurs açarak katılmıştı. Aynı kurslar 8 Eylül 1928'de alınan bir tamim doğrultusunda Divrik ve Sivas Türk Ocağı'nda da açılmıştı.⁴⁷⁶

Uzun kış gecelerinde Ocak, zaman zaman açık kalmakta, oluşturulan musiki grubu da on beş günde bir Ocakta konser vermekteydi. Şubat ayının ikinci cuma gününden itibaren resmî tatil olarak kabul edilmesi sonucu Sivas Türk Ocağı yetkilileri cuma günleri sıhhi, içtimai, ahlaki musahabeler, edebi fenni muhazaralar, umumi sohbetler düzenlemekteydiler. Bu haberler ise Türk Ocakları Dergisinin “ Hafta Musahabesi” sütununda halka duyurulmaktaydı.⁴⁷⁷

Türk Ocakları, İzmir depreminde zarar görenlere, müsamereler ve yapılan gösterilerle topladıkları paralarla yardımcı olmuşlardı. Şarkışla Türk Ocağı da Akçaabat, Zile,

⁴⁷² **Kızılırmak**, 20 Haziran 1926, No: 123-47, s.2; **Kızılırmak**, 14 Kasım 1927, No124-54,s.2; Serap Taşdemir, “Atatürk Dönemi Sivas İlinde Toplumu Etkileyen Kültür Kurumları,” **Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu (2-4 Eylül 2002 Sivas)**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay.), Sivas, 2002, s.157-170.

⁴⁷³ S. Taşdemir, *Sivas Türk Ocağı Dergisi: Birlik*, s.58.

⁴⁷⁴ **Kızılırmak**, 25 Şubat 1926, No: 123-32,s.2; S. Taşdemir, *Sivas Türk Ocağı Dergisi: Birlik*, s.58.

⁴⁷⁵ S. Taşdemir, *Sivas Türk Ocağı Dergisi: Birlik*, s.62.

⁴⁷⁶ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912-1931)**, (Türk Yurdu Neşriyat), Ankara, 1992. s.75.

⁴⁷⁷ **Kızılırmak**, 28 Eylül 1925, No: 122-11, s.2; Serap Taşdemir, *Atatürk Dönemi Sivas İlinde...*, s. 163.

Keşan, Giresun ve Eskişehir Türk Ocaklarıyla birlikte Hilal-i Ahmer’le işbirliği yaparak İzmirliilere maddi destekte bulunmuştu.⁴⁷⁸

Ankara Türk Ocağı’na emvali metrukeden (terk edilmiş mal) bina tahsis edildiği gibi Sivas Türk Ocağı’na da bedeli mukabilinde emvali metrukeden bina temin edilmişti.⁴⁷⁹ Türk Ocaklarından Halkevlerine devredilen Ocak binaları ve gayrimenkullerin arasında Sivas’ta 500.000 lira değerinde bir adet konut; Darende ilçesinde 75.000 lira değerinde bina ile arsası ve 70.000 lira değerinde konut; Şarkışla ilçesinde 200.000 lira değerinde bina bulunmaktaydı.⁴⁸⁰

Türk Ocağı, merkezden başka ilçelerde de şubeler açmış ve buralarda da en az merkez kadar hararetle çalışmıştı.⁴⁸¹ 1931 yılına gelindiğinde hizmet veren Türk Ocakları listesinde Sivas, Şarkışla, Zara, Aziziye, Darende, Divrik Türk Ocaklarının adı geçmekteydi.⁴⁸²

B. SİVAS HALKEVİ

Halkevlerinin kurulmaya başlandığı dönem 1930 Dünya Ekonomik Bunalımı’nın etkilerinin Türkiye’de de hissedildiği bir döneme rastlamaktadır. Ekonomik bunalım nedeniyle asker, bürokrat, büyük ticaret ve toprak sahipleri ile halk arasında bir uçurum meydana getirmiş durumdaydı. Ayrıca Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın başarısızlıkla sonuçlanması ve kapatılmasının ardından yönetim iyice sertleşmiş ve 1923-1930 yılları arasında halka yüklenen ağır vergiler sonucu devlet ile halk arasındaki ayrılık daha da artmış durumdaydı. CHP işte bu kopukluğu gidermek ve elit bürokratik katmanın tekeline bulunan cumhuriyetin ilkelerini halk kitlelerine yaymak ve halkı yetiştirmek amacıyla bu dönemde tüm dünyada da benzerleri bulunan “kültür yuvası” olarak nitelenen Halkevlerini kurmuştur.⁴⁸³

Halkevleri CHP’nin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılâpçılık ilkeleri doğrultusunda, bir kültür kurumu olarak çalışması istenmiş bu nedenle de bu kuruluşlara tüzel kişilik tanınmamıştı. Halkevleri her açıdan CHP’ye bağlı birer kuruluş olmakla birlikte hiçbir zaman siyasi bir mahiyet arz etmemiş ve bu kuruluşlar ülke kültürüne

⁴⁷⁸ **Kızılırmak**, 9 Nisan 1928, No: 124-81, s.2.

⁴⁷⁹ İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912–1931)**, s.24–25.

⁴⁸⁰ Serap Taşdemir, *Sivas Türk Ocağı Dergisi: Birlik*, s.65.

⁴⁸¹ **Kızılırmak**, 4 Mart 1926, No: 123-33, s.2; **Kızılırmak**, 20 Ekim 1925, No: 122-14, s.2; **Kızılırmak**, 10 Kasım 1925, 122-17, s.2.

⁴⁸² Yusuf Sarıay, **Türk Ocakları**, s. 427.

⁴⁸³ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, (Ulus Basımevi), Ankara, 1945, s. 35; Anıl Çeçen, **Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**, (Cumhuriyet Kitapları), İstanbul, 2000, s. 91-92.; Şerafettin Zeyrek, **Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 2006, (Anı Yay.), s.9; Yalçın Orkun, “*Halkevleri ve Halkodaları*” **Ülkü**, III/11, Ankara, Kasım, 1947, (Ulus Basımevi), s.39.

ve sosyal yardım faaliyetleriyle halka hizmet etmeyi kendilerine amaç edinmişlerdi. Halkevleri CHP'nin kültür kurumları olduğu için kurumları ve işletmeleri için gerekli araç ve gerecin temin edilmesi de Parti Teşkilatının göreviydi.⁴⁸⁴ Ayrıca Halkevleri kuruluşlarından kapatılmalarına kadar CHP Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan ve Halkevi Başkanlıkları'na gönderilen talimatnamelerle ve CHP'li yöneticilerin direktifleriyle yönetilmişlerdi.⁴⁸⁵

Halkevlerinin hukuki durumu ve CHP ile olan ilişkileri, CHP'li yöneticilerin konuşmalarında açık bir şekilde görülmektedir. Buna göre İsmet İnönü 24 Şubat 1933'te Ankara Halkevinde, Halkevlerinin birinci yıl dönümünde verdiği söylevde şunları söylemekteydi:⁴⁸⁶

“Arkadaşlar; Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kendi prensiplerinin ne olduğunu ve bu prensiplerin memlekette nasıl tatbik edildiğini her gün halkımıza söylemek için başlı başına bir merkezdir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın prensiplerini her gün söylemek, nasıl tatbik edildiğinden her gün malumat vermek lazımdır. Cumhuriyetçi, milliyetçi, inkılâpçı ve devletçi politikasının, bu memleketin halinde inkişafı emniyeti temin eden geleceğine en büyük kudreti ve en yüksek itibarı temin edecek olan bir program olduğuna samimi olarak inanmış olan bizler bu prensipleri ve manalarını yalnız samimi bir hisle bizi dinleyecek olanların hepsine anlatabileceğimiz iddiasındayız.”

“...Cumhuriyet Halk Fırkası'nın, Halkevleri vasıtasıyla memleket içinde takip ettiği kültür politikası; bu vasıta ile ilim ve fenni, güzel sanatları yaymak, bu memleketin siyaseti, iktisadiyatı hakkında en yeni, en doğru malumatı ortaya dökmektir.”

“... Arkadaşlar halkevleri fikir olarak ve müessese olarak mesuliyet mevkiinde bulunan siyasi partimizin, bütün özünü ve varlığını halkın geniş tabakalarına anlatması ve sevdirmesi için mühim bir merkezdir. Her vesileden istifade ederek Halkevleri hiçbir siyasi kayıt aranmaksızın her vatandaşı geniş mikyasta müstefit etmeye çalışıyorlar. Bunda muvaffak olduğumuz nispette fırkamızın milli hayatı, kültür istikametinde o derece muvaffak olmuş olacaktır.”⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Kemal Ünal, *Milli Şef ve Halkevleri*, *Ülkü*, XIV/83, Ankara, Ocak, 1940, (Ulus Basımevi), s.388.

⁴⁸⁵ Nafi Kansu, *“Halkevlerimiz”*, *Ülkü*, XII/69, s.213; *“Notlar ve İktibaslar, Halkevleri”*, *Ülkü*, XII/69, Ankara, İkinciteşrin 1939, s.261; Selçuk Duman, *Türk Modernleşme Sürecince Sivas Halkevi*, (Berikan Yay.), Ankara, 2008 s. 90.

⁴⁸⁶ *Halkevleri ve Halkodalarının Yıldönümlerinde Verilmiş Söylevler (1932–1941)*, (CHP Genel Sekreterliği Halkevleri ve Halkodalarının Onuncu Yıldönümü Yayınlarından), Ankara, 1942, s. 11.

⁴⁸⁷ *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Şubat 1933, No: 4169, s.1; *Halkevleri ve Halkodalarının Yıldönümlerinde Verilmiş Söylevler (1932–1941)*, s. 13; *“İsmet Paşa'nın Nutku”*, *Ülkü*, I/2, Ankara, Mart 1933, s. 101.

Halkevlerinin ilk açılış günü olan 19 Şubat 1932 tarihinde Ankara Halkevi'nde konuşma yapan Recep Peker Halkevleri ve CHP'nin ilişkilerinin nasıl olduğunu şu cümlelerle anlatmaktaydı:⁴⁸⁸

“Muhterem arkadaşlar; Cumhuriyet Halk Fırkası'nın geçen baharın sonunda Ankara'da toplanan Büyük Kongresi Firkanın takip edeceği siyasi prensipleri program halinde tespit ederken nizamnamesine memleketin kültür sahasında milli mahiyette teşkilatlanmasını temin edecek bir teşkilat da koydu. Bu milli teşkilatın esası bugün ilk açılmasını yapacağımız Halkevleri teşkilatı temin edecektir. Halkevlerinin nasıl kurulup işleyeceğini Cumhuriyet Halk Fırkası Umumi İdare Heyeti kongrenin bittiği günden itibaren aylarca çalışarak bir talimatname ile tespit etti. Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın siyasi bünyesinden büsbütün ayrı, siyasi mahiyette çalışan büsbütün uzak ve fakat idare noktasından Fırkaya bitişik bir mahiyet arz ederler.”

Halkevlerine, Cumhurbaşkanı ve Başbakan da dâhil olmak üzere, bakanlar, milletvekilleri, yazarlar, sanatçılar ve her kademedeki partililer destek vermekteydiler. Çünkü Halkevlerinde yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluğun ve bu kuruluşların başarısızlıklarının CHP'ye mal edileceği çok iyi bilinmekteydi. Bu nedenle 1943 yılında toplanan CHP'nin Büyük Kurultayı'nda Türk Cemiyetinin ilk ihtiyacının bu kuruluşlar olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸⁹ CHP tarafından Halkevi çalışmalarının dikkatle takip edilmesi ve bu çalışmaların daima teşvik edilmesi parti teşkilatlarının başlıca görevlerinden biri olarak görülmekteydi. CHP'nin Halkevlerine verdiği önemin sonucunda illerde protokolde Validen sonra Halkevi Başkanı geldiği gibi Vilayet Konağından sonra en önemli ikinci yapı olarak Halkevleri binaları gelmekteydi. Halkevleri binaları parti devlet bütünleşmesinden dolayı tıpkı diğer devlet daireleri gibi resmi yapılar olarak algılanmıştır. Buda CHP ile Halkevlerinin ne kadar bütünleştiğinin de göstergesi olmuştur.⁴⁹⁰

Halkevleri kuruldukları dönemde CHP halkevlerinin kuruluşunu kendi örgütlerine duyurmaktaydı. Hatta CHP, illere gönderdiği genelgede her parti örgütünün kendi bölgesinde bir halkevi açmasını istemişti. CHP yönetimi bu işe büyük bir önem vererek yeni bir çalışma ve kaynaşma kurumu olarak belirttiği halkevlerinin beğenisini yitirerek gözden düşebileceği uyarılarında da bulunmaktaydı. Ayrıca CHP, illerdeki teşkilatlardan, kendi halkevlerinin çalışmalarını kendilerinin düzenlemesini istemiş ve halkevine konferans konuları, şiir, kitap,

⁴⁸⁸ Halkevleri ve Halkodalarının Yıldönümlerinde Verilmiş Söylevler (1932–1941), s. 41–42.

⁴⁸⁹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1943, Ankara, 1944, s.3.

⁴⁹⁰ Neşe Gurallar Yeşilkaya, Halkevleri İdeoloji ve Mimarlık, (İletişim Yay.), İstanbul, 1999, s. 141; S. Duman, Sivas Halkevi, s. 97.

nota vs göndererek yardımlarda bulunmuştur.⁴⁹¹ Bütün bunlara ek olarak CHP Halkevlerinin örgütlenmesinde rehber olması amacıyla bir halkevi yönergesi dahi hazırlamıştı. Yönergede partinin temel ilkeleri olan cumhuriyetçilik, halkçılık, inkılâpçılık, milliyetçilik, laiklik ve devletçilik ilkeleri doğrultusunda güçlü vatandaşlar yetiştirilmesi görevi halkevlerine yüklenmişti.⁴⁹²

Halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde 14 ilde açılmış, daha sonra 24 Haziran 1932 tarihinde 20 Halkevi daha açılmıştır. Sivas Halkevi 1932 yılında açılan bu her iki grup Halkevi arasında yer almamasına rağmen Sivas'ta Halkevi açılış hazırlıkları 1932 yılında başlamıştı. Bu amaçla 1932 yılında üye kayıtları yapılmaya başlanmış ve Sivas'taki memurların birçoğu Halkevine üye olarak kaydedilmişlerdi. Daha sonra şube açılabilmesi için gerekli olan asgari üye kaydına ulaşılan şubelerin komite seçimleri yapılmaya başlanmıştı. Ağustos 1932 tarihinde yapılan seçimlerde Maarif Müdürü Ahmet Kutsi Bey, Kamil Kitapçı, Erkek Muallim Mektebi Müdürü Faik Bey, Beden Terbiyesi Öğretmeni Kamil Bey, Ticaret ve Sanayi Odası Başkâtibi Muzaffer Bey, Muallim Bekir Bey ve Sivas esnaflarından Nafi Bey Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi ile Spor Şubesi'nin ilk İdare Heyeti Üyeleri olarak seçilmişlerdi.⁴⁹³

Sivas Halkevi'nin açılışı 24 Şubat 1933'de büyük bir kalabalığın katılımıyla yapılmıştır. Halkevi'nin açılışına Sivas Valisi Süleyman Sami Kepenek, Ordu Müfettişi İzzetin Bey, Kolordu Komutanı Hüsnü Bey ve İlyas Paşa olmak üzere tüm memurlar, Halkevi bahçesini ve Cumhuriyet Caddesini dolduran kalabalık bir halk kitlesi katılmıştı. Açılış töreninde Sivas Sanatlar Evi Müzik Takımı tarafından milli müzikler çalınmış daha sonra Güzel Sanatlar Şubesi Başkanı Hüseyin Bey'in idaresindeki öğrenciler İstiklal Marşı'nı okumuş ardından Sivas Halkevi'nin ilk başkanı ve aynı zamanda Sivas Belediye Başkanı da olan Hikmet Bey bir açılış konuşması yapmıştır. Bundan sonra Halkevi Temsil Şubesi Başkanı Selim Rıza Bey tarafından "Çankaya" şiiri okunmuş, ardından Dil ve Edebiyat Şubesi üyelerinden Ziya Bey de Halkevlerinin çalışma şekli ve gayesi konulu bir konuşma yapmıştır.⁴⁹⁴

Halkevlerinin en büyük sıkıntıları arasında mevcut Halkevi binasının yetersiz olması gelmekteydi. Sivas Halkevi de uzun yıllar Selçuk Ortaokulu olan ve daha sonra yıkılan ahşap binada ilk faaliyetlerini yürütmüştür.⁴⁹⁵ Binanın büyük bir konferans salonu ve tiyatro

⁴⁹¹ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942**, (Alâeddin Kırıl Basımevi), Ankara, 1942, s.3.

⁴⁹² A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 102-103.

⁴⁹³ **Sivas**, 1 Ağustos 1932, No: 2376, s.1; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 199.

⁴⁹⁴ **Sivas**, 2 Mart 1933, No: 2399, s.1; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 200.

⁴⁹⁵ **Sivas 1973 İl Yılığ**, (Cumhuriyetin 50. Yılında), Sivas, 1974, s. 247,

sahnesi olmaması Halkevinin bu yöndeki çalışmalarını aksatmaktaydı. 1936 yılına gelindiğinde Elektrik Birliği'nin de Halkevi binasına taşınması Halkevi çalışmaları için kullanılan alanı daha da daraltmıştı.⁴⁹⁶

1937 yılında Sivas Valisi Nazmi Toker'in girişimleri sayesinde Halkevinin arka bahçesi düzenlenmiş ve halkın temiz havadar bir yerde oturmasını temin etmek amacıyla hizmete sunulmuştu. Ancak bu bina bütün bu çabalara rağmen yetersiz durumda kalmıştı.⁴⁹⁷ 1938 yılında yine Vali Nazmi Toker'in gayretleriyle 1000 kişilik bir konferans salonuna sahip bir Halkevi yapılması ve eski Halkevi Binasının Belediye Binası olarak kullanılmasına karar verilmişti.⁴⁹⁸ Ayrıca yeni Halkevi Binasının yapımı için CHP'nin Sivas'taki emlakinin satılması ve elde edilen gelirle halkevi için gerekli arsaların istimlak edilmesi kararlaştırılmış ve tüm bu işlemler 1938 yılında gerçekleştirilmişti.⁴⁹⁹

1939 yılında, Halkevi Binasının yapılacağı yerdeki binaların bir kısmı yıkılmış ve arsa yeni bina yapımına hazır hale getirilmişti. Halkevi yapımına ilişkin birçok hazırlık yapılmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu ağır ekonomik bunalım Halkevi inşaatına başlanmasına en önemli engel olmuştur.⁵⁰⁰

1946 yılına gelindiğinde ise Halkevi binasının yerini incelemek ve projelerini hazırlamak üzere CHP Genel Sekreterliği'nden bir yüksek mimar gönderilmiş hatta temel atma töreni dahi yapılmıştı.⁵⁰¹ Çok partili hayata geçişle birlikte Halkevlerinin gelirlerinde önemli ölçüde azalma olmasından dolayı bina yapma girişimleri sonuçlandırılmamış ve Sivas Halkevi 1938–1947 yılları arasındaki bütün girişimlere rağmen yeni binasına kavuşamamıştır.⁵⁰²

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beşinci Büyük Kurultayı'nda; Halkevi açılacak kadar yeterli yeri (bina) bulunmayan ve çalıştıracak elemanı az olan yerlerde halk eğitimine hizmet etmek ve Halkevleri gibi partinin kültür kurumları olması amacıyla Halkodaları kurulma kararı alınmıştır.⁵⁰³ Halkodaları, Halkevlerinde olduğu gibi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık ilkeleri içinde çalışacak kültür kurumu olacaktı. Halkevi açılmasına olanak olmayan yerlerde (eleman, bina, para gibi) Halkodası açılacaktır. Bir yerde Halkodasının açılabilmesi için en az

⁴⁹⁶ Sivas, 30 Mayıs 1936, No: 2539, s.1. S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 201.

⁴⁹⁷ **Kızılırmak**, 22 Eylül 1937, No: 392, s.1.

⁴⁹⁸ Sivas, 23 Ocak 1938, No: 412, s.1.

⁴⁹⁹ Sivas Postası, 4 Mart 1938, No:2, s.1.; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 201.

⁵⁰⁰ **Kızılırmak**, 10 Şubat 1939, No: 43-425,s.1; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 202.

⁵⁰¹ **ÜLKE**, 10 Nisan 1946, No: 158, s.1.

⁵⁰² S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 202.

⁵⁰³ **CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları (29 Mayıs 3 Haziran 1939)**, (Ulus Basımevi), Ankara, 1939, s. 29.

50 üyenin kaydedilmiş olması ve bir toplantı salonu ile bir okuma odasının ve yeterli yıllık bütçenin sağlanması ön koşuldur. Gerekli başvurular yapıldıktan sonra açılmasına karar verilen Halkodaları, Halkevlerinin yıldönümünde özel törenle açılmıştır. Ayrıca CHP Genel Sekreterliğince basılan Halkevleri ve Halkodaları broşürlerinde Halkodalarının kuruluş amacı şöyle açıklanmıştır; “ *Kuruluş ve yaşama imkânları köy topluluğunun gönül ve emek birliğinden doğan Halkodalarımız köylülerimizin sıcak ve nurlu yuvalarıdır. Onlar; hür, bayındır ve mutlu Türkiye ülküsünün ve Türk devriminin köylere kadar giren ve oralarda sağlam temeller üzerinde yükselip dalgalanan bayraklarıdır. Halk terbiyesine hizmet vermek üzere kurulmuş olan kültür sahasında yurttaşları çatısı altında toplamaya davet eden halkodaları; hem öğretme hemde öğrenme ve faydalanma yeridir. Burada topluluğun düzenlediği işler öğretici ve herkes öğrenici mevkiindedir*”⁵⁰⁴

Sivas'ta da 25 Şubat 1940 tarihinde Suşehri, Şarkışla ve Yıldızeli Halkodaları açılmış; 1944 yılında Suşehri ve Şarkışla Halkodaları eksikliklerini tamamlayarak Halkevine dönüşmüş ve aynı yıl Gemerek Halkodası açılmıştır.⁵⁰⁵ 1945 yılında ildeki Halkodaları sayısı 54'e⁵⁰⁶, 1946 yılında da bu sayı 79'a ulaşmıştır. 22 Şubat 1948 tarihinde de bu sayı korunmuştur.⁵⁰⁷

1. Şubeler ve Faaliyetleri

a. Dil ve Edebiyat

Dil ve Edebiyat Şubesi, halkın genel bilgisini artırmak, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ilkeleri kapsamında yurt sevgisi ve yurttaşlık anlayışının gelişmesine faydalı çalışmalar hazırlamak ve bu çalışmaları konuşmalar, konferanslar ve edebiyat yoluyla topluma yaymayı amaç edinmişti. Şube dil ve edebiyat konularında çalışmalar yaparak dil inkılâbının gelişmesine katkıda bulunmayı hedeflemiştir. Ayrıca şube Türk dilinin eski lehçe ve şiveleri ile aşiretler hakkında araştırmalar yaparak Öz Türkçeyi derlemek onun halk içinde kullanımını sağlamak ve Türkçenin edebi dünyasını dış etkilere korumayı amaç edinmişti.⁵⁰⁸

Halkevlerinin en fazla faaliyet gösteren şubelerinin başında gelen Dil ve Edebiyat Şubesinin faaliyetlerini çoğunlukla her türlü alanda verilen konferanslar oluşturmaktaydı.

⁵⁰⁴ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, (Ulus Basımevi), Ankara, 1945, s. 35.

⁵⁰⁵ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1945**, (Ulus Basımevi), Ankara, 1946, s. 18.

⁵⁰⁶ **Kızılırmak**, 27 Şubat 1945, No: 418, s.1; **CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurt İçinde Dağılımları 1945**, (Doğuş Matbaası), Ankara, 1945, s. 65.

⁵⁰⁷ Serap Taşdemir, “*Atatürk Dönemi Sivas İlinde Toplum Etkileyen Kültür Kurumları*”, **Sivas Kongresi I. Uluslararası Sempozyumu (2-4 Eylül 2002 Sivas)**, (Atatürk Araştırma Merkezi Yay.), Sivas, 2002, s. 170.

⁵⁰⁸ **CHP Halkevleri Öğreneği**, (Ulus Basımevi), Ankara, 1935, s.10; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 106; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.46.

Sivas Halkevi'nin Dil ve Edebiyat Şubesi için de bu durum geçerliydi. Bu amaçla Sivas Halkevi'nde onlarca konferans verilmekle birlikte verilen konferanslar daha çok belirli alanlarda yoğunlaşmıştı. Konferanslar büyük ölçüde CHP'nin Parti Prensiplerini ve yapılan inkılâpları halka anlatmak ve benimsetmek amacını gütmekteydi ve Halkevleri bu amaçla yeni rejim doğrultusunda yurttaşlar yetiştirmekteydi.⁵⁰⁹ Sivas Halkevi'nde bu amaçla verilen konferanslara şunlar örnek gösterilebilir: Öğretmen Okulu Müdürü Rasim Başgöz “Altıok”, Faik Dranz “Türk İnkılâbının İdeolojisi”, Lise Felsefe Öğretmeni “Devletçilik”, Maarif Müdürü Rıfat Necdet “ CHP'nin Kısa Bir Tarihçesi”, Kültür Direktörü Cemal Gültekin “ 19 Mayıs'ın Önemi”, Zühtü Mete “ Kapitulasyonlar”, Öğretmen Okulu Müdürü Şeref Erdoğan “ Türkçülük”⁵¹⁰, Öğretmen Okulu Müdürü Ahmet Öztürk “Milli Eğitim Politikamız”.⁵¹¹

Halkevleri Dil ve Edebiyat Şubeleri, konferanslarında genellikle vatandaşlara milli kültüre, halkın genel bilgisini yükseltmeye yarayacak hususlara ve yerel konulara ağırlık verirken dünyada yaşanan siyasi askeri ve ekonomik konularda takip edilerek halka gerekli bütün bilgileri vermeyi amaç edinmişlerdi. Sivas Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi de, Türk Kültürü ve Edebiyatı, sivil savunma, savaş tehlikesine karşı alınan önlemler, salgın hastalıklar ve yukarda sıralanan birçok konulu konferans vererek Sivaslıları aydınlatmaktaydı. Ayrıca Milli Mücadele'nin ve yapılan inkılâpların yıldönümlerinde anma ve kutlama programlarında günün anlam ve önemine ilişkin konferanslar da verilmekteydi.⁵¹² Sivas Halkevi Dil ve Edebiyat Şubesi tarafından 1933- 1938 yılları arasında toplam 50 konferans verilmiş ve bu konferanslara katılan dinleyici sayısı 16.890'a ulaşmıştı. Diğer yıllarda da Sivas Halkevi bünyesinde birtakım aksaklılara rağmen Dil ve Edebiyat Şubesi tarafından Sivaslıları aydınlatıcı birçok konferans verilmiştir.⁵¹³

Halkevlerinde verilen konferanslarda bazen doğrudan CHP'nin seçim propagandalarının yapıldığı görülmektedir. Nitekim 1939 yılında yapılacak seçim münasebetiyle Sivas Halkevi'nde CHP adına; Avukat Ahmet Göze, Kültür Müdürü Cemal Gültekin, Ortaokul Müdürü Behram Altay, öğretmenlerden Feyzi Kutlu, Raşende Kalkançı, Ruhat Şeker birer konferans vermiştir. Ayrıca seçim hakkında Halkevi hoparlörü vasıtasıyla İsmet İnönü'nün Parti hakkındaki vecizeleri Sivas halkına dinletilmekteydi.⁵¹⁴

b. Güzel Sanatlar Şubesi

⁵⁰⁹ S. Duman, *Sivas Halkevi*, s. 216.

⁵¹⁰ *Sivas Postası*, 26 Ocak 1942, No: 102, s.1.

⁵¹¹ *Ülke*, 13 Mayıs 1946, No: 190, s.2.

⁵¹² S. Duman, *Sivas Halkevi*, s. 221.

⁵¹³ *Ortayayla*, XVI, Sivas, Ekim 1938, Yıl. 3, s.23–24; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Mektubu*, *Ülkü*, I/39, Ankara, Mayıs 1943, s. 22; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Mektubu* *Ülkü*, I/47, Ankara, Haziran, 1943, s. 14.

⁵¹⁴ *4 Eylül*, I/2, Sivas, 1 Nisan 1939, Yıl. 3 s. 17; S. Duman, *Sivas Halkevi*, s. 217.

Güzel Sanatlar Şubesi, müzik, resim, heykeltcilik, mimari ve güzel sanatlar gibi alanlarda profesyonel ve amatör kişileri bir araya toplamayı, yetenekli gençleri koruyarak bunların yetiştirilmesini amaç edinmişti. Şube batılılaşma faaliyetlerinin gereği olarak halk için müzik ve sanat geceleri düzenleyerek çağdaş ve çok sesli müziğin topluma yerleşmesini ve gelişmesini sağlamaktaydı. Ayrıca Güzel Sanatlar Şubesi özel günler için ulusal şarkıları ve marşları düzenlemekte, köylerde ve çeşitli bölgelerde halkın geleneksel sanat değerleri ile beraber şarkı ve türkülerini derleyerek topluma sunmaktaydı.⁵¹⁵

Güzel Sanatlar Şubesi'nin ağırlık verdiği faaliyetlerin başında müzik çalışmaları gelmekteydi. Sivas Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi müzik alanındaki çalışmalarına Modern Müziğin geliştirilmesiyle başlamıştı. Bu amaçla 1933 yılında 3 konser veren şube, bu konserlerde 300 kişiye hitap etmiştir. 1934 yılında da Modern Müziğin halk arasında yaygınlık kazanması için çaba harcayan şube, 1935 yılında bir Cazbant Takımı kurmuş ve 1936 yılında 3 gösteri düzenlemiştir.⁵¹⁶

1937 yılında bu şube tarafından gerçekleştirilen önemli faaliyetler arasında Halk Türkülerini derlemek üzere Sivas'a gelen Kültür Bakanlığı Heyeti ile birlikte yapılan çalışma örnek gösterilebilir. Sivas'ın köyleri gezilerek yapılan derleme çalışmaları neticesinde orijinal parçalara ulaşılmış ve Halkevinde bir şölen düzenlenmişti.⁵¹⁷

1939 yılında Güzel Sanatlar Şubesi, Halkevinin en faal şubesi haline gelmişti. Şube, konser faaliyetlerine bu dönemde hız vermişti. Bu konserler tıpkı konferanslarda olduğu gibi hoparlör vasıtasıyla bütün şehrin istifadesine sunulmuş ve oluşturulan bando takımı, bayramların ve özel günlerin kutlamasında faaliyet göstermeye başlamıştı.⁵¹⁸ Halkevlerinde konser verenlerin hemen hemen hepsi Halkevinin kendi üyeleri veya yine Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi tarafından yetiştirilen gençlerdi. Ayrıca Sivas halk şairleriyle birlikte diğer illerden gelen sanatçılar Sivas Halkevi'nde konserler vermekteydi. Örneğin 1946 yılında Sivas'ta misafir olarak bulunan Karşlı Halk Şairi Dursun Ceylani 10 Mayıs 1946'da⁵¹⁹ ülkenin tanınmış saz şairlerinden Ali İzzet Özkan ise Temmuz 1949 tarihinde Halkevinde bir konser vermişti.⁵²⁰

⁵¹⁵ **CHP Halkevleri Öğreneği**, s.11; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 106; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.47.

⁵¹⁶ S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 231.

⁵¹⁷ **Ortayayla**, VI/7, Sivas, Temmuz- Ağustos 1937, Yıl. 2, s. 32; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 231.

⁵¹⁸ **4 Eylül**, IX/25, Sivas, 1 Kasım 1939, Yıl. 4, s. 15; **Kızılırmak**, 16 Mayıs 1939, No: 43-446, s.2.

⁵¹⁹ **ÜLKE**, 10 Mayıs 1946, No:188, s.2.

⁵²⁰ **ÜLKE**, 17 Temmuz 1949, No: 1217, s.2. S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 232.

CHP Halkevlerinin bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenmeye özellikle de Halkevinin bulunduğu ilde ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktaydı. Nitekim Halkevlerinin pek çoğunda piyano bulunmakla birlikte bu piyanoların bozulmuş olanlarını tamir edecek usta bulunamaması nedeniyle çoğu piyano kullanılamaz hale gelmiş, bu durumu düzeltmek için CHP Genel Sekreterliği tarafından ustalar ve akortçular en çok ihtiyacı olan halkevlerine gönderilmekteydi. Bu şekilde merkezden gönderilen ustalar ile piyanosu tamir ettirilen Halkevlerinden bir tanesi de Sivas Halkevi’ydi.⁵²¹

CHP tarafından Ankara Radyosu’nda her 15 günde bir “Halkevleri Sanat Saati” programı yapılmakta ve bu programda her Halkevinin bulunduğu çevrenin müziği, edebiyatı, masalları ve atasözleri tanıtılmaktaydı. Hazırlanan programa göre Sivas Halkevi’nin 23 Nisan 1942 tarihinde Halkevleri Sanat Saati Programına katılması kararlaştırılmış ve programa katılacak olan Halkevi mensuplarının bütün masraflarının karşılanacağı Halkevine bildirilmişti.⁵²²

c. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi’nin amacı halkın bilgi düzeyini yükseltecek her türlü okuma yazma ve geliştirme hareketlerinin ilerleyip gelişmesini sağlamak ve korumaktır. Şubeler halkın bilgisini artırarak, onlara belirli meslekleri öğretmek, el becerilerini geliştirerek, el sanatlarını destekleyerek bölge halkının gereksinimleri doğrultusunda her türlü eğitim ve kurs çalışması yapmaya yetkiliydiler. Halkevlerinin bu şubesinde belli başlı olarak; Türkçe, yabancı dil, müzik, resim, fotoğrafçılık, bıçkı dikiş, çiçekçilik, şapkacılık, dokumacılık, muhasebe, daktiloculuk, motorculuk, şoförlük, fizik, kimya, elektrikçilik, marangozculuk, aile bilgisi, atıcılık ve itfaiyecilik gibi kurslar açılmıştır.⁵²³

1934 yılında hiçbir faaliyette bulunmayan şube, 1935 yılında altı Halk Dershanesinin yanı sıra 14 kez de konferans vermiştir. 1937 yılında haftada 3 gün okuma-yazma kursu verilmesi kararlaştırılmış ve 1938 yılında bu kurs cezaevindeki mahkûmlara yönelik tekrarlanmıştır.⁵²⁴

Şubenin kurs açmakla vazifeli olduğu başka bir alan ise yabancı diller kurslarıydı. Sivas Halkevi de ilk yabancı dil kurslarını 1933 yılında Fransızca ve Almanca dillerinde açmıştı.⁵²⁵ 1940 yılında haftada iki gün olmak üzere bir buçuk ay süren bir Fransızca kursu

⁵²¹ **CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944**, s. 19; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 236.

⁵²² **Sivas Postası**, 16 Nisan 1942, No: 125, s.1; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 237.

⁵²³ **CHP Halkevleri Öğreneği**, s.15; A. Çeçen, **Atatürk’ün Kültür...** s. 1067; Ş. Zeyrek, **Türkiye’de Halkevleri...**, s.70.

⁵²⁴ **Kızılırmak**, 2 Aralık 1937, No: 402, s.2.

⁵²⁵ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s. 116.

açılmış ve bu kursun eğitimciliğini Erkek Muallim Mektebi öğretmenlerinden Fikri Gürsel yapmıştı. 1945 yılında lise öğrencileri için açılan Fransızca kursu ise daha sonra ortaokul öğrencilerine de açılmıştı.⁵²⁶

Şubenin faaliyetlerine her meslekten ve her yaştan insan katılmaktaydı. Bu nedenle kimlerin hangi alanlarda bilgilendirilmeye ihtiyacı olduğu tespit edilip, kurslar ona göre açılmaktaydı. Okuma-yazması olmayan halka ve derslerinde başarısız olan öğrencilere kurslar açıldığı gibi, 1937 yılında bayan öğretmenlere yönelik bir ev idaresi kursu da açılmıştı. Kursun başlıca amaçları, bayan öğretmenlere ev temizliği, gümüş bakır gibi maden eşyalarını parlatma, boyama, örgü, çamaşır yıkama, pastacılık ve alafranga yemek pişirme usulleri hakkında hem teorik hem de pratik bilgiler vermektir.⁵²⁷

Şube tarafından çeşitli kurumlarda çalışan erkek işçiler içinde kurslar açılmıştır. İşçilerin çalışma kapasitesini artırma, devlet dairelerinde çalışanlara mesleki bilgiler verme, hizmetli ve hademe konumunda çalışan işçilere ve odacılara pratik temizlik yollarını öğretme konusunda bilgiler verilmiş ve kursların bitiminde katılımcılara sertifikalar verilmiştir.⁵²⁸

d. Köycülük Şubesi

Köycülük Şubesi 1930'lu yıllarda yaklaşık 41.000 köyün bulunduğu ve nüfusun dörtte üçünün köylü olduğu bir Türkiye göz önüne alındığında bu şubenin çalışmalarının ne kadar yoğun olduğu anlaşılır. Şubenin amacı köylerin ve köylünün ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve sağlık yönünden gelişmesine çalışmak ve köylü ile kentli arasındaki karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularını geliştirmektir. Şube'nin bu amacını gerçekleştirmek adına; halkevi üyeleri sık sık köylere gitmekte, uygun zamanlarda çeşitli törenler düzenleyerek halkı aydınlatan konuşmalar yapmakta ve belirli köyleri örnek köy seçerek tüm köylere yol göstermesini sağlamaktaydı. Köylüyü milletin efendisi yapmak zengin ve kalkınmış Türk köylüsünü yaratmak için köycülük şubesine büyük önem verilmekte ve şubeye önemli ölçüde yardım sağlanmaktaydı.⁵²⁹

1930'lu yılların Türkiye'sinde köylere ulaşmanın yegâne yolu köylere yapılan gezilerdi. Bu amaçla Sivas Halkevi Köycülük Şubesi de 1933 yılından 1947 yılına kadar Sivas'ın birçok nahiye ve köyüne geziler düzenlemiştir. Düzenlenen gezilerde yoksul köylüye

⁵²⁶ ÜLKE, 9 Ağustos 1947, No:610, s.2; 4 Eylül, XXIV/40, Sivas, 28 Şubat 1941, Yıl.7, s.7; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 267

⁵²⁷ Kızırmak, 19 Ağustos 1937, No: 387,s.2; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 271.

⁵²⁸ 4 Eylül, XXIV/40, 28 Şubat 1941, Yıl.7, s.8; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 271.

⁵²⁹ CHP Halkevleri Öğreneği, s.18; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 108; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.81.

yardımlar yapılmış, fakir çocuklar sünnet ettirilmiş, köylülere hükümetin politikaları ile sağlık, ziraat ve nüfus konularında konferanslar verilmişti.⁵³⁰

Şubenin köye ve köylüye ilişkin faaliyetleri sade köy gezileri ile sınırlı kalmamıştı. Nitekim şubenin ikinci önemli ayağını, şehre gelen köylünün devlet dairelerindeki işlerini takip etmek, Halkevinde verilen konferanslar vasıtasıyla Cumhuriyet rejiminin bütün kazanımlarını köylüye anlatmak, onları her türlü siyasi iktisadi ve hukuki gelişmelerden haberdar etmek, köy gezileri vasıtasıyla gerçekleştirilmeye çalışılan köylü-aydın bütünleşmesini şehirdeki çalışmalarla bütünlemek, köylünün yüzyılların birikimi olan gelenek ve göreneklerini değiştirmek, yeni rejimle ortaya çıkan yeni sosyete, köylü halka tanıtmaya yönelik faaliyetler oluşturmaktaydı.⁵³¹

e. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Kütüphane ve Yayın şubesi halkevinin en önemli kollarından biriydi. Çünkü herhangi bir yerde halkevinin açılabilmesi için bir kütüphane yada bir okuma odasının olması şarttı. Kolun amacı okuma zevkini halka kazandırarak, halkevleri yayınlarını bastırarak halk bilgisinin ilerlemesini sağlamaktı. Şube büyük kitaplıklar kurarak halkın gereksinim duyduğu konularda kitap sağlamaktaydı. Ayrıca bu kolun görevleri arasında, kitap sergileri açmak, okuma yazma odaları oluşturmak, gezici kütüphaneleri halkın ayağına götürmek, kitapların yanı sıra gazete ve dergilerin de okuma odalarında bulunmasını sağlamak, belirli ve önemli konularda arşivler kurarak halkın yararlanmasına açmak da yer almaktaydı.⁵³²

Sivas Halkevi'nin bu şubesi yayın konusunda oldukça aktif olarak çalışmıştır. Şube tarafından toplam 14 kitap bastırılmış ayrıca 1937 yılından itibaren haftalık olarak Kızılırmak Gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Sivas Halkevi Dergisi olarak yayınlanan Ortayayla (17. sayıdan sonra 4 Eylül adını almıştır.) Dil ve Edebiyat Şubesi ile birlikte çıkarılmıştır.⁵³³

Şubenin diğer çalışma alanı ise, kütüphanecilik faaliyetleri olmuştur. Sivas Halkevi Kütüphanesi, Halkevleri Talimatnamesi şartlarına uygun olarak 1933'de açılmıştır. Fakat ilk yıl kütüphanedeki kitap sayısı sadece 80'de kalmış bu kitapları okumaya gelenlerin sayısı ise 200 kişi olmuştur. 1935'de Halkevinin okuyucu sayısında artış olmuş ve sayı

⁵³⁰ 4 Eylül, XXIV/40, Sivas, 28 Şubat 1941, Yıl.7, s. 9; ÜLKE, 22 Şubat 1948, No:771, s.2; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 278

⁵³¹ Mehmet Tuğrul, *Halkevleri ve Köycülük*, **Ülkü**, I/79, Ankara, Ocak,1945, s.13-14; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 282.

⁵³² **CHP Halkevleri Öğreneği**, s.16; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 108; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.72.

⁵³³ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s. 116; **Ortayayla**, I, Sivas, Mayıs 1936, Yıl.1, s.1.

7.403'e yükselmiştir. Şube daha sonraki yıllarda kütüphanede düzenlemeler yaparak okuyucu sayısını artırmıştır.⁵³⁴

CHP inkılâp felsefesini kitlelere her vasıttan vermeye gayret göstermiştir. Bu vasıtalarından birisi de kitaplar ve parti tarafından belirlenen yayınlar olmuştur. 1944'te Sivas'ta Milli Eğitim kurumlarına bağlı 6 genel kitaplık ve 1 okuma salonu varken Sivas'ta bulunan Halkevlerine bağlı kütüphane sayısı ise 4' tü. Ayrıca Sivas'ta bulunan Halkodalarının da 3 okuma odası mevcuttu.⁵³⁵ 1944 yılında Sivas Halkevi Kütüphanesi'ne CHP tarafından 516 kitap gönderilmiş, ayrıca Halkevi tarafından 40 kitap satın alınmış, bunun yanında 4 kitap daha bağışlanmıştır. Bunların sayıları toplandığında Sivas Halkevi'ne bir yıl içerisinde giren kitap sayısı 560 olmuş ve bu kitaplarla birlikte Halkevi Kütüphanesi'nde bulunan kitap sayısı 2666'ya yükselmiştir. Sivas Halkevi Kütüphane ve Yayın Şubesi alanında önemli hizmetler yürütmüştür. 1933 yılındaki 80 kitap kitaplığa eklenirken, 1947'de 4791'e ulaşmış okuyucu sayısı ise 200'den 12.829 kişiye yükselmiştir.⁵³⁶

f. Sosyal Yardım Şubesi

Sosyal Yardım Şubesinin amacı; halkevinin bulunduğu bölgedeki yardıma ihtiyaç duyan kimsesiz kadınlar, çocuklar, maluller, düşkün ihtiyarlar ve hastalar hakkında şube üyelerinin şefkat ve yardım duygularını uyandırmak ve yükseltmekti.⁵³⁷ Şube, ayrıca işsizlere iş bulmakla, dilencilikle mücadele etmekle, cezaevindeki yoksullarla ilgilenmekle, hasta ve yardıma muhtaçlara doktor ve ilaç temin etmekle, çalışan ve yetenekli çocukları koruma altına almakla ve ülkedeki sosyal yardım düşüncesini yaymakla görevliydi.⁵³⁸

Sivas Halkevi Sosyal Yardım Şubesi genel sağlık sorunları nedeniyle ilk yıllardaki faaliyetlerini sağlık alanında yoğunlaştırmıştı. 1933 yılında bu şube tarafından halk sağlığı ile ilgili düzenlenen 4 konferansa 800 kişi katılmıştır.⁵³⁹ 1934 yılında gözlerinden rahatsız olan üç yoksul hastanın parasız ameliyatlarını yaptıran şube, yine aynı yıl içerisinde yoksul halktan birçok kişiye para yardımında bulunmuştur.⁵⁴⁰ Sivas Halkevi'nde oluşturulan hasta bakım odaları ve klinikler sayesinde yoksul hastaların muayene ettirilmesi işi daha organize hale getirilmiş ve bu alandaki çalışmalarıyla başarılı Halkevleri arasında girmiştir.⁵⁴¹

⁵³⁴ **Halkevlerinin 1935 Senesi...**, s. 200; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 273.

⁵³⁵ S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 275.

⁵³⁶ **ÜLKE**, 22 Şubat 1948, No: 771, s.2.

⁵³⁷ **CHP Halkevleri Öğreneği**, s.164.

⁵³⁸ A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 10; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.68.

⁵³⁹ **Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası**, (Ulus Basmevi), Ankara, 1934, s. 70.

⁵⁴⁰ **Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülasası**, (Ulus Basmevi), Ankara, 1935, s. 111.

⁵⁴¹ S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 258.

Sivas Halkevi tarafından pek çok farklı alanda sosyal yardım faaliyeti yürütülmekteydi, bu faaliyetlerin en önemlisi 1939 yılında meydana gelen Erzincan depreminden zarar görenlere yapılan yardımdı. Sivas Halkevi, diğer bütün şube faaliyetlerinin aksamasına mal olmasına rağmen imkânlarının tümünü depremde zarar gören insanlara yardımda kullanmıştı. Sivas Halkevi bu kapsamda, Halkevi binasının alt katını revire dönüştürmüş ve burada öncelikle depremzedelerin barınma ve gıda ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştı.⁵⁴² Ayrıca Halkevinin misafirhanesi de depremde zarar gören insanlar için barınak haline getirilmiş ve burada kalanlarla doğrudan Halkevi Başkanı Ahmet Göze ve Kâtip Osman Güner ilgilenmiştir. Ayrıca misafirhanede kalan depremzedelerin giyim, gıda ve temizlik gibi bütün ihtiyaçlarıyla da ilgilenilmişti.⁵⁴³

Sivas Halkevi Sosyal Yardım Şubesi tarafından kimsesiz ve yoksul öğrencilerin kitap giyim ve yurt gibi barınma ihtiyaçları karşılanarak belirlenen öğrencilere burs imkânları sağlanmaktaydı.⁵⁴⁴

Sosyal yardım şubesi yoksul halkın giyim, gıda, barınma tedavi gibi pek çok gereksinimiyle ilgilenmekle birlikte, Sivas'ın iklim koşullarının bir gereği olarak tonlarca kömür dağıtmaktaydı. Bu kapsamda 1939'da 100 ton kömür fakir vatandaşlara yarımşar ton olarak dağıtılmıştı. Ayrıca 44 aileye de 640 kg erzak dağıtılmıştır. 1939 yılında dağıtılan toplam kömür 120 tonu bulmuş ve bu sayede 600 ailenin ısınma ihtiyacı karşılanmıştı.⁵⁴⁵ Yine 1940 yılında Sosyal Yardım Şubesi tarafından fakir ve kimsesiz halka 200 ton kömür dağıtılmıştı.⁵⁴⁶

g. Spor Şubesi

Spor Şubesi Türk halkında özellikle gençlerin beden eğitimine ağırlık vererek spora karşı sevgi ve ilgi uyandırmayı amaç edinmişti. Bu amaçla şube kadın ve erkeklere ayrı ayrı jimnastik hareketleri yaptırarak, halkevi spor salonları ve diğer spor ve gençlik salonlarında güreş, boks, eskrim, cirit, avcılık, bisiklet, yüzücülük, kürek yarışları, kayak, dağcılık ve birçok alanda sporsal faaliyetler yürütmekteydi. Şubeler ayrıca şehirlerarası geziler ve kır gezileriyle sporu halka mal ederek sağlıklı bir toplum oluşturma gayretiyle toplumu birbiriyle kaynaştırmaktaydı.⁵⁴⁷

⁵⁴² **Kızılırmak**, 12 Ocak 1940: No: 359, s.2.

⁵⁴³ **Kızılırmak**, 2 Şubat 1940, No:463, s.2; **4 Eylül**, XI/27, Sivas, 1 Ocak 1940, Yıl. 6, s. 16.; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 260.

⁵⁴⁴ **4 Eylül**, L, Sivas, 28 Şubat 1942, Yıl. 8, s.10.

⁵⁴⁵ **4 Eylül**, IX/25, Sivas, 28 Ocak 1939, Yıl. 4, s.14.

⁵⁴⁶ **Sivas**, 18 Aralık 1940, No: 460, s.2.; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 267.

⁵⁴⁷ **CHP Halkevleri Öğreneği**, s.12; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 106; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.66.

Sivas Halkevi'nin ilk faaliyet yıllarında çalışmaya başlayan bu şube, futbol ve atletizmin Sivas'ta yaygınlaştırılması için çaba göstermiş, spor kulüplerinin açılmasına ve bunların faaliyetlerinin düzenlenmesine çalışmıştır. Halkevleri bulundukları çevrede cirit oyun merkezleri açarak unutulmaya yüz tutan bu ata sporunu canlandırmaktaydılar. Sivas Halkevi Spor Şubesi de bu kapsamda 1934 yılında atlı sporsal faaliyetlere başlamış, 9 Şubat 1934'te Halkevine mensup 30 genç, atlarla toplu geziye çıkmış, 1935'te atlı spor çalışmalarını ilerletmek için Atlı Spor Kulübü dahi kurulmuştur.⁵⁴⁸

Halkevlerinde cirit ile birlikte başka bir ata sporu olan güreşe de önem verilmekteydi. Sivas Halkevi ilk minder güreşi maçlarını düzenlemiş ve ilk güreş müsabakası 1937 yılının Cumhuriyet Bayramı'nda yapılmıştı.⁵⁴⁹

CHP Genel Sekreterliği tarafından halkevlerine sporun geliştirilip yaygınlaştırılması için spor malzemeleri gönderilmekteydi. Spor malzemeleri gönderilen Halkevleri arasında Sivas Halkevi de yer almıştır. Aralık 1940 tarihinde Sivas Halkevi'ne 10 çift kayak ve 10 çift kayak ayakkabısı gönderilmiş, 1941 yılında ise 30 çift kayak ve kayak ayakkabısı gönderilmişti.⁵⁵⁰ Ayrıca CHP Genel Sekreterliği tarafından Sivas Halkevi'ne; 2 atlama kasası, 1 atlama sehpa ve minderi, 1 boks idman topu, 4 boks eldiveni, 1 çekme halatı, 8 atıcılık tüfeği, 2'şer maske, göğüslük ve eldiven, 1 atış hedefi, 1 güreş minderi, 1 güreş brandası, 6 güreş kıyafeti, 10 atış güllesi, 4 sıhhat topu ve bir adet basketbol teçhizatı gönderilmiştir.⁵⁵¹

h. Tarih ve Müze Şubesi

Tarih ve Müze Şubesinin amacı ulusal ve yerel tarihle ilgili belgeleri ve konuları meydana çıkararak yazı ya da konferans yoluyla halka yaymayı amaç edinmişti. Türk tarihini araştırmak, tarihsel eserleri halka tanıtmak, tarihsel kalıntıların zarara uğramasını önlemek, halka tarih ve kültür bilgisi aşılamak, tarihsel ve kültürel değeri olan eşyaları toplamak, toplanan kalıntıları halka tanıtmak için sergi ve müzeler açmak bu kolun çalışma alanlarına girmektedir.⁵⁵²

Sivas Halkevi de belirtilen bu amaçlar doğrultusunda tarih çalışmaları yaparak bunları kendi halkevi dergisinde yayınlamaktaydı. Bu amaçla dergide en önemli yazıların başında Sivas Tarihi Üzerine Araştırmalar ve Sivas'ın Tarihçesi başlığıyla Sivas'ın tarihini,

⁵⁴⁸ **Kızılırmak**, 12 Şubat 1934, No 226, s.2; **Kızılırmak**, 13 Mayıs 1935, No: 285, s.2; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 251.

⁵⁴⁹ **Sivas 1973 İl Yılı**, (Vilayet Matbaası), Sivas, 1974, s. 209.

⁵⁵⁰ **Kızılırmak**, 1 Mart 1940, No: 466, s.2.

⁵⁵¹ S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 257.

⁵⁵² Remzi Oğuz Arık, **Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, (CHP Halkevleri Yay.), Ankara, 1947, s.112-113; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 108; Ş. Zeyrek, **Türkiye'de Halkevleri...**, s.83.

coğrafyasını, ziraat ve hayvancılığı ile yerel sanatlarıyla ilgili bilgiler veren yazılar gelmekteydi.⁵⁵³

Şubenin başlıca faaliyet alanlarından bir tanesi de müzecilik faaliyetleriydi. Sivas Halkevi Tarih ve Müze şubesi bu alanda önceleri çok fazla faaliyet gösterememiş olmakla birlikte çalışmalarına 1941 yılında hız vermiştir. Halkevinde kurulması düşünülen müzeye; Sivas'ın tarihi eserleri, yerel ve milli kıyafetler, Sivas mutfağıyla ilgili malzemeler, ziraat, av ve çobanlığa ait malzemeler, dokuma, toprak ve çini işleri, oymacılık, kakma, tezyin ve tezhip gibi halk sanatı eserlerinden örnekler, halk müziği aletleri, sihir, büyü, falcılık için kullanılan aletler, kitap kapakları, divanlar, minyatürler ve tarihi vesikaların konulması kararlaştırılarak çalışmalar yapılmıştı.⁵⁵⁴

Şubenin ismi Tarih ve Müze olmasına rağmen bu şubenin başlıca faaliyet alanı çeşitli konularda sergiler düzenlemektir. Sivas Halkevi de bu alandaki ilk çalışmasını 1933 yılında yerli malı sergisi açarak gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra İktisat ve Tasarruf Haftası dolayısıyla Sivas Sanatlar Evinin hazırladığı kumaş, halı, koltuk, sandalye, demircilik ve dökmeçiliğe ait malzemeler Halkevinde sergilenmiştir. Şube 1935 yılında ise iki yerli malı sergisi daha düzenlemiş ve bu sergileri toplam 5000 kişi ziyaret etmiştir.⁵⁵⁵

1. Temsil Şubesi

Gösterit şubesi de denilen temsil şubesi, yetenekli kişilerin halkevleri aracılığı ile ortaya çıkmasına yardım ederek tiyatro ve diğer sahne sanatlarını halka yaymayı amaçlamıştı. Şube bu amaçla geleneksel değerleri konu edinen piyeslerde inkılâp düşüncesini işleyerek halkın eğitilmesi ve bilinçlenmesi faaliyetlerinde bulunmaktaydı.⁵⁵⁶

1933 yılında faaliyetlerine başlayan Sivas Halkevi'nin Temsil Şubesi, diğer Halkevlerinde olduğu gibi ilk yıllarında Atatürk İlkeleri, Türk Tarih Tezi ve Türklük bilincini içeren oyunlar sahnelemiştir. Bu amaçla 1933 yılında sahnelenen Faruk Nafiz'in "Akın" adlı oyununda Türk Tarihinin Osmanlı Dönemi öncesi işlenmiş, Türk Uygarlığının, Çağının en ileri uygarlığı olduğunu konu edinirken, yine aynı yazarın "Kahraman" adlı manzum destanı ile vatan ve Atatürk sevgisinin her şeyin üstünde olduğu mesajı verilmiştir.⁵⁵⁷

⁵⁵³ **Ortayayla**, IV/5, Sivas, Mayıs-Haziran 1937, Yıl.1 s.31; **4 Eylül**, II/18, Sivas, Ocak- Nisan 1939, Yıl. 4, s.6; **4 Eylül**, III/19, Sivas, Ocak Mayıs 1939, Yıl.4, s. 4.

⁵⁵⁴ **4 Eylül**, S.50, 28 Şubat 1942, Yıl.8, s. 17; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 285.

⁵⁵⁵ **Sivas**, 30 Kasım 1933; No: 2434, s.1; **Halkevlerinin 1935 Senesi...** s. 208–239.S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 286.

⁵⁵⁶ **CHP Halkevleri Öğreneği**, s.12; A. Çeçen, **Atatürk'ün Kültür...** s. 106; Nurhan Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, (Kültür Bakanlığı Yay.), Ankara, 1988, s. 124.

⁵⁵⁷ Haluk Çağdaş, **Sivas Halkevi'nin Tiyatro Etkinlikleri (1933-1951)**, **Cumhuriyet Dönemi Sivas Sempozyumu Bildirileri, 27-30 Ekim, 2008**, (TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Başkanlığı Yay.), Ankara, 2009, 311-313.; N. Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, s. 135–145; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 239.

1935 yılında sahnelenen oyunlarda da 1933 yılında olduğu gibi yeni rejim doğrultusunda mesajlar veren eserler sahnelenmişti. 1935 senesi içerisinde sahnelenen oyunlardan biri Yaşar Nabi'nin "Met'e" adlı oyunuydu. Oyun her ne kadar Mete döneminin olaylarını konu ediniyorsa da işlenen olaylar Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye'nin durumunu canlandırmakta ve oyunla zafere giden en doğru yolun uygarlık yolu olduğu mesajı verilmekteydi.⁵⁵⁸ 1936 yılında iki kez sahnelenen Necip Fazıl Kısakürek'in "Tohum" adlı oyununda ise Fransızlara ve komitacılara karşı Maraş'ın savunması işlenmişti.⁵⁵⁹

1939 yılında gösterilen oyunlarda yine Atatürk İlkeleri, Türk Milleti'nin özellikleri, vatan sevgisi ve ulusal bilinç gibi konular işlenmişti. Nisan 1939'da sahnelenen oyunlardan biri olan Aka Gündüz Bey'in " Mavi Yıldırım" adlı oyununda daha çok devrimcilik, milliyetçilik, halkçılık, cumhuriyetçilik ilkeleri işlenmiş ve Atatürk İlke ve İnkılâpları yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.⁵⁶⁰ Ayrıca Faruk Nafiz Çamlıbel'in " Ateş" adlı piyesinde İnönü Savaşı'ndaki üstün başarılar ele alınmış, Kasım 1939'da sahnelenen Münir Hayri Kutsal'ın "Tırtıllar"⁵⁶¹ adlı piyesinde ise, ideal Türk aydın tipi işlenerek inkılâp felsefesi yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.⁵⁶²

Halkevleri Temsil Şubelerinin önemli faaliyet alanlarından birini de sinemacılık oluşturmuştur. Sivas Halkevi Temsil Şubesi'nde 1934 ve 1935 yıllarında sinema gösterimi olmamış, 1936 yılında ise iki sinema gösterimi yapılabiliyordu. Halkevlerinin sinemacılık alanında sadece eğlendirici filmler gösterilmemiş yine, Atatürk İnkılâpları ve bu İnkılâpların getirdiği yeniliklerin halka benimsetilmesini amaçlayan eğitici nitelikli filmler de yer almıştır. Bu amaçla 1940 yılında CHP Genel Sekreterliği'nden Sivas Halkevi'ne gönderilen filmlerden bazıları şunlardı; Cumhuriyetin 16. Yıldönümü, Adana'nın Kurtuluşu, Çubuk Barajı ve Kömür Sevgisi. Bu filmler Halkevi Salonunun yeteri kadar geniş olmaması nedeniyle Tan Sineması'nda halka ücretsiz olarak izlettirilmişti.⁵⁶³

C. CHP SİVAS TEŞKİLATI VE DİĞER KURULUŞLAR

1. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)

CHP Sivas teşkilatının yakından ilgilendiği ve desteklediği bir kurum da 1920'li yıllarda kurulan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti olarak adlandırılan Kızılay olmuştu. Resmi bir

⁵⁵⁸ Sivas, 21 Eylül 1935, No: 2511, s.2; N. Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, s. 136–137.

⁵⁵⁹ Sivas, 25 Nisan 1936, No: 2534, s.1; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 239.

⁵⁶⁰ **Kızılırmak**, 28 Nisan 1939, No:43428, s.2; **4 Eylül**, III/19,s.7; Sivas, 1 Mayıs 1939, Yıl. 4, s. 16.

S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 240.

⁵⁶¹ Sivas, 1 Kasım 1939, Yıl. 4, s. 15.

⁵⁶² S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 241; N. Karadağ, **Halkevleri Tiyatro Çalışmaları**, s. 152.

⁵⁶³ **Kızılırmak**, 22 Mart 1940, No: 469, s.2; S. Duman, **Sivas Halkevi**, s. 251.

kurum olan Kızılay ile CHP teşkilatı arasında yakın bir ilişki olmuş ve bu amaçla Kızılay Sivas Şubesi Başkanlığına da uzun yıllar CHP teşkilatında yer alan üyeler getirilmişti.

1926 yılında Sivas Hilal-i Ahmer Cemiyeti yıllık kongresini yapmış ve Başkanlığa Göz Müttehassısı Osman Nuri Bey getirilmişti.⁵⁶⁴ Hilal-i Ahmer Cemiyeti Sivas Şubesi, cemiyetin ellinci yıl dönümü münasebetiyle Cumhuriyet Halk Fırkası binasında; vilayet doktorları, vilayet erkânı, ordu kumandanı ve memurların yanı sıra geniş halk kitlesinin katılımıyla merasim düzenlemiştir. Cemiyetin Başkanı Osman Nuri Bey kürsüye gelerek ellinci yıl münasebetiyle cemiyetin önemini belirten şu konuşmayı yapmıştır:

*“...bir daha görmüş olduk ki Hilal-i Ahmer Cemiyeti unutulmaz meşkûr hizmetler yapmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti on binleri geçen zavallı ve aciz vatandaşlarımızın elemiini tahfif etmiştir. Bu cemiyet neredede bir felaket duyduysa derin şefkat ve hamiyetle oraya koşmuş, elemzedelerin imdadına Hızır gibi yetişmiştir. Hilali Ahmer Cemiyeti tamamiyle insani bir müessese olduğunu defaatle isbat etmiştir. Hayatı baştanbaşa şerefle dolu olan bu yarım asırlık müessesemizin kuvvet aldığı menba her şeyden evvel Türkün kalbidir.”*⁵⁶⁵

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Heyeti Sivas'ta da cemiyet adına yardımlar toplanmaktaydı bu amaçla Kızılırmak Gazetesi'nde de cemiyete yardım edenler ve yardım miktarları yazılarak halkın Cemiyete yardım etmesi teşvik edilmekteydi.⁵⁶⁶

31 Mart 1928 İzmir Torbalı'da meydana gelen deprem Sivashıları da üzmüş ve Sivas Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Türk Ocağı ile beraber kazalardan yardımlar toplayarak felaketzedelere göndermişti.⁵⁶⁷ Sivas Kızılay'ı 1936 yılında buğday vererek kuraklığa maruz kalan fakir çiftçilere yardım etmiş ve köylüleri sevindirmişti.⁵⁶⁸ Sivas'ta ayrıca Kızılay Haftası günlerinde kutlamalar yapılarak fakir çocuklara sünnet düğünleri tertip edilmekte ve kutlamalardan sonra cemiyete yeni üye kayıtları yapılmaktaydı.⁵⁶⁹ Bu amaçla 1936 yılında 49 fakir çocuk Cumhuriyet Halk Partisi binasının önünde büyük bir merasimle Operatör İbrahim Bey ve askeri Doktor Binbaşı Fikret Bey tarafından sünnet edilmişlerdi.⁵⁷⁰ Kızılırmak Gazetesi yapılan bu faaliyetleri okuyucularıyla paylaşarak, Kızılay'ın 1936 yılı 30 Ağustos

⁵⁶⁴ **Kızılırmak**, 11 Kasım 1926, No: 123-51, s.2.

⁵⁶⁵ **Kızılırmak**, 26 Ocak 1927, No: 124-62, s.2.

⁵⁶⁶ **Kızılırmak**, 10 Mart 1927, No: 125-5, s.2; **Kızılırmak**, 20 Ocak 1937, No: 358, s.2; **Sivas**, 6 Şubat 1937, No: 2572, s.1.

⁵⁶⁷ **Kızılırmak**, 9 Nisan 1928, No: 124-81, s.2.

⁵⁶⁸ **Sivas**, 6 Haziran 1936, No: 2540, s.1.

⁵⁶⁹ **Sivas**, 4 Temmuz 1936, No: 2544, s.1.

⁵⁷⁰ **Sivas**, 11 Temmuz 1936, No: 2545, s.1.

Zafer Bayramı münasebetiyle Sivas'taki tüm sahipsiz çocukları sünnet ettireceğini duyurmuştu.⁵⁷¹

Hilal-i Ahmer Cemiyeti halkın sıkıntılı günlerinde yarımalarına koşmanın yanı sıra önemli günlerde ve bayramlarda eğlenceler tertip ederek halkın eğlenmesini de sağlamaktaydı. Bu amaçla Sivas Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1928'de yaklaşan 23 Nisan Çocuk Bayramı için gösteri ve müsamereler tertip etmiş ve gerçekleşen müsamerede "Canavar" adlı oyun sergilenmişti.⁵⁷² Ayrıca cemiyet adına balolar düzenlenerek gelirleri felaketzedeler için cemiyete aktarılmaktaydı. 1936'da Ankara'da düzenlenen büyük baloda Sivas'tan Baytar Cevdet Güvener balo komiserliğine seçilmişti.⁵⁷³

1936'da Kızılay Sivas Şubesi'nde Cemiyet Kongresi yapılmıştı. Kongrede Cemiyet Başkanlığı'na Memleket Hastanesi Operatörü İbrahim Bey, As Başkanlığa Vilayet Encümen Üyesi Şakir Uma, Veznedarlığa Öğretmen Okulu Öğretmenlerinden Kazım Akdeniz, Sekreterliğe Ortaokul Direktörü Behram Altay, Saymanlığa Eczacı Şevket Çubukçu seçilmişti.⁵⁷⁴

1937 yılında Cemiyete kadın üyeler de kaydedilmişti. Sivas Kızılay Cemiyetinin 1937 yılı genel toplantısında Merkez ve İdare Heyeti seçimleri yapılmış, buna göre merkez heyetine; Nuriye Hanım, Mergube Hanım, Belkıs Hanım, Saffet Hanım, Operatör İbrahim Bey, Doktor Celal Bey, Doktor Ziya Bey, Eczacı Şevket Çubukçu, Tüccar Şevket Erişen, Şakir Uma, Dişçi Sami Bey, Ortaokul Direktörü Behram Bey, Halim Bey, Öğretmen Kazım Bey seçilmişlerdi. İdare Heyetine ise; Operatör İbrahim Bey, Belkıs Hanım, Eczacı Şevket Çubukçu, Tüccar Şevket Erişen, Öğretmen Kazım Bey seçilmişti.⁵⁷⁵

1939 yılında ise Sivas Kızılay Cemiyeti'nin Başkanlığı'na Ethem Yetkiner getirilmişti. 22 Eylül 1939'da İzmir Dikili'de meydana gelen depremde felaketzedelere Sivas Kızılay'ı da el uzatmış toplanan 1034 lira depremzedelere gönderilmişti.⁵⁷⁶

26-27 Aralık 1939'da Erzincan'da meydana gelen büyük çaplı depremde felaketzedelere Sivas halkı adeta bağırını açmıştı. Sivas ilçelerinde de hasara neden olan depremde Sivas'a gelmek zorunda kalan depremzedelerin, Sivas Kızılay'ı ve Milli Yardım Komitesi tarafından iâşe ve iskânları sağlanmıştı. Ayrıca Sivas'ta depremden sonra tren yollarının kesiştiği bölgede Kızılay büyük bir depo yaparak çeşitli şehir, kasaba ve köylere

⁵⁷¹ Sivas, 18 Temmuz 1936, No: 2546, s.1.

⁵⁷² Kızılırmak, 8 Nisan 1926, No: 123-37, s.2.

⁵⁷³ Sivas, 2 Ocak 1936, No: 2519, s.1.

⁵⁷⁴ Sivas, 4 Nisan 1936, No: 2531, s.1.

⁵⁷⁵ Sivas, 27 Mart 1937, No: 2570, s.1.

⁵⁷⁶ Kızılırmak, 1 Aralık 1939, No: 458, s.2.

yiyecek ve giyecek sevkiyatında bulunmuştu.⁵⁷⁷ 1940 yılında Sivas Valisi Akif İyidoğan'ın başkanlığında Milli Yardım Komitesi'nin Sivas Şubesi açılmış ve komite Kızılay ile birlikte depremzedeler için Sivas'tan 7550 lira para toplamıştı.⁵⁷⁸

Sivas Kızılay'ı askerliğini yapmakta olan Mehmetçiği de unutmamış ve düzenlenen yardım kampanyası için Kızılırmak Gazetesi'nden yardımseverlere duyurular yapılarak, Mehmetçik için kışlık yün çorap, eldiven, kazak vs ihtiyaçlar toplanmıştı.⁵⁷⁹

Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti tüm yurt genelinde olduğu gibi Sivas'ta da CHP'den ayrı bir kurum olmamış daima partinin gözetimi ve idaresi altında olmuştur. CHP Bölge Müfettişlerinin teftiş raporlarında aksama görülen il ve ilçelerdeki şubelerde önlem alınarak partililerin (Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türk Hava Kurumu) gibi kurumların yönetiminde yer almaları dahi istenmekteydi.⁵⁸⁰ Kızılay Cemiyeti yıllık toplantı ve kongrelerinde partinin gösterdiği adayların seçimini yaparak cemiyet partiyle bütünleştirilmekteydi.⁵⁸¹ Ayrıca 25 Nisan 1928'de Ankara'da gerçekleşen Hilal-i Ahmer Büyük Kongresine, Sivas Hilal-i Ahmer Cemiyetini temsilen CHP Sivas Milletvekilleri Rasim Bey ve Necmettin Sadık Bey katılmışlardı.⁵⁸² Yine 1940 yılında CHP Genel Sekreterliği'nin şubelere gönderdiği emirle CHP Sivas İl Yönetim Kurulu Mehmetçiğe yapılan yardımları organize etmiş Sivas Kızılay Şubesini yardımların toplatılması hususunda yönlendirmişti.⁵⁸³

2. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)

Çocuk Esirgeme Kurumu da tek partili yıllar boyunca CHP'nin yakından ilgilendiği ve desteklediği kuruluşların başında gelmiştir. 1925 yılında yıllık kongresini yapan Himaye-i Etfal Cemiyeti Sivas Şubesi Başkanlığına Avundukzade Hüseyin Bey, veznedarlığa Seraceddin Bey, Kâtipliğe Ali Rıza Bey seçilmiş ve yapılan kongrede üye seçimi yapılarak İdare Heyeti on iki kişi olmuştu. Cemiyet kongrede programını yenileyerek Sivas'ta ilkokula devam eden fakir çocuklara öğle vakitlerinde yemek yardımında bulunmuş ayrıca cemiyet Sivas'ta dilenciliği ortadan kaldırmak için muhtaç olanlara da yardım etmişti.⁵⁸⁴

Himaye-i Etfal Cemiyeti 1926 yılında Sivas'ta bulunan Öksüz Yurdu Salonunda Sivas'taki bayan öğretmenlerin girişimleri ile Sivaslı hanımlara konferanslar vererek cemiyet

⁵⁷⁷ **Sivas**, 16 Ocak 1940, No: 2700, s.1.

⁵⁷⁸ **BCA**. 030.01.112.706.2; **Sivas** 30 Ocak 1940, No:2701,s.1; **Sivas**, 13 Şubat 1940, No: 2703, s.1.

⁵⁷⁹ **Sivas**, 16 Kasım 1940, No: 2760, s.2760, s.1.

⁵⁸⁰ **BCA**. 030.01.112.706.2.

⁵⁸¹ **Sivas**, 26 Şubat 1941, No: 2787, s.1.

⁵⁸² **Kızılırmak**, 22 Nisan 1928, No: 124-83, s.2.

⁵⁸³ **BCA**.490.1.202.800.5.1.

⁵⁸⁴ **Kızılırmak**, 18 Aralık 1925, No: 122-22, s.2.

adına yardım toplamışlardı.⁵⁸⁵ Himaye-i Etfal Cemiyeti ilçelerde de faaliyet göstermiş. Zira ve Şarkışla Cemiyetleri müsamereler düzenleyerek gelirlerini cemiyete aktarmışlardı.⁵⁸⁶ Ayrıca Cemiyet mensupları Sivas'ta düzenlenen at yarışlarında kazananlarla temasa geçerek cemiyet adına birincilik mükâfatından paylar alarak cemiyete aktarmaktaydılar.⁵⁸⁷

1926 yılında yıllık kongresini yapan Himaye-i Etfal Cemiyeti Sivas Şubesi, yeni idare heyetine şu kişileri seçmişti: Başkanlığa Belediye Başkanı Rahmi Bey, Başkan Vekilliğine Osman Nuri Bey, Kâtipliğe İrfan Bey, Saymanlığa Rıza Bey, Veznedarlığa Mollazade Abdullah Bey seçilmişlerdi.⁵⁸⁸ 1928 yılında yapılan kongrede ise Cemiyet Başkanlığına Sivas Valisi Hilmi Bey seçilmişti.⁵⁸⁹

Sivas Çocuk Esirgeme Kurumu günden güne çalışmalarını artırarak 1935 yılında 300 yetim çocuğun velilerine 910 lira yardım yapmış ve 120 kimsesiz çocuğa da ayakkabı ve elbise diktirmişti.⁵⁹⁰

1939 yılında kurumun Başkanlığına Sivas Halkevi Eski Başkanı Ethem Tanrıverdi getirilmişti. Çocuk Esirgeme Kurumu Sivas Şubesi her yıl kimsesiz çocukları sevindirmeye devam etmekteydi. Kurum 1939 yılında 230 yoksul çocuğu sevindirmiş ayrıca Sivas Valisi Muhtar Akman'ın da girişimleriyle Şehir Gazinosunda Ramazan geceleri ve bayramda çekilen tombala hâsılatından 625 lira alınmış buna 205 lira da hayırsever vatandaşların yardımları eklenerek 1000 liraya yakın yardım elde edilmişti.⁵⁹¹

Çocuk Esirgeme Kurumu Sivas Şubesi 1940 yılında Vali Akif İyidoğan'ın başkanlığında yıllık kongresini yapmıştı. Kongrede Başkanlığa yine Ethem Tanrıverdi, As başkanlığa Resul Bey, Saymanlığa CHP üyeliklerinde bulunan Kamil Heper, Veznedarlığa Hâkim Aydemir, Kâtipliğe Hüsnü İlgün seçilmişti. Yine kongrede Ankara'da toplanacak Büyük Kongrede Sivas Çocuk Esirgeme Kurumu'nu temsil etmek üzere Sivas Milletvekili Mergube Gürleyük ve Başkan Ethem Tanrıverdi seçilmişlerdi.⁵⁹²

3. Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)

Milli Mücadele'nin başarılmasının ardından Türk Devrimi olarak adlandırılan yenilik hareketlerinde Mustafa Kemal, halkın aydınlanmasını sağlamak için çağdaşlaşmaya işaret ederek topluma yeni ufuklar açmaya çalışmaktaydı. Çağdaşlaşmada önemli bir gelişme

⁵⁸⁵ **Kızıllırmak**, 11 Mart 1926, No: 123-34, s.2.

⁵⁸⁶ **Kızıllırmak**, 20 Mayıs 1926, No: 123-43, s.2; **Kızıllırmak**, 30 Mayıs 1926, No: 123-44, s.2.

⁵⁸⁷ **Kızıllırmak**, 20 Haziran 1926, No: 123-47, s.2.

⁵⁸⁸ **Kızıllırmak**, 13 Aralık 1926, No: 123-52, s.2.

⁵⁸⁹ **Kızıllırmak**, 16 Nisan 1928, No:124-82, s.2.

⁵⁹⁰ **Kızıllırmak**, 4 Mart 1935, No: 276, s.2.

⁵⁹¹ **Kızıllırmak**, 1 Aralık 1939, No: 458, s.2.

⁵⁹² **Kızıllırmak**, 15 Mart 1940, No: 468, s.2.

de havacılıktı. Birinci Dünya Savaşı boyunca batı ülkeleri askeri ve sivil havacılıkta büyük ilerlemeler kaydetmişlerdi. Türkiye de 20. yüzyılın başından beri dünyada hızla büyüyen havacılığı göz ardı etmemişti. Bu amaçla Mustafa Kemal'in girişimleri ve destekleriyle 16 Şubat 1925'te Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştu.⁵⁹³

1925 yılında Sivas Şubesini açan ve Başkanlığına Sığircızade Hayri Bey'in getirildiği ildeki en büyük kuruluşlardan biri olan Türk Hava Kurumu tıpkı diğer derneklerde olduğu gibi CHP İl Teşkilatının denetiminde olan bir kuruluş olmuştu.⁵⁹⁴

Tayyare Cemiyeti kuruluşundan beri Türk havacılığını geliştirmek için gerek merkezi olarak gerekse şubelerde yardımlar toplamaktaydı. Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi de yardım kampanyaları düzenlemiş yerel Kızılırmak Gazetesi aracılığı ile cemiyete yardım edenlerin isimleri ve yardım miktarları neşredilerek halk cemiyete yardıma teşvik edilmekteydi.⁵⁹⁵ 1926 yılında Sivas Polis Müdürü Kenan Hurşit Bey cemiyete 2000 liraya yakın bir varidat bağışlamıştı. İlçeler de yardımlarını esirgememişler ve 1926 yılında Zara Tayyare Cemiyeti Reisi Mahir Bey Cemiyet adına 10 bin 300 lira yardım toplamıştı.⁵⁹⁶

Sivas'ta toplanan yardımların yanı sıra Hilal-i Ahmer yararına düzenlenen konser ve müsamereler Tayyare Cemiyeti adına da düzenlenmiş ve gelirleri cemiyete aktarılmıştı.⁵⁹⁷ Ayrıca Türk Tayyare Cemiyeti'nin fikirlerini neşreden ve Ankara Hâkimiyeti Milliye Matbaasında basılan Türk Hava Mecmuası aylık nüshaları Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi'ne de gönderilerek cemiyetin fikirleri Sivaslılara da aktarılmaktaydı.⁵⁹⁸

Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi 1926'da Hayri Bey'in başkanlığında toplanmış ve Tayyare Cemiyetine yardım miktarları belirlenmişti.⁵⁹⁹ Buna göre:

- Mahsulâtan İhtiyar Heyetince belirlenen miktar üzerinden yüzde bir,
- Beslenen hayvanların her birinden; sığır ve at için 10, koyun ve keçiden 2, deve için 15 kuruş,
- Tüccarlardan tarh edilen kazanç vergisinin yüzde beşi,
- Kazalarda ve nahiyelerde ticaretle iştigal eden esnafın temettü vergisinden yüzde beş,

⁵⁹³ Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, "Kuruluşunun İlk Yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi* (Cumhuriyet'in 80. Yılına Armağan), Ankara, 2004, s. 27-62.

⁵⁹⁴ Türk Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi 1 Haziran 1925 yılında kurulmuş ve başkanlığına, bu görevi 1927'ye kadar gerek asaleten gerek vekâleten yürüten Sığircızade Hayri Bey getirilmiştir. (Bkz: **Kızılırmak**, 21 Şubat, 1927, No: 123-4, s.2)

⁵⁹⁵ **Kızılırmak**, 25 Şubat 1926, No: 123-32, a.2.

⁵⁹⁶ **Kızılırmak**, 16 Mayıs 1926, No: 123-42, s.2.

⁵⁹⁷ **Kızılırmak**, 20 Mayıs 1926, No: 123-43, s.2.

⁵⁹⁸ **Kızılırmak**, 14 Haziran 1926, No: 123-46, s.2.

⁵⁹⁹ **Kızılırmak**, 20 Haziran 1926, No: 123-47, s.2.

- Bedel-i nakdi verenlerden 5 lira hükümetin müsaadesiyle nüfus dairelerine başvuranlardan nüfus tezkeresi için 5 kuruş,

- Terk edilmiş ve intikal etmiş harçlardan 10'ar kuruş,

- Hariçten gelen hayvanlardan 10'ar kuruş alınması ve kurban derilerinin tamamıyla cemiyete verilmesi kongrece karar altına alınmıştı.

1927'de toplanan Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi, 1927 yılına kadar olan varidat bilançosunu hesaplamıştı. Buna göre 1927'ye kadar cemiyet, 19 bin 500 lira nakden varidat, 1000 küsur lira da aynen tahsilât yapmış ve mecmua tahsilâtını da 25 bin liraya yükseltmişti.⁶⁰⁰

Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi 1927'de yapılan kongresinde cemiyetin yeni Başkanlığına Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey getirilmişti.⁶⁰¹

1935'te Sivas Türk Hava Kurumu Başkanlığı'nı yapan Hüsnü Yıldızeli Diyarbakır'dan kalkıp Sivas'a inen üçlü uçak filosu şerefine yemekli bir gece tertip etmişti. Gecede konuşma yapan Hüsnü Yıldızeli, Tayyare Cemiyeti Sivas Şubesi'nin 1935 yılı itibariyle 59 bin lira varidatı olduğunu bildirerek bu miktarla alınan ve 30 Ağustos bayramında gösteri uçuşu yapacak olan "Sivas" adlı uçağı Sivas halkına müjdelemişti.⁶⁰²

İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı kasıp kavurduğu yıllarda Türkiye'de alınan birçok tedbirlerin yanı sıra Türk Tayyare Cemiyeti'ne yapılan yardımlarda yoğunlaşmıştı. O yıllarda tüm yurttaki olduğu gibi Sivas'ta da halk adeta birbiriyle yarışırcaasına Tayyare Cemiyetine elinden gelen yardımı esirgememişti.⁶⁰³ Gerek yerel basın aracılığı ile uzun yazılar neşredilerek gerekse Sivas'a gelen milletvekillerinin aracılığı ile Sivahlılara mevcut olan hava tehlikesi anlatılmış ve gerekli tedbirlerin şimdiden alınması gerekliliği hususunda malumatlar verilmişti.⁶⁰⁴ Bütün bu çalışmalarda 1941 yılında Sivas, Türk Hava Kurumu'na 11.916 lira bağışta bulunulmuştu.⁶⁰⁵

Tek Parti Döneminde diğer kurumlar gibi CHP'den ayrı bir kurum olarak çalışmamış olan bu kuruluşa önde gelen partililer başkanlık yapmış İdare Kurulu Üyeliklerine de Partili kişilerin getirilmesine dikkat edilmişti.⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ Kızılırmak, 21 Şubat 1927, No: 123-4, s.2.

⁶⁰¹ Kızılırmak, 21 Şubat 1927, No: 123-4, s.2.

⁶⁰² Kızılırmak, 27 Mayıs 1935, No: 286, s.1.

⁶⁰³ Sivas, 20 Eylül 1940, No: 2746, s.1.

⁶⁰⁴ BCA.490.01.708.415.1; BCA.490.01.708.416.1.

⁶⁰⁵ Sivas, 25 Ocak 1941, No: 2778, s.1.

⁶⁰⁶ BCA, 030.01.112.706.2.

V. BÖLÜM

ATATÜRK VE İNÖNÜ’NÜN SİVAS ZİYARETLERİ

A. ATATÜRK’ÜN SİVAS ZİYARETLERİ

1. Birinci Ziyaret (27 – 28 Haziran 1919)

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 günü Samsun’a çıktığında ülkenin genel durumunu “Nutuk” un ilk sayfalarında ayrıntılı bir şekilde açıklandığı gibi şöyleydi; 30 Ekim 1918 de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması’ndan sonra Türkiye’nin parçalanmak istendiği, Batı Anadolu’nun İtalya ve Yunanistan’a, özellikle “Güzel İzmir”in Yunanistan’a verileceği, Doğu Anadolu’da Ermenistan Devleti kurulmak istendiği açık seçik seçilmeye başlanmıştı. Türk topraklarının Yunanistan’a ve Ermenistan’a verileceği haberi aydınları harekete geçirmişti. Öncelikle Yunanistan’a ve Ermenistan’a verilecek toprakların savunmasını sağlamak için yurdun çeşitli yerlerinde “Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri” kurulmuştu. Başlangıçta kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Anadolu ve Trakya topraklarının kurtuluşu için dağınık ve merkezi otoriteden yoksun olarak, yalnızca kendi bölgelerinin kurtuluşunu sağlamak için örgütlenmeye başlamışlardı.⁶⁰⁷

Ülkenin içinde bulunduğu durumdan topyekûn bir mücadele ile çıkılacağına inanan Mustafa Kemal Paşa bu işin İstanbul’dan yapılamayacağını anlamış ve Anadolu’ya geçmeye karar vermişti. Aradığı fırsat İstanbul Hükümeti tarafından kendisine verilmiş ve 5 Mayıs 1919 tarihinde “9’ncu Ordu Müfettişi” görevine getirilmişti. 16 Mayıs 1919 da Bandırma Vapuru ile başlayan yolculuk 19 Mayıs 1919 günü Samsun’da son bulmuştu.⁶⁰⁸

Mustafa Kemal Paşa Samsun’a geçişiyle bütün ordu birlikleriyle temas sağlanmış ve milli teşkilat kurulması fikri yayılmaya başlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa, Amasya’dan 18 Haziran 1919’da Edirne’deki I. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Bey’e şifre ile “Trakya ve Anadolu milli teşkilatlarının birleştirileceğini ve milli sedayı gür sesle cihana duyuracak bir yer olan Sivas’ta ortak ve kuvvetli bir heyet kurulacağını bildirmekteydi.”⁶⁰⁹ Bu amacın

⁶⁰⁷ Gotthard Jaeschke, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**, I, (TTK. Yay.), Ankara, 1989. s.27.

⁶⁰⁸ Sabahattin Selek, **Milli Mücadele**, I, (Işık Matbaası), İstanbul 1982, s. 32.

⁶⁰⁹ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.24

gerçekleşmesi için 21–22 Haziran 1919 gecesi Amasya Genelgesi’nde bir takım kararlar alınmıştı. “Anadolu’nun her yönden en güvenli yeri olan Sivas’ta milli bir kongrenin acele toplanmasını” öngören bu kararlar bir yazıyla birlikte vali ve komutanlara duyurulmuştu. Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’nin üssü olarak o günkü koşullara göre Anadolu’nun her yönden güvenli yeri olan Sivas’ı seçmişti. Gerçekten Sivas’ın çevresi az sayıda geçit veren büyük dağlarla çevriliydi. Bu geçitler az bir kuvvetle tutulduğu takdirde Sivas’ın işgali kolaylıkla gerçekleşemezdi. En büyük tehlike Samsun’dan yapılacak bir düşman çıkarmasından gelebilirdi. Bunun için 3. Kolordu’nun iki tümeni Samsun-Sivas geçidini tutmaktaydı.⁶¹⁰

İstanbul Hükümeti Milli Mücadele adına gerçekleştirilen bu kararlardan sonra, Elazığ Valiliği’ne atanan Ali Galip aracılığı ile yeni bir engellemeye başvurmaktaydı. Bu amaçla Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey, Anadolu’ya yolladığı bir emirle, Mustafa Kemal Paşa’nın tutuklanıp İstanbul’a gönderilmesini istemekteydi.⁶¹¹

Sivas’ta bu günlerde bir yanda İstanbul Hükümeti’nin emirlerinin kayıtsız, şartsız uygulanmasını isteyen Hürriyet ve İtilaf Partisi’nin Sivas İl Başkanı Halit Bey, bir yanda Milli Mücadele’yi savunan Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Rasim Bey, bir yanda Mustafa Kemal Paşa’yı tutuklatmak için can atan Ali Galip ve diğer yanda Mustafa Kemal Paşa’nın emirlerinin uygulanması için ortam hazırlayan İbrahim Tali Bey vardı. Ayrıca Milli Mücadele taraftarı ve karşı cephanenin en çok baskı uyguladığı Sivas Valisi Raşit Paşa vardı. Bunların hepsi de Mustafa Kemal Paşa’nın Sivas’a gelmesinden önce huzursuz bir durumdaydı.⁶¹²

Sivas Valisi Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa’nın Amasya’dan gönderdiği bildiriye aldığı ertesi günü 23 Haziran 1919’da Dâhiliye Nazırı Ali Kemal’den de; Mustafa Kemal Paşa’nın memuriyet hususunda başarısız olduğunu, İngiliz Yüksek Temsilciliği’nin talep ve ısrarları ile azledildiğini, ayrıca kendisinin hiçbir talebine karşılık verilmemesini bildiren telgrafi almıştı.⁶¹³

Sivas’ta bulunan Elazığ Valisi Ali Galip de, Mustafa Kemal Paşa’nın tutuklanması için Vali Reşit Paşa’yı sıkıştırmaktaydı. 25 Haziran günü İbrahim Tali Bey, durumu şifre ile Amasya’da bulunan Mustafa Kemal Paşa’ya bildirmiş şifreyi alan Mustafa Kemal Paşa’da

⁶¹⁰ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.38; Kamil Erdeha, **Milli Mücadele’de Vilayetler ve Valiler**, (Remzi Kitapevi), İstanbul, 1975, s. 76–77.

⁶¹¹ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.43-44.

⁶¹² Hüseyin Yıldırım, *Atatürk’ün Sivas’ı Ziyaretleri*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII/36, Ankara, Kasım, 1996, s.632.

⁶¹³ Cevdet Yularkıran, **Sivas Valisi Reşit Paşa’nın Hatıraları**, (Siskav Yay.), Sivas, 2002, s.24.

kimseye duyurmadan 26 Haziran günü Amasya'dan Tokat'a hareket etmişti. Bunları nutukta şu cümlelerle belirtmiştir: *“Tokat’a varır varmaz telgrafhaneyi kontrol altına aldirarak benim varışımın Sivas’a ve hiçbir tarafa bildirilmemesini temin ettim. 26–27 gecesini orada geçirdim. 27’de Sivas’a hareket ettim. Otomobille Tokat’tan Sivas aşağı yukarı altı saattir. Sivas Valisi’ne, Tokat’tan Sivas’a hareket ettiğime dair açık bir telgraf yolladım. İmzada ordu müfettişliği unvanım kullanmıştım. Telgrafta maksatlı olarak hareket saatimi kaydetmiştim. Fakat bu telgrafın hareketimden altı saat sonra çekilmesini ve o zamana kadar hiçbir şekilde Sivas’a bilgi verilmemesini temin edecek tedbirleri aldurdım.”*⁶¹⁴

Mustafa Kemal Paşa Sivas’a varmak için yola çıkarken Sivas’ta Vali Reşit Paşa’nın odasında şiddetli tartışmalar yapılmaktaydı. Reşit Paşa anılarında bu tartışmaları ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Elazığ Valisi Ali Galip, Reşit Paşa’yı sıkıştırarak Mustafa Kemal’in tutuklanmasını istemekteydi. Ancak içinde bulunulan durumu Osmanlı tarihinden örneklerle anlatan Vali Reşit Paşa, sakin olunması gerektiğini, vatana yeni bir yara daha açılmamasını belirtmekteydi. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa Sivas’a geleceğini bildiren telgrafının Reşit Paşa’ya ulaşmasının ardından Sivas’ta telaş başlamıştı. Hatta telgrafın daha önce çekildiğini ve Mustafa Kemal’in birkaç saat içinde Sivas’a varacağını öğrenen Elazığ Valisi Ali Galip telaşlanarak Reşit Paşa’ya *“Onunla Harput’ta karşılaşılsaydık onu tutuklardım Lakin burada mesuliyet size aittir.”* Sözlerini söyleyerek korkusunu gizleyememişti.⁶¹⁵

Sivas halkının coşkun gösterileri içerisinde şehre giren Mustafa Kemal Paşa bu olaya Nutuk’ta da yer vermektedir:⁶¹⁶

“... Sivas şehrine girerken caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş, askeri birlikler tören düzeni almış bulunuyordu. Otomobillerden indik, yürüyerek askeri ve halkı selamladım. Bu manzara, Sivas’ın muhterem halkının ve Sivas’ta bulunan kahraman subay ve askerlerimizin bana ne kadar ve sevgiyle dolu olduğunu ispat eden canlı bir şahitti...”

Sivas’a geldikten sonra Üçüncü Kolordu Komutanlığı binasına giden Mustafa Kemal Paşa Elazığ Valisi Ali Galip ve onunla beraber İstanbul’dan gelen şahısların getirilmesini istemişti.

Mustafa Kemal Paşa, Ali Galip’le konuşmasında onu ağır bir dille eleştirmiş ve Ali Galip’i baskı altına aldıktan sonra şu cümlelerle eleştirilerine devam etmişti:

“Size, daha ağır muamelede bulunabilirdim: Mütakait bir asker olduğunuza hürmet gösterip, bu kadarla iktifa ediyorum. Şu kadar ki, aklınızı başınıza almaz, haddinizi tanımaz,

⁶¹⁴ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.47-48; H. Yıldırım, *Atatürk’ün Sivas’ı Ziyaretleri*, s.635.

⁶¹⁵ C. Yularkıran, **Sivas Valisi Reşit Paşa’nın Hatıraları**, s.54.

⁶¹⁶ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.50.

*dilinizi de kısmazsanız, akıbetiniz vahim olur. Haydi, buyurun, yerinize gidin. Derin derin düşünün. Harput'a mı gitmek, geri İstanbul'a mı dönmek lâzım olduğunu kararlaştırın. Yalnız şunu unutmayın ki, Anadolu'da sizin gibilerin ve efendilerinizin düdüğü ötmez, ötemez.”*⁶¹⁷

Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta teşkilat ve hareket tarzı hakkında ilgili kişilere talimat verdikten sonra, hiç uyumadan geçen 27–28 gecesinin sabahında, bir bayram günü Sivas'tan Erzurum'a doğru hareket etmiştir.⁶¹⁸

2. İkinci Ziyaret (2 Eylül -16 Ekim 1919)

Doğu Anadolu'nun ve bölgenin Türk yurdu olarak kalmasını sağlamak için toplanmış olan Erzurum Kongresi, Mustafa Kemal Paşa'nın katılması sonucu aldığı kararlarla ulusal bir kongre olmuştur. Asker ve sivil aydınlar, toplumun çeşitli kesiminden insanlar, tüm ulus adına ve ulusal bir amaç için ilk kez Erzurum'da bir araya gelmişlerdi. Kongrenin verdiği kararlarda vatanın bütünü ve ulusal sınırlar dışında vatan olamayacağı belirtilerek bağımsızlık için hiçbir ayrıcalık verilmeyeceği açıklanmıştı. Kongrede bütün kararların yürütülmesi için de bir Temsil Heyeti seçilerek, Anadolu'da ulusal bir devletin yürütme gücü olan ulusal bir hükümet kurmak hususundaki istekler de dile getirilmişti.⁶¹⁹

Erzurum Kongresi'nin başarıyla sonuçlanmasının yankıları Sivas'ta da duyulmuştu. Sıra Sivas Kongresi'ne gelmiş bunun için Sivas'ta hızlı hazırlıklar başlamıştı. Sivas delegelerini Erzurum çıkışı Ilıca'ya kadar uğurlayan Mustafa Kemal Paşa, kongreye katılmak için gelen delegelerin hanlardan, otellerden alınarak onların, uygun yerlerde ağırlanmasının gerektiğini Sivas'a bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa ve ona eşlik edenler Erzurum-Sivas arasındaki tehlikeli boğazları geçerek Sivas'a geleceği müjdesi bütün Sivas'ı bir anda harekete geçirmişti.⁶²⁰

Şehirdeki bütün atlı ve yaylı arabalar resmi tören için hazırlanmış ve şehre beş km mesafede çadırlar kurulup gelenler beklenmekteydi. Mustafa Kemal Paşa Sivas'a geldiğinde yanında Şeyh Fevzi Efendi, Hoca Raif Efendi ve Rauf Bey ile otomobilden inerek halkı selamlamıştı. Mustafa Kemal'i karşılamaya, Sivas Kolordu Komutanı Selahattin Paşa, Sivas Müdafaa-i Hukuk Başkanı Rasim (Başara), Sivas Müftüsü Abdurrauf Efendi gelmişti. Mustafa Kemal daha sonra otomobille kongreye tahsis edilen Sultani Binasına gelmiş ve kendisini Vali Reşit Paşa karşılamıştı.⁶²¹

⁶¹⁷ C. Yularkıran, **Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları**, s.60–62.

⁶¹⁸ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.51.

⁶¹⁹ Enver Ziya Karal, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918–1965)**, (TTK Yay.) Ankara,1978, s.41.

⁶²⁰ Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Kongresi**, (Kamil Matbaası), Sivas, 1945, s. 99–100; H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.641.

⁶²¹ V. C. Aşkun, **Sivas Kongresi**, s. 106–107.

Kongre 4 Eylül günü çalışmalarına başlamış ve ilk günkü oturumda Mustafa Kemal Paşa Kongre Başkanlığına seçilmişti. Kongrenin devamında Erzurum Kongresi Nizamnamesi metni görüşülerek bazı değişiklikler sonucu kabul edilmişti. Erzurum Kongresinde manda ve himaye kabul olunamaz gibi bir maddenin yer almasına rağmen, Sivas Kongresinde de bu konu gündeme getirilmiş ancak Mustafa Kemal'in girişimleriyle reddedilmişti. İstanbul Hükümeti'nin Sivas Kongresi'ni Ali Galip'e bastırıp temsilcileri yakalatmak istediği anlaşılınca gerekli tedbirler alınarak Malatya'daki Ali Galip üzerine kuvvet gönderilmesiyle Ali Galip'in bu girişimi geri püskürtülmüştür.⁶²²

Sivas Kongresi kararlarıyla, Erzurum'da alınan kararlar onaylanmış, bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiş ve Temsil Heyeti bütün ülke için geçerli olmuştu. Bütün sivil ve askeri güçler bir otorite altına alınmaya başlanmış ve İstanbul Hükümeti'nin otoritesine üstünlük sağlanmıştı. Batı Anadolu da bu otoriteye bağlanmıştı. Ali Fuat Paşa, bütün Kuva-i Milliye'yi kapsamak üzere "Umum Kuva-i Milliye Kumandanlığı"na atanmış böylece ulusal bağımsızlık yanında ulusal egemenlik de aşama aşama gerçekleşmişti.⁶²³

Mustafa Kemal Paşa ile İstanbul Hükümeti arasında 3 Ekim'den itibaren başlayan yazışmalarda, Mustafa Kemal Paşa İstanbul Hükümeti'nin, Erzurum ve Sivas Kongreleri kararına bağlı olmasını, Milli Meclis toplanana kadar hükümetin önemli kararlar almamasını, Barış Konferansına Temsil Heyeti'nin güvenini kazanmış kimselerin gönderilmesini, hükümetin yayınlayacağı bildirilerin kendisi tarafından görülmesini, atama işlemlerinin Temsil Heyeti'nce uygun bulunmasını, Genelkurmay Başkanlığı'na Cevat veya Fevzi Paşa'nın getirilmesini istemekteydi. İstanbul Hükümeti bu isteklerin bazılarını kabul etmekle beraber, Temsil Heyeti'nin kendileriyle işbirliği yapmasını, İttihatçılıkla ilişkileri olmadıklarını, seçimlerin serbest yapılacağını ve Temsil Heyetinin hükümet işlerine karışmamasını istiyordu. Ancak bütün bu yazışmalar bir sonuç vermediği için İstanbul Hükümeti Anadolu'ya bir temsilci göndermeye karar vermiş, bu öneriyi yapan Salih Paşa temsilci olarak görevlendirilmişti. Ali Rıza Paşa'nın isteği üzerine, Amasya'da bir görüşme yapılması Mustafa Kemal Paşa tarafından da kabul edilmişti.⁶²⁴

Mustafa Kemal Paşa, yanında Rauf ve Bekir Sami Bey'lerle birlikte 18 Ekim'de Amasya'ya gelmişti. Salih Paşa'nın gelmesinden sonra 20 Ekim'de görüşmeler başlamış ve

⁶²² Uluğ İğdemir, **Sivas Kongresi Tutanakları**, (TTK Yay.) Ankara, 1986, s.75.

⁶²³ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I**, (Zeus Kitapevi), İzmir, 2007, s. 125-126.

⁶²⁴ Sebahattin Selek, **Anadolu İhtilali, I**, (Kastay Yay.), İstanbul, 2004, s.307-308.

Sivas Kongresi'nce kabul edilmiş bulunan esaslar üzerinde görüşmeler 22 Ekim'e kadar sürmüştü. Taraflar şu esaslar üzerinde anlaşmışlardı:

- Türk vilâyetlerinin düşmana şu veya bu suretle terk olunmaması, hiç bir himaye ve manda kabul edilmemesi, Türk vatanının bütünlüğünün ve istiklâlinin korunması,
- Müslüman olmayan topluluklara Türk memleketlerinin siyasi hâkimiyet ve sosyal dengesini bozacak biçimde imtiyazlar verilmemesi,
- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hukukî bir teşekkül olmak üzere İstanbul Hükümeti'nce tanınması,
- İtilâf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında barışın kurulması için toplanacak konferansa Heyet-i Temsiliye tarafından da uygun görülen kimselerin gönderilmesi,
- Osmanlı Meclis-i Mebusanının İstanbul'da toplanmasının güvenlik bakımından uygun olmadığı⁶²⁵ Son madde, yani Meclisin İstanbul'un dışında toplanacağı hükmü, anayasaya aykırı olacağı gerekçesiyle İstanbul Hükümeti tarafından doğrudan kabul edilmemiş Mustafa Kemal Paşa da ısrar etmemişti.⁶²⁶

3. Üçüncü Ziyaret (28 Ekim -18 Aralık 1919)

Mustafa Kemal Paşa Amasya'ya geldiği sırada Sivas'ta Şeyh Recep 18 Ekim akşamı adamları ile Sivas Postanesini basıp, silah tehdidi ile Salih Paşa'ya ve 19 Ekim'de de Mustafa Kemal Paşa'ya birer telgraf çekmişti. Salih Paşa'ya bağlılık dile getirilirken, Mustafa Kemal Paşa tehdit edilmiş, halkın ancak padişaha bağlı olacağı belirtilmişti. Şeyh Recep İstanbul'a çektiği telgraflarla da, padişaha bağlılığını belirtilerek Salih Paşa'nın Sivas'a gelmesini istemektedir. Mustafa Kemal Paşa bu olaya çok önem vererek suçluların tutuklanması için Sivas Valisi'ne emir vermişti. Suçlular tutuklandıysa da Vali bu olayı fazla önemsememiş, fakat hareket İstanbul'da Mustafa Kemal Paşa'nın otoritesinin sarsıldığı biçiminde yorumlanmıştı. Ancak bu olayın arkasında İngiliz Muhipler Cemiyeti ve Sait Molla'nın olduğu daha sonra anlaşılmıştı. 16 Ekim'de Sivas'tan ayrılan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 28 Ekim 1919'da karargâhları olan Sivas'a geri dönmüşlerdi.⁶²⁷

⁶²⁵ Mustafa Turan, **Siyasi ve Hukuki Açından Milli Mücadele**, (Berikan Yay.), Ankara, 2011, s.42.

⁶²⁶ Şerafettin Zeybek, "Amasya Mülakatı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIV, Ankara, Mart 1989, s.467-477.

⁶²⁷ M. K. Atatürk, **Nutuk**, I, s.300-308; V. C. Aşkun, **Sivas Kongresi**, s. 173; Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, II, (TTK Yay.), Ankara, 1968, s. 429-434; İzzet Öztoprak, "Milli Mücadeleye Tepki: Şeyh Recep Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XIII, Ankara, Kasım, 1988, s.237-244.

Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta kaldığı sürede, bazı akşamları Rauf Bey yanında olduğu halde Yıldızçeşme'ye kadar yaya olarak halk arasında gezip ve halkın kongre hakkındaki sorularını cevaplamaktaydı.⁶²⁸

Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile “milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır” temel prensibi Anadolu halkının Milli Mücadele'ye olan inancını daha da artmıştı. Anadolu da tüm bunlar olur ve halkın inancı her geçen gün artarken, 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkan Yunanlılar da boş durmamış ilerleyerek baskılarını artırmışlardı. Yani yapılacak mücadelenin ağırlığını batı cephesi oluşturacaktı. Diğer yandan Osmanlı Mebuslar Meclisi İstanbul'da toplanacaktı. Bu, yüzden de Sivas uzak kalıyordu. Bir de bunlara Sivas'ın o günkü ulaşım, haberleşme olanakları yönünden yetersiz kalması eklenince, başka bir merkez arama ihtiyacı doğmuştu. Mustafa Kemal Paşa en uygun yer olarak Ankara'yı görmüş ve bu konu komutanlar arasındaki toplantıda da tartışılmış ve Ankara kabul edilmişti.⁶²⁹

Aralık ayı ortalarına doğru gitme vakti yaklaşmış ancak tüm Milli Mücadele boyunca devam edecek olan mali sorun yine gündeme gelmişti. Sivas'taki Osmanlı Bankası Direktörü Mösyö Oskar Şmit'den Mazhar Müfit (Kansu) aracılığı ile gerekli para alınarak para meselesi halledilmişti.⁶³⁰

Ankara'ya hareket tarihi 18 Aralık 1919 perşembe günü olarak kararlaştırılmış ve yola çıkılmıştı. Sivas halkı Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Sivas'ın üç saat dışına kadar uğurlanması için hazırlıklar yaparak, 18 Aralık 1919 günü sabah saat dokuzda, karargâh olan mektebin önünde toplanmışlardı.⁶³¹

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'tan ayrıldıktan sonra Şarkışla'da Sivas Merkez Heyeti'ne şu telgrafi çekmişti:

*“Sivas Heyet-i Merkeziyesi'ne Şarkışla'dan Sivas muntikasını geçerken heyet-i muhtereminize selam ve ihtiramlarımızı takdim eder vatanın halâsı, milletin necatı uğrunda mücahede-i mukaddeslerinde temenni-i muvaffakiyet eyleriz.”*⁶³²

4. Dördüncü Ziyaret (27–28 Eylül 1924)

Mustafa Kemal Paşa 1924 yılı sonbaharında Anadolu'da uzun bir gezi yapmak için yola çıkmıştı. 29 Ağustos'ta Ankara'dan başlayan yolculuk, Dumlupınar, Bursa, Mudanya, Trabzon, Rize, Giresun ve Samsun'a uzanmaktaydı. Fakat Mustafa Kemal Paşa,

⁶²⁸ V. C. Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 122–124; *Sivas Postası*, 12 Ocak 1942, No:1214, s.1.

⁶²⁹ M. K. Atatürk, *Nutuk*, I, s.406-408.

⁶³⁰ M. M. Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar...*, s. 481.

⁶³¹ V. C. Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 175; H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.648.

⁶³² *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s.138.

Erzurum'daki deprem dolayısıyla gezi programını değiştirerek, Amasya, Sivas, Erzincan üzerinden hareketle felaketzedeleri teselliye koşmuştu.⁶³³

Mustafa Kemal Paşa, 27 Eylül 1924 sabahı yanında eşi Latife Hanım, milletvekili arkadaşlarından Salih (Bozok), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Rauf (Benli), Kılıç Ali, yaverleri ve bazı kişiler olduğu halde Tokat'tan hareketle saat 16.30'da Sivas'a varmıştı. 3. Ordu Müfettişi Cevat Paşa, Vali Faik Bey, Tümen Komutanı, Müftü, Belediye Başkanı, il sınırları olan Çamlıbel Tepesi'nde Gazi'yi karşılamışlardı. Milletvekilleri, memurlar, askeri birlikler, onbinlerce halk, kent dışında, Gazhane denen yerde toplanmış Mustafa Kemal Paşa'nın gelmesini beklemişlerdi. Mustafa Kemal Paşa buraya geldiğinde toplar atılmış, kurbanlar kesilmiş, olağanüstü coşkulu bir karşılama yapılmıştı. Buradan Belediye'ye kadar giden Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım Belediye'de bir süre dinlendikten sonra beraberindekiler ile birlikte kalmaları için hazırlanan Sivas Kongresi'nin yapıldığı lise binasına gitmişlerdi.⁶³⁴

Lise binasında memurların, derneklerin, ileri gelenlerin ve halkın ziyaretlerini kabul eden Mustafa Kemal için gece bütün Sivas gençleri, esnaf dernekleri, okullar fener alaylarıyla saatlerce lise çevresinde dolaşmışlar. Mustafa Kemal Paşa ve eşi, kapı önüne çıkarak halkın gösterisini, gençlerin ulusal oyunlarını seyretmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa daha sonra konuşma yaparak Sivas'ın Türk Milli Mücadele tarihindeki önemini belirtmiş ve Sivaslıların mücadele yıllarındaki çalışmalarını övmüştü. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Erzurum'a varmak üzere 28 Eylül 1924'te Sivas'tan ayrılmışlardı.⁶³⁵

5. Beşinci Ziyaret (12 -13 Ekim 1924)

28 Eylül 1924'de Sivas'tan ayrılarak Doğu illerinde meydana gelen depremi tetkik eden Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Erzincan, Erzurum, Sarıkamış ve Kars'a kadar gittikten sonra Trabzon'dan deniz yolu ile dönülmesi düşünülürken, karadan, Sivas yolu ile Ankara'ya dönmeye karar vermişti. Mustafa Kemal Paşa 12 Ekim 1924'de Karahisar Belediyesi'ni, Türk Ocağını, Hükümet dairelerini ziyaret ettikten sonra Sivas'a hareket

⁶³³ Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, (Divan Yay.), Ankara, 1999, s.252; Muhittin Gül, *Atatürk'ün Yurt Gezilerinin Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü*, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Afyon, Aralık, 2006, VIII/3, s. 52-72.

⁶³⁴ Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, (Türkiye İş Bankası Yay.), Ankara, 1975, s.323; Nuri Onat, **Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri**, İstanbul, 1984, s.116-117; H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.653.

⁶³⁵ M. Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s.323-324; N. Onat, **Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri**, s.117-118.

etmişti. Tören yapılmaması için çeşitli uyarlamalara karşın, bütün halk tarafından yükseltile “yaşa” sesleriyle yola koyulmuştu.⁶³⁶

Suşehri, Zara ve Hafik’te halk, büyük gösteriyle Mustafa Kemal Paşa’yı selamlamıştı. Mustafa Kemal Paşa daha sonra yolda Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile gelen göçmenlerin durumlarıyla yakından ilgilenmiş ve Göçmenlerle konuşarak bilgi almıştı. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa Suşehri’den çektiği telgrafla Büyük Millet Meclisi’ni toplantıya çağırılmıştı.⁶³⁷

Akşam saatlerinde Sivas’a varan Mustafa Kemal Paşa Türk Ocağı’na misafir olmuş ve halk tarafından coşkuyla alkışlanmıştı. Cumhuriyet döneminin önemli projelerinden olan demiryolu çalışmaları ürünlerini vermeye başlamış ve Sivas’a raylar döşenmeye başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa konuyla ilgili o gün Sivas’tan Başbakan İsmet Paşa’ya bir tebrik telgrafi çekerek memnunluğunu bildirmektedir. Mustafa Kemal Paşa o geceyi Sivas’ta geçirdikten sonra Meclisi toplantıya çağırdığından, 13 Ekim 1924 sabahı Ankara’ya gitmek üzere Sivas’tan ayrılmıştı.⁶³⁸

6. Altıncı Ziyaret (19–20 Eylül 1928)

Harf İnkılâbı’nın tüm yurttaki faaliyetlerinin hızlandığı, ülkenin tüm imkânlarıyla bir okuma-yazma seferberliğine girdiği günlerde Mustafa Kemal Paşa, 23 Ağustos 1928 tarihinde Tekirdağ’dan başlayarak Bursa, Çanakkale, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri’yi içine alan bir Yurt Gezisine çıkmıştı. Mustafa Kemal Paşa’nın bu geziden amacı, 9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu’nda yapmış olduğu konuşmadan sonra yeni harflerin memur ve halk arasındaki öğrenilme derecesini kontrol etmek ve halkı bu konuda aydınlatmaktır.⁶³⁹

Sivas’ta çıkan yerel Kızılırmak Gazetesi de Mustafa Kemal Paşa’nın bu gezisi hakkında okuyucuya sık sık haberler yayınlayıp, O’nun Sivas’a geleceğini 17 Eylül 1928 tarihli nüshasında halka müjdelerken, şehirde yapılan hazırlıklardan da söz etmekteydi. Bu haberde yer alan son cümle “Aziz Gazi Geliyor” yazısı da yeni harflerle basılmıştı.⁶⁴⁰

Mustafa Kemal Paşa 19 Eylül Çarşamba günü Sivas’a geldiğinde yanında Başbakan İsmet Paşa, Sağlık Bakanı Refik Bey, Halk Partisi Katib-i Umumisi Erzincan Milletvekili Safvet Bey, İkinci Mıntıka Müfettişi Samsun Milletvekili Avni Bey, Gaziantep Milletvekili

⁶³⁶ H. Yıldırım, *Atatürk’ün Sivas’ı Ziyaretleri*, s.656.

⁶³⁷ N. Onat, *Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Sonbahar Gezileri*, s.134.

⁶³⁸ M. Önder, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, s.324; N. Onat, *Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Sonbahar Gezileri*, s.137–138.

⁶³⁹ M. Önder, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, s.338.

⁶⁴⁰ Burhan Paçacıoğlu, *Sivas Basımında Harf İnkılâbı*, (Önder Matbaacılık), Sivas, 1990, s. 85–86.

Kılıç Ali, Sinop Milletvekili Recep Zühtü Bey, Yozgat Milletvekili Salih Bey, Bolu Milletvekili Cevat Abbas Bey, Rize Milletvekili Hasan Cavit Bey, Moskova Sefiri Tevfik Bey, Seryaver Resuhi, diğer yaverler ve Ajans Muhabiri Kemalettin Kami Beyler bulunmaktaydı.⁶⁴¹

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını Sivas Milletvekillerinden Rasim Başara, İbrahim Aleattin Gövsa, Ziya Başara, Sivas Valisi Süleyman Sami Kepenek, Belediye Başkanı Hayri Sığircioğlu, Milli Eğitim Müdürü Kazım Bey ve ayrıca cemiyet temsilcilerinden oluşan bir heyet karşılamıştı.⁶⁴² Şehir merkezinde; memurlar, kolluk kuvvetleri, kız ve erkek öğretmen okulu öğrencileri, lise öğrencileri, ilkokul öğrencileri ve halkın katılımı ile hükümet meydanında ve yol kenarlarında coşkulu bir kalabalık Mustafa Kemal ve arkadaşlarını karşılamışlardı.⁶⁴³

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Refik Bey Vali Konağı'nda misafir olmuş ve Sivas Valisi tarafından şereflerine bir akşam yemeği verilmişti. Sivas halkı o gece büyük bir sevinç yaşamış, sokak ve caddeler fenerlerle süslenmiş, hükümet meydanı kandillerle aydınlatılmış, asker ve halkın katılımı ile fener alayları yapılmış, davul zurnalar eşliğinde geç vakte kadar eğlenilmişti.⁶⁴⁴

Mustafa Kemal Paşa, 20 Eylül 1928 sabahı halkın büyük ilgisi arasında Zabitan Yurdu'nun önüne giderek burada halkı yeni harflerle imtihan etmiş, yeni harflerle basılmış binlerce okuma kitabını halka dağıttırdıktan sonra memurlardan bazılarını yeni harflerle yazı ve okuma sınavı yaptırmıştı. Halkın yeni harfleri öğrenmede gösterdiği gayret ve başarıdan memnun olan Mustafa Kemal Paşa daha sonra halkla vedalaşarak meydandan ayrılmıştı.⁶⁴⁵

Mustafa Kemal Paşa daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin temellerinin atıldığı Sivas Kongresi Binasına giderek anılarını tazelemiştir. Kongre binasında bulunan çalışma odası hakkında orada bulunanlara birkaç ayrıntıyı da aktarmış daha sonra hatıra defterine Sivas Kongresi'nin toplantı salonunu görmekten duyduğu sevinç yazmış ve Kongre Müzesinden ayrılmıştı.⁶⁴⁶

⁶⁴¹ **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.1; H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.661.

⁶⁴² **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.1; Selçuk Duman, *Kızılırmak Gazetesine Göre Mustafa Kemal Atatürk'ün 1928 Sonbaharında Sivas'ı Ziyareti*, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, VII/1, Ankara, 2006, s.111-122.

⁶⁴³ **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.2.

⁶⁴⁴ S. Duman, *Kızılırmak Gazetesine Göre...*, s.120; B. Paçacıoğlu, **Sivas Basınında Harf İnkılâbı**, s. 100-103.

⁶⁴⁵ **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928 No: 113-124, s.1; Sami N. Özerdim, **Yazı Devriminin Öyküsü**, (Cumhuriyet Yay.), İstanbul, 1998, s.31; M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, (Cumhuriyet Yay.), İstanbul, 1998, s. 116-120.

⁶⁴⁶ **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.2; H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.663.

Mustafa Kemal Paşa halkın yaşa sesleri ve alkışlarıyla Sivas'tan ayrılmıştı. Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi Avni Bey ile Sivas Milletvekili Rasim Bey kendisine Kayseri'ye kadar eşlik etmişlerdi. Kayseri'ye giderken Kayadibi Köylüleri tarafından sevgi ile uğurlanan Mustafa Kemal Paşa, Şarkışla halkı ve resmi görevlileri tarafından büyük bir coşku ile karşılanmıştı. Şarkışla Hükümet Konağı'nın önünde ayakta kahve içen Mustafa Kemal Paşa burada iki hocayı da yeni harflerden sınav yapmış, daha sonra buradan ayrılarak Kayseri'ye geçmişti.⁶⁴⁷

7. Yedinci Ziyaret (20 – 21 Kasım 1930)

Mustafa Kemal Paşa 17 Kasım 1930 'da Ankara'dan hareketle Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, İstanbul, Afyonkarahisar, Adana vilayetlerini kapsayan büyük bir yurt gezisine çıkmıştı. Kayseri'den başlayan ve Trabzon'a kadar sürecek olan bu yurt gezisinin amacı yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na karşı duyulan ilgi ve CHF'ye karşı örgütlenen muhalif durumdu. Mustafa Kemal Paşa işlerin iyi gitmediği kanaatiyle bu gezilere çıkmıştı.⁶⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa'ya yaveri Rusuhi, özel kalemi Hasan Rıza, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Sıhhiye Müsteşarı Hüsametdin Beyler, Kılıç Ali, Salih Bey, Recep Bey, Cevat Abbas Bey, Falih Rıfkı, Recep Zühtü, Reşit Galip, Ruşen Eşref ve Memduh Şevket Beyler refakat etmişlerdi.⁶⁴⁹

20 Kasım 1930 Perşembe günü saat 14.00'te Sivas'a gelen Mustafa Kemal Paşa merasim yapılmaması hususundaki emirlerine rağmen kadın, erkek büyük bir halk topluluğu tarafından coşkuyla karşılanmıştı. Bir müddet halk ile beraber yürüdükten sonra otomobil ile Hükümet Konağına gitmişti. Bir süre İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Milletvekili Recep Bey ile birlikte, Sivas Valisi Akif İyidoğan ile görüşen Mustafa Kemal Paşa ve ona refakat eden heyet daha sonra Kolordu'yu ve Belediye'yi ziyaret etmiş ardından Kız Öğretmen Okulunu ve liseyi ziyaret etmişlerdi. Kız Öğretmen Okulu'nda yatakhaneleri gezmiş ve ayrılırken kendisini selamlamak için dizilen öğrencilerden birkaçı ile ve öğrenci sayısı hakkında okul müdürü ile görüşmüştür.⁶⁵⁰ Sivas Kongresi Binasını gezen Mustafa Kemal Paşa ardından Cumhuriyet Halk Partisi merkezini ziyaret etmiş, burada Halk Partisi üyelerini kabul ederek yapılan

⁶⁴⁷ Kızılırmak, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.2; S. Duman, *Kızılırmak Gazetesine Göre...*, s.120.

⁶⁴⁸ Ahmet Hamdi Başer, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, (Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yay.) No: 155, Ankara, 1981, s.21.

⁶⁴⁹ U. Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s.254.

⁶⁵⁰ *Sivas*, 24 Kasım 1930, No: 22630, s.1; Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk ve Eğitim*, (MEB. Yay.), Ankara, 1980, s. 80–81.

inkılâplardan ve ülkenin durumu hakkında görüşlerinden bahsetmişti. Sivas'ta Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teşekkül etmemiş olduğundan kabul ettiği kişiler arasında muhalefeti temsil eden kimse de bulunmamaktaydı.⁶⁵¹

Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet Halk Partisi'nden sonra kendisini görmek için bekleyen binlerce halkın alkışları arasında yürüyerek Vali Konağına gitmiş ve yolda halkın bazısı ile konuşmuştu. Geceyi Vali konağında geçiren ve burada çeşitli heyetleri kabul eden Mustafa Kemal Paşa, 21 Kasım 1930 günü saat 10.15'te Tokat'a hareket etmişti.⁶⁵²

8. Sekizinci Ziyaret (13 Kasım 1937)

Atatürk, Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, Pilot Sabiha Gökçen, Milletvekillerinden Ali Kılıç, Recep Peker, Salih Bozok, Cevat Abbas Gürer, Dr Ömer İrdelp, Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak, Başyaver Celal Üner, Muhafız Komutanı İsmail Hakkı Tekçe ile birlikte 12 Kasım 1937'de trenle doğu bölgelerinde inceleme yapmak üzere Ankara'dan ayrılmıştı.⁶⁵³

13 Kasım 1937 günü saat 9.40'da Sivas'a gelen Atatürk ve beraberindekiler istasyonda Sivas Valisi Nazmi Toker, komutan ve daha önce Sivas'a gelmiş olan milletvekilleri, hükümet yetkilileri, bando, askeri kıta, öğrenciler, izciler, resmi, özel teşkilat başkanları ve kalabalık bir halk tarafından karşılanmışlardı.⁶⁵⁴

Atatürk istasyonda kendisini karşılayanların ellerini sıkmış, kendisini selamlayan askeri kıtanın önünden geçerek, öğrenciler ve istasyonu dolduran halka iltifatta bulunmuş daha sonra Cumhuriyet Halk Partisi binasına gitmişti.⁶⁵⁵

Atatürk, partiden sonra Sivas Lisesi Müdürü Ömer Beygo, Felsefe Öğretmeni Faik Dranaz ve öteki ilgililerle birlikte Sivas Kongresi'nin yapıldığı lise binasına gitmişti. Lisede dershaneleri gezmiş ve öğrencilere sorular sormuştu. Öğrenciler bu derste açılardan Arapça adlarını söylemekte zorluk çekmekte ve yanlışlıklar yapmaktaydılar. Bu durumdan etkilenen Atatürk tepkisini:

“Bu anlaşılmaz Arapça terimlerle, öğrencilere bilgi verilemez. Dersler Türkçe yeni terimlerle anlatılmalıdır”, diyerek tebeşiri eline alıp, tahtada çizimlerle “zaviye”nin karşılığı olarak “açı”, “dılı”nın karşılığı olarak “üçgen” gibi Türkçe yeni terimler kullanarak, birtakım

⁶⁵¹ H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.667.

⁶⁵² *Sivas*, 24 Kasım 1930 No: 22630, s.2; A. H. Başer, *Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye*, s. 29; M. Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s.325.

⁶⁵³ *Aydın Tarihi*, XXXXVIII, 1–30 Kasım, Ankara, 1937, s. 67.

⁶⁵⁴ *Sivas*, 13 Kasım 1937, No: 2605, s.1; H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.680.

⁶⁵⁵ *Sivas*, 13 Kasım 1937, No: 2605, s.2.

geometri konularını ve bu arada Pythagoras Teoremi'ni anlatmıştı.⁶⁵⁶ “Koşut” olan “muvazi” kelimesinin yerine kullanılan “parelel” teriminin kökenini açıklarken Orta Asya'daki Türklerin, kağının iki tekerleğinin bir dingile bağlı olarak duruş biçimine “para” adını verdiklerini anlatmıştı. Atatürk, bu derste aynı zamanda ders kitaplarının birkaç ay içinde Türkçe terimlerle yeniden yazdırılıp bütün okullara ulaştırılmasını emretmişti.⁶⁵⁷ Kongre Salonunu da gören Atatürk daha sonra Sivas'ta yapılan lokomotif ve vagon atölyeleri inşaatına giderek yapılacak olan Cer Atölyesi hakkında bilgi almıştı. Saat 11.10.'da coşkun sevgi gösterileri arasında toplanan halkı selamlayan Atatürk Çetinkaya'ya doğru yola çıkmıştı.⁶⁵⁸

B. İNÖNÜ'NÜN SİVAS GEZİLERİ

1884 yılında İzmir'de doğan İsmet İnönü, Sivas'a tayini çıkan babası Hacı Reşit Bey'in adliye memurluğu görevi nedeniyle Sivas'a gelmişti. Hatıralarında çocukluk yıllarının geçtiği Sivas'ı hatırladığını belirten İnönü oturdukları evin geniş sofaları ve alaturka sedirleriyle büyük bir ev olduğunu belirtmiştir.⁶⁵⁹

Sivas'ta altı ay kadar Mahkeme Çarşısındaki İlkokula giden İnönü daha sonra Askeri Rüştüye'ye girmişti. Dört yıl eğitim süresi bulunan rüştiyeyi bir yıl sınıf tekrarı ile 5 yılda bitiren İnönü bu yılları şu sözlerle açıklamıştı:⁶⁶⁰

“ Bu tahsil zamanım pek parlak değildir, sınıfta kalmak gibi halden pek müteessir olmuştum. Bu hayatımın ilk muvaffakiyetsizliğidir. Beşinci sene oldukça göze çarpan bir öğrenci haline geldim. Beni bir sene sınıfta bırakan hesap öğretmeni Yüzbaşı Ömer Efendi'yi rahmet ve minnetle anarım ” daha sonra Sivas İdadisine devam eden İnönü sınıf atlayarak beşinci sınıfa alınmıştı. Bir sene kadar yaşının üstünde öğrencilerle okuyan İnönü idadi öğrenimi boyunca da oldukça başarılı bir öğrenci olarak tanınmıştı. İnönü daha sonra 1897'de İstanbul'da Mühendishane İdadisine devam etmiş, 14 Şubat 1901'de Mühendishane-i Berr-i Hümayun'a (topçu okulu) girip 1 Eylül 1903'te topçu eğitimci olarak bitirmişti.⁶⁶¹

1. Başbakan İsmet İnönü'nün İlk Sivas Ziyareti (19–20 Eylül 1928)

Harf İnkılâbı tüm yurdu bir baştan bir başa sardığı, ülkenin tüm imkânlarıyla bir okuma-yazma seferberliğine girdiği günlerde Mustafa Kemal Paşa, 23 Ağustos 1928 tarihinde

⁶⁵⁶ H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.682.

⁶⁵⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Geometri**, (TDK. Yay.), Ankara, 2007, s. 165; A. B. Palazoglu, **Atatürk ve Eğitim**, s. 142–145.

⁶⁵⁸ **Sivas**, 13 Kasım 1937, No: 2605, s.1. H. Yıldırım, *Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri*, s.685.

⁶⁵⁹ Sebahattin Selek, **İsmet İnönü'nün Hatıraları; Genç Subaylık Yıllarım (1884–1918)**, (Cumhuriyet Yay.), İstanbul, 1997, s. 24.

⁶⁶⁰ **Sivas İnönü Konağı**, Sivas Valiliği'nce tanıtım amaçlı hazırlanan ve bastırılan broşür, Sivas, 2002, s.12.

⁶⁶¹ S. Selek, **İsmet İnönü'nün Hatıraları**, s. 32.

Tekirdağ'dan başlayarak Bursa, Çanakkale, Gelibolu, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri'yi içine alan bir yurt gezisine çıkmıştı. Gazi'nin bu geziden amacı, 9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu'nda yapmış olduğu konuşmadan sonra yeni harflerin memur ve halk arasındaki öğrenilme derecesini kontrol etmek ve halkı bu konuda aydınlatmaktı.⁶⁶² Başbakan İsmet İnönü'nün ilk Sivas ziyareti de Mustafa Kemal'in Sivas'ı altıncı kez ziyareti olan bu gezi esnasında ona refakat eden heyetle birlikte olmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, İsmet İnönü ve beraberindeki heyet gerekli temaslarda bulunduktan sonra Vali Konağında misafir olmuşlardı. Sivas Valisi tarafından şereflerine verilen akşam yemeğinden sonra geceyi Vali Konağında geçiren heyet ve ertesi gün Kayseri'ye doğru hareket etmişti.⁶⁶³

2. İkinci Ziyaret (30 Ağustos 1930)

SCF'nin kurulmasıyla başlayan muhalefet ve eleştirileri zamanla CHF muhitinde hoş görülemez hale gelmiş ve iki Parti arasında birçok konuda tartışma yaşanmaya başlamıştı. SCF ile CHF arasındaki önemli tartışma konularından birisi de CHF'nin demiryolu siyaseti olmuştu. İsmet Paşa Hükümeti de ülkeye demiryolu yapımı konusunu öncelikli politika haline getirmişti. Nitekim hükümet demiryolu politikasına verdiği ehemmiyet nedeniyle bu demiryolu siyasetiyle ilgili en küçük bir eleştiriye dahi tahammül edememekteydi.⁶⁶⁴

Serbest Cumhuriyet Fırkası da demiryolu siyasetinin basitleştirilmesi için, bu işin uzun vade ile ödenmesi şartıyla yabancı sermayeye bırakılmasını programına alarak demiryolu inşaatlarının bütçeden finanse edilmesine karşı çıkmaktaydı. Parti lideri Fethi Okyar bu konuda “*Açıkça söyleyeyim, bu ülkede demiryolu yapılmasın diyen yoktur; demiryolları yapılmalıdır. Lakin fazla masraflar kısılmalıdır, mali gücümüzü aşmamalıdır. Bilhassa masrafları bugünkü hatlardan istifade edecek müstakbel nesillere taksim ve tahmil etmek vasıflarını aramak lazımdır*” diyerek demiryolu inşaatlarına yapılan harcamaların uzun yıllara yayılmasını istemekteydi.⁶⁶⁵

Başbakan İsmet İnönü demiryolu politikası konusunda kendisine yöneltilen eleştirilere 30 Ağustos 1930'da Ankara-Sivas hattını açış münasebetiyle Sivas'ta verdiği

⁶⁶² M. Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s.338.

⁶⁶³ **Kızılırmak**, 24 Eylül 1928, No: 113-124, s.1-2; İsmet İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, (Haz. Ahmet Demirel), (Yapı Kredi Yay.) İstanbul, 2001, s. 100; S Duman, *Kızılırmak Gazetesine Göre Mustafa Kemal Atatürk'ün...*, s.120.

⁶⁶⁴ C. Ermenec, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, s.37.

⁶⁶⁵ **İsmet Paşa'nın Siyasi ve İçtimai Nutukları (1920–1933)**, (Başvekâlet Matbaası), Ankara, 1933, s.295; İsmail Yıldırım, “*Atatürk Dönemi Demiryolu Politikasına Bir Bakış*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII/35, Ankara, 1996, s.388.

nutukla cevap vermekteydi.⁶⁶⁶ İnönü bu konuşmasında yol sorununun milletin uzun yıllardan beri en köklü sorunu olduğuna dikkat çekmekte ve demiryolu politikasının hızlıca hayata geçirilmesinden bahsetmekteydi. İnönü demiryolu politikasının devlet bütçesinden yapılmasına da değinerek milletin önemli ihtiyaçlarının devlet hazinesinden karşılanmasında hiçbir sakınca olmadığını belirtmekteydi.⁶⁶⁷

3. Üçüncü Ziyaret (13–17 Aralık 1939)

1939 Aralık ayında Erzurum’u ziyaret etmek için yola çıkan İsmet İnönü 11 Aralık 1939’da Ankara’dan ayrılmıştı. 13 Aralık’ta Sivas’a varan İsmet İnönü özel treninden inerek şehir dâhilinde 15 dakikalık kısa bir gezi yapmış ardından Sivas Halkının “Çok Yaşa Varol” sesleri arasında uğurlanmıştı.⁶⁶⁸

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Erzurum ziyaretini bitirmiş ve 15 Aralık’ta Erzurum’dan ayrıldıktan sonra Sivas’a varmadan önce Divriği istasyonunda trenden inerek otomobille kasabaya gitmişti. İnönü 19 Mayıs 1939’da Etibank tarafından işletmeye açılan Divriği Demir Tesisleri ve demir hakkında mühendis Yusuf Gürata’dan izahatlar almıştı. İnönü Divriği gezisinde demir cevherinin bolluğu, çıkarılma teknikleri ve sevkiyatı hakkında aldığı olumlu izahatlardan memnun kalmıştı.⁶⁶⁹ İnönü 16 Aralık 1939 Cumartesi günü saat 21’de Sivas İstasyonuna inmiş, kendisini vilayet sınırında karşılayan Vali Akif İyidoğan başta olmak üzere bütün asker, memur ve halkın coşkun tezahürleri arasında ikameti için tahsis edilen Vali Konağına gitmişti. 17 Aralık sabahı Belediye Başkanı Adil Tarkan Başkanlığı’nda Belediye Heyeti Üyeleri Milli Şef’in bulunduğu Vilayet konağına gelerek İsmet İnönü’ye beraberlerinde getirdikleri Sivas’ın şehir planını göstererek izahatta bulunmuşlardı.⁶⁷⁰

Vilayet Konağı’ndan çıkan İsmet İnönü bir müddet yürüdükten sonra otomobille Halkevine gitmiş burada yeni Halkevi binasının maketini gördükten sonra “ tahakkuk ettireceğiz” diyerek yeni binanın yapılması için süre vermişti. Halkevindeyken Sivas Halkevi Dergisi 4 Eylül Dergisini gözden geçirmiş ve Cumhuriyet Halk Partisini gezdikten sonra çarşığı ve Ziya Başara Kütüphanesi’ni gezmişti. Öğle yemeğini o gün Sivas Belediyesinin,

⁶⁶⁶ İsmail Yıldırım, “Cumhuriyet Dönemi Demiryolu İnşaatlarının Mali Kaynakları ve İlk İç Borçlanmalar (1923–1950)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Temmuz, XV/44, Ankara, 1999, s. 603-627.

⁶⁶⁷ Ayın Tarihi, LXXVII, 1-30 Ağustos 1930, s. 6527–6547; Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: Devrimler ve Tepkileri (1924–1930)**, (Türkiye İş Bankası Yay.). İstanbul, 2007, s. 309–311.

⁶⁶⁸ **Kızılırmak** 15 Aralık 1939, No: 459, s.1; İ. İnönü, **Defterler (1919–1973)**, I, s. 273.

⁶⁶⁹ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973)**, I, s. 276.

⁶⁷⁰ **Sivas**, 19 Aralık 1939, No: 2699, s.1.

Cer Atölyesi salonunda verdiği 100 kişilik ziyafette yemiş ve yemeğin ardından Belediye Başkanı Adil Tarkan ve Ahmet Göze Sivaslılar adına Milli Şef'e sevgi ve saygılarını belirten konuşmalar yapmışlardı. Daha sonra İsmet İnönü Cer Atölyesini gezerek mühendislerden gereken izahatı almıştı.⁶⁷¹

İsmet İnönü daha sonra Akşam saat 17.45'te CHP mahfilinde şerefine verilen danslı çay partisine katılmış ve Sivas Halkevi Güzel Sanatlar Şubesi'nin düzenlemiş olduğu halay oyunlarını seyretmişti. İsmet İnönü 19.45'te hususi trene geçerek akşam yemeğini vagonda yemiş ve saat 23'te Diyarbakır'a gitmek üzere Sivas'tan ayrılmıştı.⁶⁷²

4. Dördüncü Ziyaret (1 Ocak 1940)-(10 Ağustos 1940)

İsmet İnönü 26–27 Aralık 1939 Erzincan Depremi dolayısıyla Malatya'dan yola çıkarak Erzincan'a gitmiş deprem bölgesinde tetkiklerde bulunduktan sonra Tokat'a hareket ederken Sivas'a da uğramıştı. Sivas'ta Vali Akif Eyidoğan ile görüşmüş felaketler karşısında yapılan ve yapılacak olan yardımlar hakkında etraflıca izahat almıştı.⁶⁷³

İsmet İnönü Ocak ayından başka tekrar 1940 yılında Orta Anadolu'da tetkik seyahatine çıkmış 10 Ağustos 1940 tarihinde de Sivas'a gelmişti.⁶⁷⁴

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Sivas'a vardığında istasyonda Tümen Konutanı, ordu mensupları, partililer, Halkevi İdarecileri, Belediye Başkanı, esnaf teşekkülleri ve kalabalık halk tarafından karşılanmış ve ikamet etmesi için tahsis edilen Vali Konağı'na gitmişti.

İsmet İnönü akşamüzeri şehir dâhilinde bir gezinti yapmış ve şerefine belediye tarafından verilen ziyafete katıldıktan sonra geceyi Vali Konağında geçirmişti. İsmet İnönü daha sonra 11 Ağustos 1940 günü saat 15.30'da halkın derin sevgi ve bağlılık tezahürleri arasında Samsun'a uğurlanmıştı.⁶⁷⁵

5. Beşinci Ziyaret (30 Ocak 1941)

İsmet İnönü 1941 yılında Erzurum'a giderken Sivas'a da uğramıştı. İnönü Ankara'dan ayrıldıktan sonra 30 Ocak Perşembe günü saat 16'da Sivas'a varmıştı. İki saatlik Sivas gezisinde İsmet İnönü Orduevine konuk olmuş burada tetkiklerde bulunduktan sonra Kız Enstitüsü'ne geçmişti. Enstitüde şerefine verilen çay ziyafetinde Sivas Valisi Akif Eyidoğan ile Gemerek su borusu hakkında malumatlar almış ve direktiflerde bulunmuştu.

⁶⁷¹ Kızılırmak, 28 Aralık 1939, No: 460, s.1.

⁶⁷² Umsan Eti, *Milli Şef İsmet İnönü'nün Güneydoğu Gezileri*, (Cumhuriyet Matbaası), İstanbul, 1940, s. 39.

⁶⁷³ Sivas, 4 Ocak 1940, No: 2699, s.1; İ. İnönü, *Defterler (1919–1973)*, I, s. 285.

⁶⁷⁴ Sivas, 9 Ağustos 1940, No: 23-37, s.1.

⁶⁷⁵ Sivas, 13 Ağustos 1940, No: 2735, s.1.

İnönü bu kısa istirahatinin ardından saat 18'de Erzincan'a gitmek üzere Sivas İstasyonu'ndan uğurlanmıştı.⁶⁷⁶

6. Altıncı Ziyaret (21–25 Ağustos 1942)

1942 yılında İsmet İnönü Kayseri, Sivas, Tokat ve Samsun gezisine çıkmıştı. İnönü'ye bu seyahati esnasında Sivas Milletvekili Atıf Esenbel'de eşlik etmekteydi. 21 Ağustos'ta Sivas'a varan İnönü'yü, Parti ve Belediye Erkânı ile sivil ve askeri memurların katıldığı kalabalık halk kitlesi karşılamıştı.⁶⁷⁷ Vali Konağında istirahat eden İnönü daha sonra Çimento Fabrikasına gitmiş ve ardından, Tokat'a gitmek için Sivas'tan ayrılmıştı. Yolda Yıldızeli Köy Enstitüsü'nü de ziyaret eden İnönü burada Enstitü müdürü Tamer Bey ile görüştüktan sonra Tokat'a hareket etmişti.⁶⁷⁸

Tokat, Samsun ve Bafra ziyaretinden sonra tekrar aynı güzergâh ile 25 Ağustos saat 11'de Sivas'a varan İnönü, Çimento Fabrikası için gelen İktisat Vekili ve Sümerbank Müdürü ile Sivas'ta kısa bir görüşme yapmıştı. Daha sonra Elektrik Fabrikası'na geçen İnönü burada şerefine verilen yemek ziyafetinden sonra bir müddet istirahat etmişti. İnönü bu seyahati esnasında doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Bahtiyar Bostanı Mahallesi ve ilköğrenimden sonra devam ettiği Sivas Askeri Rüştîyesini ziyaret etmiş ve İsmet İnönü daha sonra Ankara'ya varmak üzere saat 18'de Sivas'tan ayrılmıştı.⁶⁷⁹

7. Yedinci Ziyaret (25 Temmuz- 19 Eylül 1943)

1943 yılında yurt gezisine çıkan İsmet İnönü Konya, Niğde ve Kayseri seyahatinden sonra 25 Temmuz'da Sivas'a varmıştı. Çimento Fabrikasını ziyaret eden İnönü daha sonra Yıldızeli Köy Enstitüsü'nü ziyaret etmiş ve müdürle görüştüktan sonra Tokat'a varmak üzere ayrılmıştı.⁶⁸⁰

İsmet İnönü 1943 Eylülünde de Sivas, Erzincan yolu ile Erzurum ve Kars seyahatine çıkmıştı. İnönü yol güzergâhında Yıldızeli İstasyonu'nda mola verdikten sonra 19 Eylül'de Sivas'a varmıştı. Sivas Halkevi'nde şerefine verilen çay ziyafetine katıldıktan sonra Erkek Sanat Enstitüsü'nü ziyaret etmiş ve daha sonra Erzincan'a gitmek üzere Sivas'tan ayrılmıştır.⁶⁸¹

8. Sekizinci Ziyaret (3 Haziran- 15 Ekim 1946)

⁶⁷⁶ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 293.

⁶⁷⁷ **Sivas Postası**, 27 Ağustos 1942, No: 163, s.1.

⁶⁷⁸ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 335.

⁶⁷⁹ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 336.

⁶⁸⁰ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 362.

⁶⁸¹ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 366.

1946 yılında Orta ve Doğu Anadolu’da bir tetkik gezisine çıkan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 3 Haziran 1946 tarihinde sabah saat 10’da özel treniyle Erzurum istikametinden Sivas’a gitmişti.⁶⁸²

İsmet İnönü Sivas İstasyonu’nda vagondan inmiş, vali, garnizon komutanı, Parti, Belediye ve Halkevi Başkanlarının yanı sıra Mülki ve Askeri ileri gelenler ile kalabalık halk tarafından karşılanmıştı. İnönü Sivaslıları selamlamış ve yaptığı bu geziden fevkalade memnun olduğunu bütün vatandaşlarını umduğu ve dilediği gibi bulduğunu ifade ederek halkın samimi tezahüratları arasında Ankara’ya gitmek üzere Sivas’tan ayrılmıştı.⁶⁸³

1946 yılında Güneydoğu Anadolu gezisinden Malatya yoluyla Ankara’ya dönen İsmet İnönü 14 Ekim 1946 günü sabah 6.15’te Sivas’a gelmişti. Vali Necmettin Ergin, Mülki ve Askeri erkân karşılamıştı.⁶⁸⁴

İnönü daha sonra şehri dolaşmış 1946 Haziran ziyaretinden sonra yükselen okul binalarını, memur evlerini görmüş ve iltifat etmiş daha sonra vali Necmettin Ergin’den izahat almıştı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü daha sonra yeni asfalt yoldan geçerek Etnografya Müzesini ziyaret etmiş ve beraberlerinde bulunan oğlu Erdal İnönü’ye kendi çocukluğuna ait hatıralar taşıyan evi ve bahçeyi gösterdikten sonra Vali Konağı’nda çay içmişti.

İsmet İnönü programı gereği Sivas İstasyonu’nda yarım saat kalması gerekirken bir buçuk saat kalarak Sivaslılarla uzun sohbetlerde bulunmuş ve sonra Kayseri yolu ile Ankara’ya uğurlanmıştı.⁶⁸⁵

9. Dokuzuncu Ziyaret (14 Eylül 1947)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1947 yılında da Sivas’a gelmişti. 13 Eylül 1947’de Vali Rebii Karatekin ve Parti Müfettişi Muzaffer Akpınar, Sivas Milletvekili Hikmet Işık, İsmet İnönü’yü şehir sınırlarında karşılamak üzere Gemerek’e kadar gitmişlerdi. Başta askeri ve mülki erkân ve kalabalık bir halk kütlesi tarafından karşılanmıştı. Trenden inen İnönü CHP ve DP ileri gelenleri ve milletvekilleri ile tokalaşmıştı.⁶⁸⁶

İsmet İnönü önce Etnografya Müzesini daha sonra Erkek Sanat Enstitüsü’nü ve Ordu Tümenini ziyaret ederek istasyona dönmüştü. Gezide Sivas’ı çok beğenen Nihat Erim’e, İsmet İnönü “ Sivas suyu ve havası güzel bir şehirdir” diyerek iltifatta bulunmuştu. İsmet

⁶⁸² İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 438.

⁶⁸³ **Kızılırmak**, 4 Haziran 1946, No: 545, s.1.

⁶⁸⁴ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 440.

⁶⁸⁵ **Kızılırmak**, 15 Ekim 1946, No: 568, s.1.

⁶⁸⁶ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973), I**, s. 479.

İnönü 13 Eylül akşamı halkın coşkun ve sevgi tezahüratları ile Erzurum'a hareket etmek üzere Sivas'tan ayrılmıştı.⁶⁸⁷

İsmet İnönü Sivas'tan ayrıldıktan sonra Erzurum, Kars ve Trabzon'dan sonra deniz yoluyla Samsun'a kadar geniş bir gezi düzenlemiştir. İsmet İnönü Samsunda, yaptığı bu gezi hakkında şu malumatlarda bulunmuştu:⁶⁸⁸

“ Bütün seyahatim esnasında temas ettiğim partili arkadaşlarımdan aldığım intibalarla ümitli olarak ayrıldım. Bundan sonra münakaşalarımız fikir üzerinde olacak ve karşılıklı itimat ve itibar içinde cereyan edecektir. Münakaşalar ve serbest mücadeleler içinde bulunan bir vatanın hayatı, dış emniyet bakımından elbette sağlam olur.

Valiler ve memurlar partilere karşı tarafsız olacaklar ve eşit muamele ile adaleti muhafaza edeceklerdir. Benim teşebbüs ve hareketlerimin bir tek manası vardır; oda kati teminatı haiz olmalarıdır. Geçirdiğimiz siyasi hayatın feyizli bir şekilde inkişaf yolunda olduğuna inanıyorum.”

İsmet İnönü 1947 yılında yaptığı bu gezide çok partili hayatın yurttan özellikle doğuda oluşturduğu havayı öğrenmek istemiş ve halkın nabzını yoklamıştı. İnönü bir nevi dış politikada uygunsuz karşılanmasından endişe duyduğu için parti mücadelelerinin sadece fikir münakaşasında kalması gerektiğinin altını çizerek bu konuda uyarıcı ve yol gösterici olmuştu.

10. Onuncu Ziyaret (7 Temmuz 1949)

İsmet İnönü 1949 Temmuz ayında Orta Anadolu'da incelemelerde bulunmak ve Tokatta meydana gelen sel felaketini görüp direktifler vermek amacıyla sırasıyla Sivas, Tokat ve Amasya'ya hareket etmek için Ankara'dan ayrılmıştı.

7 Temmuz'da saat 14.30'da Sivas'a varan Cumhurbaşkanı İnönü Sivas Garında Vali, Komutan, Belediye Başkanı, Emniyet Müdürü Sivas'ta bulunan milletvekilleri Siyasi Parti başkanları sivil ve askeri erkân tarafından karşılanmış garın ön ve arka kısmını dolduran binlerce Sivaslı İnönü'yü sevgi ve coşkuyla selamlamışlardı.⁶⁸⁹

İstasyondan ayrılan İnönü ve heyeti otomobille Cumhuriyet Meydanı'ndan Mahkeme Çarşısı'nı ardından Kale Parkı'na çıkmış ve yaya olarak parkı dolaşmışlardı. İnönü parkın çok güzel tanzim edildiğinden bahsederek Çimento Fabrikası Müdüründen Çimento, çimento toprağı, tuğla ve kiremit hakkında geniş izahatlar almıştı.

İnönü daha sonra Belediyeye giderek istirahat etmiş ve Sivas'taki ilerlemeden memnun kaldığını belirtmiş ve kerpiç inşaata artık son vermenin zamanı geldiğini söyledikten

⁶⁸⁷ **Ülke**, 14 Eylül 1947, No: 637, s. 1.

⁶⁸⁸ **Ülke**, 27 Eylül 1947, No: 648, s.1.

⁶⁸⁹ İ. İnönü, **Defterler (1919–1973) I**, s. 518.

sonra tekrar otomobille Bahtiyarbostanı, Höllüklük Mahallelerinde bir gezi yaptıktan sonra istirahat için Hükümet Konağına gitmişti. İsmet İnönü bu seyahatleri esnasında kendisine refakat eden Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan ve Sivas Valisi Rebii Karatekin'den Sivas'ın muhtelif sahalardaki işleri hakkında izahatlar almıştı.

Bir saatten fazla Sivas'ta kalan İsmet İnönü ve seyahate katılan heyet sevgi tezahüratları arasında Amasya'ya gitmek için Sivas'tan ayrılmışlardı. İsmet İnönü Sivas'tan ayrılmadan önce Ülke Gazetesi muhabirine “ *su baskını felaketine uğramış olan yerleri ve buralardaki çalışmaları görmek istiyorum, yolumun üstünde bulunan Sivaslı vatandaşlarımı da görmek için burada indim. Bu gelişimde Sivas'ı çok iyi buldum Sivaslı hemşerilerimi sevgi ile selamlarım*” demişti.⁶⁹⁰

⁶⁹⁰ Ülke, 8 Temmuz 1949, No: 582, s.1.

SONUÇ

Türklerin Anadolu’da yerleşmeye başladığı dönemlerden itibaren bir Türk yurdu olan Sivas bu dönemlerden beri bir kültür merkezi olma özelliğini korumuştur. Selçuklular döneminde yapılan Şifahîye Medresesi devrin tıp okulu durumundaydı, daha sonra yapılan Büruciye Medresesi ve Gök Medrese’ler Sivas’ın tarihinde ilim ve irfan kaynağı olmuşlardır. Osmanlılar döneminde de Askerî Rüştiye, İdadî, Sanayi Mektebi, Erkek ve Kız Muallim Mektepleri ile Anadolu’nun önemli kültür merkezlerinden olmuştur. Sivas âdete eski devirlerden beri farklı kültürlerin bir mozaik oluşturduğu bir kent olmuştur. Cumhuriyet döneminde de bu konumunu muhafaza eden Sivas’ta siyasi gelişmeler bu mozaik etrafında şekillenmiştir.

1930’da demiryolunun Sivas’a gelmesinden önce Sivas ve çevresinin ticari yükünü Samsun limanı kaldırmaktaydı. Karayoluyla sıkıntılı bir güzergâh olan Samsun-Sivas yolunu kolaylatabilmek amacıyla bir demiryolu projesi Osmanlı Döneminde başlatılmasına rağmen bu girişim savaşlarla birlikte askıda kalmış, daha sonra devletin İzmit-Ankara ve Eskişehir-Konya gibi askeri stratejik önemi olan bölgelere demiryolu yapması nedeniyle Sivas göz ardı edilmiştir. 13.yy’dan itibaren İpek Yoluyla ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan yıldızı parlayan Sivas’ta daha sonraki bu gibi olumsuzluklar, savaşlar, ülkenin gerilemeye başlaması ve göç faktöründeki artış nedeniyle kentsel gelişim durma noktasına gelmiştir.

Cumhuriyetin ilan edilmesiyle hem düşünce hem de anlayış bakımından önceki dönemden farklı bir devlet yapısı benimsenmiş, ekonomiden; sosyal, kültürel, siyasi ve idari yapıya kadar geniş bir alanda değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreçte değişimin en hızlı yaşandığı alanlardan biride kent mekânı ve kentleşme olgusu olmuştur. Hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme ve kentte iş imkânlarının artması sonucu kentlere göçün hızlanması büyük kitlelerin kentlere yönelmesi sonucunu doğurmuştur. Tarihi süreç içerisinde kent olma

özelliğini koruyan Sivas da Türkiye'nin yaşadığı kentleşme sürecinde ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel olarak Türkiye kentleşmesinin bir parçasını oluşturmuştur.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda tüm Türkiye'nin ana sorunu olan gerek nüfus ve gerekse sanayi açısından Sivas da sönük bir yapıdaydı. Buda dönem itibariyle gerek genç nüfusun az olması ve gerekse savaşıardan yorgun ve bitkin olan halkın siyasi yaşama katılımında engel olmuş ve Sivas'ta siyasi yaşamı kısıtlamıştır. Sivas'ın daha sonra gerçek anlamda gelişmeye başlaması Cumhuriyet sonrasında başlayan süreçte özellikle 1930 yılında demiryolunun Sivas'a gelmesi ve ardından 1939'da Cer Atölyesinin açılması ve daha sonra 1943'te Çimento Fabrikasının kurulması 1930-1950 arası Sivas'ta kentleşme olgusunda artışlara neden olarak kentsel nüfusu yüzde 62 oranında artırmıştır.

Cumhuriyet Dönemi sanayileşme ve kentleşmeye paralel olarak Sivas'ta siyasi yaşam 1930'lardan sonra tam olarak netleşmeye başlamıştır. Dönem itibariyle ülkenin tek egemen gücü olan CHP'nin Sivas teşkilatında istikrarlı bir siyaset izlendiği söylenemez. Nitekim parti çalışmaları, her parti başkanı döneminde yeniden şekillenmiş ve adeta yükselip alçalarak zikzaklar çizmiştir. Sivas'ın merkezden ve dolayısıyla denetimden uzak olması, milletvekilleri ve parti müfettişlerinin kariyer endişeleri gibi olumsuz nedenlerden dolayı siyasi yapı, Parti Genel Merkezinin istediği gibi şekillenememiş ve bir bakıma parti teşkilatı çok partili yaşama yeni bir soluk getirememiştir.

Sivas'ta Siyasi yapı ve parti çalışmaları parti başkanlarının çabalarıyla ilerleyebilmiştir. Örneğin CHP teşkilatının ilk dönemlerinde Hüseyin Veli Gürleyük döneminde vilayetin tamamında söz sahibi bir partiden bahsedilemez sadece Sivas Merkezde çekirdek kadro şeklinde örgütlenen parti çalışmaları Nazmi Toker'in başkanlığı döneminde biraz daha istenilen seviyeye gelebilmiştir. Aynı zamanda valilik görevini de yürüten Nazmi Toker vilayet siyasetinde eski kısır çalışmaların yerine daha aktif ve partileşme adına daha faal bir çalışma yürütmüştür. Nazmi Toker'den sonra başkanlığa Şakir Uma gelmiş ancak vilayet siyasetinde eski kısır çalışmalar baş göstermeye başlamış, bunun yanı sıra partinin önde gelenleri arasındaki küskünlük siyasi ikiliğe neden olarak parti içi mücadeleye dönüşmüştür. Buda doğal olarak vilayet siyasetinde büyük bir engel oluşturmuş ve Parti Genel Sekreterliğinin dikkatini Sivas'a çekmiştir. Hamdi Kocabay döneminde ise CHP Genel Sekreterliğinin daha önceki çalışmaları eleştirel yöndeki uyarı yazıları dikkate alınarak daha dikkatli çalışma yoluna gidilmiştir. Nitekim 1944 Vilayet Kongresinde, Vilayet İdare Heyeti'ne seçilebilmek için bir takım kriterler belirlenmiş ve partiye seçilecek kişilerin partiyi yüceltecek kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Ancak bu toparlanma süreci çok partili hayatın

başlangıcı ile sekteye uğramış, DP'nin ortaya çıkmasıyla tüm CHP teşkilatlarında olduğu gibi Sivas CHP teşkilatında da bu yeni kurulan partiye karşı muhalefete başlanmıştır. Bir nevi tam bir teşkilatlanma ve toparlanma sürecine girmeden parti mücadelelerine girişen CHP daha önceki dönemlerdeki gibi iktidar olacağını zannederek DP'yi küçümsemiş, bu durumda DP'yi adım adım zafere götürmüştür. Bu kaçınılmaz son Sivas siyasetinde de görülmüş tam toparlanma dönemine giren Sivas CHP Teşkilatı kendini bir anda seçim ve parti mücadelelerinin ortasında bulmuş ve DP'nin bu kentte de zafer elde etmesine neden olmuştur.

Sivas'ta Tek parti döneminde istenilen seviyede bir partileşme ve siyasi faaliyet gösterilememesine rağmen 1930'lardan sonra kültürel ve aydınlanma hareketlerinden olan halkevleri ve halkodalarıyla Sivas'ta yürütülen halk kültürü çalışmaları sonucu Türk Kültürü ve Folkloru için önemli kaynaklar ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmalar Türk Halk Kültürü araştırmalarını derinden etkilemiş, bu alandaki çalışmaların temelini oluşturmuştur. Ayrıca Sivas kenti 1930'lu yıllardan başlayarak sadece şehrin geleceğine yön veren aydınlar değil bütün ülke için de rehberlik edecek olan büyük sanatçılar ve kültür insanları yetiştirmiş, bugün tüm dünyada herkesin tanıdığı Aşık Veysel gibi bir halk ozanını bağrından çıkarmıştır.

EKLER

BELGELER

FOTOĞRAFLAR

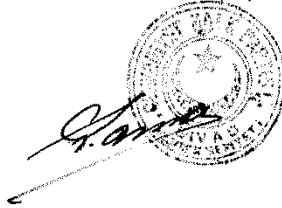
SAMSUN	Vilâyeti :		
SİVAS	:	:	529
SİNOP	:	:	
Ş.KARAHİSAR	:	:	633
AMASYA	:	:	10032
TOKAT	:	:	758
			302
MALATYA	:	:	1065
			I
VEZİRKÖPRÜ Kazası	:	Müttefikan	
TERME	:	Müttefikan	
BAFRA	:	922	700
HAFİK	:	Müttefikan	
KANGAL	:	Müttefikan	
KEMALİYE	:	258	76
ALUCRA	:	98	
SUŞEHİRİ	:	601	
KOYULHİSAR	:	439	
MESUDİYE	:	174	
ZARA	:	Müttefikan	
ŞARKIŞLA	:	Müttefikan	
DİVRİKİ	:	Müttefikan	
GÜRÜN	:	Müttefikan	
DARENDE	:	Müttefikan	
YILDIZELİ	:	Kamilen	

ALAÇAM Nahiyesi : : Müttefikan

Sivas Vilâyeti C.H.P. Azasının durumu

KAZALAR	TAHSİL GÖRMÜŞLER			İlk tahsil veya okur yazar	Okuyup yazma bilmiyen	Yekûn
	Yüksek	Lise	Orta			
Sivas	59	150	825	4130	663	5827
Hafik			25	3500	6569	10094
Zara			315	5190	1716	7221
Suşehri			39	8900	700	9639
Koyulhisar			58	1098	416	1572
Divriği	2		65	786	604	1457
Kangal		2	8	545	2515	3070
Gürün		10	130	1517	0000	1657
Şarkışla	1	5	13	595	1762	2376
Yıldızeli	1		12	4142		4155
YEKÛN	63	167	1490	30403	14390	47068

Tasdik Olunur. 15/9/942

946 yılı Genel Seçimi

İ l l i :	C.H.P. Namzetlerin aldığı Oy Miktarı		D.P. Namzetlerin aldığı Oy miktarı	
	Azami	Asgari	Azami	Asgari
İçel			45993	45521
İsparta	50736	47776		
İstanbul	169982	166577	186345	165866
İzmir	116893	116764	102801	99645
Kars	133528	132431		
Kastamonu	95253	39703	37853	25910
Kayseri	62589	51277	48372	47124
Kırklareli	43783	43663		
Kırşehir	37796	32624		
Kocaeli	61316	56580		
Konya	161534	122293		
Kütahya	67928	63784	66898	63978
Malatya	125909	78225		
Manisa	82042	81878		
Naraz	47319	30868	31121	
Mardin	110370	107594		
Muş	27539	23942		
Muğla	25803		30370	29143
Niğde	100308	98624		
Ordu	76901	59004		
Rize	77429	66428		
Samsun	72077	69970		
Seyhan	72106	46902		
Sinop	28978	28464	30746	28861
Sivas	144048	132440	28092	23451
Siirt	62436	62434		
Tunceli	25150	21380		
Tokat	99371	90999	20192	12627
Tekirdağ	54390	54032		
Trabzon	178020	174960		
Urfa	99900	99864		
Van	45229	45151		
Yozgat	60751	45734		
Zonguldak	83343	78598		

1946 Genel Seçimlerinde Sivas'ta CHP ve DP adaylarının aldıkları oy miktarı
(BCA. 490.01.341.1425.2)

Sinop(5)

Cevdet Kerim İncedayı	Sekizinci devre Sinop Milletvekili
Nuri Sertoğlu	Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Dairesi Genel Müdür Muavini
Server Somuncuoğlu	Ömser Ticaret T.A.Ş. İdare Meclisi Başkanı
Dr.Ali Şükrü Şavlı	İstanbulda çocuk doktoru
Dr.Muhit Tümerkan	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Muame- lât ve Sicil Genel Müdürü

Sivas(12)

Nazif Ergin	Sekizinci devre Sivas Milletvekili
Şemsettin Günaltay	Sekizinci devre Sivas Milletvekili (Başbakan)
Hikmet Işık	Sekizinci Devre Sivas Milletvekili
Muttalip Öker	Sekizinci devre Sivas Milletvekili
Necmettin Sadak	Sekizinci devre Sivas Milletvekili (Dışişleri Bakanı)
Reşat Şemsettin Sirer	Sekizinci devre Sivas Milletvekili (Çalışma Bakanı)
Ali Kemal Yiğitoğlu	Sekizinci devre Amasya Milletvekili
Rahmi Çeltekli	Tüccar
Kemal Çolakoglu	Diş Tabibi
Nüzhet Çubukcu	C.H.P.Sivas İl İdare Kurulu Başkanı
Celâl Erçoklu	Maliye Bakanlığı Millî Emlâk Genel Müdürü
Hamdi Kocabay	C.H.P.Divanı üyesi

Tekirdağ (5)

Emin Ataç	Sekizinci devre Tekirdağ Milletvekili
Ziya Ersin Cezaroğlu	Sekizinci devre Tekirdağ Milletvekili
Reşit Özsoy	Sekizinci devre Kayseri Milletvekili
Sadi Kıyak	Başbakanlık Muhasebe müdürü
Kenan Kızıltan	Şarköy eski kaymakamı

22

T. C.
Dahiliye Vekâleti

V.İ.D. M.

Ş. 2 M.

Sayı

500 81

Hülasa: 14-2-1933

Yirmi merkezde yeniden
açılacak halkevleri hakkında
vilâyetlere yapılan tebli -
ğatin arzına dair:

Başvekâleti Celileye

Halk evlerinin ilk açılma yıldönümü olan 19-Şubat-1933 tarihin
de Adana ,Aksaray,Balıkesir,Çankırı ,Çorum,Erzincan,Gümüşane,
İsparta,Kars,Manisa,Mersin,Muğla,Niğde,Sivas ve Tokat Vilâyetle-
riyle Bafra,Bayburt,Alaiye ,İnebolu ve Urla kazalarında yeniden
açılacak olan Halkevleri için bu teşkilâttan beklenen faide-
ve neticelerin elde edilmesi;Millî,kültürün ve ilmi hareketler -
ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesi,halk iqtimaiyatının yüksel-
tilmesi için Halk evlerinin ilerlemesine müzaharette bulunulması-
hakkında Vilâyetlere yazılan telgrafın bir sureti manzuru dev -
letleri olmak üzere leffen arz ve takdim olunur efendim.
Başvekâleti Celileye ve Maarif Vekâletine arz edilmiştir.

Dahiliye vekili

M. m.

S. 1000

Hüfus
14-2-1933

030 10 117 817 4

-2-

14-2-11 877 1

Cevaben yazılacak kâğıda: Cevap olduğu muharreratin tarih numarasile hangi daire ve
şube makamıyla yazıldığına dair derc olunması rica olunur.

Yeni Açılacak Olan Sivas Halkevi Hakkında Sivas Valiliğine Yapılan 1933 Tarihli Tebligat
(BCA.030.10.117.817.4)

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Orbay ile Sivas Kongre Binasının Önünde (Eylül 1919)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

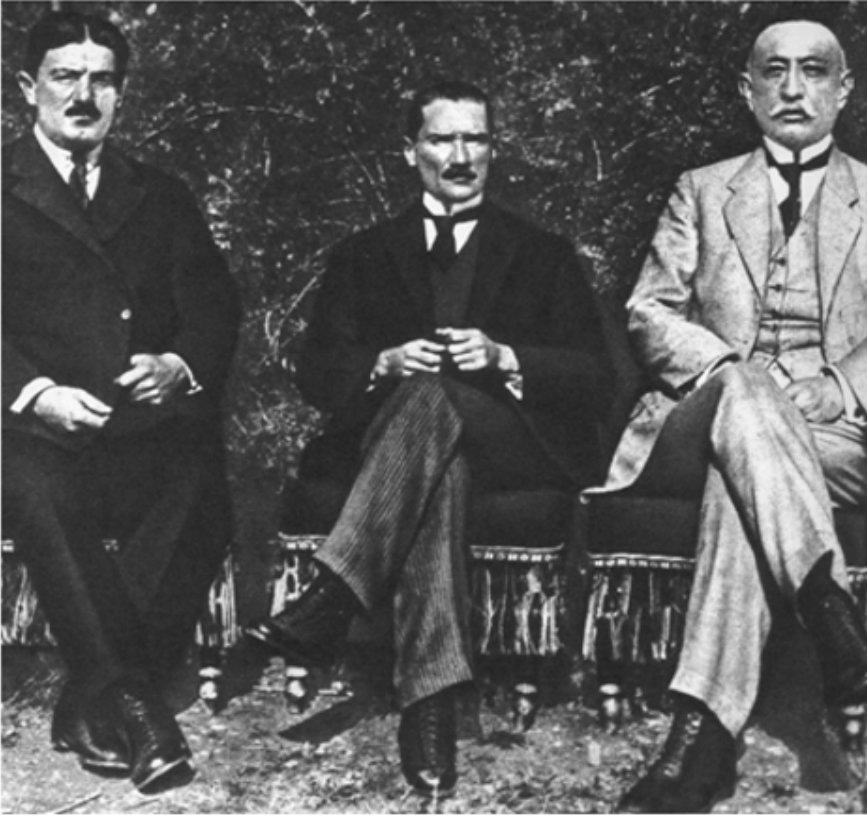
Sivas Kongresi günlerinde A. Fuat Cebesoy ve H. Rauf Orbay'la çalışırken (1919)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi Üyeleriyle Birlikte (4 Eylül 1919)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Sivas'ta 25.Tümen Komutanı Cemil Cahit Toydemir ile birlikte çektiği fotoğraf
(Eylül 1919) (<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Sivas'ta Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçildiğinde arkadaşları Rauf Orbay ve Bekir Sami Bey'lerle (4-11 Eylül 1919) (<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Atatürk, Sivas'ta Bir Köylünün Dertlerini Dinlerken (20 Kasım 1930) (<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Sivas'ta okumak isteyen gençleri dinlerken (20 Kasım 1930)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Atatürk Sivas Kız Lisesini Ziyaretinde Öğrencilerle (20 Kasım 1930)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Atatürk'ün Sivas Garına Gelişi (13 Kasım 1937)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

13 Kasım 1937 Ziyaretinde Sabiha Gökçen ile Çekilmiş Bir Fotoğraf
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

Sivas Lisesi'nde bir kız öğrenciye geometri dersi verirken (13 Kasım 1937)
(<http://www.k-ataturk.com>, Fotoğraflarla Atatürk)

16 Aralık 1939'da Sivas'a gelen İsmet Paşa Sivas halkıyla hasbıhal ederken
(28 Aralık 1939 Kızılırmak)

Sivas Halkevi 1940'lı Yıllarda (BCA. 490.01.1077.1120.3.36)

ÜLKÜ

MİLLİ KÜLTÜR DERGİSİ

YENİ SERİ

SAYI 11

Turgut Zaim: Ankara Halkevi

ONBEŞ GÜNDE BİR ÇIKAR

1 MART

1942

MİLLİ KÜLTÜR DERGİSİ

Halkevleri Genel Yayın Dergisi ÜLKÜ

4 EYLÜL

SAYI: 12 - 28

1 - Şubat - 1940

YIL: 6

SIVAS HALKEVİNİN AYLIK KÜLTÜR DERGİSİDİR

HALKEVLERİ

ve ÜLKÜ

N. E

25 Şubat bize milli bir gün yaşattı. Büyücek bir kalabalık aynı çatı altında, aynı his ve ülkü ile, geçmiş kısa günlere gurur ve iftiharla, ebediyete itimatla baktık.

1932 Yılında 19 Şubatta Halkevleri açıldığı zaman, bu müessesenin gayesi şöyle tesbit edilmişti: «Milleti şuurlu, bir birini anlıyan, bir birini seven, ideale bağlı bir Halk kütlesi halinde teşkilâtlandırmak.»

Türk milletinin siyasî mükadderatını eline alan C. H. Partisi Halkevlerini açmakla kültür inkılâbına hız vermiş oldu.

Bu inkılâp inkılâpların en mühimmidir, kökü temelidir. Siyasî inkılâplar veya ekonomik sistemlerin değişmesi hakikî inkılâp sayılmıyabilir, yahut bunların devamları kısa olabilir. Lâkin, kültür inkılâbı... Bu işi başarabilmek güçtür, reaksiyoner kuvvetler çoktur; nihayet zaman işidir.

Bize göre güç olan, realizesi daha fazla imana, daha kuvvetli iradeye bağlı olan demektir.

Kültür hareketlerinin mihrakı olan müesseseler. Halkevleri açılıncıya kadar hemen sadece mektepler ve sayısı pek az ilmi cemiyetlerdi. Talebelik etmemiş olanlar, artık mekteple maddi ve manevî alâkalari kalmamış olanlar ilmin ve sanatın yeni buluşlarından ve yeni cereyanlardan temamiyle habersiz yaşıyorlardı. Zihniyet, görüş, duyuş ve düşünüş itibariyle bir birinden pek farklı muhitler... Bu tehlikelidir. Kuvvetlerin ayrılmasını ve insanların koyu ferdîyetçi olmalarını icap ettirir.

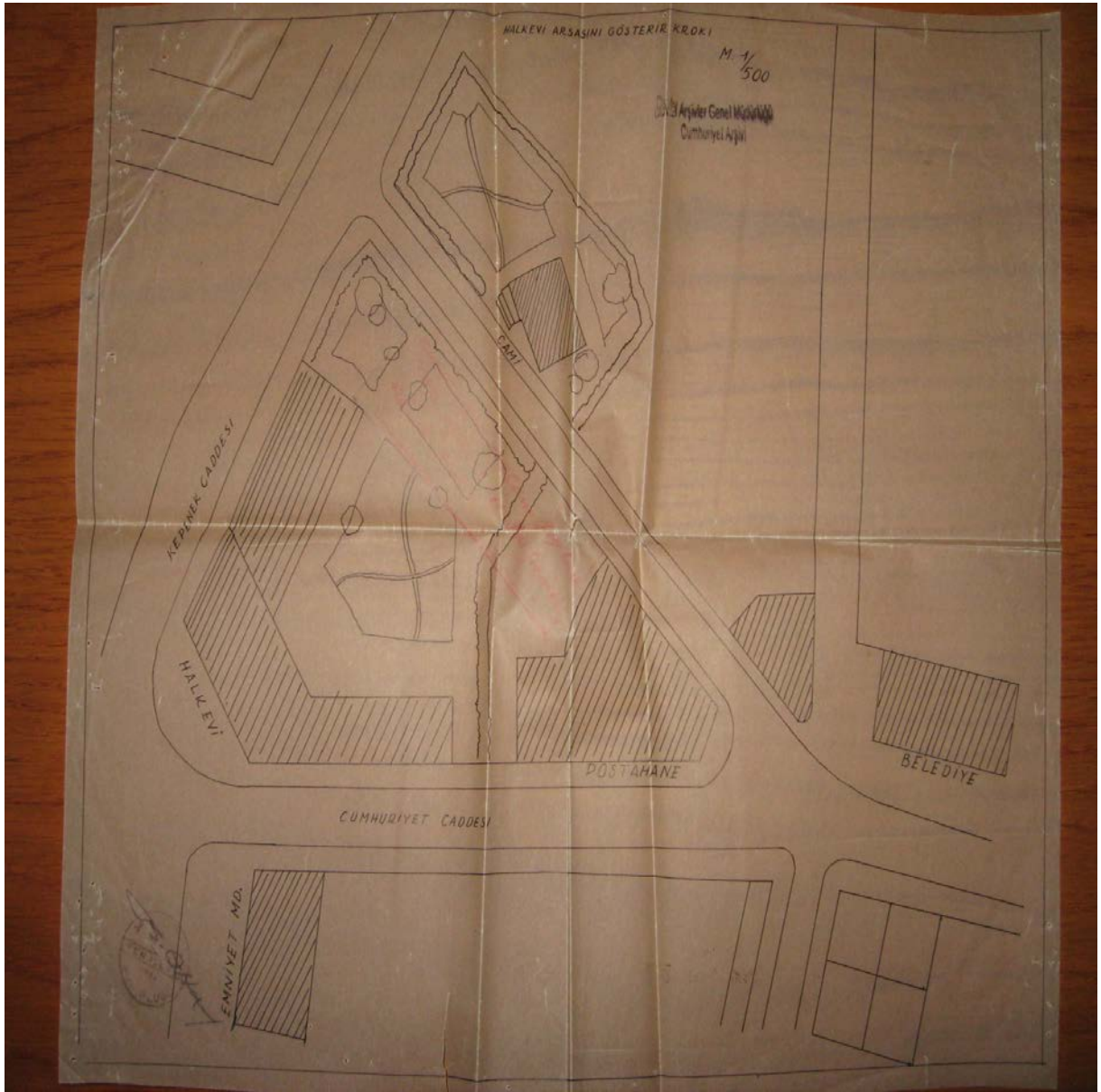
Her yerde ve her zaman ileri hareketi düşünen ve yürüten entelektüel zümredir. Bu zümre mensuplarının çalışmaları şahısları etrafında çizilmiş küçük dairelere inhisar ettikçe onların varlıklarından ciddi endişe edilebilir.

Halkevlerini yaratan irade Türk entelektüelini bir ipek böceği ve geniş halk kütlelerini manasız bir kemiyet olmaktan kurtarmak istemiştir. Her Şubat, bize, yeni Halkevle-

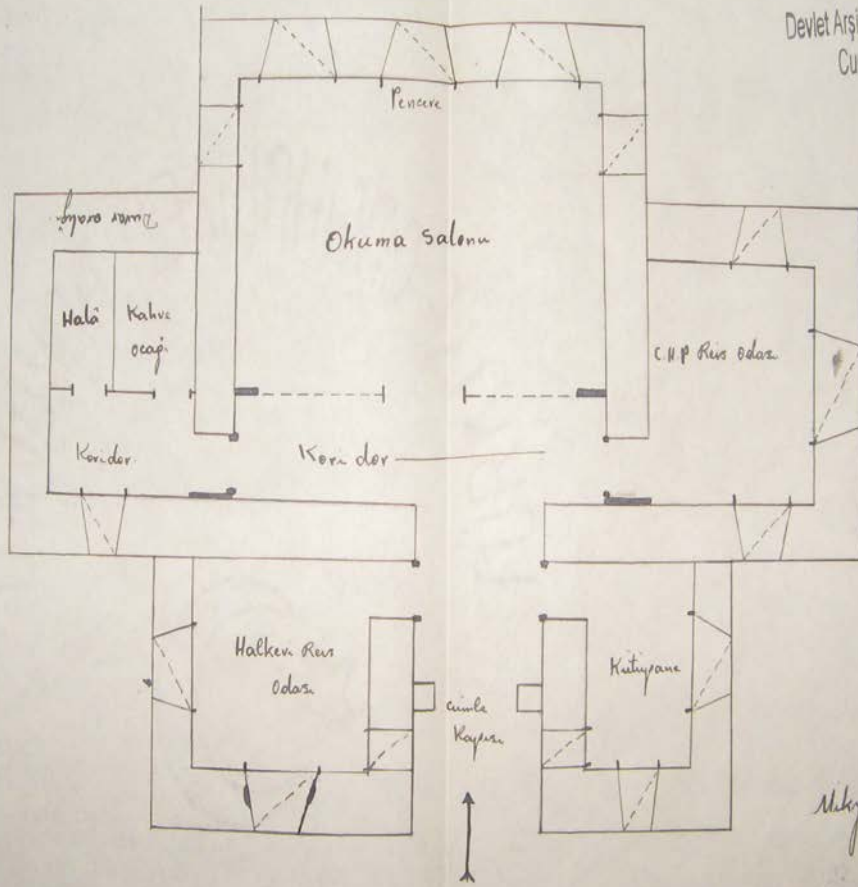

Sivas Halkevi Dergisi "Ortayayla"

Sivas Halkevi Arsasını Gösteren Kroki (BCA.490.1785.1238.1)

Devlet Arşivler Genel Müdürlüğü
Cumhuriyet Arşivi

Mikyas : 1/100

vp
M. Kaya

K40 01 1783 1227 1

Sivas Halkevi Bina Planı (BCA.490.01.1783.1227.1)

Halkevi Yönetim Kurulu

1936 Yılında Sivas Halkevi Yönetim Kurulu

Halk dersane ve kursları Yönetim Kurulu

Halkevi Kitap Saray ve Yayın Kolu Yönetim Kurulu

Halkevi Gösteri Kolu Yönetim Kurulu

Halkevi Sosyal Yardım Kolu Yönetim Kurulu

Halkevi Dil, edebiyat, tarih şubesi Yönetim Kurulu

Halkevi Ar Kolu Yönetim Kurulu

Halkevi Spor Kolu Yönetim Kurulu

Halkevi Köycüler Şubesi Yönetim Kurulu

Halkevleri açılış yıl dönümü töreninde

Halkevi Açılış Yıldönümünde Vali Nazmi Toker ve Sivas Halkevi Heyeti

Köylü gecesı hatırası

1936 Yılında Vali Nazmi Toker'in Başkanlığındaki Köylü Gecesi Münasebetiyle Verilen Bir Yemekten

اداره خاتمه می : جمهوریت خلقی فرانسیس مرکز ده در
پارا ایزلی : ۲۵۰۰ گولری بیچار

آپوهه خاتمه می : ۳۰۰
ال آتلی : ۱۷۰

نظرات اداری : سیواس - قزلبی ایمانی
نسخه می بش غیر و شدو

فیه الدین و قتله

جمهوریت می ، ماکور می ، ملیتی می

باری ایشلی ایچون : مدیر مسئول و دیگر خصوصیات
ایچون اداره مدیری سرمدو

سیواس	۲۵ ذی القعدة	۱۳۴۵
برشابه	۲۶ مایس	۱۳۴۶
		۱۹۲۷

اعلانیه مطبعی این غرض آتیه غرضه مسالیه قبول ایچون
مقدسه و مسالیه موافق مملکت نافع ایزلی
مستوران آتیه

نومرو ۱۷۳ - ۱۶

آقره دن عودت بویوران والی بك افندیك بیاناتی

طبیعتك بدایعنه قاریانه جمهوریت مملو مملكت مساعیسندن مركب آهنگلی تعریف

و تصویر املطه خار جندره در

قبیسی - سیواس شندورق اشائك رسم کشادگی قری همیشگی والی بك افندی در دعوت ایچونده ، رفاهتندره سیواسه
هیتده کیرمک بر معتمد امک مدعی عصمت باشا حضرتی دعوت ایچونده کیرمک

رسم کشادگی قری دو قوز مایسمده اجرا ایدیله جکدر

والی عالیزه حلی باشادگی
بر آتی اول ولایت عالیزه
خصوصی آقرهده مملات
عالیه عرض ایشك اوزر شهر
مردن ملاقات ایدیلدی
ولایتده باشا لایزال پرچوقده
قزلبی و والی لایزال حسن صورت
نتیجه لایزال مرکز اول
حق الهام و سراف بریت مملکت
ایله تلیفه وایله اولدی شه
مردو ، مرکزله ولایت تمام
ایچونده مملات قزلبی اولاجندی
بریت ، مملات دارا ایشاحات
اللی اوزده سال کز اولکدن
صوکر ، مملات تعریف بویوران
والی بك افندی بر ملاقات
ایدیلدی ، سیاحت بویور قزلبی
هنوز زان اولادی حالده
خار بری بویور زانکده قزلبی
ایدیلدی مختلف سال اوزده
موم بایله بویور قزلبی
کمدیلر ، والی بك افندی
امرد ، شکران بویور ادا
ایدیلدی مملات بایله
بر وجه زان دوج ایدیلدی

تأسیل و نتیجه می

« ولایت اداره مایسمده عالی

مواد مملات عرض و امر تلی
ایشك و مواد اوزده استایلده
اوزده ولایت ملاقات ایدیلدی
سیاحت ایشك بایره مصادف اولدی ایچون
طریق بدایت ایشك
عیندن مرکب آهنگلی تعریف و تصویر استکان
خارجده در

بارک فیله هر طرف کوزده شمش و هر
برده و مملات حکومت و خصوصی ایشلر
مؤسات و افراد بویور بر مملات ایشلر
ایچونده در کوزده مملات عالی و طبیعتی هر آن کجلی
ایچونده در

سیواس ایچون :

« سیواس ایچون و اقره دن اعظمی طلبیده
بولوندم و مملات ایشك ایدیلدی که حکومت
مرکز می مملات اولان هیچ بریت دوج بویورده می

جدا شال ایدیلدی ، رسم کشادگی
دی ملاقات عصمت باشا حضرت
تلی بایله در ، و بویورده
مملات و کجلیه بویورده مملات
ریشی ، دیوان و یات و مملات
میلور ایشلر بویورده مملات
رسم کشادگی بویورده مملات
سیواسده بر مملات
کمدیلر و مملات ایشلر
عصمت باشا حضرتی سیواسه
دعوت ایدیلدی ، قصری
والی بك افندی مملات
اولان بایله ایچون کجلی
کوزلی بایله بویور ، ایشلر
سیوتنه مملات مملات
ایدیلدی

والی کجلی و دون صباح
قصری شندورق و دو کز
سیرلی ایشلر بویورده مملات
باز ایشك بویورده مملات
کیش زانلی مملات
قدرت مملات مملات
هر ایدیلدی مملات
مملات اولادی

رادو :

رادو ، فک خارقه لایزال و بویور
کندم ایچون بایله ایشلر
مملات مملات مملات

[دول] آتیه مملات چکدر مملات
کجه استایلرک و اوزده مملات
آقره مملات چکدر ، بویورده مملات
هرکس بو لطف و مملات
عصمت کوزده مملات
تورک اوجانی ایچون داما قزلبی
ایچونده مملات
باز ایشك [مملات] مملات
مملات کجلی ایچون [اوز] مملات
آتیه مملات ، [مملات] مملات
کجلی مملات مملات

اداره خصوصیه بویورده

« اداره خصوصیه ۹۲۷ بویورده
و مملات کجلی ایچونده مملات
(مملات ایشلر مملات)

قارغ مجادله می

بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات

آقره دن بویورده مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات

سیواسده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات

هر طرفه مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات

سیواسده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات

بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات
بویورده مملات مملات

رئيس جمهور بمنز غازى پاشا حضرت تولى

==

جمعيت عموميه بلديه قراريله واقع اولان استفساره تشكر ايدهرلك

هيكلنك ركزينه مساعده بويورديلر

==

جمعيت عموميه بلديه غازى پاشامزك هيكلنك ركزينه متفقاً قرار ويرمشدى . قرار واقع والى حامى بك افندى طرفدن رئيس جمهور حضرت آلىنه عرض ومساعدهرلى استيدان ايديشدى . النان جوابده ، بويوك منجيمز سوكيلى غازى هيكلنك ركزينه مساعده وتشكر ايلكدهدر . انتظار ايدهن سيواس خاقنه تدشير ايدهرز .

==

قرارنامه صورتى

رسمى دواترك نيسان ۹۳۶ تاريخندن اعتباراً برسنه لك مساعى زمانلرينه و.ا.وريتده مكلفيت اساس ايله بعض خصوصاته دائر تنظيم ابدلش اولان مربوط تملپاتنامه تك مرعيته وضعى اجرا وكيللرى هيكلنك ۲۳ شباط سنه ۹۲۶ تاريخلى اجنعانده تصويب وقبول اولمشدر .

رئيس جمهور

غازى مصطفى كمال

ماليه وكلى	خارجيه وكلى	داخليه وكلى	بحريه وكلى	مدافعه مليه وكالى وكلى
حسن حسنى	دوقتور توفيق رشدى	محمد جيل	احسان	م . جيل
عدليه وكلى	باش وكيل	صحيه ومعاونت اجتماعيه وكلى	تجارت وكلى	زراعت وكلى
محمود اسعد	عصمت	دوقتور رفيق	على جنانى	محمد صبرى
نافعه وكلى	معارف وكالى وكلى	دوقتور رفيق		

رسمى دواثرده مساعى زمانلرينه و.ا.وريتده مكلفيت اساسى ايله بعض خصوصاته دائر تملپاتنامه ۱ - ۹۲۶ نيسان بدايتندن ۹۲۷ نيسان بدايته قدر على العموم رسمى دواثرده مساعى زمانلرى آتيدده كوسته باشدر .

مساعى زمانلرى

د	سا	د	سا
۹	۱۲	۱۳	۳۰
۱۳	۳۰	۱۷	۳۰
۹	۱۲	۱۳	۳۰
۱۳	۳۰	۱۷	۳۰

۲ - انجق مأموريتده مكلفيتك اساسى خدمتك تماماً ايفاسى اولديندن وظيفه چوق اولدينى كونلرده آمرك صورت مخصوصده اسر ايتديكى احوالده وزوم كوردديكى وقته قدر وظيفه ايفاسى مجبوريدر . مساعى زمانلرى خارجنده اولارق وظيفه ايفاسنى اسر ايدمك آسرلر مدير عموميلر ودها يوقارى رؤسادر .

۳ - على العموم رسمى دواثرده قهوه وچاى ايچمك واكرام ايتك ممنوعدر .

۴ - رسمى دواثره ارباب مصالحدن غيرى مأمورينك خصوصى مسافرلى قبول ايدلز .

رسمى دواثره هانكى رؤساك اصحاب مراجعتى قبول ايدمك بيله چكى وكالتر وولانلرده دواثر رؤساسى طرفندن تعين اولنور . شوقدركه وكالترده مستقل مديرلردن دها كوچك مأمورينك اصحاب مراجعتى قبول ايتسى جاؤر دكادر .

مكن اولان احوالده وكالترك اصحاب مراجعته اولان عمومى وبرتك مرجع تعين ايتسى شايان توصيهدر .

ہاڑی ایشری ایچول مدرمسائل ویکر خصوصیت
ایچول ادارہ مشوری سرحد

۱۳۴۵ چاندی الاول ۱۳ سیواس
 ۱۳۳۳ ۷ تمبر ثانی بازار ازمینی
 ۱۹۲۷

ملا آقا سید علی بن غروش آخیر عزت مشولیت قبول ایتر
 مقصد و سلک کده و اوراق ملکته تابع واریدله
 سونلریمز آیتبدیر

نومرو ۱۲۴ - ۵۳

تلفراف ادوسی : سبواس — قزلبیل ایرماق
لسخه سی بش غمروشدور

بيوك مجلسمنز، غازي حضر تلرني اتفاقله رئيس جمهور انتخاب
ايمكله ملتك حسياتنه ترجمان اولدي

لهيئت وکبد عصمت پاشا حضور نامبريك رياست فخره تشکيل ايندي

عصمت پاشا، خاتمی اوقاف الشریعی، اصفہان، ۱۳۰۵
غازی، خاترنیزہ، عرض الامتن وجماعہ، اصفہان
تصویب، ۱۳۰۵
فیضی، پرویز، مہانتہ، انتشار، اصفہان، ۱۳۰۵
ملک، مقدادی، ایفانہ، الفریۃ، الان، کتب، حکو-
متیہ، ۱۳۰۵
میت، وکیلہ، اذکار، حکو، متیہ، ۱۳۰۵
پرویز، ۱۳۰۵

ریاست جمهور کاتب محمود بکته تعلیل روایت
ایدهاں وجہ بک افندی

رئيس جهورى غازى مصطفى كمال پاشا
 حضرت بك تكرار اخطاى شهرزاده مؤثر بر
 طوبى الداخى صورت له نعيمه ايدى شود .
 هفت و كه لك صورت تشكه داو داغله
 و كالتك تعمه ل خود و وجه زبر دوج الهه مؤثر .
 يكى قابليه تكرار عصمت پاشاك
 و استنده تشك اشد .

عدله وکلی محمود اسمہ ک انندی
مدافعتہ ملہ وکلی بحرہ وکاتی
مصطفیٰ عدالحاق ک انندی
داخلہ وکلی شکی بی قبا ک انندی
مالیہ وکلی ، سراج اوغلی شکری ک
انندی

خارجہ وکلی توفیق رشیدی مک افندی
معارف وکلی مضطرب نجفی مک افندی
نافعہ وکلی سہج مک افندی
زراعت وکلی و تجارت و کالنی وکلی رحمی
مک افندی

صحبه وکیل دوقود رفوق بك اقدى
 بولك ملت مجلسك بولوكلى اجتماعده
 قابلهك استغفارى و بئى قابلهك تشكىلى
 حقهده رياست جمهور تدر كرموى اوقوش
 بعض اعضاى نمايندگى پايلىدور .
 زراعت و بحريه و كالينيك الفا اوله جنى
 روايت الملكدهدر .

عمومت پاشا حضرت ارقی

صحبه واکلی رفیق ہک افسدی

محاسبہ برائے روزیہ و کلیہ امور مالیاتی

عزیز رئیس ۷۴ و ۷۵

طراحی و کلی تولیدی

کتاب عمومی کا موضوع بحث اولان
چراغ افندی

بہارِ بک . ملت مجلس دہلی
کاظم پاشا حطری لاری

و قايلاشه تمامه منطبق بر كوتودور ، نورك ملای
هزرت نجيب داما داشته كورمكه مسعودور .
بو ساداتي هر بخارا لك مرقيده كورمكه دور .

عبدلہ وکیل محمود اسد بٹ

غازی رئیس جوہر سے ایک بائیس سالہ بچہ
ملت جلسہ امتداد وفاق، پولادہ، ملتان
خدا پر اعانتہ موفق اوسوں : بھگوان اچول
اک مقدس دلہ کزدہ دور .
صفت پانا حضرت غازی جلسہ کے کتا بندہ
ہیٹ وگاہ کے اسٹیشن پر قدم اچن ورتس
جوہر حضرت غازی طریدن تکرار باش وگاہ تین
پورادہ .

فوق العاده

مجمهورية نسخی

29 Ekim 1926

۲۹ تشرين اول ۱۹۲۶

سیراس : تورک حقیق حیات قیسه ایسه
مجمهورية دردی سنا دوریسی یارامی ادراک
ایسه برتوبه ولسل اشتری تیرک شتاب ایسه

صاحب ۱۷۰

۲۹ تشرين اول ۱۹۲۶ جمه

تورکی بئالکئنه صاحب ایدهن ، سعادت نورینی کوسترن عزیز جمهوریتک دردنجی
سنه دوریه سنی ادراک ایلییورز . بوکون اک بویوک یارامدر . اک شرفلی کوندر .

مجمهورية ابدیاً باقاجقور . سنه کیرکجه جاندن ، کرکله باغونده یقمن سوکیلی جمهوریت بزی
قادر و شیرانه بویوک غلام طاریمزه بیک منت سکرانه ! بوغورده فدای جان ایدهن
محمد غاز یاریمزک و عزیز شهید لاک حضورنده عرضتله اکیلیورز :

شرفلی کون

بوکون ، تورک اک شرفلی بویوک کون :
مجمهورية یارامی ... قیق تئمین ایله مین
بوکونلک اولجوله مین معارت کون .
مکورهک طاق الیایرینه کونک باغلا
بارق درین وجوشتون بر سرور و هجیان
ایچمدهز ، قلیلرین صیفه ایان بره و یسج وار .
طیرله بارو سانک تورک بولکسنه بر نور
دوغندی .. هر طرف بونورک وجدله جالان
نیور . هوای ... دجاردانی بوموشاق وار
بوکون داه . دای نفس آلیورز . بوکون
لاهو قی برجات یاشایورز . خلق العاده بر
تاریخ کون ادراک ایندیگیز آچقجه حس
ایلییورز . بوکونک بوجهلی قارشوسنده
دونه سریع راتلر قیرلایه باش دوندیجی
وجوق الیم بر نظره کوریلورز . روحی
دین برتسوت قالیور . بو شرفلی کون
قاروشق ایچون نه جتن بادرلر آلامش .
بولک ایچون دگیلر که (جمهوریت) .
بهر سریع بر دوتوله دل باغلا بوق روحی
الیایرینه تورک ایلییور و یسج بوق سوبیلورز .
بودقه کندیز داه طاقین بر طارات
ایچمده بولورز اوله بختارز که .
البدان کندیزی سرور ایچمده بولدی زمان
غیر اختیار داه بوسه و یسج سیدلری
آرایور . نه ایچون نمونم ! ایلیور .
(جمهوریت) کون بوسال دها جوق
تکرار ایلییورز . اوقدر مسلسل جوابلر
واز که هریری ایچون آری آری سوبخ
لازمدر .
اوت ، یارام بایورز اوله یارام که
بشک اک اسیل مانی بوکون بکی بر جانه
قاروشمشدر . محترس مجلسلرک یازیم
هویم اولق اوزره ایکن ، شاهلاش و
یکدن ایانه قالمشدر . تورک که درت سنه
ارل بوکون دنله کون قاروشمشدر .

عزیز دوسکین سیراس جمهوریت

تورک ، حقیق بیلگی بوکون ادراک
ایچمشدر . نظام باشلرک اربوشدیرجی
مؤسه لاک ، نولدرجی اداره لاک کوفه
فیش بره تیلرک اسونلرین بوکون تخایله
تخلیس نفس ایچمشدر .
تورک اسیر معاملهسی ایان نیمه شاهانه
دیه ایچمشدی کی اشکجه پاقده کندیزی
حق کورن مفسدت بوسای بوکون کوکندن
سوکولمشدر . ظلم اوزرینه ، تورک
کیکاری اوچتله قورولان سرای بوکون
اوله بردهشته برزه کیمشدر ، که اوکا
دایماری قان ارایان قاراکلر ، نولوم صاجان
باشوشلر ، زهرلی بیلانر بودهاش اندامک
خوف کورولوسندن برله باش و هلاک
اولمشدر . بوکون جمهوریت بریسی ، جها
لک طاسلر زنجیرلری بارجالایر قنه
یولاری اسقل ساقبله کیمشدر .
عدیته صوصایان تورک ، حیات صوبی
بوکون ایچمشدر .
تورک اجنای بیه سنده منادی بخیر یاب
ایان دولک پاکاش تفلرلرین صریلان عزیز
کویل درت سنه دیری تارلاسنک باشنده
قوروسز جالیلییور . اینتله جققی سوریلور .
قارانی ظالمه قادیرماور .
کندیلرینه (ظلام فی العالم) سنوسی
ورمن ذلیل غلوقرک نرندن قورناران
شرلی خلق ، حقیق بولای بولدی ایچمدر که
کندیزی بختیار عداییور .

دل باغلا دینی ، مکورهک عشقه ایان
فقط بوغوسی رهوای اسنداد آلتده ماتم
چک تورک کنجلیک سنه دیری نولدرجی
مرادنه قاروشیور .
بوکون مدن حقتلرین هر دم یاشایان بیلگی
هو ایمان ، خلق جانلر اولاقلاشدر .
پلان تورک قیقنه آکیش رسادت و خلاص
قویسی آلییور .
حایقه قیقین بویاسلکله قاروشق نه
قدر کوچ اولمشدر .
قطر ، بومعظم انقلاب بویوک خلاصکار .
بیزک بولک دهاسیله وجوده کلدی ایچون
(جمهوریت) ، قدر کین صحنات بیلدیم
سرقتله و بوکون جهانی جوتلر غرق ایده .
جک صورتده نهایت بولمشدر . بوغبارله
(جمهوریت) بارای هر تورک طاقسین
هيجان بر سرور ایچمده براتیور .
بو بویوک مظهرلک مدعی ، تورک
موجودیت روحیه سنک تالار نه سیر قازی ،
بزدن سکا بیک منت شکران !
اوت ، بوکون بیه دوندن داهای درین
رحس متنه سکا مدیون و شکران . کوار
کچیکه روحده تکلف ایدن بوشکران
حایلر ، زار ایچون هر جموده بویوک
برمدار اسناد اولور ، ملکک اندیشه
متحسن اولدقه بویوک موجودیتکله قارلی
بیه دیکیز مرعوبیت و تعظیم حسلری
معنولمیزی صالایعاز برحاله کیمیلور .
وجهوریت لایق اولق ایچون کافی درجهده
عزیمکرانه قاراقده بولدی اک بویوک وظیفه
عداییورز . (جمهوریت بارای) تظاہراتی
یاشارکن ، بو سعادتی کونده سونیرکی ،
مظهر ترک درجستی مافی دوشونورک ادراک
ایلییور و بیلورز : یاشاسون کنج تورک
جمهوریتی ! یاشا بویوک قازی !

Cumhuriyet Döneminde milli bayramlar tüm yurttaki gibi Sivas'ta da coşkuyla kutlanmıştır. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle "Sivas" gazetesinde kaleme alınan yazı. (29 Ekim 1926)

اداره خالصی : چهار بیت خاقی فرهانی مرکزنده در
شعبه ای که در دهه یوهاندر .

۱۳۱۰	۲۶ رمضان	سیداس
۱۳۱۲	۲۹ ماوت	مدالی
۱۳۲۷		

اهل ائمتہ - طرندی ایش فروش آل لبر - غزنیہ - مسئولیت قبول اجتر
مقصود و سلسلہ - موافق مملکت الناصح ہارلر
ستو لبریز آجیدار .

22 Nov 1941

۷ - ۱۲۳ و و مرو

محمد رسول نبی ، مذكورہ ہی ، علیہ السلام غفرلہ

تعارف ادبی : سیواس — قبریل ارماق
نسخه سی بش غرو و شداد

بسم الله الرحمن الرحيم

سوگیلی غازیمزك بوبوك و قییمتدار توپهرلری

خلق فرقه‌سی و تورک اوجاغی دیاستلرینه کشیده.
بوردقلری تلغرافلر

جہوویت خلق فرقمی نوئلر لاری منابیلہ بوتون دیوان ولای خاقلق ثعلانی
بویک نچمچ، و خالاسکار فرتاکل عز ریش عوہیسی لازری مصافی کان پاشا حضم تارنہ

بر برك خورشيدگار مرادى مصطفى كمال انا
حضرت نبرى

عرض اچكى انفقاً آرزو ايدون
قولغرم هيت عموه سى قرارى
رئيس خيري بك طرفدن عرض
ايديش وسوكلى رئيس جمهورت
بوگ غارتز جوا فحتل وجهل
بذل بولور مشدور .

[illegible]

سواءه خاق فرقه می فونفره دینی
نیری بکه

ستلك قوافله مناصبته حنيفة اهلها
 و هو يران محبس حساندن متحس اولدم
 كوتليت و تشكر اسمله و اير حرمته بك
 اعضای محرمه ابلاقی و حلا اندرم .

رئیس چہور غازی
مستطی کمال

— بواس تورك اوجاغی ریحی
رضا بکه

تو دك اوجاغك اون شادي ييل
يادايته مقدمه اطوار پوران
معي حداثه قديم شكرات ايله
ملطن مساع كرده مفاخر وقفيات
تري في ايلرم اقدم
رئيس حبه غاري
مسلم كال

دفتر دار

دفتردار، مظهر لك

ولایت محاسبه دینی مظهر بکام « اوور
سیند» مشاهیر اولاد سیر و غیرتہ دینی
رشتہ دہدارلہ کھولی آسیدی عالیہ
« اغیر و کفیت موی البہ شیعہ اذات نہ
ہزار کی تبریک ایدہ موفہ طرہ شہنشاہی
از »

مکتبہ اہل قلوب

ایزلام مناسبتیه ایشک و اورنا مکتبل تعطیل
•

جمہوریت خلق فرقہ سی قو نعرہ سی

مذاکر آنک و انتخاب نیجه لرینک خدومه سی

فقد انما انما منة نوبها بنو نوبه العبد المذنب اشكى وكمول اتمشه رقيب الرب العبد المذنب .

[illegible]

او هان ابرامی

توق الدوده نظر اهرانه تسميد ايدلدى
 توك اوجا تاريك ايك آيلدى كوتلار بىننى
 يال دوونه اصادل ايدن بىر يىن موات كوت
 وكجهسى (اوصاق بايى) دو
 اوجا توك كوت تسميد ايمىن كوتلار بىننى
 حاضره لانه بالاشدى

تورک اوچاققاری مرکز هیئت ریسی

حمداہ صاحبی بک
پرنس اوٹاوا اور اوٹاوا دوسٹری پارٹی
قانون لاء دھوت اولو بشاری
اوٹاوا نوٹس ہائی وہ اوٹاوا ایونٹ مسٹر
نص پارٹال حاطر لاہوری ، پارٹال کجہی ،
مایدی انکسپی ہمدہ

[illegible]

خالق فرقاسی رئیس اخباری ہند

مجموعی و خست زاده محمد و صاری عطی
وال زنده (خبر از زاده) مرثی (سایکس)
مجموعی زاده (مجموعی) پایداری از فرزند
رویی سرافراز حلقه (مجموعی) پایداری از فرزند
بکری سکر عهده عبارت اولان درک
عضای جموعاً از اشکال صکره و مذاکره
پایامش و فرقه کهنه و نوین پایداری از فرزند
بکر از اجداد ایشامات اید پایداری و اعیان
عزیزان و فرزندان و فرقه اعیان
و عید اعظمی و الا می متدا اید پایداری
فرقه متدا و رکی خیری و فرقه کهنه
و فرزند اید پایداری از فرزند اید پایداری
فرقه عید و فرقه اید اید اید اید اید
فرقه اید اید اید اید اید اید اید اید اید

Hakimiyeti Milliye

No. 3281: On birinci sent.

PAZAR 31 AĞUSTOS 1930

Her yerde 5 kuruş.

Bizim politikamızın ana hatları, türk tarihinin seyri, bil-hassa istiklal mücadelesinin safhaları, ıstırapları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaksızın anlaşılamaz.

İsmet

Gündelik.

KARŞI KARŞIYA.

Kim ne derse desin, yeni fırkanın doğuşu siyasi hayatımızda bir tekâmül safhası olacak. Memlekette inkılap fikirleri, mesuliyet hıslı daha ziyade kuvvet bulacak.

Serbest Cümhuriyet Fırkası geliyor. Bu ağır vazifeyi başarmak için çalışmaktan başka da çare yoktur. Fırkanın muhterem liderleri düşünmelidirler ki, çalışmak ve muvaffak olmak yolu ekseriya, çok sarptır. Küçük maniaların, ehemmiyetsiz arzuların önünde ırkılmamak lazımdır.

Her vesile ile tekrar ettiğimiz gibi, biz bu yeni teşekkülü — büyük bir ihtiyaca cevap veren bir hareket olarak — karşıladığımız için bidden, bu arkadaşlarımızın mesaisini ıskâl edecek bir hareket asla sudur etmez.

Yeni bir fırkanın doğuşu, Cümhuriyet Halk Fırkası'na da faaliyet, harekete sevketti. Şimdiye kadar bu tarihî fırkanın nisbî faaliyetizliğinden şikâyet edenler, düşünmelidirler ki, hiç bir siyasi te-

bundan fazla bir faaliyet eseri gösteremezdi. Bundan böyle Cümhuriyet Halk Fırkası da yeniden millî mücadele devrinin ruh ve heyecanı ile çalışmaya başlayacak.

Karşı fırkanın gazetelerinde, fırka erkanının beyanatında bazan çok mübalağalı iddialara rastlıyoruz. Ortaya atılan bunca rivayetlerin iki gün sonra asılsız oldukları meydana çıktığı zaman, yeni fırkaya bel bağlamak istidadında olan gönüllerde tevhit edeceği şükut hayalleri, ümitsizliği ve nihayet ricatı göze aldıkları sonra bu neşriyat da bir mesele teşkil etmez.

"Vergi sistemlerimizin, mütlak olarak, berhattır. Mevcut vergiler halkın tahammülü yoktur. Vergileri indirgeyici. İhtisarlara kalırdacağız."

Mesuliyet ve ısrar mevkinde değil, muhalefette bulunan fırka için bu gibi sözleri sarfetmek çok kolaydır, bilhassa pek caziptir. Vaktâ halkın anlayış kudreti, aklı selimi bütün bu sözlerin ısrar kabiliyetini ölmek kadar yüksektir. Ancak bunları bir düziye tekrar etmenin de halkı kanunî mükellefiyetlere karşı lâkayt kılmağa alıştırması gibi zararlı cepheleri vardır. Halbuki memleketteki ahenk ve ıstızanı tutmakta samimî muhalefatin de vazife ve mükellefiyetleri vardır.

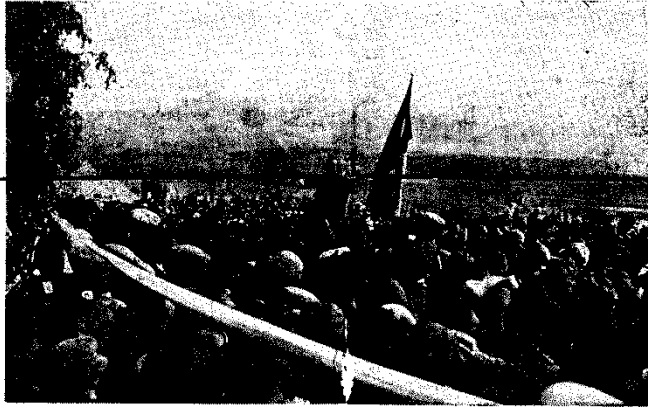
Karşı fırkanın erkânı diyor ki: "Büyük mebuslar bizim fırkaya iltihaka hazırlanıyolar. Yakında isimlerini negredeceğiz. Hele bir kere meclis açılışın, fırkanızın kuvvetini o vakit göreceksiniz."

Biz, Cümhuriyet Halk Fırkasının prensiplerine sadık kılmağa söz vermiş olan bazı muhterem mebusların karşı fırkaya geçmelerini fena bir nazarla görmüyoruz. Nihayet yer değiştirmek hususundaki kararlarının seherlerini, kendi telakkî ve zihniyetlerine göre, ılah ve müdafaa edebilirler. Karşı fırkaya geçecekleri kulaktan kulaga fısıdlanan mebus arkadaşların bir çoğuna fikirlerini soruyoruz. He-

(Devamı 4 üncü sayfada)

Millî devlet için şimendifer ihtiyacı millî vahdet, millî müdafaa ve millî siyaset meselesi, asırların muhassalası olan millî istiklalin muhafazası meselesidir.

Oyle günlerim oldu ki artık bezip osandığım hayata ve siyasete bugünü idrak etmek gayretile yapıştım ve sarıldım.

Sivas istasyonu dün büyük merasimle açıldı ve muhterem Başvekilimiz atıd. ki mühim nutuklarını irat ettiler:

Sevgili vatandaşlarım;
Vatanın büyük bir muvaffakiyet gününü sizin husul beyecanınız tahrik ederek ayrı bir kıymet almıştır.

İzmir için ve Erzurum için kıymetli olan Sivas şimendiferi bize kapınmadır. Servicelerini tamamen alıyoruz. Ben, sizden daha çok heyecan içindeyim. Sizi tahrik etmeğe ve sizin vasıtanızla bütün memleketin sevinmeğe layık bir muvaffakiyet erdirdiği ilan etmeğe geldim.

Bugün eski ve asil Sivas tarihinin terakki ve iltılaya doğru başlıca bir yükselme noktasıdır.

Bu noktaya gelmek için yedi seneden beri ıstırap çekiyordum. Oyle günlerim oldu ki, artık bezip bızır kaldığım hayata ve siyasete bugünü idrak etmek gayretile yapıştım. Ve sarıldım.

Bu netice, benim için büyük gayelerden biri idi. Tahil daha büyük gayelerle kabili itihası gösteren ve bu ümitle millette ve onu idare edecekleri yeni bir can verecek olan ilk bir gayedir.

İsterdim ki, bugün yalnız millî muvaffakiyet, millî sürur hulası millî bayram tezahüratı ile iktifa edelim.

Halbuki size bu büyük bayramın hakikaten sevinilecek, beğenilecek bir eser olduğunun anlatmak mecburiyetindeyim.

Hiç olmazsa bu masum ve güzel eser-

in millîte bir fenalık etmemiş ve ileride de bir fenalık etmeyecek bir mahsul olduğundan hesap vermek mevkilindeyim.

Hayatımızda fanilere nasip olacak büyük muvaffakiyet günleri yaşadık.

Fakat bugününün çoğunda derhal üst tenkitlerle karşılaştık. Ancak, birçok zaman geçtikten sonradır ki, yapılan işlerin fenalık olmadığı zahir olmuş ve millîten aklı selimi ıstıfakir takdirlle bizi teşgi etmiştir.

Sivas şimendiferi için de istikbalin güler yüzü yetersizceğinden eminim.

Fakat, bugün hesap vermeğe ve Sivas şimendiferinin millîte ve bir seneden beri nikmât içinde bulunan bir kâbus olmadığını ıpat etmeğe davetliyim.

Evvela şunu söyleyeyim ki, bizim politikamızın ana hatları, Türk tarihinin seyri, bilhassa istiklal mücadelesinin safhaları, ıstırapları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmaksızın anlaşılamaz.

Biz lâzım gördüklerimizi yalnız okuyarak veya düşünerek bulup çıkarmadık. Bilhassa memleket, kendi ihtiyaçlarını bize 25-30 senelik didime yıllarında her gün başımıza vura vura ıbram etmiştir.

Aklımız etmeğe başladığı gündenden beri bu memleketin aşgar olarak Rumeli hududunu, Anadolu hududunu bağlayan bir şimendiferin hasretile tutuştuğunu biliriz.

Şimdi, şimendiferi geçmeye başlayan toprakların altında İstanbullu, Sivaslı ve Vanlı yüz binlerce Türkün kemikleri yatıyor.

Bu kadar insan memleketin hesabına

serveti ılah ve etmek taşıyan kağıtlar peşinde gömülmüştür.

İstiklal mücadelesi esnasında B. M. Meclisinin kurulmasına karşı şahlanan Padişahın ifsadatını tenkile yarıyan başlıca vasıta, Konya — Afyon — Eskişehir — Ankara gibi elimizde kulan beş altı yüz kilometrelik demiryollarıdır. Gene bu kadarelik; hat, istiklal mücadelesini.

"Devlet ve büyük ordu teşkili kararına, büyük hummalarla sarıldan. İnönü günlerini millîte nasip etti. Eğer Ankara Erzurum demiryolu mevcut olsaydı Avrupalıların Sakarya seferine girmesi şüpheli olurdu.

Çünkü Ankaraya gelip demiryollarına hükim olduktan sonra, modern, millî bir devlet kurmak davasını haykırın B. M. Meclisini, arabadan ve beybeden başka bir vasıtai nakiliyesi olmayan bir aşiret haline getireceğini zannediyordu.

Sakarya muharebesi esnasında mütemadiyen düşüncemizi ılgınlıyan tehlike bûsbütün boş ve açık kalan Konya şimendiferinin tahrir olunması ihtimali idi. Nitekim, Sakaryayı kazanır kazanmaz bütün orduyu Konya şimendiferleri üzerine naklettik. Ancak bu seferde onu beşledik, ve kast günleri kadar bekleyebiliriz. Bu bekleyiş günlerinin ne hâzin olduğunu, nice kaba-yiğitlerin anlayışları ve sinirleri bugünlerde nasıl posa haline geldiğini hatırlarız.

Dost hudutlardan sipere selam getiren kağıtları altı ayda beklemişizdir. Hiç Diyarbakırdan, Vandan, Erzurumdan bir insan kafilesinin veyahut bir oku-

Politika.

SEVGİ VE MERAK.

— Biliyor musun, tramvayda herkesin elinde muhalif gazeteler var.

— Haberin var mı, bizim fırka'dan olanlar bile muhalefet dedikodusu yapıyor.

İnsanlar her yeni şeyin meraklısıdır. Fakat bundan her muhalif gazete okuyanın karşı fırkayı sevdigine, her muhalefet dedikodusunun tekrar edenin Halk Fırkasından soğumuş olduğuna hükmetmek yanlış olur.

İylan etmek: "Ankara'da yeddi elli, üç başlı, sekiz ayaklı bir adam teşhir edilecektir... hiç şüphesiz halk sabaha kadar uyumuyacak ve bütün şehir bu garip mahlihu görmek için sokaka fırlıyacaktır. Ve akşam üstü herkes ondan bahsedecektir.

Ne sevdiğimizi, ne beğendiklerimizi için, belki de tiksinersek ve ıkrab edersak... bir say olduğuna için...

Nitekim muhalif gazetelerin çamur çirkef sütunlarını okurken burnunuzu tıkamak istemiyor musunuz?

İKİNCİ 10 TEMMUZ.

Taşradan biri yeni fırkaya bir telgraf çekmiş: "İkinci 10 temmuzu tebrik ederiz... Muhallif gazeteler bu telgrafı canlarına basıp neşrettiler.

Bir dostumuz dedi, ki:

— Kızmak değil, bu adama diğ kat etmek lâzım: Eğer muhalif gazetelerin yeni fırka programını ılah edileceği doğru ise, bahsedilen inkılap hakikaten osmanlı inkılabıdır. Hani papazların hocaları kucakladığı, "Boşu, nun Fatih avdusunda nutuk söylediği, Osmanlı Bankasının malı ile sarmaş do laş olduğu inkılap...

Fakat bu milletin 1324 birinöl 10 temmuzunun sakatlıklarında dolayı döktüğü kan, ancak 1330 ağustosunun son günü dendi.

Yeni fırkanın muhterem liderinin sözlerini anlamayan Beyoğlu ve Babıâti, yanlış telcirlere yol açmakta yarış etmektedirler.

BEYANNAME.

Ben olsam, yeni fırka liderinin yerinde olsam, şöyle bir beyanname negredirdim: "Bugün sanki muhalefet eden gazeteler, bu memlekette benim herkes kadar nefret ettiğim ayak takımı anarşisini körükleyen fesat paçavralardır. Benim Halk Fırkasına tenkitlerim bir ise, bu anarşi ve fesattan nefretim onur; Ben ona karşı Halk Fırkasının kuvveti ile cidal etmiş olanlarımdan. Benimle çalışmak işi (Devamı 4 üncü sayfada)

arabasının Akşehir kaç günde geldiğini hesap ettiniz mi? Hesaba heret yok. İğnizde bu tecrübeli bızat nefinde yapmış olanlar, kadın ve erkek, çoktur.

İstiklal mücadelesinin mühim bir te-

Hâkimiyeti Milliye gazetesinde Başbakan İsmet İnönü'nün Sivas Demiryolu İstasyonu'nun açılışı münasebetiyle yaptığı nutuk. (Hakimiyeti Milliye, 31 Ağustos 1930)

Hükûmetin Gaziye minnet ve tebrikleri

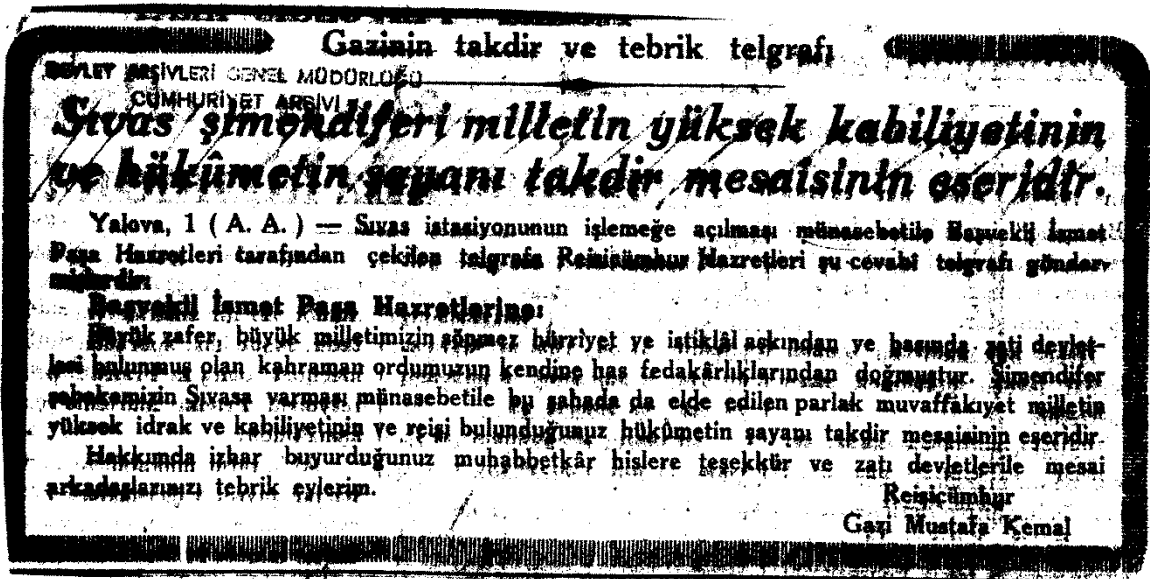
Sivas 30 - (A.A.) - Başvekil İsmet Paşa Hazretleri tarafından Reisi cümhur Hazretlerine yazılan telgrafın suretidir :

Büyük Reisi cümhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine

922 senesinde bugün Türk milletinin varlığının tarihin ebedî köşesine demir pençenizle hakettiniz. 930 da aynı gün türk milletine muazzam bir hediye ettiniz ki bu yeni eserin bin faydasının başındaki manası türk milletinin başına on sene evvel gelen belâların ati için dermanını yarı yarıya kırmış olmaktadır. Hükûmetin minnet ve tebriklerini kabul buyurmanızı dilerim. Büyük ve muzaffer Reisi cümhur Hazretleri.

Başvekil İsmet

Başbakan İsmet İnönü'nün Sivas Demiryolu İstasyonu'nun açılışından sonra Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e Sivas'tan çektiği telgrafın sureti (BCA. 490.01.210.833.2.3)

Başbakan İsmet İnönü'nün Sivas Demiryolu İstasyonu'nun açılışını bildirdiği telgrafa Gazi Mustafa Kemal'in Yalova'dan çektiği cevabi tebrik telgrafının sureti (BCA.490.01.210.833.2.3)

Kızılırmak

KURUCUSU: KÂMİL KİTAPÇI
SİVAS MİLLETVERKİLİ
Kuruluş Tarihi 15 Ekim 1909
İdare ve basıldığı yer : Kâmil Matbaası
Sahibi : KEMAL KİTAPÇI
Sivas Telefon : 104 —

MAYIS
28
Salı
1946
Sayı : 543

YIL : 37

Sivasta Salı - Cuma günleri çıkar siyasî memleket gazetesi

5 KURUŞ

Seçim Başarıyla Neticelendi

Pazar günü şehrimizde yapılan Belediye seçimine halkımız büyük ölçüde katıldı

15115 SEÇMEN OYUNU KULLANDI

Halk tam serbest olarak oyunu kullanmış siyasi bir olgunluk göstermişlerdir.

Meclis cuma günü toplanarak yeni başkanı seçecektir

Şehrimiz Belediye Meclisi üveligi seçimleri geçen pazar günü saat 20 de 37 seçim bürosunda bağlanmış saat 19 da sona ermiştir. Halkımız oyunu kullanmak için büyük bir ilgi göstermiş, bazı bölgelerde bütün mahalle yüzde yüz oyunu kullandığından sandık bir iki saat evvel kapatılmıştır. Saat 17 den sonra bütün sandıklar belediye seçim kuruluna teslim edilmiş oyların derhol tasnifine

başlanmış, tasnif aralıksız 24 saat sürmüştür.

Bütün oylar C. H. P. sinin adaylarına verilmiş pek az nispette müstakil olarak bazı listeler atılmıştır. 15115 seçmen reyini kullandığından reye iştirak nisbeti yüzde 83 ü bulmuştur.

Halka oyuna tam bir serbesti içinde kullanmış, C. H. Partisinin hazırladığı listeler üzerinde oldukça geniş bir çizilme

olmuştur. Netice dün akşam anlaşılmıştır. Kazanan yeni şehir meclisi üyelerini aldığı rey adedine göre iç sahifemizde neşre ediyoruz. Meclis hemen toplanarak aralarında yeni belediye başkanı ile üç daimî üyeden üyesini seçecektir.

Yeni seçilecek arkadaşlarımızı tebrik eder, şehre ve memleketi hayırlı işler görmesini temenni ederiz.

Ankara Mektubu **Ben Kazandım** Reşat Savaş

Evet ben kazandım, çünkü bir Futbol maçını kaçırmadığım halde, hatta ölü mevsim sayılan üç aylık duralama veya dinlenme zamanında mahalle aralarında, boş aralarda oynayan yarının yıldızlarını bulup zevkle seyir eder ve bu güne kadar bir defalık at yarışlarına yanlış anlaşılmasın, Ankara at yarışlarına gitmedim. "Birde 25 sene evvel İstanbul'da yapılan güreşler ve at koşulu meşhur düğünler müstesna."

Fakat bütün koşulları gazete ve mecmualarımızda günün, gününe takip etmekten de geri kalmadım. Bu suretle yalnız ve yalnız ananevi sporumuz olan atlığa şerefli tarihimizin malı, kahraman dedelerimizin vefakâr arkadaşı Ata da biran ilgisizlik göstermedim. Binaenaleyh her atı, her at sahibini ve her biniciyi, en az at yarışlarına gidenler kadar takip ettim ve tanıdım. Aramızda şu farkla: Onlar spordan ziyade paraya, bir kaç milli kazanmak hirsına kapıldılar ve çok defa keseleri

keseleri boşaldı, neşeleri bozuldu.

Benim ise tersine olarak zaten boş olan kesecğim bir zarar görmedi, zevkimde para oyunlarına girmediğim için arttı. Nihayet bu hafta koşullara ısrarla götürüldüm, para vermeden aklımda tasarladığım 2.5 bir bahsi müşterek tuttum hani kahve falında niyel tutar gibi ve uzun zamandır kıymetini takdir ettiğim iki at da başta geldi. Bahsi müşterek bileti almadığım için bir Lirana kazandım 815 kuruşu da alamadım amma heyecanlı bir spor günü yaşadım. Alın teyriyle kazandığım bir lirada cebimde kaldı.

Geçimleri masalarına ve günlük kazançlarına bağlı olanların her oyundan sonra çektikleri gönül azabını, ettikleri ahitleri pek alâ bildiğim için onlar gibi bir defalık şansın benden de birçok 815 kuruşlar götürecekti ve nihayet maddi hırslara sürükliyecek bir itiyattan nefsimi koruyabildim için dir ki. Ben Kazandım.

GÖRDÜKÇE ve DUYDUKÇA

Paris Konferansı ve zavallı barış

Paris konferansı dört milletin dış işleri bakanlarının toplantısıdır. Günlere süren bu toplantı da bir müsbet sonuca varılmadan dağıldı. 15 haziranda yeniden toplanılacaktır. Bu sadece bir fikir yoklamasıydı. Yine Moskoflar, en büyük payı letediler. Bütün dertleri bu imkânsız istekleriyle barışı uzaklaştırmak, mustarip insanlığı kendi ideolojilerine yığmaktır. Tanrı dünyanın aq ve perişan milletlerini bu istikarsız toplantıların kötü sonuçlarından korusun. Bir defa ok yaydan çıktı. Şimdi ipin ucu dünyanın en muhteris milletinin elindedir. Bu karma insan topluluğunun insafına kâian barış zavallının zavallısı, talihsiz talihsizdir.

Muhtarlar Elbiselik kumaş verilecek

Köy ve mahalle muhtarlarının bir çok hususta devlet görevi almaları dolayısıyla bunların da memur gibi elbiselik kumaş dağıtımından faydalanmaları için teşebbüse geçilmiş ve bu istek Ekonomi Bakanlığınca kabul edilmiştir.

Bakanlığın bu hususta İstanbul'daki Yerli Mallar Pazarları müessesesine tebligatla bulunduğu da öğrenilmiştir.

Bir parti daha Kuruluyormuş

Eski terakkiperver Cumhuriyet fırkası mensuplarından general Caferin de dahil olduğu bir kısım emekli generallerle bazı şahsiyetlerin tekrar siyasi hayata atılacakları söylentiler arasında dir.

İLÂN Sivas Valiliğinden

Belediye reisi intihap etmek üzere Sivas belediye meclisi azalarını 31. Mayıs 1946 cuma günü saat 15 de belediye salonunda içtimaa davet ediyorum.

Okullarda imtihanlar nasıl yapılacak

Ankara : Milli Eğitim Bakanlığı imtihanlar hakkında yaptığı tamimde imtihan odalarına ikiden fazla öğrencinin alınmayacağını, öğrencilerin bir günde ancak bir dersten imtihan edileceklerini, soruları kendi elleriyle çekeceklerini, cevap verirken öğrencilerin sözünü kaçıyan kesilmeceğini bildirmiştir.

Millî korunma kanunu yeniden gözden geçiriliyor

Özel surette seçilen Parti komisyonu Millî korunma kanununun kira hükümleri üzerinde incelemeler de bulunmaktadır.

Öğrendiğimize göre bu komisyon Millî korunma kanununun bütün hükümlerini yeniden gözden geçirecektir.

Sivas Belediye Başkanlığından :

Örtülü pınar mahallesinde kurt mescit denmekle maruf 8 parçaya parsellenen arsanın satışı 25. 5. 1946 tarihinde yapılacak açık artırması 5. 6. 1946 tarihine tesadüf eden çarşamba gününe talik edilmiş olduğundan taliplerin yevmi mezkûrda Belediye Encümenine müracaatları ilân olunur. (83)

1946 Belediye Seçimleri Sivas'ta CHP yanlısı yerel basın tarafından dikkatle takip edilmiştir. (Kızılırmak, 28 Mayıs 1946)

*Yeni belediye meclisine seçilenasil, yedek
üyeler ve aldıkları oy miktarı*

Asıl üyeler	Aldığı oy miktarı	Yedek üyeler	Aldığı oy miktarı
<i>Rahmi Günay</i>	15027	<i>Behçet durak</i>	9889
<i>Rüşti sarısözen</i>	14512	<i>Ali susal</i>	9881
<i>Şevket erişen</i>	14507	<i>Cahit avunduk</i>	9818
<i>Resul Ergüner</i>	14505	<i>Hamdi özöktem</i>	9737
<i>Emin Muslu</i>	14498	<i>Rıza elçi</i>	9734
<i>Bahattin Altınörs</i>	14469	<i>Hilmi hastagil</i>	9726
<i>Faruk onay</i>	14456	<i>Sabri güler</i>	9648
<i>Abdullah Arık</i>	14447	<i>ihsan çamlıbel</i>	9615
<i>Baki Bilgütay</i>	14428	<i>Kâmil Heper</i>	9611
<i>Emin yılmaz</i>	14400	<i>Mahir Türkay</i>	9420
<i>ihsan Karayaprak</i>	14379	<i>mustafa teksoy</i>	7698
<i>S.Sudi koca</i>	14375	<i>Mehmet helvacı</i>	7665
<i>Recep güneş</i>	14375	<i>Mustafa küçük</i>	7664
<i>Osman Ekenel</i>	14359	<i>Sabri akben</i>	7635
<i>Sabri Çeltekli</i>	14305	<i>Ahmet karapolat</i>	7634
<i>Kemal kitapçı</i>	14258	<i>Nazım durak</i>	7616
<i>Fevzi Tirkeş</i>	14254	<i>Reşit koçaker</i>	7606
<i>Kâmil tanrıöven</i>	14209	<i>murtaza çaylak</i>	7601
<i>Turan Çini</i>	14190	<i>Atıf Okatan</i>	7500
<i>Kema! Teksoy</i>	14109	<i>Nazif koyuncu</i>	7494
<i>Şükriye Çini</i>	14108	<i>kâzım erçelik</i>	6282
<i>Fehmi erdinç</i>	13948	<i>Zuhni uslu</i>	6275
<i>Ferit Karlı</i>	13680	<i>Talât Tirkeş</i>	6206
<i>Celal karadeli</i>	13654	<i>Yusuf ziya bilgin</i>	6202
<i>Rıza Çağlar</i>	13271	<i>Veyis Ozçoban</i>	6197
<i>Sadettin Eke</i>	13606	<i>Bedri bilgün</i>	6175
<i>Ahmet uyar</i>	10598	<i>Fikri akūnal</i>	6171
<i>Rahmi Akça</i>	10347	<i>Abdullah ilbay</i>	6167
<i>Ömer camuzcu</i>	10008	<i>Nuriye hergüner</i>	6068
<i>ibrahim değer</i>	9895	<i>abdurahman aydemir</i>	6012

1946 Belediye Seçimleri sonucunda Sivas Belediye Meclisine seçilen CHP'li üyeler.
(Kızılırmak, 28 Mayıs 1946)

30 Ağustos Zafer Bayramı şehrimizde coşkun gösterilerle kutlandı

Başmandan Gazi Mustafa Kemal

30 AĞUSTOS Zafer ve Gençlik Regat Savası

« Ben bu işe başladığım zaman en Akil ve en Mütefekkir yaşıyan bir takım Zevat bana sordular: Paramız varmıdır? silahımız var mıdır? yoktur dedim. O halde ne yapacağınız ? dediler. Paramız olacak Ordu olacak ve bu millet istiklâlini kurtaracaktır, dedim. »

Gazi Mustafa Kemal

Valimiz Suşenrinden döndüler

Yeni yapılan ve yapılmakta olan köy okullarını, ilköğretim Umum Müdürü Hakkı Tonguç'la inceliyen valimiz Necmeddin Ergin dün şehrimize dönmüşlerdir.

Hakkı Tonguç, Ulaş, Şimşörek, Yarbasar, Umraniye Süçehri köylerinde ki okulları gezmişler, inşaattan memnun kaldıklarını söylemişlerdir.

Umum Müdür, teftişlerine devam etmek üzere Erzincan istikametine hareket etmişlerdir. Valimiz ayrıca kurutulmakta olan Ağvanis bucağındaki gölü de incelemişler, ilgililere gereken direktifleri vermişlerdir.

İl genel kurulu 17 Eylülde toplanıyor.
İl genel kurulu 17 Eylül pazarı günü toplanacaktır. Geçen yılın tahakkukuna göre yeni yıl bütçesinin 1,5 milyon lirası açacağı anlaşılmaktadır.

Dün şehrimizde kutlanan Zafer bayramı gündüz olduğu kadar gecede neşle içinde geçmiştir.

Salıhleyin Askeri garizon komutanı saat 9 da Ordu evinde tebrikâtı kabul ettikten sonra yanlarında vali muavini olduğu halde hükümet alanında toplanmış olan kütâ'at ve teftiş ettiler.

Askeri bandonun kaldırıldığı istiklâl marşından sonra evvela genç bir subay ve sonra yüksek rütbeli bir komutan ve bunu takip eden Yıldızeli yarışçı tarafından bu güzel kıymetini beirten söylevler verildi ve sık sık alkışlandılar. Bihare muhtelif birliklere mensup kahramanlarımızın resmi geçit gösterisi seyredildi ve alkışlandı.

Gündüz ve gece meydanlarda milli bayrakların ve milli oyunlar oynanmıştır bütün resmi ve hususi binalar bayrak ve gecede elektrikle süslenmiş ve tenvir edilmiş bulunsuyordu.

Gecce halkevinde tertip edilen toplantıya

Saat 8 de Tümen bandosu çok güzel bir programla konserine başladı. Bu esnada yüzlerce yurtaş Halkevinin doldurmasına başlayarak Halk salonu darlığından

dişarısı kadar taşıyordu. Tam 8, 30 da bando istiklâl marşını çalmak suretiyle özel programa geçmiştir.

Dil, Edebiyat komitesi başkanı Vehbi Cem Aşkun toplantıyı kısa sözlerle açtı ve programı sundu. Bunu etnoğrafya uzmanı Ali Rıza Yalçın'ın beyecanlı nutku takibetti. Sayın uzman memleketin karanlık günlerinden başlayarak (30) Ağustos kadar geçen olayları gayet canlı ve tatlı bir dille anlatmış, sık sık alkışlanmıştır.

Üstadın bu güzel konuşmasını Muammer Dülger'in hitabesi takibetti. Değerli hatip dinleyicilerini coşurdu.

Bütün gövüllerde milli imanın ateşlerini körükledi yaşı, varol nidaları ortalığı çınlatmaya başladı. Okuduğu üç şiirin de her mısraı alkışlandı ve bu alkış tufanı içinde yerini Sabri Demirtaş'a terketti. O gençte aynı beyecanlı sözlerine başladı ve sık sık alkışlandı.

Odanın sonra öğ. okulu müdürü Ahmet Öse-türk güzel bir hitabede bulundu meşgul askeri dile getirdi. Turgut Can havacıların şarkısını okudu, tayyarelerin önemini belirtti.

Son olarak Vehbi Cem Aşkun Sivas'ı Açık Hasan Demirbaşı takdimetti. Açık

**Garp
cephesi
kumandanı**

Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü

kısa bir konuşmayla asıl istiklâl destanına geçti. Tevamen halk ruhunun ifadesi olan bu destan da mısra mısra alkışlandı. Bundan sonra sazını alarak açık bir konuşma okudu.

Program sonuçlanmış, ayrılan saat dolmuştu. Dil, Edebiyat komitesi adına Muammer Dülger toplantıyı kapadı.

En az iki bin kişinin faydalandığı bu güzel toplantı 30 Ağustos'u ve onun büyüklüğünü milli bir imen hatide yatattı ve dile getirdi.

Yüksek Mühendis Ömer İnönü şehrimizde

Millî Şefimiz'in Yüksek Mühendis okulunu ikmal eden oğulları Ömer İnönü'nü 45 günlük staj makasıyla Cer Atelyesine geldiklerini memnulukla öğrendik Değerli gece ve arkadaşlarına hoş geldiniz der, başarılar dileriz.

Hava Kurumuna Üye olunuz

Benim Köşem

Dur ! Yasak !

Türk dağmanlığının en son ve iyi hazırlanmış ölüm fermanı olan Sevr'in tatbikine geçildiği zaman, Türk Milletinin gür ve kahraman sesi işitildi:

— İleri girme, Dur !

— Türk topraklarından içeri adım atma, yasak. Yüzyılların tanıdığı ve boyun eğdiği, Türk gücüne göremeyecek kadar gözleri kör, bir elinde haç, bir elinde kılıç, ansızla aşkı bu kuvvetli sesi duymadı, bu sesin sahibi kahramanı görmek istemedi. Bir çığ gibi yuvarlandı, İnönü'de, Sakaryada Mehmetçikten yapılmış bir estle karşılaştı. Nihayet Damlapınar'da vatanın harimi izmetinde .. boğuldu.

Türk sesini dinlemeyen, Türk gücüne inanmayanlar, sesin ve sahibinin doğruluğuna ariadılar, geldiklerinden daha süratli bir akışla denize döktüler.

30 Ağustos zaferi iki buçuk asr süren, yenilmelerin kötü ve alaylı sözlerin Türk günâllerinde derin izler bırakan yasalarını süzdüğü tarihtir.

« Damlapınar — 30 Ağustos — 1922 » Türk tarihine, silinmez ve altın yazılarla yazılan bir zafer destanının tarihidir. Her Türk'ün bu destanda ve bu zaferde bir damla kanı, bir nefeslik canı vardır.

Bayram her Türk'e katlı olsun..

Köşeci

KIZILIRMAK

Sayın okuyucularından gördüğü ilgiye karşılık olmak üzere
Pek yakında

Renkli büyük dört sahife içinde bol haber, bol yazı ve bol resimle yeni bir peklide çıkması hazırlanmaktadır.

Kızılırmak

Völletin her tarafında olup bitenleri sahiplerine geçirmeye çalışacağı gibi halkın dikkatine de yer verecek ve bu suretle çevremizi biricik gazetesine olacaktır.

**KIZILIRMAK'ın yeni şeklini
bekleyiniz**

O sizin gazetenizdir

YAZI İŞLERİ İÇİN
Müdürlüğe Müracaat olunur.
İDARE HANESİ
Hükümet ittisâhında dairî mahsusatı
Telgraf:
Sivas Vilâyet Matbaası

Haftada bir çıkar Vilâyet
Gazetesidir

Sivas

SAYI (2387) PAZARTESİ 31/10/ 932

ABUNA ŞARATI

Müddeti	Kuruş
Senehgi	260
6 Aylığı	130
günü geçen gazete 10 kuruştur	
Her yerde nushası 5 kuruştur.	

Meleketimizde Cumhuriyet Bayramı Büyük Bir Sevinç Ve Merasimle Kutlandı.

İstiklâl Cidalının hakiki cephesi

İstipdat altında sene-lerdenberi kanını akıtan Türk milleti cebeli ita-atkârlılığa rezaletin son haddine kadar sabretti. Fakat saltanatın memleket hakkındaki gayesini gösteren ermeni ve yahudi iffetleriyle müzakeresinden sonra imzaladığı o meşum akibete hiç bir sabır ve tahammülü kalmadı. Dahili ve harici esayişsizliklerin verdiği netice ile bir çok baş veren Türkler artık memleketinin taksiminde razı olamayacaktı.

Heyecan içerisinde çalkalanan Anadolu en büyük rehberini sinesine çekti. Bu millî birliğin şan ve şeref yolunda can vermek düsturine cihane bayrak çeken zafer ordusuna kimler karşı koyabilirdi... Erzurum, Sivasdan sonra Ankarada tam manasile teşekkül eden Yeni Türkiye geçirdiği bütün tehlikelere rağmen cihane perva etmedi. İlâhi bir hitabenin imanla işaret ettiği iddiasını en büyük cesaretle nihayete kadar yürüttü. Memleketi kurtardı... Belâları koğdu... Seciye demokrat olan bu millet bağlandığı bu gayri tabii zencirini bu suretle kırdı ve mefkûresine erişti. Türk

On Sene Evel Bu Gün Cihan Tarihinde Şanlı Sahifeler Açan, İstiklâl Ve Haki- miyet Milliyeyi Müdrik Temamiyet Mülkiye Sahip Yeni Türkiyenin En Aziz Bir Günü

Hukukî siyasî bağ-
larla bağlı Türk top-
luğu

Cihan cemiyetleri si-
nesine alan bir mektep
ise: anın en büyük cüzü-
tamı Türk milletidir.
Ölmez türk azmi ezeldi
beri bütün millet
ve devletlerin gözlerini
kamaştıracak harikalar
ihlas etmiştir.

Kendisini müdrik
Türk devleti dün
köhne idare rejimini
çok haklı olarak bir
paçavra gibi çiyendi ve
att. O halde dün vazir-

bu emeline muhakkak
kavuşacaktı fakat biz
göremeyecektik...!
Halbuki şimdi bu büyük
günün bayramını
yaşıyoruz ne büyük
bahtiyarlık...

Sabır ve azimle bizi

yetimiz ne idi bu gün
ne oldu?

Dün acısını ebediyen
unutmayacağımız kara
kuvvetin, babasının çift-
liği gibi düveli cenebi-
yeye verdiği imtiyazlar
muvcuttu.

Keza Türk istikbal
ve istiklâlini inhisafa
uğratmak isteyen melun
kimselerin kabul ettiği

ölü doğan sevir muahe-
desi...!

Ve bu münasebetle
mukaddes vatanımız
parçalanıyordu.

— Mabadi Üçüncü Sayfada —

bu hoş güne kavuştur-
makla cihan tarihinde
bir ibret sahifesini aç-
tıran bu büyüklerimize
ve İstiklâl cidalının ad-
sız kahramanlarına son-
suz şükranlar...

R. K.

Cumhuriyet Bayramı

Cumhuriyet bayramı-
nın onuncu yıl dönümü
halkın coşkun tazahur-
leriyle tesit edilmiştir.

Bütün memleket baş-
tan başa donadılmış
resmi daireler önlerine
taklar yapılmış, en uzak
mahaller bile bayraklar-
la donadılmıştı.

Geçit resmine dokuzda
başlanmıştır. Merasim
çok intizamlı bir şekil-
de hazırlanmış olan as-
keri kitalarımız ve mek-
teplilerimiz taktirle al-
kışlanmıştır. İlk mek-
tepli yavrularımızın ha-
zırladıkları, Cumhuri-
yeti işaret eden tablula-
rın hepisinde ayrı bir
incecik ve güzellik göze
çarpyordu.

Geçit resminde bilhas-
sa bu tablular müteaddit
defalar alkışlanmıştır.

Sanatlar mektebi oto-
mobil tekerlekleri üze-
rine yaptığı geniş bir
atelye üzerinde Halıcı,
Marangöz, Demirci, tes-
viyeci küçük sanatkar-
lar tezkâhlarının başın-
da çalışarak merasime
iştirak etmişler. Halk
bu güzel taployu çok
sevmiş ve mektebe ka-
dar takip etmiştir. Gice
yapılan şenlik ve fenar
alaylarına şimdiye kadar
görülmedik bir galebe-
lik iştirak etmiş ve bu
şenlik gice yarısına ka-
dar devam etmiştir.

Halkevinde ta sabah-

Sivas Postası

Pazartesi, Perşembe günleri çıkar Siyasî, Edebî, Halk gazetesi

İDARE ve BASILDIĞI YER	SAYI : 163
Kâmil Matbaası	Perşembe
SAHİBİ	27
Kemal Kitapçı	Agustos
Telefon No. : 104	1942

HALKÇI ŞEFİMİZ

Yazan : O. Tekin

Yayla ve yaylalar yine büyük bir sevinç içinde en güzel günlerini yaşıyorlar. Dünyanın harp alevleri içinde ölüm ve dirim savaşlarına sahne olduğu şu buharalı günlerde böyle mesut anlar geçirmek eşsiz bir bahtiyarlıktır. Hele bu mesut günleri yaratan bir Şefin de halkla beraber, halkın içinde bulunması ayrı bir güzellik ve bahtiyarlık teşkil etmektedir.

Emrinde ve yolunda yürütenin verdiği gururla halk şefine koşuyor onu görmek sesini duymak güleğ ve nurlu yüzünü görmek istiyor. Çünkü o seste ve o yüzde umduğu şifayı buluyor her türlü ısırtıp bu seste ve bu yüzde sevince, inana dönüyor...

Şefle kalk okadar birbirine karışmış ki bu iki bütünün birbirinden ayırmak, ruhla, cesedi yekdiğerinden ayırmak kadar imkânsızdır. Halk bir ceset, Şef bunu süslüyor kutsal bir ruhtur. İşte on yedi milyon Türk, bunun için aynı hisle bir kalpte birleşmiş ve bir ruha inanmıştır.

Dünyanın geçirdiği bu imtihan gününde usta bir Şefe sahip bulunmanın verdiği güveni duyduğumuz gibi ifadeye malik değiliz. Zaten yüksek hisler sadece duyular, yaşanır, fakat ifade edilemez.

Halka sokulmak, Onu yakından dinlemek, derdine deva, yarasına melhem olmak, halkçı Şefimizin bariz hususiyetlerinden biridir. Onun sevimli yüzüne çok, pek çok alışırsınız. Özlentimiz

Sevgili Cümhurreisimiz ve Millî Şefimiz Sivas'ta

Yaylalar Şeflerini beklerken

*Sakarya, İnönü, ey Damlupınar,
Sizde ünk, bizde çocukluğu var,
Yayların kalbidir, nabzında atar,
Yol verin gönüller onun tahtıdır!..*

*Yayların afkunda doğan bir gündür;
onunla Türk doğan yayla öğünür;
Açılca gönlümüz hep o görünür;
Yol serin bu gelen Türk'ün bahtıdır!..*

VEHİ CEM AŞKUN

Yurt içinde bir tetkik gezisine çıkan sevgili Reisi Cümhurumuz ve millî Şefimiz Sivas'a da şeref verdiler :

21 / VIII / 1942 Cuma günü gece saat 21 sularında şehrimizi şereflendiren Reisi Cümhurumuz başta valimiz, Parti ve Belediye erkânı asker ve sivil memurlarla kalabalık bir halk kütlesi tarafından karşılanmıştır.

Cumartesi sabahı hükümete ve diğer bazı resmî dairelere uğrayan Millî Şefimiz şehir hakkında gereken bilgiyi edindikten sonra : Yıldızeline müteveccihen şehrimizden ayrılmışlar ve Yıldızeli Köy Enstitüsü-

ırsa tüzülüyor, içimizde bir eksiklik hissediyoruz. Onun için yayla ve yaylalar en büyük sevinç günlerini yaşıyorlar. . . .

Okulda epeyce kalan Şefimiz talebeyi etrafına topharak onlarla tatlı bir hasbuhalde bulunmuşlar ; Köy enstitülerinden çok ümitvar olduklarını, talebesinden çok şeyler beklediklerini söylemişler, zeki köy çocuklarını okşamışlardır.

Okulun çalışmasını yakından gören ve beğenen Şefimiz memnurlukla ayrılmışlar, okul talim, idare heyetiyle, talebesine büyük bir çalışma hızı inan aşılamışlardır.

Muhterem Reisi Cümhurumuz Samsun istikametinde Tokat ve Turhal'a uğrayarak gezilerine devam etmek üzere Yıldızeli'den ayrılmışlardır.

Millî Şefimiz Samsundan döndüler

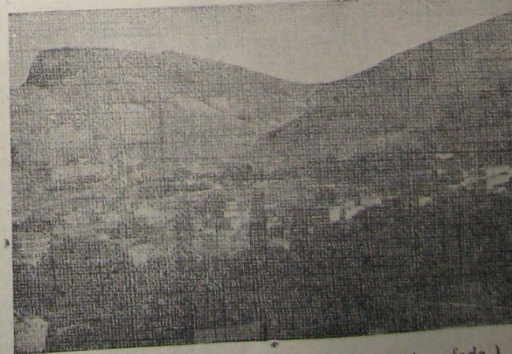
ve yine şehrimizi şereflendirdiler

25 / 8 / 1942 günü saat 11 de Samsundan dönen Millî Şefimiz şehrimizde bulunan, İktisat vekili Sırrı Day, valî, Parti müfettişi, Parti ve Belediye mensupları, Tümen komutanı, as-

— Devamı 2 de —

Kazalarımızı Tanıyalım :

D İ V R İ K

Güzel Divrik

(Yazısı 2 inci sayfada)

"Kızılırmak" ve "Sivas" Gazetelerinden Sonra Sivas'ta Önde Gelen Gazetelerden Biri de "Sivas Postası" Olmuştur.

Bugün ikinci İnönü zaferinin 27 inci yıl dönümüdür

Bu Şerefli Gün Milleti mize Kutlu Olsun

1921 de olduğu gibi bugün de İnönü'nün etrafında sarsılmaz bir kale gibiyiz

İKİNCİ İNÖNÜ MÜZAFFER KOMUTANI

Türk kurtuluş hareketi nin dönüm noktalarından biride ikinci İnönü zaferidir.

Bugün milletçe bu zaferin 27 inci yıl dönümü heyecanla kutluyoruz. İnönü 27 yıl önce bugün İnönü yamaçlarından ve Metis tepeden, bir "Meşin" şerefli, üstün den yurdun enişli itiklâli

ne bakıyordu. Bu itiklâli çocukları 1921 de olduğu gibi bugünde onun kızı ar dında emin beklemenin gururunu duyuyordular.

Bu Meşin günde, Türk milletinin varlığı, Türk vatanının bütünlüğü ve tarihî bir yere uğruna İnönü meydanlarında can veren kahramanların, hard-gizimlerin mu

kaddes hatıralarını tazit etmeye bir borç saymaktayız.

ÜLKE

Ankara cinayeti dâvası

19 Nisana bırakıldı bu celsede ye nibazı tanıklar dinlenecek

Bolu 31 (Ülke) Ankara cinayeti dâvası 19 nisana kaldı. Mahkemenin son duruşmasında kaatili Reşit Mercan veya Haşmet Oğuz olduğu bir tür 10 anlaşılmalıdır. Tanıkların söz

leri arasındaki muayene bir türlü giderilememektedir. Mahkeme bu durum karşısında yeni tanıklar dinlenmeye karar verdi. Reşit Mercan'ın avukatı tarafından yapılan tahliye talebi reddedildi.

FRANKO

Temsilciler meclisi İspanyaya yapılacak yardımı kabul etti

Haberleşme Konferansı

Dışişleri bakanı Necmettin Sadak Amerika heyeti şerefine bir ziyafet verdi

Necmettin Sadak cuma günü Cenevreden ayrılacak

Cenevre 31 (a.s.) Haberleşme konferansı için Cenevrede bulunan dışişleri bakanı Necmettin Sadak dün birliğ Amerika delegasyonu şerefine bir öğle yemeği vermiştir. Bu davette Amerika heyet delegatları, dışişleri bakanlığı müstafası ile diğer Amerika temsilcileri ve Türk heyeti üyeleri hazır bulunmuşlardır. Dışişleri bakanının cuma günü buradan hareket edecektir. Heyetimizin bakanı hareketi eden sonra Nihat Erim başkanlık edecektir.

Cenevre 31 (a.s.) Milletlerarası haberleşme serbestliği konferansının birinci komitasyonunda söz alan Çekoslovak delegesi soyet delegatı tarafından da bu evvel ileri sürülmüş olan de illeri ele alması ve Mazariklin intihari hakkında yanlış haberler yayınlanmış olmasını giddetle protesto etmiştir. Mazariklin esatı bir buhrandan mustarip olduğunu bildiren deşah, "Çekoslovakya da idrariyetin bulunmadığını iddia eden Amerikalı delegesinin demecine karşı protestoda bulunmuştur.

PARİS MEKTUPLARI

Dünya Politikasının ikinci Çörcil'i Hanri Spak

Son aylarda Avrupa politikacıları arasında yeni bir yıldız parlamaya başlamıştır. Belçika dış bakanı ve dış işleri bakanı Spak.

"Benlux" adıyla tanınan, Belçika - Hollanda - Lüksemburg devletleri arasındaki ekonomik birliği kuran odur.

İngiliz bakanı Bevin'in batı Avrupa milletlerine komünist tehlikesine karşı bir-

Yazan:

İbrahim DUYGUN

leşmek için yaptığı davete ilk defa cevap veren ve bugün filan kurulmuş olan "İngiliz - Fransız - Benlux" blokunu yaratan yine odur. Spak, bu işlerle milletlerarası politikadaki vazifesinin bitmediğine ve devletlerin birbirinden uzaklaşarak eko-

nomik meselelerin toptan halini sağlayarak tam manasıyla barışçı ve müreffeh batı blokunun kurulmasının zarurî olduğuna kanidir.

Pariste toplanan 17 milletlerin delegeleri muhakkaki, Belçika bugün Avrupanın en me'sut devleti haline getiren Spak'ın fikirlerinden çok faydalanacak ve cemi yet davalarının en kolay çö-

Devamı sa: 3 de

Kara kuş bucağın da kar iki metreyi buldu
Halk yiyecek sıkıntısı çekiyor

Ordu 31 (a.s.) geçen yıl giddetli kuraklık yüzünden der bir ihtisat ideak eden Önye ilçesi halkı son yagan hazlar yüzünden ekmek sıkıntısı çekmektedir. Bitha sa ilçenin dağılık bir mıntika sinda bulunan Karakuş bucağında har yüksekliğinin iki metreyi bulması ve bu yüzden yerlerinden çıkmayacak bir duruma düşen halk açlık tehlikesiyle karşılamıştır. Bu durumun barışta öğrenilmesi Önye ilçe enişli enişli ve tüccarlar arasında topladıkları dört bin lira ile gıda maddeleri temin ederek komşulara karakuş bucağına yetiştirmişlerdir.

Vaşiington 31 (a.s.) Temsilciler meclisi 52 oya karşı 149 oyla İspanyaya Avrupanın balkınması programına dahil edilmesini kabul etmiştir. Bu nula beraber bu tedbirin hal kanun tasarısına dahil edilmesinden evvel aynı meclisi tarafından da tashih edilmesi gerekmektedir.

General Kley Almanların komünist aleyhtarı olduğunu söyledi

Berlin 31 (a.s.) General Kley dün yaptığı bir demecinde Alman yanın Avrupa itiklâli balkınmasının anahtarı olduğunu söylemiştir. General Kley almanların komünist aleyhtarı olduklarını ve Amerikalılara bu vaziyetten Almanyanın itiklâli halkını korumak için en evvel tahakkuk ettirmek suretili itifade imeleri itahattığını ila ve etmiştir.

Kızılırmak Gazetesi İsim Değişikliğinden Sonra "ÜLKE" Adıyla CHP'nin Yayın Kolu Olmaya Devam Etmıştır.

Atatürk Sivas kongresinde

TARİHİ GÜNÜMÜZ

Bugün Sivas Kongresinin
29 uncu yıl Dönümüdür

Mutlu günümüz içten
tezahüratla kutlanacak

Tarhi kongresinin toplandığı salon

Sivas KONGRESİ

Bugün mutlu bir günün
riddesidir. Bundan 29 yıl
önce yine böyle bir gün
önce sonra ve saat 14 de
Sivas kongresi, Atatürk'ün
yüksek bir eseri olmak üzere
bir anıya açılmıştır.

Atatürk Samsun'da çıktığı
Hüradan Amasya'ya geldiği
saman bu kongresin hususuna
hissetmiş bulunuyordu. İki
li bir idare lambasına işin
da teahit ettiği eserin der
hal kuvvedin ile çıkması
için faaliyet geçti. Bir ta
raftan Erzurum kongresi so
naçlandı, bir taraftan da
Sivas kongresinin hazırlıkları
Sivast işlemek üzereydi.

Anadolunun doğusuyla
batısı milli bir dava yolunda
burada toplandı. İçinde dün
yanın en büyük kararlarını
verdiği Sivas ise bi
nan, tarihin en heyecanlı
günlerini yaşadı ve büyük
bir inisiyatif makede oldu.

Yer yer işgal edilen za
hırların, kurtuluşun gönül
lerini dolduran işin Sivas
tan aldılar. Zira gerçek bir
acı içinde bulunan İstanbul
hükümeti, altı aylık muvaz
sam tarihinin son sayfa lar
na gelmiş bulunuyordu. Nih
tekm bir müddet sonra da
bütünün kapandı.

İşte bu muazzam tarihin
kapandığı yerden, yeni bir
tarihi sayfaları açılmaya baş
ladı. Bu yeni tarih yazan Si
vasla tecelli eden milli iradeydi.
Bu mutlu günün ya
ratığı ruh, bütün bir memle
keti sardı ve 1920 yılının
23 nisanında kurulan bağık
idare, 1923 yılının 20 Eki
mide gerçek hüviyetle bütün
dünyaya huzuruna çıktı.

Bugünde mutlu bir Sivas
kongresinin mutlak bir eseri
dir. Her yıl mutlu günün ya
şanıp yapılmak, o günlerin

gönülleri dolduran heyecanını
bir defa daha yüreklerimizde
duyuyor, bu mutlu günün bu
yük dehası Atatürk'ü minnet
ve şükranla anıyoruz.

Bu bakımdan Sivas kong
resi yalnız Sivas'ın değil, bu
yük Türk milletinin ve bütün
Anadolunun da şeref
burcunda dalgalandı. Hay
rağını gölgelediği bir
tarifi sayıdır. Osmu üstün
deki yazarlar Türk milletinin
Devamı sa: 2 de

Başbakan Ankaraya döndü

Başbakan
Hasan Saka

Ankara 3 (a.s.) — Bir
müddetten beri İstanbul'da
bulunmakta olan Başbakan
Hasan Saka, bu sabah Anka
ra ekspresiyi sehirimize dön
müştür. Başbakan, gıda ba
kanlar, şehrimizde bulunan
milletvekilleri, genelkurmay
başkanı, ikinci başkan, Diş
leri bakanlığı umumî kâtipi
Fuat Cernin ve bakanlıklar
ilali gelenleri tarafından kar
şılanmıştır. Cümle başkanlığı
Devamı sa: 2 de

Sivas kongresinin 29 uncu
yıldönümü bu yıl daha ge
niş ve zengin bir programla
kutlanıyor.

Saat 15 de başta bando
olmak üzere asker ve teşkilat
lardan ibaret kalabalık bir
halk kütlesi cumhuriyet ala
nında yerlerini alacaklardır.
İstiklal marşı ile tören
başlanacak ve Atatürk bü
stüne çelenkler konacaktır.
Bu töreni milletvekili günün
honmisi, belediye meclisi
öğrenciler ve orada bulunan
lar topluca iştirak edeceklerdir.
Bu ziyaret 18 de kadar devam
edecek ve bütün halk Atatürk'ün
büyük hatırasını kong
re salonunu ve yataak odasını
gezmek suretiyle ana
caktır. Gıda fener alayı ve
şenlikler yapılacaktır. Halkevi
de bir aile toplantısı vere
cektir. Davatlı olan bu
toplantı halkı evi yarıklı bah
çesinde yapılacaktır.

Bulgarlara verilecek cevabı nota

Çok şiddetli ve azim
kâr bir lisanla kale
me alındı

Ankara 3 (Özel) —
Bulgar hükümetine veri
lecek cevabı notamız ha
zırlanmıştır. Dişleri ba
kanı Necmettin Sadak
henüz tenamiyle işleme
miş olmasına rağmen Bul
garlara verilecek cevabı
nota ile yakından alakalı
dar olmaktadır.

Fihakika dişleri ba
kanlığı genel sekreteri
Fuat Cernin Bakanla her
gün telefon muhaberesi
yaparak daimi bir temas
halindedir. Çok şiddetli
ve azimkâr bir lisanla ya
zıldığı anlaşılan nota Ba
kanlar kurulunun toplan
tısında müzakere edildi
ten sonra Bulgarlara ve
rilecektir.

Umumî Af

Cumhuriyetin 25 inci yıldönümünde
af yapılması için B. Millet Meclisine
bir kanun teklifi yapıldı

Ankara 3 (Ölke) — Cum
huriyetimizin 25 inci yıldönü
mü münasibetle Çorum mil
letuski Dr. Neadet Yücel
tarafından bir umumî af ka
nun teklifi hazırlanmış ve
Meclis Başkanlığına sunulmuş
tur. Kanun teklifi 12 madde
den ibarettir. Bu kanun tek
lifinin gerekçesinde umumî
affın icab ve zarureti öze
rinde durulmakta, en büyük
bayramımızın 25 inci yılında
birecek veya bilmiyerek kaza
ve kaderine kurban olmuş
medeni hak ve hürriyetlerin
den mahrum vatandaşlara
Büyük Millet Meclisinin affı
na şüpheyi bırakılmıyorku
dur.

Kanun teklifin teki madde
lerde cezalandırılacak suçlar
yer almaktadır:

Kanunun fer'i ceza veya
para cezasıyla birlikte veya
yalnız olarak yukarı haddi
beş yılı geçmeyen hürriyeti
bağlayıcı bir ceza ile veya

hut yalnız para cezasıyla ce
zalandırıldığı suçlardan sanık
olanlar hakkında takibet ya
pılmaz.

5 seneyi geçmeyen hürri
yeti bağlayıcı bir ceza ile
veya hafif veya ağır para
cezasıyla hükümlü olanlar fer'i
cezalara da şamil olmak ü
zere affedilmişlerdir. Bu ka
nunun neyrinden evvel hak
larında verilmiş mahkûmiyet
kararları infaz edilmiş olan
lar da bundan evvelki fıkraya
hükûmün hukukî neticeleri
den istifade ederler.

Hükmedilmiş veya son
duruma safhasına nazaran
hükmedilecek olan 10 seneyi
geçmeyen hürriyeti bağla
yıcı cezaların beş senesi hük
medilmiş veya hükmedilecek
olan 10 seneden fazla aynt
cezaların 7 senesi indirilen
Müşbed hapis cezaları
15 yıllık ağır hapis ceza
larına, müşbed sürgün ceza
larına 15 yıllık sürgün ceza
larına hükmedilmiş ve sorup
(Sonu ilgilien sayfada)

Makarür

Japon petrollerini
özel müesseselere
devir etti

Makarür

Tokyo 3 (a.s.) General
Makarür, Japonya petrol
sanayisini özel müesseselere
devretmiştir.

Aydında

75 aileye 25000
dekar arazi
verildi

Aydın 3 (a.s.) — Foça
ilçesine bağlı Akburugazi
ve Tulburgazi köylerinde ha
zine malı 25 bin dekar ara
zının 75 topraksız içki ailesi
ne dağıtılmasın işi tamamlan
mıştır. Toprağa kavuşan köy
lû sevinç içindedir.

Arsidük Otto Ankaradan ayrıldı

Ankara (Ölke) — Birkaç
günden beri şehrimizde bulu
nan Arsidük Otto ve kar
deşi bugün öğleye doğru
ru husul uçaklarıyla şehri
miden ayrıldılar.